

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

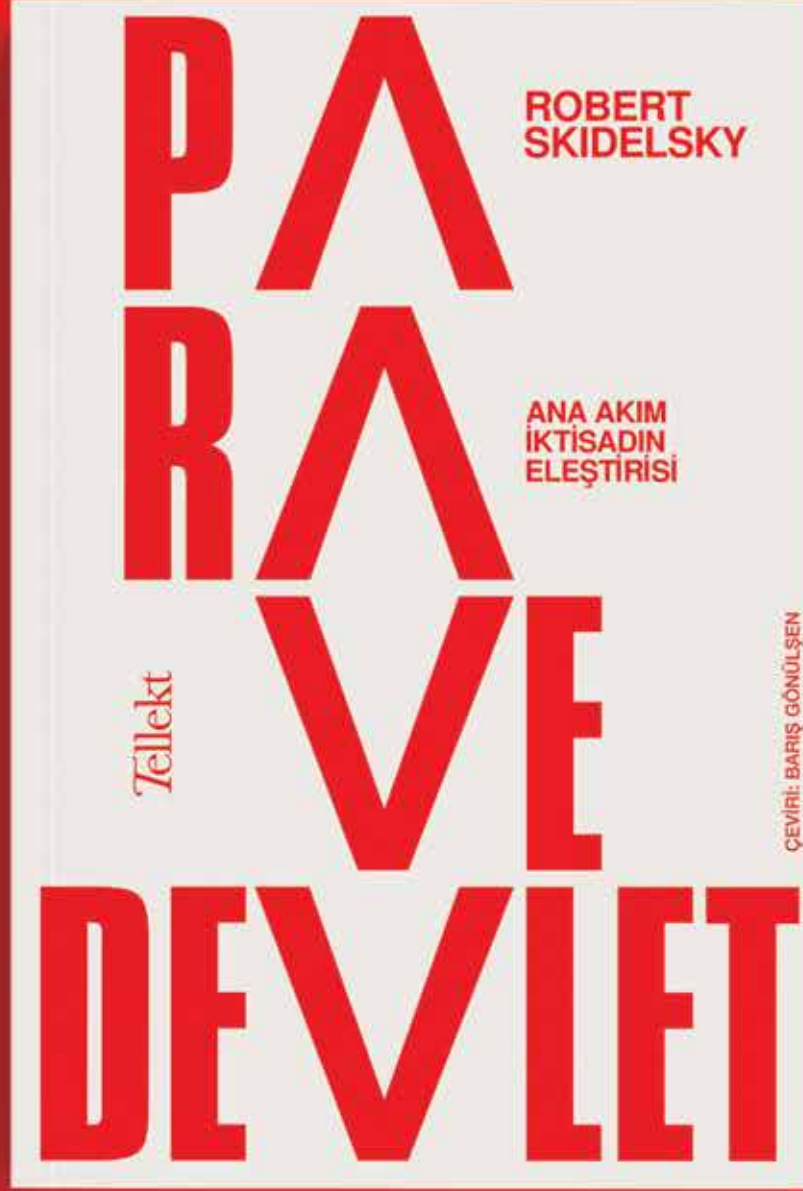
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

**HEGEMONYA ÇÖKERKEN
BİR ÇİTSESİNE BAKAR HER ŞEY
AKBABALAR VE KÖSTEBEKLER
Dİ KİŞ TUTMAZ NOKTA DAYIZ
CENDERE ÖFKEMÜCADELE
BUÇİDİŞATADUR DEMEKİÇİN
YENİ BİR ODAK GENİŞ BİR CEPHE
KESİŞİMSEL SİYASET LÂZİM
BÜTÜN MÜMKÜNLERİN KİYISI
HALK İTTİFAKİ SEÇENEĞİ
ÖZNELEŞMEK ÖZNELEŞTİRMEK
TABAN ÜÇÜNCÜ İTTİFAK DİYOR**

Para ve devlet birbirlerine ne yapar?

Robert Skidelsky
Para ve Devlet:
Ana Akım İktisadın Eleştirisi
Çeviri: Barış Gönülşen
Tür: Ekonomi Tarihi / Ekonomi Politikası
552 s.

Günümüzün en seçkin politik iktisatçılarından Robert Skidelsky, okurları Keynes'in "büyük fikir"inin temel unsurlarıyla tanıştırmayı ve iktisatın katı bir bilim olmadığını göstermeyi; ayrıca gelecek nesil iktisatçıları kavramsal hapsedenlerinden kurtulmaları ve para ve devlete hak ettikleri rolleri vermeleri için cesaretlendirmeyi amaçlıyor.

Makroekonomiyi yeniden bir analiz birimi haline getirerek okurlara 2008-2009 ekonomik çöküşünün Keynesyen çözümlemesini sunan *Para ve Devlet*, iktisat biliminin geçmişine, geleceğine ve nasıl değişmesi gerektiğine dair eleştirel bir inceleme.

Resim: Yvette Drury Dubinsky

Katkıda bulunanlar: Alican Tayla, Anıl Olcan, Arslan Eroğlu, Ayşegül Oğuz, Barış Göktürk, Bekir Avcı, Bülent Şık, Çiğdem Öztürk, Demet Ş. Dinler, Derya Bengi, Elvan Kivilcim, Emine Bora, Ender Ergün, Erdir Zat, Erselan Aktan, Ertan Keskinsoy, Fatih Polat, Göksun Yazıcı, Hakan Karataş, Hakan Lokanoğlu, İlker Aksoy, İrfan Aktan, İzel Sezer, Kerem Eksen, Merve Erol, Muhsin Akgün, Nâzım Dikbaş, Orsolya Láng, Özay Selmo, Pelin Özer, Semih Sökmen, Serkan Seymen, Sevgi Can Yağcı Aksel, Siren İdemen, Sungu Çapan, Şahan Nuhoğlu, Şeyda Ayan, Tora Pekin, Tuba Çameli, Ulaş Özdemir, Ulus Atayurt, Utku Toy, Yiğit Atılğan, Yücel Göktürk

Baskı: Yaylacık Matbaacılık Ltd.

Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi

No: 12, 197-203 Topkapı - İstanbul

Tel: 0212 612 58 60

Basım yeri ve tarihi: İstanbul, Aralık 2021

Dağıtım: Punto Kitap Hizmetleri

Yönetim yeri: Tomtom Mah. İstiklal Cad.

No: 189 Turhal Han Kat: 2 Daire: 3

Beyoğlu - İstanbul

Telefon: 0533 514 90 49

E-posta: expressroll@gmail.com

birartibir.org

twitter: birartibirorg

facebook: birartibirexpress

instagram: birartibirexpress

Yıl: 27 • Sayı: 178 • Aralık 2021 - Şubat 2022

İmtiyaz hakkı: Özay Selmo

Sorumlu yazışları müdürü: Merve Erol

İlan irtibat: Ayşegül Oğuz / 0546 680 99 19 -

Özay Selmo / 0533 514 90 49

YEREL SÜRELİ YAYINDIR.

ÜÇ AYDA BİR YAYINLANIR.

ISSN 1307 - 461X

İÇİNDEKİLER

2 • Meram

ŞEHİR HATLARI

4 • İstanbul - Eskişehir: Organik kaos

6 • Antalya: Şairler neden resim yapar?

10 • Diyarbakır: Ulu Cami'den

Hafıza Odası'na

HAYAT VE SANAT

14 • Beyoğlu Kültür Yolu Festivali

20 • Emin Alper'le 2021'in dizileri, filmleri

DOSYA: TARİHİ EŞİK - 2021-22

24 • Cihan Tuğal

28 • Fatmagül Berktaş

30 • Haluk Levent

34 • Umut-Sen

37 • Boğaziçi Direnişi

ve Barınmıyoruz Hareketi

40 • Yıldız Tar

42 • Beyza Üstün

44 • Bülent Şık

46 • Perihan Koca

49 • Ercüment Akdeniz

52 • Sera Kadıgil

54 • Tayip Temel

RADYO EXPRESS

58 • Barınma krizi ve

Barcelona - Berlin deneyimleri

KIRAAT

64 • Dumanı Üstünde

66 • Zaven Biberyan 100 yaşında

72 • Kızıl Urgan Kürtçe ve Türkçede

78 • Aslı Biçen'le edebiyat ve bahçecilik

MÜZİK DOLABI

84 • Albümler: Damon Albarn, Emma Ruth

Rundle, Adele, Buffalo Nichols

86 • 2021'in en iyi albümleri

88 • DİL TARİH COĞRAFYA

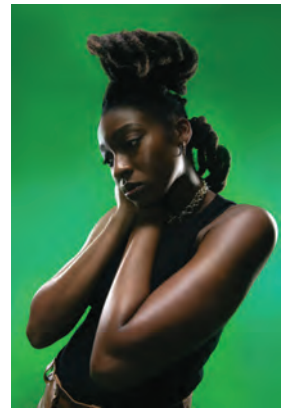

TARİHİ EŞİK 2022
s.24-59

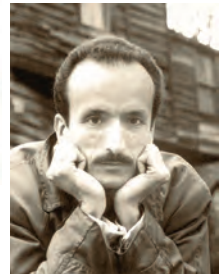
s.86

s.64

s.72

s.66

s.58

Söz, içerik, eylem

İçerik sözü aşıyor. Uzun lafın kısıası bu. Sözcükler yetmiyor. Yoksulluk mesela... Epeydir tek başına kullanılmıyor. Önüne “derin” koyuyor, “derin yoksulluk” diyoruz.

Derin, peki ne kadar derin? Kirayı verememek? Isınma faturası ödenemediği için soğuktan titremek? Açlık çekmek? Çocuğu okula gönderememek? Bebeğe mama alamamak? *Derin Yoksulluk Dayanışma Ağı*’nın sosyal medya hesaplarından yaptığı paylaşımlar böyle sayısız örneği göz önüne seriyor. CHP’den TİP’e geçen İstanbul milletvekili Sera Kadıgil’in tanıklığı:

“*Şimdiye dek görülmemiş bir yokluk görüyorum. Vekillere çok talep gelir. İş isteyen olur, hastane randevusu isteyen olur, burs isteyen olur, ama son dönemde ekmek istiyorlar. Buzdolabının fotoğrafını gönderiyor insanlar, ‘buzdolabı boş’ diyor. Bebeği için mama istiyor, çocuğunu okula yollayamıyor, üniforma istiyor. Beş sene önce ‘orta direk’ diyebileceğimiz insanların da açlık sınırının altına indiğini çok net gözlemliyoruz.*” (sayfa 52)

Bunları birebir yaşamayan bu sözcüklerin imlediklerini ne kadar hissedebilir? Yaşayanlar kim? Altını çizelim: “Beş sene önce ‘orta direk’ diyebileceğimiz insanlar.”

“Derin yoksulluğun” iktisat dilindeki karşılığı “mutlak yoksulluk”. İktisatçı Haluk Levent’in saptaması: “TÜİK mutlak yoksulluğu takip etmeyi bıraktı. Batı ülkelerinde, aralık başı itibarıyla, ayda 2 bin TL. Aile açısından hesaplamak için üç buçukla çarpsak 7 bin TL. İki asgari ücretten 1400 TL fazla. Yani memleketin yarısı mutlak yoksulluk sınırının altında. Tam da bu yüzden intiharlar çığ gibi artıyor, depresyon hızla yaygınlaşıyor.” (sayfa 30)

Altını çizelim: “Memleketin yarısı mutlak yoksulluk sınırının altında... İntiharlar çığ gibi artıyor, depresyon hızla yaygınlaşıyor.”

Fatma Demirel 48 yaşında, bir çocuk annesi, KHK ile ihraç edilmiş bir sağlık çalışanı, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) üyesiydi. Diyarbakır’da yaşıyordu. 8 Aralık’ta, sosyal medya hesabından “iş arıyorum” duyurusu yapmıştı. 10 Aralık’ta intihar ettiği haberi geldi.

HDP Emek Komisyonu’nun 6 Kasım’da açıkladığı rapora göre, 2021’in ilk on ayında ekonomik nedenlerden ötürü en az 104 kişi intihar girişiminde bulundu, 76 kişi yaşamına son verdi.

İSİG Meclisi’nin işçi intiharları raporuna

göre, son sekiz yılda en az 502 emekçi intiharı yaşandı. Bu intiharlarda başlıca nedenler borç, işsizlik, yoksulluk.

İSİG Meclisi’nin 17 Aralık’ta açıklanan Kasım 2021 iş cinayetleri raporuna göre de, yılın ilk 11 ayında en az 2017 işçi hayatını kaybetti.

Kriz-bunalım

Yoksulluk gibi, kriz de artık tek başına kullanılmıyor, onun da önüne “derin” konuyor. Dahası, süreklilik gösterdiği için, yaygın olarak “giderek derinleşen kriz” deniyor. Peki, “kriz”den ne anlamalı? Kalp krizi gibi mi? Çoklu organ yetmezliği gibi mi? Birileri için ölümcül kaos, birileri için lütuf, fırsatlar cenneti mi?

Korkut Boratav ekonomik kriz - toplumsal buhran ayrımı yapılmasından yana: “Dövizin tırmanması Türkiye’nin tüm finansal ve sabit varlıklarını ucuzlatmıştır; gayrimenkullere ve borsaya giriş zamanıdır. Doğrudan yatırım girişleri döviz piyasalarını dengeleyebilir. Dövizin pahalılaşması, enflasyonun üzerinde seyretmişse ihracat canlanır; cari açık frenlenir. Kritik değişken enflasyonun reel ücretleri aşındırmasıdır. Döviz cinsinden ücretlerin çöktüğü bir ortam, ihracata dönük sermaye çevrelerini ihya eder. Bu etkenlerin birlikteliği döviz kurunu enflasyon sarmalını frenleyebilir, hiperenflasyon ve bir dış borç krizi önlenmiş olabilir. Ama emekçi sınıfların sürüklendiği toplumsal bunalım kalıcı hale gelmiştir. Dolayısıyla, ekonomik kriz ile toplumsal bunalım ayrımı yapılmalıdır...”

Devamında, Boratav yıllardır yaptığı uyarıyı yineliyor: “Ve sol muhalefet ‘kriz AKP iktidarına son verecektir’ yanılışına kapılmalıdır.”

Toplumsal bunalım bireysel sinir krizleri olarak da tezahür edebiliyor. Sosyal medyada çokça paylaşılan bir video çarpıcı bir örnek. Otuzlu yaşlarda bir kadın yoldan geçenlerin dehşetle izlediği bir öfke nöbeti geçiriyor, çılgılık çılgılığa kaldırımdaki ağacı yumrukluyor, ardından yere yatıp dövünürken haykırıyordu: “İstifa AKP, istifa, lanet olsun sana.” Videoya eşlik eden haberin spotu: “İstanbul Esenler’de, taksitle soba aldığı mağazaya olan borcunun faizle katlanarak büyümesinin ardından öfkelenen kadın sinir krizi geçirdi.”

İktisatçılar kriz dediğinde, peşinden hepimizin bildiği bir sözcük geliyor: Enflasyon. Geçmişte “canavar” sıfatıyla birlikte

anılırdı, artık sadece enflasyon deniyor, zira o da mecaz kaldırmıyor. Artık bir fiille birlikte kullanılıyor: Ezilmek –enflasyonun altında ezilmek.

Şimdi buraya, yeni Hazine ve Maliye Bakanı Nureddin Nebati’nin 13 Aralık’ta, Habertürk’ten Sevilay Yılman’ı arayarak yaptığı tarihi açıklamayı belge niyetine koyalım: “*Sen maaş alıyorsun. En fazla neyini kaybedersin? Enflasyonun altında ezilirsin. Ama ben bütün varlığımı kaybederim.*”

Bir ücretli için “enflasyonun altında ezilmek” nasıl bir şey? Domates gibi, üzüm gibi? Freni patlamış, yokuş aşağı giden bir kamyonun veya kural tanımayan siyah bir jipin altında kalmak gibi? Yahut bir marangozun cenderesine sıkıştırılmak gibi? Bu “gibi”leri Umut-Sen örgütlenme koordinatörü Başaran Aksu şöyle anlatıyor:

“*Defter tutmak işçiler arasında çok yaygın. İşçi aldığı bir bisküvinin bile kaydını tutuyor. Maaşı kiraya, faturalara, mutfak masraflarına yetmiyor. Kredi batağına düşüyor. Bankadan kredi alma şansını kaybeden işçi tefecilerle çalışmaya başlıyor. Enerji ve sanayi havzalarında tefecilik çok yaygınlaştı. Tefeciler mahalledeki esnaf veya mafyatik ilişkiler içindeki insanlar olabiliyor. Bu durum işçilerin mafyanın ağına düşmesiyle sonuçlanıyor.*” (sayfa 34)

Bu tablo Türkiye ekonomisinin aynası “gibi”. Fazlası var, eksigi yok. Katlanarak büyüyen bütçe açığı, eriyen rezervler, kredi batağı, tefecilerin ve mafyanın ağına düşülmesi...

EMEP genel başkanı Ercüment Akdeniz’in saptaması: “*Hazine delik, devlet hazinesini hortumladılar, bunun borcu, faiz yükü çalışanlara bindiriliyor. 2022’nin en önemli problemi 240 milyar borç faizi ödenecek olması, bu 2021’den kalan faiz. Genel olarak hazine ve emekçi sınıflar, işsizler, yoksullar için bir çöküş ekonomisi var. Derin yoksulluk ve bunalıma doğru giden bir tablo...*” (Sayfa 49)

Saray’ın saati

Herkes görüyor, biliyor. Türkiye tarumar. Bu enkazın kalfası, ustası, müteahhidi de biliniyor. Ve herkesin dilinde aynı soru: Bu gidiş nereye?

Korkut Boratav “yeni ekonomi politika”-yı yorumladığı “Saray’ın saati seçime ayarlı” başlıklı, 30 Kasım tarihli söyleşide iktidarın Mart 2021’den itibaren finansal disiplinden vazgeçerek seçim konjonktürüne girmeye

karar verdiğini, eylül ayında da açık bir “ekonomik savaş” çizgisine yöneldiğini söylüyor ve şöyle devam ediyordu: “Cumhurbaşkanı’nın 22 Kasım açıklaması bu yönelişin ana öğelerini ortaya koyuyor. Bu politikaya karşı çıkanlar ‘ekonomik savaş’ın muhatapları olmaktadır. Seçim konjonktürüne göre, bu politikanın muhalifleri ‘ekonomik terörist’ muamelesi de görebilirler.”

Boratav’ın bu sözleri karşılıksız kalmadı. 16 Aralık’ta bütçe görüşmeleri sırasında, Meclis kürsüsünden AKP Konya milletvekili Gülay Samancı’nın savaş tamtacı geldi: “Ekonomik terör ezanlarımızı susturamayacak.”

CB’nin 22 Kasım açıklamasını hatırlayalım: “Ülkemizi bunca tuzaktan, bunca badireden nasıl çıkardysak, bu ekonomik kurtuluş savaşından da zaferle çıkaracağız. İstihdamı artırmanın yolunun üretimden, ihracattan, büyümeden geçtiği konusunda hiç kimsenin şüphesi olmasın. Türkiye’nin yaklaşık 200 yıldır uzak tutulmaya çalışıldığı her kalkınma hamlesinin önünün darbeyle, vesayetle, krizle kesilerek IMF, Dünya Bankası ve mandacı iktisatçılarımız tarafından aksi istikamette yönlendirilmeye çalışıldığı gerçek işte budur.”

Beş adım

“Kurtuluş savaşı”nın ilanından üç hafta sonra, 13 Aralık’ta medyaya yansıyan Japonya merkezli Nomura Bankası’nın raporu başka bir gerçeği, beş adımlı bir “rejim planı”nı gündeme getiriyordu. Adımların ilk üçü şöyle: Asgari ücret artışının başrolde olduğu bir “mali paket” –Boratav’ın deyişiyle “nefes alma dönemi”. Kredileri ucuzlatacak faiz indirimleri. MB ve kamu bankalarının dövizle müdahalesi –rezerv satışı.

16 Aralık itibarıyla, asgari ücret yüzde 50 artırıldı, faiz bir puan daha indirildi. Üçüncü adım eylülünden beri yürürlükte, anlaşılan 2022’de daha gözü kara ve tam yol. Gelgelelim, raporun önümüzdeki üç-beş aylık dönemin ortasında doların 16 liraya yükseleceği yolundaki öngörüsü ziyadesiyle erkenden, 17 Aralık sabahında gerçekleşti. Öğle saatlerine gelindiğinde, bu satırlar yazılırken dolar 17 lirayı geçti. 24 Aralık’ta, Express’in bu sayısı kitabevlerine ulaştığında, 20 lirayı geçmemesi için Merkez Bankası’nın eksiye düşmüş rezervinden biraz daha eritmesi gerekecek herhalde.

Dördüncü adım için kullanılan ifade “dış politika vakası”. Bu, koca bir soru işareti. Suriye ve/veya Irak? Ege ve Akdeniz’de “Mavi Vatan” krizi? AB ile köprüleri atma? Belki hepsinden azar azar bir kokteyl? Ya da yepyeni bir gerilim? Her halükârda, beşinci adım: OHAL ilanı.

Bu beş adımda “Saray’ın saati”nin ayarlı olduğu yere geliyoruz: OHAL altında seçimler.

Duvara asılan tüfek

Tarihin nasıl bir tecellisi ise, bu raporun medya gündeminin başköşesine oturduğu 13 Aralık’ta, bir erken öten horoz vakası yaşandı. Saray’ın gözdelelerinden olduğu söylenen ceza hukukçusu Prof. İzzet Özgenç, Nomura’nın beşinci adımını yankılayıverdi:

“Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki süregelen değer kaybı, ‘ağır ekonomik bunalım’ sonucunun ortaya çıkacağı süreci başlatmıştır. Bu nedenle kaçınılmaz görünen ağır ekonomik bunalım sebebiyle Olağanüstü Hal ilanına (Anayasa, madde 119) toplum olarak hazırlıklı olmamız gerekir.” İlk cümlede “ağır ekonomik bunalım”, ikinci cümlede ise “Olağanüstü Hal” büyük harflerle yazılı.

Yukarıdan azar gelince (Numan Kurtulmuş CNN Türk’te alenileştirdi), “horoz” can havliyle geri adım attı, af diledi. Ama o laf ve dayandırdığı anayasa maddesi ortada duruyor. Ertuğrul Kürkçü’nün deyişiyle, “Çehov’un tüfeği” misali: “Birinci perde açıldığında duvarda bir tüfek asılıysa, sonraki sahnede tüfek mutlaka patlamalı. Değilse tüfeği oraya koymayın.”

Kürkçü “Tüfeği oraya koyan ‘siyasal gösteri erbabı Erdoğan’dan başkası değildi” diyerek şu hatırlatmayı yapıyor:

“Mart 2020’de Covid-19 krizi bütün ağırlığıyla ülkenin üzerine çökerken birden, ‘Teklifi Milliye (Milli Yükümlülükler) Emirleri’ni hatırlatıvermişti. Kapıdaki krizin, işgale karşı yaşanan ordunun ihtiyaçlarının zor alım yoluyla millettten temin edilmesinden ibaret bir olağanüstü önleme eşdeğer fedakârlıklar gerektireceğini ‘millet’e de hatırlatmıştı.

Ardından kuyumcuların altınına göz dikildi, Ticaret Bakanlığı genelgeler yayınladı. Tüm kuyumcuların ‘500’er gram altını teminat olarak yatırmaları’ zorunlu kılındı. Yaklaşık 40 bin kuyumcudan bir seferde yaklaşık 20 ton altın (yaklaşık 8,4 milyar lira) toplanacak ve bir daha geri alınamayacaktı...

Şimdi ülke iki yıl öncesiyle bile karşılaştırmayacak derinlikte bir mali çöküntü arifesinde, bir döviz burgacına kapılmışken Özgenç’in OHAL’i gündeme getirmesi, hükümdara duvara astığı tüfeği işaret etmekten başka bir şey değildi.” (Yeni Yaşam, 15 Aralık 2021)

Geleceğin sözü

“Birinci adım”a dönelim. Asgari ücret artışının sağlayacağı “nefes alma dönemi” ne kadar sürebilir? Yüzde 50’lik artışla 4.250 liraya çıkarılan asgari ücretle geçinenler, yani nüfusun yaklaşık yüzde 60’ı, 2021 sonu itibarıyla, yüzde 58’i geçen, artacağına kimsenin şüphe etmediği enflasyonla, birçok iktisatçının dikkat çektiği hiperenflasyon ihtimaliyle nasıl başa çıkabilir?

Fakat asıl “nefes almak” derken neyi kastediyoruz? Hayatta kalmayı ve mümkünse geleceksiz, güvencesiz, kölelik şart-

larında çalışıp mutlak yoksulluğun bir tık üstüne çıkabilmeyi. Ne var ki, Ocak 2021’de 385 dolar olan asgari ücretin Aralık 2021’de 250 dolara gerilemesi, 2022’nin emekçi sınıflar için nasıl bir yıl olacağını haber veriyor. “Türk Tipi Başkanlık Sistemi”ne eşlik etsin diye olsa gerek, “Türkiye Ekonomik Modeli” olarak adlandırılan cenderenin “ihracata dönük sermaye çevrelerini ihya eder”-ken toplumsal buhranı daha da derinleştirceği besbelli.

İçerik sözü aşıyor. Söz ile imlediği arasında hep bir çatlak, bir yarık, bir boşluk olduğu malûm. Ama ikisi arasındaki makasın bu kadar açılması olağanüstü bir durum. “Sözün bittiği yer” deyişinin bu denli popüler –ve artık bu denli yıpranmış– olması boşuna değil.

Türkiye eşi emsali görülmedik bir sarsıntı yaşıyor, üstelik siyasi, iktisadi, sosyo-kültürel düzeylerin her birinde ve bunların kesişimlerinin toplamında. Söz-kavram dağarcığı bu içeriği karşılamaya yetmiyor. Yakın geçmişten miras kavramlar, denklemler, mecazlar bugünlere kısa kalıyor, uzak geçmişin kazılarından çıkarılanlar da güncel, acil ihtiyaca cevap veremiyor.

Küresel olarak da böyle, eşyanın tabiatı da öyle. Bugünün içeriğinin sözü geçmişten değil, gelecekte alınabilir ancak –geleceğin ufkundan.

Ama nasıl? Ve hangi ufuk? Neyse ki, bu sorulara geçmişten miras sağlam ipuçları var elimizde: Varolan durumu emeğin lehine ortadan kaldırmanın ufkı. Varolan durumu emeğin lehine çevirmenin çabası, kılıgı. Ve bunun ancak ve ancak kendi ellerimizle mümkün kılınabileceğinin bilgisi. İçerik ile söz arasındaki makası böyle bir sacayağındaki eylemlilik kapatabilir ancak.

Evet, gündelik hayatın akışını etkileyen eylemler –gösteriler, direnişler, mitingler, yürüyüşler... Ama bunların etkisini belirleyecek olan gündelik dayanışmanın, duygu ortaklığının, çapraz bağların çapı, gücü.

Siyasi program, evet, onsuz olmaz. Ama onun koşulu mücadele programı –mevcut ve muhtemel mücadeleleri ortaklaştırarak büyütme rotası. Gündelik dayanışmayı, duygu ortaklığını, çapraz bağları genişletmeye, derinleştirmeye götürecek, içerik ile sözü buluşturacak bir rota.

2022’nin arifesinde, bu tarihi eşikte, “fırtına” böyle bir rotayı zorunlu kılıyor. Bunun üçüncü seçenek, üçüncü cephe, üçüncü ittifak adlarıyla anılan yol haritasıyla çelişen bir tarafı yok. Dahası, “fırtına” bu kadar şiddetli olmasaydı da geleceğin sözü zaten oralarda dolaşıyordu. Buluşacağımız yer orası. O sacayağı. İçerik ile sözün buluştuğu yer.

İSTANBUL - ESKİŞEHİR

Organik kaos

Ünlü öykücü Guy de Maupassant öğle yemeklerini Eyfel Kulesi'nin restoranında yemiş. Sebebini soranlara cevabı: “*Paris'te bu kulenin görünmediği tek yer burası*”. Kıssadan hisse: İçinde olunca görünmeyen şeyler dışarıdan bakınca görünür olabiliyor. Tabii dışarıdan bakmanın da çeşitli zafiyetleri yok değil. İstanbul ve Eskişehir'e dışarıdan gözle bir kuş bakışı için Macar şair Orsolya Láng'a bağlanıyoruz.

ORSOLYA LÁNG

Bayraklarla donanmış caddeden aşağıya doğru inerken suyun seviyesi adeta yükseliyor. Sonra bir türlü sabit haline dönmüyor: Marmara Denizi'ne açılan ağzın ortasında, küçük bir adaya inşa edilmiş olan Kız Kulesi'nin çevresinde bu kez de alçalıyor gibi –yanılsamanın ilk belirtileri. Avrupa ve Asya'nın sınır kentine gelmek duyuların sil baştan düzenlenmesi demek.

İstanbul çocukluktan kalma bir ninniye maksimum ses düzeyinde dinlemeye benziyor. Derinlerde bir yerde tanıdık, ama bu biçimiyle değil. Sereserpe uzanmış besili köpeklerin, mama kaplarının yanından geçiyoruz –bunlar sokak köpeği değil, sokağın köpeği. Trafik heyecanlı bir strateji oyunu. Kaza oranlarının düşüklüğüne bakılırsa kuraların yerini alan teamüller iş görüyor. İstanbul'a son gelişimde, taksi çevirip uçağa yetiştirmek için ben de kendimi otoyolun karışık şeridinde tırmanırken buldum. Bunu bana otobüsün şoförü önermişti ve işe yaradı.

Dört kişi Eskişehir Uluslararası Şiir Festivali'nde Macar şiirini temsil edeceğiz. Halihazırda İstanbul'da yaşayan Csilla Nagy Hajnal ve Balázs Szöllösy'nin yanısıra ben ve Simon Márton. Macar diline en azından dört

ayrı pencereden bakacağız; çeperin merkezle ilişkisi ve değişen pozisyonları (en azından edebiyattaki), sonra azınlık meselesi var tabii ve bunun anlaşılabilmesi için rejim değişikliğinden, kabaca onun da öncesindeki komünist dönemden söz etmek gerekecek; diaspora konusunda hızlandırılmış bir *Triannon* kursundan da zarar gelmez.

Csilla ile Balázs'ın Beşiktaş'taki evlerinin terasından Anadolu yakasının kısa süre önce tamamlanan devasa camiine, kısaca *Erdoğan Camii* denilen kentin yeni simgesine bakıyoruz. Sultanahmet, eski kent, karşı binanın üzerinde martıların kahkahalar atarak bizi seyrettiği çatısı yüzünden görünmüyor. Hava tuzlu ve aromalı, kasımın ortasında pırıl pırıl bir güneş. Solda Boğaziçi Köprüsü. Yerimizden kırırdamak istemiyoruz, ama Csilla vapurla karşıya geçip akşam yemeğini orada yeme fikriyle aklımızı çelmeyi başarıyor.

Kana'da Düşün

Kıyıda Boğaz'ın seyyar satıcıları baharda karşı cinsi cezbetme dansı yapan erkek hayvanlar gibi turistleri coşkulu ve ahenkli sesler çıkararak başlarına topluyor: *Kam-kam-kam, verinays-verinays-verinays, bosforustur-bosforustur-bosforustur, indirim-indirim-indirim, birlira-birlira-birlira*. Radyoda çocukluğunun ornitoloji programı *Oxigen*'i dinler gibiyim, Egon Schmidt'in kuş türlerini sınıflandırması an meselesi.

Vapurda ilk hakiki Türk çayımızı yudumluyoruz, önümüzdeki birkaç gün boyunca çaya doyacağız. Sağda solda tepsili adamlar bir liralık çayı önümüze uzatıyor. O kadar sıcak ki, çay bardağını baş ve orta parmağıyla usturupluca kavrayıp hüpletmek gerekiyor. Boşalan bardağı en yakındaki tepsiye bırakmak kâfi. Küçük çay kaçamaklarında insanlar düşüncelere dalıyor, bu parantez sigara molasını da andırmıyor değil, ama sigaranın içme süresi gibi keskin sınırları yok, yarım gün bile sürebilir, zararlı olmayışı cabası. Bunca Türk mirası içinde bu gelenek bizde niye tutmamış kim bilir.

Akşam yemeği için bir yer bulmak içimizde yemek için savaşmak gerektiği duygusunu uyandırıyor. Oysa bu yalnızca ritüelin bir parçası. Lokanta masalarının iki yandan iyice daralttığı daracık sokaklarda presleniyoruz. Aperatif olarak köşede ağzımıza birer midye atıyoruz. Satıcı elimize yarım limon tutuşturuyor, açılmış midyeye sıkıp kabuklardan biriyle diğerini kazıyacakmışız.

Nihayet boş bir masa buluyoruz, türlü türlü meze, ezme ve salata sipariş ediyoruz, boşaldıkça dolan bir sepet ekmekle, *Kana'da Düşün*'deki gibi. Her iki yanımda da dirsek-

ler hissetmek tuhaf şekilde rahatsız etmiyor. Etrafta uğuldayan bu felektten gün çalma hali insanı içine çekiyor. Yan masadaki komşular birbirleriyle kulağımın dibinde konuşuyor, dumanlarını üzerime üflüyor, hatta neşeli, kıllı bir herif bana yaslanmış durumda, ama hiç oralı değil.

Tabii İstanbul Türkiye demek değil, başımsız bir ada, Almanya'daki Berlin gibi. İstanbul'un kendine has bir düzeni var. Bu çokseslilik uyum halinde, kaostan çok bir organiklik hissi veriyor.

Gecenin ilerleyen saatlerinde vapurlar işlemediğinden Asya'dan, Boğaziçi Köprüsü'nden dolmuşla dönüyoruz. Sosyal becerileri geliştiren bu ulaşım aracı taksi ile otobüs arası bir şey ve sekiz-dokuz kişi biniyor. İşaret ediyorsun, yer varsa durup seni alıyor. Yolda nerede ineceğini söyleyip şoföre parayı göndermen gerekiyor, para üstü elden ele sana geri geliyor. Buna kıyasla ertesi gün istasyona giderken bindiğimiz metro teknolojinin doruklarında. Zaten İstanbulkart'ın kendisi de kısılandıracak kadar pratik, aktarılabilir puan sistemiyle çalışıyor (ev sahiplerimiz böylece bizi bindirebiliyor). Bitimsiz uzunlukta peronda bekleyen kalabalığı hop diye yutuveren trenle İstanbul'un varoşlarına varmak bir saati buluyor. Renkler silikleşip kimliksiz bloklar, yeni yapılan site yığınları tren camında birbiri ardına endam eyleyince kentin boyutlarıyla gerçek anlamda yüzleşiyoruz.

Kişî kültürünü anlamaya çalışmak

Eskişehir'de bundan otuz yıl önceki kitle-sel kültür etkinliklerini andıran bir programa katılacağız. İstasyonda küçük bir karşılama heyeti bekliyor. Konaklayacağımız Balkan kalitesinde, lüks bir Fransız oteli kılıklı *Madam Tadia*'ya ulaştırmak için harcadıkları çaba büyüleyici. Salonda bir rökamiye, akıp duran fiskiyeli bir çeşme, altın varak çerçeveli tablolar; asansör tam da şimdi bozulmuş (kaçan çorap efekti).

Odam o kadar büyük ki burada bütün ailem konaklayabilir. Oysa Macaristan'ın içlerinden gelen bir şairim, o kadar. Etkinliğin açılışında kırmızı bayraklar, sahneye dizilmiş halk müziği sanatçıları, çelenkler, alkış tutan izleyici ve beyaz gömlekli şairlerin arasında Balázs Eskişehirspor'un kırmızı-siyah formasıyla davet için teşekkür ediyor. Özgürlüğe yazılan ezgileri dinlerken artık şımardığımızı, her türden eleştirel yaklaşım, alımlama kuramı ve başka birçok söylem tarafından büyüden arındığımızı hissediyoruz. Kendi dizelerini gözleri yaşarak okuyabilen şairler mutlu.

Görevlilerden biri Simon Marci ile bir fotoğraf için birlikte poz vermemizi rica ediyor; yüzümüzü birbirimize dönmeliymişiz. Bu biraz tuhaf geliyor, pek anlam vere-

Paolo Veronese, Kana'da Düğün (detay)

miyoruz, derken ekranda bir Atatürk hologramı beliriveriyor. Kent bayraklarla donatılarak Atatürk'ün ölüm yıldönümü anmalarına hazırlanıyor. Musluktan bile sanki Atatürk akacak.

Sabah 9'u 5 gece sirenler çalmaya başlıyor. İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda gözlerini o vakitte kapamıştı, ölüm yatağının başucundaki durmuş saat o âna işaret ediyor. Otokrasiye başkaldıran bu kişi kültürünü anlamaya çalışıyorum. Atatürk Türkiye'yi hanedanın egemenliğinden kurtarmış, devrimler yapmış, bugünkü cumhuriyeti kurmuş, ama Türk halkı onu eskiden sultana gösterilen türden bir saygıyla anıyor ve ölümünün üzerinden 81 yıl geçtiği halde "seni özlüyoruz" yazılı tişörtlerle geziyor. Şifre olarak Atatürk'ün doğum ya da ölüm tarihi verilmiş olan birçok wi-fi ağına denk gelmek de sık rastlanan bir şey.

Türkiye'de komünizm deneyimi yaşamadığı halde, herhangi bir Orta Avrupa konut sitesindekiyle aynı anlayışın yön verdiği norm silsilesine rastlamak mümkün. Beton ve demir yığınları, daha fazlası için ayrılmış yeşil alanlarda seyrek çimenler; dahası, sokak lambalarını süsleyen milliyetçilik bile tanıdık. Çarşıda kahve öğütülüyor, kahveciler çanları çingırdatıyor, piyango bileti satıcısı bağırıp duruyor. Kâğıt külah içinde kavrulmuş kestane alıyorum.

Saat akşam 6 suları. Piyasa vakti. Yaşlılar tespih çekiyor, genç çiftler birbirini sıkma meyve suyu içmeye davet ediyor, başörtülü kadınlar bankta bir telefon ekranının başında toplanmışlar, satıcılar sopalara sarılmış renkli pamuk şekerlerle adeta bir tören alayına katılmış. Bir restoranın terasında nefes kesen bir hızla bir kil çömlek çeviriyor, kenarını bıçağın ağzıyla ritmik biçimde dövüp, sonra büyük bir hokus pokusla dibine vurup içindeki malzemeyi müşterinin tabağına boca ediyorlar. Ana caddede bankta

oturup sohbet edenlerin heykeline rastlıyorum. Her nedense kamusal alandaki her heykel altın rengine boyanmış. Bu Midas kültürünün kalıntısı belki de. Mahmut Pehlivan'ın göğüs kasları dolunayın ışığıyla parlıyor.

1993'te öldürülen araştırmacı gazeteci Uğur Mumcu anısına yapılan park ilginç bir yer. Havaya uçurulan arabasının kalıntıları dev bir cam tabutta, çiçeklerin ortasında

Ekranda bir Atatürk hologramı beliriveriyor. Kent Atatürk'ün ölüm yıldönümü anmalarına hazırlanıyor. Musluktan bile sanki Atatürk akacak. Bu kişi kültürünü anlamaya çalışıyorum.

sergileniyor. Dünya kadar insan buraya akın edip enkazın önünde selfie çekiyor. Yazarın eserleri dışarıya kurulmuş kitaplıklarda mevcut. Biraz uygunsuz tabii ama, kutsala saygısızlıkta hoş görülebilir bir yaşam olumlamasıyla, üzerinde alıntılarının bulunduğu kapı dizisinin bitiminde bir restoran var ve tabelasında "Afiyet olsun" yazıyor. Madem buradayız, Csilla'nın en gözde tatlılarından katmeri söyleyeceğiz. Tatlı ve sıcak fıstıklı şurup cıtır yufka katlarına dökülüyor.

Fenomenin görüntüleri

İstanbul'dan kapsamlı bir biçimde söz etmek zor. Etmemek ise kentin fenomen yapısına aykırı düşer. Bu düz, maddeler halindeki paragraf konu başlıkları verebilir. Aya-sofya'nın önündeki meydana geçerken birbiriyle atışan müezzinlere, çarşının labirentinde adamın birinin kuyu tulumbaşıyla ayağını yıkayışına denk geliyorsun ya da gözüne bir pompalı tüfeğin masaya konma anı takılıyor, sonra köprü'nün altında bir resto-

ranın terasına otururken yanında balıklar göğe yükseliyor –misinada.

Kadınlar tuvaletinde, sadece gözleri açıkta olan iki çarşafli kadının aynada kendilerini süzmelerine ne demeli? Ya da kısa saçlı iki kadının İstiklal Caddesi'nin ortasında kavgaya tutuşmasına? Birine neredeyse tramvay çarpıyordu. Aynı yerde dondurma satıcılarının şovlarına, küçük bir çocuğun külahından dondurma topunu kapıvermelerine? İşgüzar satıcılar, el sıkışılan bir alışverişte yalnızca mallarını satmıyor da sanki iskambil kâğıtlarını dağıtıyor (kaderin eli olarak), iltimas geçiyor, lütufta bulunuyor ve sen bunun parçası olabilmekten gurur duyuyorsun. Ya da esmer bir bakışı nereden tanıdığını çıkarmaya çalışırken buluyorsun kendini. Sonra fark ediyorsun ki, bin yıl öncesinden, çünkü sokakta Feyyum mumyasının yaşayan bir kopyasıyla burun buruna gelmişsin.

İstanbul'daki son gecemizde deniz kenarında bir mezarlığa uğruyoruz. İçerisi kedilerle dolu. Çamların arasında üzerinde Arap harfleriyle kar beyazı silindirler, arkada kobalt mavisi deniz. Her şey göğe uzanıyor; mazılar da, dar mezar taşları da. Erkeklerin mezar başlarında fes ya da sarık var, kadınlarınkinde ise süslü taçlar ya da çiçek demeti, tahta laleler güzr başları gibi. Mahmut 1361'de doğmuş, 1969'da ölmüş. 600 yıl yaşamış yani.

İçine girdiğimiz cami bir çini bibloyu andırıyor. Dantel işlemeli sütunların arasından yumuşak bir sükûnet süzülüyor, duvardan duvara halıda secdeye durmuş, alnını yere yaslamış bir-iki adam, pencerelerdeyse deniz. Bağdaş kurup oturuyoruz. Bakışlarımızı boydan boya altın harflerle bezeli frizlerde gezdiriyoruz. Müezzin ezan okumaya başladığında demirlemeye çalışan bir kayıkçı kürekleri bırakıp kasketini çıkarıyor, minarenin çevresinde yalnızca martılar dönüyor, Boğaziçi vapurunun hareket etmesini bekliyorlar.

ÇEVİRİ: SEVGİ CAN YAĞCI AKSEL

ANTALYA

Tropikal uykudan kış vakti uyanmak

“Bir şehrin dokusu mudur sadece ona değerini veren? Okunmayı bekleyen onun yalnızca görünür yüzü müdür?” *Şairler Neden Resim Yapar?* sergisi eşliğinde, turist istilas ve kartpostal hapsindeki Antalya’nın “sakladıklarında” bir gezinti...

PELİN ÖZER

Kasım ortasında Antalya’ya gidiş-dönüş biletimi kesen cazip bir sergi ve o bağlamda yapılacak, benim için son derece anlamlı bir konuşma oldu. Genelde sergi gezmek için vapura atlayıp anakaraya geçmekle yetinirken bu sefer bu uğurda Akdeniz’le kucaklaşmak varmış. Küratörlüğünü Necmi Sönmez’in üstlendiği *Şairler Neden Resim Yapar?* sergisinin başlığı bile can alıcı bir davetken Antalya Kültür Sanat’ın kaçırdığım birbirinden çekici sergisiyle bana bir süredir zaten göz kırıp durması atlanacak gibi değil. Bu da tutkuyla yapılan işlerin yaydığı enerjiye dair bize bazı şeyler söylüyor.

Kendisini *Yeni Varoluş Biçimleri* ve *Ara Duruşlar* Üzerine başlıklarıyla da tanıtan ser-

ginin tam da disiplinlerarasılık üzerine daha çok düşünüp bazı deneylere giriştiğim bir zaman dilimine denk gelmesi muhtemelen tesadüf değildir. Zamanın ruhunun pek çok tezgâha benzer dönemlerde uğrayabildiğini de kanıtlıyor sergiye karakterini veren bu başlıklar. Çağın devinimi içinde kendine ait duruşu test eden sadece tek tek bireyler değil, ifade biçimleri de derindeki zonklamayı görünür-duyulur-sezilir kılma peşinde.

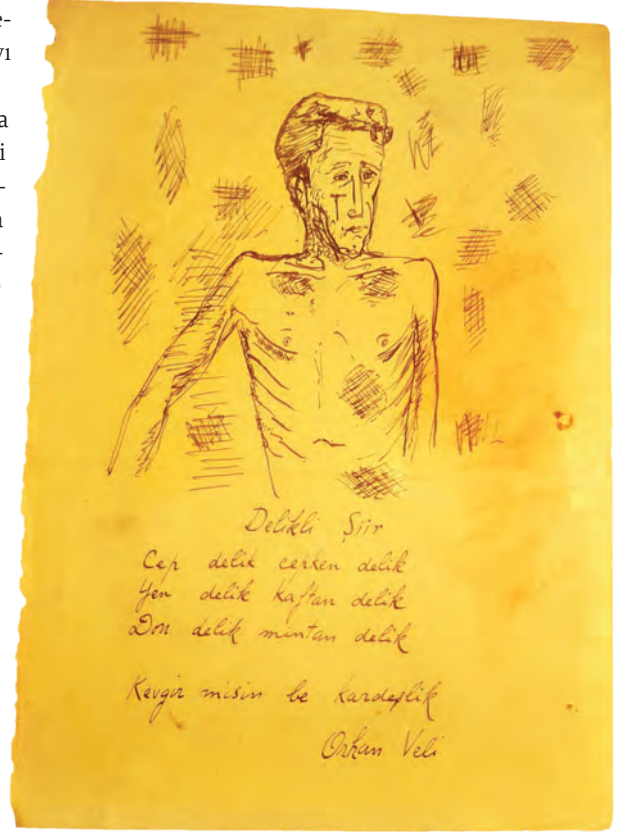
Sergide yer alan isimleri okurken, daha en baştan ayrı bir çekim alanına girmiş gibi oldum. Sergi bir bakıma meraklısına düşünme-hatırlama-yorumlama için bir pusula sunuyordu. Farklı ve çok-boyutlu bir antoloji denemesi de denebilir; görünmez düşünce evreninin çizgi-ton-figür-malzeme vb. boyutluluğunda kalem-kâğıt odağından taşarken sözcüklerin bizzat onu yaratanın elinden çıkmış görseller eşliğinde –belki aykırı uzaklığında belki iç içe geçip ayrılmazlığında– yepyeni bir çehreye bürünmesi.

Bu “arada duruş” sadece resim yapan şairler için değil, bir resim sergisi gezerken yalnız eserlere bakmakla kalmayıp kendini bir anda şiir okurken bulan izleyici-okur için de söz konusuydu. Kendini böyle bir ara yerde konumlandırırken sadece sanatlararasılık üzerine düşünmekle yetinmeyip yepyeni duyulara ve doğaçlama çeviri deneylerine de açılabilirdi insan. Kaldı ki, henüz Ulaş Uğur imzası taşıyan sergileme tasarımı görmemiş, serginin aurasına çekilip eklenmemiş; dizelerin, sözcüklerin de okuma çabasını zorunlu kılacak bir yansıtma formülüyle adeta resimleştirildiğine tanıklık etmemiştim.

Kazı sahası kente sanat müdahalesi

Keşmekeşin ortasında bir sanat mabedi, bir vaha olmayı başarmış Antalya Kültür Sanat binası, Saat Kulesi’nin hemen sırtında. Ayırıksı mimarisiyle kendini ilk anda belli etmesi önemli bir kartvizit elbette, yine de henüz içeri adım bile atmamışken bizi bina-

nın kent estetiğine tezat ana cephesi kadar etkileyen başka bir görsellik daha oldu: O da binanın sağ cephesini tamamen kaplayan duvar resmiydi. Antalya Kültür Sanat ve ATSO işbirliğiyle gerçekleşen ve küratörlüğünü Roxane Ayrıl’ın üstlendiği Mural An-

talya 2021 projesi Antalya’yı böyle sürprizlerle donatmış.

Antalya’nın merkezlerinden biriymiş Saat Meydanı. Randevuların verildiği kilit noktalardan. İstanbul’daki Boğa gibi. Şöyle bir sola doğru aksan Kadıköy-Bahariye, sağdan sabırla yürürsen Caddebostan sahili gibi de formüle edilebilir, ama falezleri, Konyaaltı Plajı’nı ve Kaleiçi’ni bildiğim, yaşadığım yerlerle kıyaslamak elimden gelmez.

Bir şehrin dokusu mudur sadece ona değerini veren? Okunmayı bekleyen onun

yalnızca görünür yüzü müdür? Antalya'daki birkaç saatle sınırlı Kaleiçi aylaklıklarında en yoğun hissettiğim şeylerden biri de, bu şehrin sakladıklarıyla da bize çok şey anlattığı oldu.

Hangi taşı kaldırırsanız altından kim bilir ne çıkacak diye sorduğunuzdan değil sadece; bunun hevesli, hatta yer yer ısrarcı bir beklen-ti yaratmasından da... Bir açık hava kazısının içindeymiş gibi yaşanan Kaleiçi'nde yeraltı-nın ve adeta dokunulan, yaslanılan, ayak ba-

Orhan Veli'nin "Delikli Şiir"inin üzerine karakalem "çiziktiriverdiği" otoportresi sadece genç şairin kendi acısını-çilesini-incelmişliğini değil, çarmıhını sırtında taşımış olan tüm şairlerin halini görünür kılıyordu...

sılan tüm taşların köklerinin de gökle buluşma arzusundan. Bir yanıyla tersyüz edilmiş bu kent henüz tüm girinti çıkıntısıyla göğe açılmadığını duyuruyor. Kıvrımlı-tırtıklı-çukurlu-engebeli bir yapı kendini açığa çıkıttığı kadarıyla, henüz tasarım halinde bir kesit gibi sunuyor. Ya antik çağlar ile bugün arasında konumlandırılışı zamanın ölçüye gelmezliğinden... Burada pek çok bilgi altüst olmaya yazgılı. Daha ötesine dikmiş gözünü.

Kıvrılıp dönerek kendini yokuş aşağı bıraktığında insan taş kanatlar takabileceğine dair keskin bir inanca saplanabilir; yokuş yukarı Üçkapılar'a varırken de eğrilip bükülerek daha da sağlamlaştığını duyuran taşların ona uyum sağlayan zarif bir dans partnerine dönüştüğünü iddia edebilir. Tarih kitapları ne der, bilmiyorum ama, taşların dile gelmekle kalmayıp beden de bulurarak aramıza karıştığını duyumsarken her şeye rağmen turist istilasında, kartpostal hapsindeki şehirlerin bile hiç değilse bazı mevsimlerde kaderlerinin değişebildiğine dair iyimser bir umutla doldum. Bütün bunların getirdiği çekicilik başka hiçbir yaşayan kentte böyle yoğun çarpmamıştı yüzüme, benliğime. O halde Antalya'yı da "Görünmez Kentler" klasörüne yerleştirmek lâzım.

Şair çilesini görünür kılan

Şairler Neden Resim Yapar? sergisinde yer alan Tevfik Fikret'in, Nâzım Hikmet'in, Oktay Rifat'ın, Cemal Süreya'nın, Metin Eoğlu'nun, İlhan Berk'in, Lale Müldür'ün, Zafer Şenocak'ın bazı resimlerinden, çizimlerinden haberdardım, aralarında sergisini gezdiklerim, resimlerini duvarıma astıklarım bile olmuştu. Buna karşılık Arif Dino, Engin Turgut, Turgay Kantürk, Sami Baydar, Anita Sezgener ve Hicran Aslan'ın eserlerini hiç görmemiş-tim. Bu karşılaşmaların heyecanı yabana atı-

lır gibi değildi. Kaldı ki, benim için sandıktan çıkmış hazine değerinde bir de Orhan Veli sürpriziyle karşılaşmak da varmış sergide.

Öyle bir bakışmaymış ki beni bekleyen, sadece bunun için bile aşıldı yollar dedirtti sonrasında. Orhan Veli'nin "Delikli Şiir"inin üzerine karakalem öylesine "çiziktiriverdiği" otoportresi sadece genç şairin kendi acısını-çilesini-incelmişliğini değil, çağlar boyunca kırılğanlığını görünür-duyumsanır kılmak uğruna adeta çarmıhını bir ömür sırtında taşımış olan gelmiş geçmiş tüm şairlerin halini görünür kılıyordu. Burada minimal bir aktarıma konu olmuş o anlık duyuş, direncin sözcükler ve çizim aracılığıyla aktarılabilen bir doğası olduğunun kanıtıydı.

Tevfik Fikret'in 1888 imzalı *İstanbul Kabadayısı* tablosu onun Mekteb-i Sultani son sınıf öğrencisi kaytanlığını olgun yaşların-daki şair portresine bağlarken "Lâkin zamân olur, /... / Ba'zan figan olur!" dizelerinin musiki ve ruhani doluluğuyla dönerek Arif Dino'ya uğramanın, onunla tanışmanın ve o hiçbir unvana gönül indirmeden sanatın pek çok dalında aylakça bir hazla dolananların kendinden geçmişliğini taşıyan portresinden geçerek desenleriyle bakışmanın bambaşka bir karşılığı olacaktı bizde. İlginçti, Tevfik Fikret'le aralarında aşağı yukarı çeyrek asır mesafe olmasına karşın nasıl da aykırı bir beliriş. Hem resim-desenlerde hem sözel-yankısız ifadelerde: "Yok'a döndü akıl, / Yok'a vardı. / Yok'un Yok'u var: / Varlık."

Nâzım Hikmet'e doğru çevirdiğimizdeyse rotamızı, Münevver Andaç ile Piraye Bengü portrelerine, Çankırı Hapishanesi'nden otoportrelerine o aşına hayat hikâyesini dizelerinin eşliğinde bir kez daha sil baştan okuma arzusuyla doluyoruz: "Başım köpük köpük bulur", "Sen kendi resmini / kendin de yapamazsın", "Bizden en uzak gezegenin kederi"... Sergide dönerek, durup keşfederek dolanırken duvara nakşolsa da bir fısıltı misali görünür görünmezliğinde içimize dolan dize parçaları galeriyi bir yankı odasına dönüştürüyordu. Böylece yanınızda götürebileceğiniz, içselliğinize eklenecek bir çözüm yaratılmış. Sadece o can alıcı sorunun etrafında dolaşmak değilmiş serginin meselesi; şiire bilinenin, belenmişin ötesinde, bambaşka bir yaklaşımla geniş bir alan da açmakmış. İzleyene, eğer bir şiir birikimi varsa ona yeniden dönmesini, şiirle yakınlık kurmamış biriye onun orada hep açılma vaadiyle, tüm tükenmezliğiyle beklediğinin duyurusu. Sergi bunları hissettiren artık soruları cevaplama peşinde değil, kendi sorularımızı çoğaltma gailindeydik.

Oruç Aruoba ve tanzaku

Ve Antalya'ya ışınlanmama vesile olan o isim. Duvardaki yatay dikkörtgen baskılar adeta manevi bir mıknaatla beni kendine

Tarihe farklı bir gözle bakmak isteyenler için yol gösterici nitelikte bir kitap...

Batı merkezli modernleşme söylemine karşı eleştirel bir bakış açısı geliştiren İslamoğlu, *Dünya Tarihi ve Siyaset*'te dünya tarihinin bütünlüğü, liberalizmin bitmek bilmeyen "devlet" meselesi, serbest piyasacı yaklaşımın açmazları, İslamiyetin yaygın olduğu coğrafyayı dünya tarihi içinde konumlandırma çabaları, hukuk-mülkiyet-meşruiyet ilişkisi gibi konuları ele alıyor. Çin, Osmanlı ve Babür imparatorlukları örneklerinin kapsamlı bir değerlendirmesini, Batı'yla karşılaştırılmasını da sunan İslamoğlu, paylaşılan bir dünya tarihi anlayışından yola çıkarak ortak bir gelecek tahayyülünün imkânlarını araştırıyor.

çekiyordu. 31 Mayıs 2020'de kaybetmiştik onu ve pandemi koşullarında cenazesine gidememek bir yana, dostlarla bir araya gelerek anıp uğurlayamamıştık bile. Antalya'ya onun sergide yer alan yapıtı ve 2003'te Gümüşlük Akademisi'nde başlayıp haiku üzerinden gelişen usta-çırak meselimiz hakkında söz almak için gelmem bir bakıma vedalaşma ritüeliydi.

Ama vedalara inanmadığımdan, bunun olsa olsa yepyeni bir buluşma olacağına dair de bir bilinç yükseliyordu içimden. Böylece onun davetine icabet eder gibi, masada karşısına oturup ustamla birlikte hem konuşup hem susacakmış gibi ilerlemeyi seçtim. Sürprizlere kucak açarak yola çıktığımdan ve kendiliğindenlik tanrısına inandığımdan olsa gerek, sessiz beklentime karşın beni kamaştıran bir hal yaşadım: Konuşmanın yapılacağı günün sabahında, ustamla ruhsal düzlemdeki temasımızın sağlaması olarak yazarken buldum kendimi. Düş değil, bir kez daha gerçek: O kitabını elyazısıyla yazıp resimleyip yayımlamış –hatta bunlar sadece kitapta kalmamış, yayımlanışından yirmi iki yıl sonra sergi duvarında da bambaşka bir bağlamda, o “ara duruş-duyuş”u hakkıyla temsil ederek yerini almış– ve o sabah elimdeki defterde oradaki haiku’msuların karşısında benim ölçü kuralına da uyarak yazdığım haiku’larım yerini bulmuş.

Oruç Aruoba’nın eseri sergide yer alan resimlerden apayrı bir yönelimle yaratılmış. Bu yönelim onun hayatında –ve elbette ondan ayır(a)madığı yazısında da– önemli bir alanı kaplayan, dahası onun zihinselliğinde apayrı bir uzam açan haiku’ydu. O haiku’nun sadece bir şiir formu olmadığını, bunun çok ötesinde bir hal olduğunu en iyi bilenlerden biriydi. Hayatında ona yer açarak bildirdi bunu. Ve bu sefer, ilk defa haiku onun yapıtında sadece sözcüklerle değil, desenlerle de yerini buluyor ve kendini okuruna, izleyicisine açıyordu.

Görmeye alıştığımız tarzda bir kitap değil asla. Kimileri için yadırgatıcı olabilir, ama kitap kokusuna, dokusuna tutkuyla bağlananlar için hazine. Bazı koleksiyoncular için iştah uyandıran bir nadir kitap. Bunları umursamadan kitabın özüne odaklananlar içinse duyarlılığın ve naifliğin incelikte görünür kılındığı, sahibine, o tek kişiye elden verilmiş bir mektup. Baskısı bulunmadığından ulaşmak için epey engel aşmak lâzım günümüzde. Zamanında bin adet basılmış, yüz tanesi numaralandırılıp imzalanmış.

Elyazısıyla yazılıp desenlenerek iplik dişiş marifetiyle kitaplaştırılmış *Ne* isimli bu minimal eserin altbaşlığı *Otuzaltı Tanzaku*. Yapısıyla, cüssesiyle de haiku’nun ve elyazısının zarafetini yansıtıyor. *Tanzaku* nedir? Boyutları yapım aşamasına göre değişen bir kâğıt parçası. Japoncada kalemle yazı “yazıl-

madığını”, yazının fırçayla “çizildiğini” hatırlarsak ve haiku'lara bazen resimlerin eşlik ettiğini de düşünürsek burada şiir yazma eylemini resimden ayıran bir zihniyet olmadığını daha net kavrarız.

Haiku’nun topraklarında “Şairler neden resim yapar?” sorusuna yer yok dolayısıyla. Japon haiku şairleri bu kâğıtlar üzerine çiziyorlar haiku’larını ve dileyen, öylesine, kendiliğinden bir çizim ekleyebiliyor kâğıda. Bunun için bir ressamlık iddiasına, eğitime, becerisine gereksinimi yok. Aynı fırçayla çizilmiş haiku ve resim arasında aynı

**Arif Dino’nun
desenleriyle
bakışmanın**

**bambaşka bir karşılığı
olacaktı. Nasıl da aykırı bir
beliriş. Hem resim-desenlerde
hem sözel-yankısal ifadelerde:
“Yok’a döndü akıl, /
Yok’a vardı. / Yok’un
Yok’u var: / Varlık.”**

kaynaktan, aynı uzam ve zamandan çıkmış olmanın da getirdiği apayrı bir yakınlık ve ilişki doğması kaçınılmaz.

Oruç Aruoba’nın konu hakkındaki aktarımını yansıtalayım bu noktada: “Şiir ile resim arasında bir fark yoktur tanzaku’nun üstünde. Daha doğrusu, ikisi de kendi anlamlarıdırma biçimleri içinden birbirlerine gönderide bulunurlar, iletişimler. Çünkü, haiku yazarı yazacağı haiku’yu önce görmüş; sonra yazmıştır – göz ile söz arasında gidip gelen anlam, şimdi her iki biçimde de kaydedilebilir... Böylece, yazı, çizimi; çizim de yazıyı, kayıt altına alır: Hem,

okurken, yaptığımız anlam işini, önce bir bakıp görme işi olarak yapmaz mıyız? İşte haiku yazarı da aynı işlemi, görmeden başlayarak yazmaya doğru yapmıştır– yapar... Yazdığı, gördüğü; görüntülediği, yazdığıdır.”

Kaleiçi’nde pastoral-kabadayı ikilem

Antalya Kültür Sanat Kaleiçi Evi’nde öğlen düzenlenen buluşmada bilhassa Antalyalı genç katılımcıların Oruç Aruoba’ya ilgisini görmek anlamlıydı. Kitaplarının yaşsızlığına, yaşlanmazlığının göstergesiydi adeta. Bunları düşünürken ustanın da bıyık altından gülümseyip zaman ayarının sadece saatlerde, ajandalarda, takvimlerde yapılmadığına dair kendi üslubunca anlamlı, sentezine varmış, kalıcı bir cümle kurduğunu duyar gibi oldum.

Bizler orada derine dalmış; kitapların, defterlerin, içe işlemiş sohbetlerin dünyasında Kaleiçi’nde hayat bizi hiç umursamadan bildiği gibi akıp geçmeyi sürdürüyordu. Küfürler savurarak birini kovalayan yeni nesil kabadayılar da falezlerin afallatan manzarası kadar Kaleiçi’ne aitti.

Bilmiyorduk tabii, ama geçmiş yıllarda öyle her yiğidin harcı değilmiş Kaleiçi’nde keyfince turlamak. Gündüz vakti kitsch hediyelik eşyaları ve gezenleri bunaltan çığırtkanlarıyla her şeye rağmen masum görünümlü bu turistik arena kim bilir ne suçların yatağı olmuş ve halen de kuytuda köşede kendi meşrebince bildiğini okumayı sürdürüyor. O hay-huyun ortasında pek anlam verilemese de, kokusu her an alınmasa da gerçek buymuş.

Bir şehri rehber kitaplar yerine orada yaşayanlarla gezmek önemlidir elbette, hem sizi gezdiren kişiyi daha iyi tanırınız hem de bir şehri o bambaşka algıyla ortak keşfetmiş olursunuz. Ama sanırım daha da etkili, daha doğrusu etkisi zaman zaman daha kalıcı olabilen, yapayalnız ve pusulasız gezmek. Benim de tadı damağımda kalan tüm o kısacık

gezintiler, hızla arşınlanan yollarda zihnime takılan keskin duyular, ustam ve sergideki eseri üzerine sohbet edip susarken yakalanan o mahrem anlar, falezlere ve dağlara şipşak bakışlar, sevgili şair arkadaşlarımızla bir kitabevinde okurlarla buluşmamızın verdiği mutluluğun ardından unutamayacaklarım arasında yerini alan o aylak ve yalnız geçen son günü eklemeyen bu yazı sona eremez.

Birbirini yansılayan dağlar ile dalgalar

Akşam bir de söyleşiyle taçlanacağından – görev ve çalışma aşkını biraz abartmış olabileirim– tam güne yayılamasa da, son gün, güneşin doğuşundan batışına bana eşsiz manzaralar, dahası meditasyonlar sundu. Kasım ortasında denize girmemiş bir biçareydin şehre adım attığımda, çıkarkense kışa doğru Akdeniz’in sularında vaftiz edilmiş bir bahtiyar. Az şey değildir bu, haz tartışının bakımını iyi yapanlar gayet iyi anlayacaktır bu cümleyi kuranı.

Böylece bir kez daha reklam sloganlarından ve her türlü ayartıcı dış etkiden uzakta tam bir keşif ve merak yönlendirmesiyle, adeta kokunun ve dokunun izini sürerek el yordamıyla kavuşup yayıldığım o sahilde tek tek her taş hayret ederek bir ömür geçirebileceğine dair bir uzun cümle kurmaya hazırlandım. Sonra nefesimi tutup kendimi cup denize verdim. Dipte bulacaklarımın hayalini kurarken Beydağları yakaladı beni.

Ondan biraz izin isteyip güneşin henüz ısıısını esirgemediği o sınırlı zaman diliminde havluyu, hasırı boşverip çıplak taşların üzerine kendimi serdim. Taşlarla seviştim

“Arada duruş” sadece resim yapan şairler için değil, bir resim sergisi gezerken eserlere bakmakla kalmayıp kendini bir anda şiir okurken bulan izleyici-okur için de söz konusu. Kendini böyle bir ara yerde konumlandırırken yepyeni duyulara açılabilirdi insan.

desem adım şaire çıkar deyip gülümsedim falezlere, onların göz kırptığına dair o fasla hiç girmeyelim diye bir karar aldığım an güneş ışınlarını hafiften kırmaya başlamıştı. Bu sefer vurayım tepelere dedim.

Baktım dağlara tırmanmak beyhude hayal, onları en iyi görecektik noktayı arayıp buldum tepelere doğru dönerek yürüdüğüm sahil şeridinde. Bilet sormayan, nakit beklemeyen bir belediye bankıydı. Üstelik hemen yakınında ucuza bira alabileceğim bir büfe. Ustam ile tokuşturmak için bir şişe ve başını

dağların ardına gömene dek güneşin geçişini bekleyerek çıt çıkarmadan oturdum orada. Defterim dizlerimde açık olsa da birkaç haiku dışında pek bir şey yazamadım. Hipnotize olmuşum ilk andan. İnsanlar görünmez, sessizlik bölünmezdi.

Ama bir ses deldi dalgınlığımı. Yanıma oturan Bob Ross görünümündeki turist ne yazdığını sordu. Önce dendiği yabancı dilleri bildiğim halde bilmediğimi belirtmek için kafamı sağa sola sallamakla yetindim. Sonra onun kurşunla doğa resimleri yapan, başparmağına doladığı siyah bezle kurşuna ifade katan amatör bir ressam olduğunu fark edince resimlere bir bakış atmadan alamadım kendimi. Ve biraz evvel kabalık ettiğim için utandığımdan sorusunu yanıtlamaya karar verdim. Kestirmeden şiir dedim. Başladı kırık Türkçesiyle Orhan Veli’nin “Anlatamıyorum”unu okumaya. Ona AKS’deki Orhan Veli otoportresini görmesini önerdim.

Derken ben onun Türkçe bilip şiir okumasına, o benim turist olmayıp şiir yazma ve üstelik Orhan Veli şiirinde atladığı yerleri tamamlamama, dahası beni şaşırtmadığına şaşırıırken ben de yirmi yıldır Rusya’da yaşıyordum; Dostoyevski ve Tolstoy uyarlamalarında doktor rolleri oynayan bir oyuncu ve serbest meslek sahibiyim –ne demek olduğunu çözen yok– ve birkaç aydır birkaç günlüğüne diye geldiği Antalya’da takılıyordum.

AC/DC dansı yaparak Antalya’da çekilen bir filmdeki figüran rolüyle parladığını anlattı, kalkıp dansını icra etmekten de geri durmadı. Tam cep telefonundan Rusya’daki filmlerinden kareleri göstermeye yeltenmişti ki, ona bunların Antalya’daki son yalnız saatlerim olduğunu, sessizlik içinde dağlara bakmak için o banka oturduğumu söyleyerek beni bağışlamasını rica ettim. Neyse ki gayet iyi anladı ve oturduğu yerde resminin içine çekilerek yok olmayı başardı.

Bu dağların gerçekliğe meydan okuyan, sapasağlam yükseldikleri yerde bulutlarla oynasırken keskin bir yanılsama yaşatan suluboya halleri beni işte tam bu noktaya boşuna çivilememiş. Günlerce, haftalarca kıpırdamadan kalabilir insan o noktada ve dağlaşabilir. Mert dalgaların resmini tamamlamış, dağ faslına geçmişti. Tahta kutusu ayrı bir sanat eseri. Ona dalgalar ile dağların birbirini yansıladığını söyleyerek ayağa kalktım. Güneş battığı anda meditasyon gongu çalmış, falezler ve ay ile randevuma gecikmemek için ağır ağır yola koyulmanın vakti gelmişti.

Antalya’ya yazacaklarım bir kartpostala sığmayacaktı elbette, kaçınılmaz biçimde uzun bir mektuba dönüşecekti. O an bundan habersizdim, ama şimdi ustamın yazdıklarını aldığına ne kadar eminsem bunların da şehrin eline geçeceğine o kadar eminim.

Tarih, 248 Sayfa

Osmanlı’nın Marksizmle ve sosyalizmle ilişkisi nasıldı?

Osmanlı sosyalist hareketinin farklı bileşenlerinin teorik öncülleri ve benimsedikleri siyasal stratejiyi oluşturan temel ilkeler durağan olmaktan ziyade sürekli olarak değişen ve evrilen bir biçime sahiptir. Son dönem Osmanlı sosyalist ve işçi hareketi üzerine çalışan akademisyenlerin çabalarıyla biçimlenen *Osmanlı’da Marksizm ve Sosyalizm*, hem imparatorluk “tebaası”nın sosyalizm ve Marksizmle kurduğu ilişkilerin ayrıntılarına yöneliyor hem de tarihyazımı açısından alanın katettiği mesafeyi tartışıyor. Y. Doğan Çetinkaya’nın editörlüğünde İ. Arda Odabaşı, Stefo Benlisoy, Yaşar Tolga Cora, Bilge Seçkin Çetinkaya, Erol Ülker ve Mehmet Ö. Alkan’ın katkılarıyla...

DIYARBAKIR

Eğış ile maşa hasret ataşa

Ulu Cami önünde bir
şiiir banyosu, Toledo'laşan
Sur'da bir gezinti, Mardin'deki
"Barış Bütçesi" konferansından
tanıklıklar, *Hafıza Odası*
sergisine gösterilen
tepkinin aslı astarı ve 2021
Diyarbakır'ının hal-i pür melâli...

İRFAN AKTAN

Diyarbakır'ın merkezi sayılan yarı yıkık Suriçi'nde, Ulu Cami'nin avlusundaki çayhanenin taburesine çöküp 16 Ekim gününün neredeyse kavurucu güneşine sırtını vermiş 50'li yaşlardaki bir adama "nasıl gidiyor" diye sorunca, "Ne biliyim babo, ma gitse nereye varcak?" diyor. Gazeteci olduğumuzu öğrenince, sigarasından bir fırt çekip hemen bitişikteki tespih standına yöneliyor ve elinde bir kitapla dönüyor. *Özümsen Diyarbakir*, Birsen İnal (Lîs Yayınları, 2020).

Kitabı açıp okumadan önce Ahmed Arif'e atfen "Kırvem, hallarımı aynen böyle yaz ha!" uyarısı yapıyor. "Bak" diyor, kitaptaki ilgili sayfayı göstererek: "Xırabadır (haraptır) sohbetin demlendiği damlar / Kurulmaz oldu artık taxtlar (yazları Diyarbakır damlarına kurulan yatak) / Yitirdi gizemini yıldızlar / Paxır siniler (bakır tabaklar) salçadan yoksun / Tütmez oldu ocağ / Sobasız pişmez kestane kebab/ Ne ataş var ne carut (ateş küreği) / Eğış (mangal küreği) ile maşa hasret ataşa / Heci legleksiz (leylek) kaldı bizim xıraba (harabe ev) / Dewteşsiz (sıcak ekmek ve tereyağıyla yapılan yemek) kurulmaz ki sofra / Anılar oldu siva / Kapılarımız örüldü taşla / Şehir boş, küçeler (sokaklar) loş / Yaşamak zor, çok zor be kırvem / Kavimsiz kaldık gidenlerin ardından..."

Kitabın kapağını kapatıp karşıdaki Gazi Caddesi boyunca kafileler halinde dolanan, çoğunluğu Orta Anadolu turistleri işaret ederek devam ediyor: "Bakınca böyle, kendini sanki bir turist memleketinde sanıyorsun. Vay anam babam diyorsun, bu Türkler meşer

Amed'e ne de meraklıymış. Bunlar bizim apolitik halimizi seviyor ha! Ama söyleyeyim abime, politik hava esince bunlar yine vınn... Her gün böyle kafilere kafilere, milyon tane değişik değişik insan geliyor Sur'a. Eskiden 'fakirliğimiz her yere vizesi olan pasaportumuzdur' derdik. Şimdi olmuş mahallemizde yabancı. Fakirliğimizden utanır hale geldik. Xançepek'in kırıkları bile olmuş sana kravatlı beyefendi. O noktaya çoktan gelmişiz ha!"

Hakikaten de eskiden, yani IŞİD'in 7 Haziran 2015 seçimlerine iki gün kala HDP mitingine yaptığı bombalı saldırıyla başlayan kanlı süreçten önce, Suriçi Kürt alt sınıflarının nabzının tutulduğu, o daracık sokaklarında yoksulluk kokusu kadar politik iradenin de görünür hale geldiği, oraya has "kırır" denen bıçkın delikanlıların dolanıp "Surca" konuştuğu bir bölgeydi. Artık öyle değil.

Toledo'laşan Sur

1990'larda köyleri devlet tarafından yakılmış on binlerce insanın yerleştiği Suriçi'nde şu

sıralar bırakın politik iradeyi, yoksulluk bile kayyumların son derece profesyonel yöntemleri, Diyarbakır orta sınıfının katkıları ve müteşebbis eşraf sayesinde görünmez halde. Suriçi'nin daracık sokaklarında oynayan çocuklar azalmış, duvarlardaki "yasadışı" yazıların yerini JÖH-PÖH kalıntısı üç hilâller almış.

6 Eylül 2015'te ilk kez sokağa çıkma yasağının ilan edildiği Suriçi'nin bazı mahalleleri tamamıyla yerle bir edildi, bölgedeki halk göçe zorlandı ve yakılıp yıkılan evlerinin yerine de, Dağkapı Ciğercisi'ndeki garsonun tabiriyle, "çakma villalar", ucube, çirkin yapılar inşa edildi. 25 Ekim 2016'da dönemin belediye eş başkanları Gültan Kışanak ve Fırat Anlı'nın görevden alınıp tutuklanması ve yerlerine kayyum atanmasıyla birlikte Sur'daki "mutenalaştırma" projesine hız verildi.

Suriçi büyük ölçüde yıkıldıktan sonra, İçişleri Bakanlığı 9 Mart 2016'da operasyonların sonlandırıldığını açıklamıştı. Eylül 2015'te başlayan abluka ve operasyonlar sırasında kimliği belirlenebilen 55 kişi, kim-

Giderek büyüyen Diyarbakır'ın tarihi merkezi Sur metruk bir halde akıbetini bekliyor. Büyük operasyonun izleri hâlâ yerli yerinde dururken "kentsel dönüşüm" adı altında bölgeye giren büyük sermaye Sur'u lüks mekânlarla mutenalaştırma gayretinde

sesizler mezarlığına defnedilen 26 kişi ve abluka bittikten sonra cenazesi bulunan üç kişi olmak üzere en az 90 insan öldürülmüştü. İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasından hemen sonra, 2016'nın Newroz günü 21 Mart'ta, Bakanlar Kurulu kararıyla ilçedeki 7714 parselin 6292'si (toplam parsellerin yüzde 82'si) hakkında "acele kamulaştırma" kararı alındı. Ardından da evlerin yıkımına ve "çakma villaların" yapımına başlandı. Devletin yıktığı yer yerli müteşebbislerin de işbirliğiyle, Ahmet Davutoğlu'nun başbakanken ilan ettiği gibi, "Toledo" yapılmaya başlandı. Tarihinden, kültüründen, mirasından, insanından, bağlamından kopuk, çakma bir Sur.

Evvelden sadece Sülüklü Han adı verilen tarihi yapının içinde icra edilen turistik kafecilik, yıkımdan sonra Sur'un hemen her bölgesine yayılmış durumda. Kendilerini "yurtsever" olarak da gösteren birtakım Diyarbakırlı "müteşebbisler" bile önce Ermenilerden, daha sonra bir kısmı muhtemelen abluka mağdurlarından kalma harabe görü-

nümlü sayısız eski Diyarbakır evini belki de kelepİR fiyatıtan satın alıp restore ederek turistik mekânlara dönüştürmüş. Öyle ki, Sülüklü Han'ın bulunduğu Demirciler Sokağı'ndaki bazı zanaatkarlar dükkânlarının kapısına "fotoğraf çekmek yasak" tabelası asmak zorunda kalmış. Tahir Elçi'nin öldürüldüğü Dört Ayaklı Minare'nin önünde "yerli turistler" fotoğraf çekme kuyruğuna giriyor, hemen bitişikteki "Diyarbakır Evi" isimli kafede onlarca tabaktan oluşan "yöresel kahvaltıda" bitmek bilmeyen orta sınıf açlığını gideriyorlar.

"Devlet operasyon yaptı, zenginler arkasını getirdi"

Gazeteci arkadaşımız Vecdi Erbay, "o sahneleri görmemek için uzun zamandır o sokaktan geçemiyorum" diyor. Turistik kafeler Suriçi'nin yoksul, ama tarihi bölgelerine yayıldıkça, mutenalaştırma operasyonu derinleştikçe, politik yoksul aileler çocuklarını sokaklardan eve doğru çekmiş. Suriçi'ni boydan boya kesen Gazi Caddesi sağlı sollu

korkunç bir yoksulluk bölgesi ve turizmin onlara hiçbir katkısı yokx.

Suriçi'nin eski hamamının "restore" edilerek dönüştürüldüğü, zengin sofralarının kurulduğu lüks Fırıncı Restaurant'ın camlarından ellerini ışığa siper edip içeriye bakan yoksul çocuklar garsonlar tarafından habire kışkışlanıp "olmaları gereken yere", Suriçi'nin arka sokaklarına kovalanıyor. Ve mutenalaştırma Gazi Caddesi'nin iki yanına doğru genişledikçe, yoksullar surların kenarlarına doğru giderek daha fazla sıkışıyor, görünmezlik iksiri içmeye zorlanıyor ve bir süre sonra da yatağı döşeği toplayıp Bağlar'ın daha ucuz evlerine yöneliyorlar.

Suriçi sadece kayyumların teşvikiyle şehre taşınan müteşebbis kitlelerin değil, kalburüstü sınıfın yeni mahallesi Dicle Kent'in, 75. Caddesi'nin lüks evlerinde yaşayıp sosyalleşmek için buraya gelen Diyarbakırlılar için de tropikal bir meyve gibi.

"Devlet bir operasyon yaptı, zenginler de arkasını getirdi" diyen Vecdi Erbay'a göre, tüm bu "dönüşüm", halkın politik pozisyonunda yapısal sonuçlar yaratmış değil. Bunu sınamak için Mardin'de bir tur atalım.

"Anlamak için tercüman gerekiyor"

17 Ekim'de, HDP'nin Mardin'de düzenlediği "Barışın Bütçesi" başlıklı konferansı dinlemek üzere gelmiş 200'e yakın köylü otelin devasa konferans salonunun girişindeki standlarda Fanta'larına kurabiyeleri katık ederken "Haydi heval, başlıyoruz" anonsuyla içeri geçiyor. HDP eşbaşkanı Mithat Sancar alkışlar eşliğinde içeri girene kadar görüştüğümüz köylüler kendilerine kesilen astronomik elektrik cezalarını anlatıyor. Aralarından biri "bana 8 milyar kesmişler" diyor, arka sıradaki bir kadın "bizimki 11 milyar" diye ekliyor.

Konferansın konuşmacıları üniversite kürsüsündeymiş gibi sunumlar, "makro ekonomik tahliller" yapıyor ve salondakilere herhangi bir söz hakkı tanınmadan etkinlik sonlandırılıyor. Çıkışta köylülerden biri "Eskiden bizim siyasetçiler konuşunca, kalbimizin tercümanı oluyorlardı. Şimdi onları anlamak

için tercüman lâzım” deyince, beyaz tül bentli bir kadın araya giriyor: “Lavo, ewane tèn û şıldı-bildiyekê ledixin û diçin. Villah em zimanê wan fehm nakin.” (Yavrum bunlar gelip şıldı-bildi yapıp gidiyorlar. Vallahi dillerinden anlamıyoruz.) Hiç Türkçe bilmeyen Kürtler Türkçeye “şıldı-bildi” (şimdi, bildi vs.) diyor.

Diyarbakır’a döndüğümüzde gözlemlerimizi aktardığımız Erbay’a göre, “halk gelmesi gerektiğini düşündüğü ânı bekliyor”. Ama o ânın ne zaman, nasıl geleceğini kimse kestiremiyor. Zira, çıplak şiddetin, bombardımanın, Sur, Cizre, Nusaybin gibi bölgelerdeki yıkımın ardından yalıtılmış, orta sınıf “kültürünün” tüketimine bırakılmış şehir manzaraları günden güne yerleşik bir hal almaya başlamış. O yüzden Ahmet Güneştekin’in 16 Ekim’de Diyarbakır’da, yıkımın kalıntıları arasındaki Keçi Burcu’nda açılan sergisine gelen “medyatik tipler” ilk başlarda pek yadırganmadı bile.

Hafıza Odası

Fakat Batmanlı sanatçı Güneştekin, daha önce İstanbul’da açtığı *Hafıza Odası* sergisini yeni işler de ekleyerek Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası’nın sponsorluğunda Suriçi’ne taşıyıp açılışı da Kürtlerin gözünde 1990’ların OHAL valisinden farkı olmayan Ertuğrul Özkök gibi isimlerle yapınca, sergideki çarpıcı işlerin mânâsı bir anda tersyüz oldu. Güneştekin’in işlerinin sanatsal değerinden ziyade politik anlamı da bu bağlamda tartışıldı. Açılışa getirilen İstanbul sosyete faili meçhul cinayete kurban verilenlerin isimlerinin olduğu çarpıcı işin (“Kayıp Alfabe”) önünde şuursuzca gülüp fotoğraflar çekti-rince, haklı olarak büyük tepki topladı.

Sezar’ın hakkı Sezar’a; Güneştekin’in bazı eserleri, devletin tam da Sur’da, Kürdistan’da yaptığı kıyımı çok çarpıcı bir biçimde vurguluyordu. “Kayıp Alfabe” İHD’nin de desteğiyle şu âna kadar ulaşılabilen, tasnif edilebilen fa-

ili meçhul cinayet kurbanlarının tek tek isimlerini levhalaştıran çarpıcı bir iş mesela. Adını, bir Cumartesi Annesi’nin kayıp oğlunun ardından söylediği “İnsan Uçup Giden Bir Kuş Değildir” cümlesinden alan eserde ise, sergi rehberinde ifade edildiği üzere, “Yüzleri doğup büyüdüğü coğrafyanın geleneksel eşarplarıyla sıkı sıkıya sarmalanmış 400’ü aşkın kurukafa, cinayet şebekelerinin gözaltında öldürdüğü, yargısız infazlarla hayattan kopardığı kardeş-

Köylülerden biri “eskiden bizim siyasetçiler konuşunca, kalbimizin tercümanı oluyorlardı. Şimdi onları anlamak için tercüman lâzım” deyince, beyaz tül bentli bir kadın araya giriyor: “Yavrum bunlar gelip şıldı-bildi yapıp gidiyorlar. Vallahi dillerinden anlamıyoruz.”

lerinin ve kızkardeşlerinin isimlerinin yer aldığı bir platformu arkaplan olarak kullanıyor.”

Sergiyi protesto eden Diyarbakırlı gençlerin Keçi Burcu’ndan aşağıya bir parçasını attığı “Çürüme” ise renkli tabutlardan oluşuyor. Bu iş Güneştekin’in İstanbul’daki sergisinin de bir parçasıydı. Fakat bir sanat eserinin anlamı kendinden menkul olmuyor. Bağlamı, zamanı, mekânı ve tabii hitap ettiği kitle de esere anlam veriyor. Söz konusu “tabutlar” Diyarbakır’da başka, İstanbul’da bambaşka bir mânâ ve bağlama oturtulabiliyor.

Hiçbir Şey Yerli Yerinde Değil

Nesrin Uçarlar’ın Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (DİSA) ile birlikte hazırladığı *Hiçbir Şey Yerli Yerinde Değil* kitabın-

da hafızaya dair şu değerlendirme yapıyor:

“Hafızanın seçici ve değişken yapısı olduğu, hafızamızı her yokladığımızda, içinde bulunduğumuz zamana ve duruma bağlı olarak, aynı âna dair başka hatıraların çıkıp gelebileceği, genel kabul gören bir bakış. Bu durumda, hafızayı sadece birtakım görüntülerin, duyguların biriktirdiği bir hatıra kutusu ya da pasif bir varlık olarak değil, adeta canlı bir varlık olarak görebiliriz. Hafızanın ille de geçmişteki gerçeklerle ilgili olduğunu söylemek de mümkün değil, yani hafıza tarih değil.”

Hafıza Odası dahil, son beş yılda yıkımın yapıldığı hiçbir yerde hiçbir şey yerli yerinde değil. Dolayısıyla, Güneştekin’in sergisine gelen tepkileri biraz da sanat-mekân-bağlam ve hatta ortam uyuşmasının sağlanamamasına bağlamak mümkün. Aynı işlerden oluşan sergi İstanbul sosyete faili, Ertuğrul Özkök’le, çelenk gönderen Meral Akşener’le, CHP ve HDP’nin siyasi elitleriyle değil de Sur halkıyla açılrsa, etkisi muhtemelen bambaşka olacaktı.

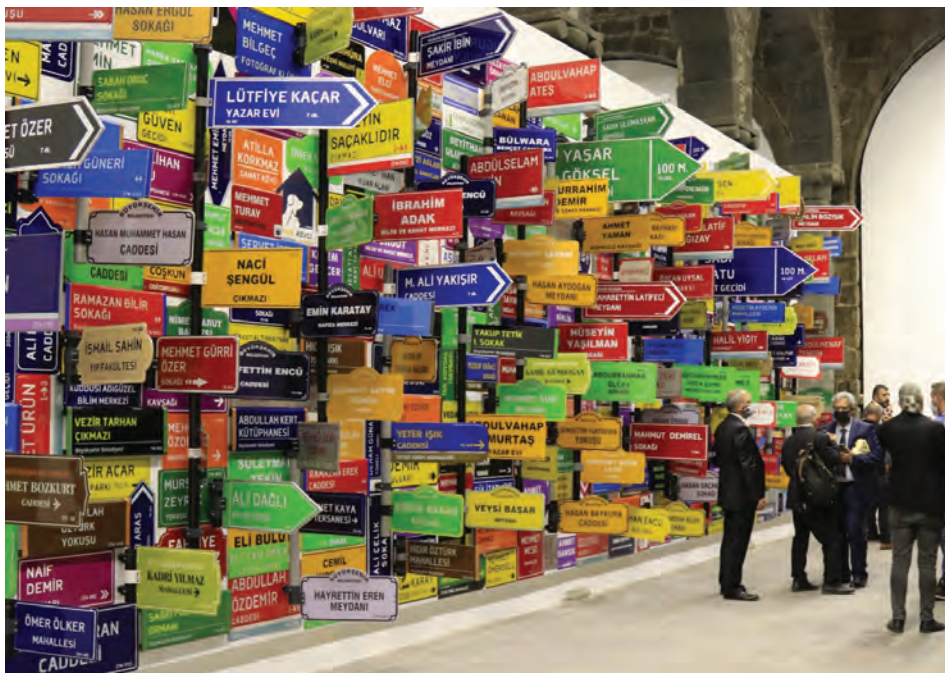
Sergiden önce kendisiyle *bianet.org* için yaptığımız söyleşide Güneştekin şöyle diyor-du: “Burada bir sergi fikri aslında çok eskiye, belediye karyum atanmasının öncesine dayanıyor. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi eşbaşkanları Fırat Anlı ve Gültan Kışanak hendek olaylarının henüz bitmediği bir dönemde beni davet ederek, o dönem yaşananlarla ilgili bir sergi ya da anısal bir çalışma yapmamı istediler.”

Dolayısıyla, Gültan Kışanak, Fırat Anlı gibi isimler zaten böyle bir çalışmanın yaratacağı etkiyi öngörmüş olmalı. Fakat Kışanak ve Anlı hapiste ve maalesef fikirleri HDP siyasetinde egemen görünmüyor.

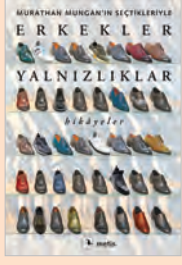
Öte yandan, Güneştekin bir başka konuşmasında “Evime dönüyorum ve yaptıklarımın beğenilmesini istiyorum” diyordu. Oysa Güneştekin döndüğü evine Özkök gibi daha önce defalarca bu evin camını kırmış, yıkıntıları üzerinde tepinmiş bir insanı da getirince, “hoşgeldin dayağı” yemiş oldu. Böylece hem tepkiler hem de Sur’lardan aşağıya atılan tabut *Hafıza Odası*’nın en önemli, en anlamlı işlerine dönüştü.

Peki, iyi mi oldu, kötü mü? Vecdi Erbay’a göre: “Bir şeylerin tartışılması için bir şeylerin olması gerekiyordu ve olan şey değil, oldurulan şey iyi oldu. Bizler de bu vesileyle bir kez daha Diyarbakır surlarının üstüne çıkıp kendimize bakma imkânı bulduk.”

Aynı imkân “şıldı-bildi” yapan siyasetçiler için ne kadar geçerli, meçhul. Ama, devlet destekli orta sınıf kültürsüzlüğünün yaygınlaşması, Türkiyelileşmeyi orta sınıflaşma olarak algılayıp siyaseti buna göre icra eden aktörler karşısında, Kürt alt sınıfların giderek tercümansız kaldığı, geçmişin heyecanlandırıcı siyasi diline özlem duydukları açık. Ulu Cami avlusundaki adamın aktardığı üzere: “Eğiş ile maşa hasret ataşa / Heci legleksiz kaldı bizim xıraba...”

metis'ten yeni

Murathan Mungan'ın
Seçtikleriyle
Erkekler Yalnızlıklar
Metis Edebiyat | Hikâye
280 sayfa

Fatmagül Berkay
Düşünme Etiği
368 sayfa

B. Natterson-Horowitz,
Kathryn Bowers
Delişmenlik Çağı
Ergenlikten Erişkinliğe
İnsanların ve Diğer
Hayvanların
Destansı Yolculuğu
Çeviri: Şiirsel Taş
352 sayfa

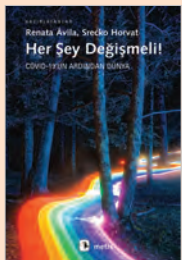
İpek Türel
İstanbul Açık Şehir
Kentsel Modernliğin
Endişelerini Sergilemek
256 sayfa

Slavoj Žižek, Oğuz İnel
Zaten Yoktular
Kurmaca Bir Söyleşi
Metis Diyaloglar
64 sayfa

Haz: Tayfun Özka,
Mesut Yüce Yıldız,
Fatih Özden, Umut Kocagöz
Agroekoloji
Başka Bir Tarım Mümkün
328 sayfa

Haz: Renata Ávila,
Srećko Horvat
Her Şey Değişmeli!
Covid-19'un
Ardından Dünya
Çeviri: Kemal Güleç
320 sayfa

ISBN-13: 978-605-316-244-5
144 sayfa

Nilüfer E. Güngörmüş Sanatçının Kendine Yolculuğu

SANAT VE EDEBİYAT ÜZERİNE
PSİKANALİTİK DENEMELER

“Psikanaliz tedavisi sağlıklı ve patolojik durumları birbirinden ayıran sınırların aslında zannedildiği gibi keskin olmadığı ve birinden diğerine geçişin mümkün olduğu fikri üzerine kuruludur. Analizdeki kişinin kendisinin de fark edeceği gibi tedavi olmakla kendini tanımak, kendi ruhsallığının derinliklerini kavramak ayrılmaz şekilde iç içe ilerler. Günümüzün en şanslı bireylerinin sanatçılar olduğu söylenebilir, çünkü onların kendi karanlıklarını emanet edebilecekleri emniyetli ve çok zengin potansiyellere sahip bir yer vardır: Sanat yaratışının gerçekleştirildiği alan.

“Tıpkı psikanaliz tedavisinde olduğu gibi sanatsal yaratıcılıkta da esas olan bireysel süreçlerin tekliği ve biricikliğidir. Farklı tarihlerde kaleme aldığım ve Hermann Melville'den Henry Bauchau'ya, Sevim Burak'tan Selma Gürbüz'e, Alvin Lucier'den Mehmed Siyah Kalem'e farklı ressam, yönetmen, besteci ve edebiyatçıların eserlerine odaklanan bu denemeler, sanatsal yaratıcılıkla psikanalitik düşüncenin kesiştiği noktalardan doğan bu tür tekil örnekler getirmeyi amaçlıyor.”

—Nilüfer E. Güngörmüş

Jason Hickel Çoğu Zarar Azı Karar Dünyayı Küçülme Kurtaracak

İnsanın barındırdığı farklı imkânların çağlar içinde büyük bir şiddetle bastırılmasıyla vardık bu çöküş ânına. Bu çöküşte en büyük sorumluluğu taşıyan kesimler ise bedeli hâlâ en az sorumluluğu olanlara yıkmaya çalışıyor.

“Yüksek gelirli ülkelerin aşırı enerji ve malzeme kullanımını azaltması gerekiyor, hızla yenilenebilir enerjiye geçmemiz gerekiyor, kesintisiz büyümedense insanların mutluluğuna ve ekolojik kararlılığa odaklanan bir post-kapitalist ekonomiye geçmemiz gerekiyor,” diyor Jason Hickel.

“Küçülme, daha az almakla başlayan bir süreç. Ama sonunda çok geniş bir ihtimaller denizine açılıyor. Bizi kıtlıktan bolluğa, kaynak sömürsünden yenilenmeye, tahakkümden mütakabiliyete, yalnızlıktan ve ayrılmadan yaşam dolu bir dünyayla bağ kurmaya doğru götürüyor. Cesaretimizi toplayabilirsek farklı bir gelecek yazmak ellerimizde. Ya her şeyi kaybedecek, ya bir dünya kazanacağız.”

Metis Ajanda 2022
Normali Beklerken
10.5 x 15 cm.
224 sayfa

Çeviri: Deniz Keskin
ISBN-13: 978-605-316-242-1
304 sayfa

metis

metiskitap.com

metisyayinlari

metiskitap

bilgi@metiskitap.com

HAYAT VE SANAT

BEYOĞLU KÜLTÜR YOLU FESTİVALİ

Sokakta kahır var

Sansürden ticarileşmeye güncel sanatın sorunu çok. Ancak bu demek değil ki birkaç taşeronun varımızı yoğunluğu iktidara pazarlamasına sessiz kalacağız. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Beyoğlu Belediyesi himayesinde düzenlenen Beyoğlu Kültür Yolu Festivali kapsamındaki Kartografya/Yaya Sergisi güncel sanat alanında gidişata dair kahredici işaretlerle dolu...

NÂZIM DİKBAŞ

"Yaşam politikaları üretmemiz lâzım. Ve bu politikaların mekânsal boyutunu atlamamamız lâzım." **Mücella Yapıcı**

İktidar Beyoğlu'na toplu saldırısını uzun süredir planladığı hatta nihayet oturttu, Beyoğlu Kültür Yolu'nu "festivalledi". Geçmiş silen, bugünü zorlaştıran, geleceği belirsizleştiren yıkım, zengini zenginleştiren talan ve rant ve Beyoğlu'nu öteden beri bağı bilmiş öteki seslerin buluşmasının engellenmesi dahil bu saldırıya.

Türkiye'yi "genel marka", İstanbul'u bu markaya "artı değer kazandıracak" uluslararası marka olarak gören iktidar, uzun zamandır Beyoğlu'nun içini boşaltarak, bir alışveriş "destinasyon"una dönüştürerek, zorda kalınca şiddete başvurarak "dünya sahnesine" pazarlıyor. Beyoğlu Kültür Yolu da bu amaca hizmet edecek "prestij eser"leri dizdikleri bir "cazibe merkezi"nin içinden geçen, kasanın daha hızlı çalışmasını sağlayacak rota.

Tırnak içindeki terimler *marketing* sözlüğünden değil, Kültür ve Turizm Bakanı'nın çakma AKM'deki Beyoğlu Kültür Yolu Festivali açılışında yaptığı konuşmadan. Bakanın bahsetmediği şey yaşayan Beyoğlu ve Beyoğlu'nda yaşayanlar. Nitekim, Beyoğlu Kültür Yolu'nun bundan böyle belli ki ana hattını oluşturacağı plan yapıları, sokağı, tüm yaşam alanlarını öldürerek ve yaşamı savunmaları kovarak yürürlüğe konuyor. Bu yazı işte bu "Kültür Yolu"nun festivalinin ve dahilinde açılan bir güncel sanat sergisinin hikâyesi.

Galatamort

Fındıklı-Tophane arasındaki sahile yapılan ve geçenlerde açılan, simgelerinden biri

cilâli altın çizburger olan, ismi ise dilimize argodan girmiş Fransızca ölüm anlamına gelen kelimeyle kafiyeyle lüks alışveriş merkezinin girişinde bizi bir sergi karşılıyor. Bu, yazının ana konusu olan sergi değil, ama evet, Galatamort'un girişinde bir sergi, bir fotoğraf sergisi var ve niyeti o olmasa da bu serginin bize sorduğu zor soruları duymaya çalışalım.

30 Ekim'de başlayan Beyoğlu Kültür Yolu Festivali –ki birazdan mekâna ve zamana, hele de sözüne sadık kalmayı pek sevmediğini örnekleriyle göreceğiz– 14 Kasım'da bitmiş olmalıydı. Ama serginin afişine bakılırsa, en az bir istisna gözetilmiş, sergi 31 Aralık 2021'e kadar açık kalacak.

Afişe bakalım ve sol üst köşeden başlayalım: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "Kültür Ağacı" motifli logosu. Sağ üst köşeye geçelim: Beyoğlu Kültür Yolu Festivali'nin, Beyoğlu'nun tüm "prestij eser"lerini ölçeksizce sıraya dizdiği, martı ve tramvayla başlayan, oradan, önce işletmesi İBB'den alınıp sonra Hilti'yle içi oyulan Galata Kulesi'ne uğrayan ve neyi simgelediği konusunda mimarının, tasarımcısının, üreticisinin suskun kalmayı tercih ettiği kıvılcık küreli "yeni" AKM'yle biten bir "cephe" çizen logosu. Sağ altta Galatamort web sitesi ve sosyal medya adresleri, sol altta ise logosu. Sorularımıza yaklaşıyoruz.

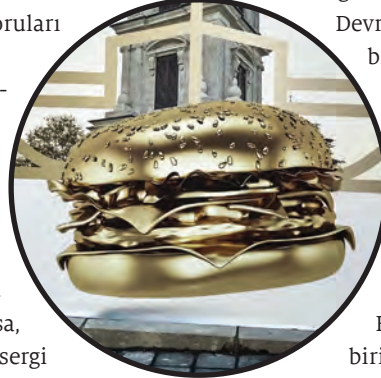
Ortada ise 2018'de kaybettiğimiz, modern Türkiye tarihinin herhalde en önemli fotoğrafçısının adı yazıyor, çünkü sergi onun çektiği fotoğraflardan oluşuyor: Ara Güler. Serginin adı ise *Denize İnen Yol*. Böyle bir fotoğraf sergisinin ismi nispeten kısa olma-

lı herhalde, o yüzden sergiyi düzenleyenler şöyle bir şey denememiş: *Yıllardır Şantiyeye Çevirdiğimiz Şimdi De Araya Alışveriş Merkezi Yaptığımız İçin Epeydir Denize İnemeyen Yol*.

Gerçi Karaköy-Kabataş hattının dev şantiyeleri Ara Güler'in fotoğraflarına yabancı değil. Ustanın fotoğraflarının ve Devrim Erbil'in resimlerinin billboard-boyu röprodüksiyonları, binlerce imzanın da toplandığı kitlesel eylemlerle protesto edilen ve nihayetinde uygulanamayan Kabataş Martı Projesi şantiyesini kapatmak için de kullanılmıştı. Hatırlatalım, bu afişlerden birine çarpıcı bir müdahalede bulunan sanatçı *İzinsiz* de uydurma suçlamalarla yargılanmaya devam ediyor, sonraki duruşma 13 Ocak 2022'de.

Boyun eğmenin imgesi

Hatırlamak demişken, sekiz yıl öncesine gidelim. Gezi direnişinin hemen sonrasıydı. 31 Temmuz 2013 akşamı, Gezi'ye ve özellikle yeryüzü sofralarına karşı hizalanmayı görünür kılmak için Taksim Meydanı'nda bir iftar yemeği düzenlenmişti. "Her kesimi bir araya getiren" bir yemektir bu, yani, ayrı ve özel bir bölümde üst düzey bürokrasi, şöhretler, yandaş gazeteciler bir aradaydı. İşte bu yemekte Ara Güler sahneye çıktı, arka planda Gezi Parkı, berkemal asayişin tanıtım fotoğrafını çekti. O karelerin birer fotoğraf olarak pek önemi yoktu, yaptığı şeydu: Alanın uluslararası üne sahip sanatçısı olarak Ara Güler, orada fotoğraf çekerek, elinde fotoğraf makinesiyle orada bulunarak, boyun eğmenin imgesi haline geldi.

Maalesef iktidara, iktidarlara yakın durduğu ne ilk ne son andı bu. O iftar gecesinde sahneye çıkmasını ayarlayan dönemin Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan, iki yıl sonra Ara Güler'e "Beyoğlu Nişanı" diye bir şey takacaktı. (Sonra kimlere verildi acaba bu nişan?) Kültür Yolu "vizyon"unun da mucitlerinden olan Demircan, bugün Kültür ve Turizm Bakanı Yardımcısı olarak Beyoğlu Kültür Yolu Festivali açılışının toplu fotoğrafında.

Zor sorular

Gelelim zor sorulara. Ara Güler kendisini ve mesleğini nasıl tanımlarsa tanımlasın, hem gazete fotoğrafçısı, hem fotoğraf sanatçısı. Aynı zamanda, pek bilinmese de, keşke devam etseydi dedirtecek kadar iyi bir hikâyeci (konudan uzaklaşıyorsun demeyin, *Babil'den Sonra Yaşayacağız*'ı okuyun). Şehri, toplumu, insanı derinden bildiği dudaklarından dökülen ilk cümlelerle hemen belli olan biri. Seçtiği konulardan ve kendi yaşayışından da toplumun ortalama durağanlığına değil, uçta ve dışarıdaki birey ve deneyimlere meylettiğini gördüğümüzü söyleyebiliriz.

Peki, "sanatçı" tanımına hakkını böyle sine veren Ara Güler, neden Gezi gibi geniş tabanlı, Türkiye'nin direniş tarihinde bir dönüm noktası oluşturan, her şeyin başka türlü olabileceğine dair yollar gösteren bir âni, hem de henüz sesleri, kokusu sokaktayken, bu kadar soğuk bir duruşla itmiş, karşısında yer almıştı?

Almışsa almış, sil geç denebilir, paraydı, ilişkilerdi denebilir, birey üzerinden gitme denebilir. Ama bugün, Ara Güler kadar çarpıcı olmasa da yeni örneklerle karşılaşınca, bu soruyu daha ısrarla sormamız gerekiyor: Bir sanatçı, bir aydın, bir muhalif neden hakikate karşı, özgürlüğe karşı, Gezi'ye karşı bir organizasyonun içinde yer alır?

Bugün, Beyoğlu'nu alıp, içini kemirip kabuğunu alışveriş merkezine cephe yapmak isteyen ve Beyoğlu Kültür Yolu Festivali'yle yeni bir aşamaya geçen bir saldırıyla karşı karşıyayız. Bu festivale sanat alanından geniş kapsamlı, kurumsal ve bireysel bir katılım oldu, bazılarıımıza beklenmedik, bazılarıımıza ürkütücü gelen. Ara Güler örneğinin bize sordurduğu sorular, bu güncel olguyu açıklamamıza yardımcı olabilir mi?

Zombi binalar

Gezi'den sekiz yıl sonra, Gezi iki kere beraat etmiş üçüncü kez yargılanırken, önce şunu çok açık bir şekilde söyleyelim ve anlayalım: Eğer Gezi direnişi olmasaydı, Beyoğlu Kültür Yolu, Gezi Parkı'na yapılacak alışveriş merkezinde bitecekti. Halihazırda Beyoğlu, sayıları giderek artan, bazılarının dış cephesi korunmuş, bazıları tamamen yıkılarak

yeniden yapılmış zombi binalarla dolu: Yok edilmesini engelleyemediğimiz Emek Sineması ve Serkildoryan'ı yıkıp yerine yaptıkları Grand Pera adlı alışveriş merkezi (ki burada İBB de geçen ay etkinlik düzenlemekten geri durmadı), İstiklâl Caddesi üzerindeki en eski iki binadan biri olan Narmanlı Han'ı yıkarak yerine yaptıkları yavruağzı pasta tipli alışveriş merkezi ve AKM'yi senelerce kapalı tuttuktan ve tüm protestolara rağmen yık-

Bu soruyu ısrarla sormamız gerekiyor: Bir sanatçı, bir aydın, bir muhalif neden hakikate karşı, özgürlüğe karşı, Gezi'ye karşı bir organizasyonun içinde yer alır?

tıktan sonra yerine, ilk mimarının oğluna yaptırdıkları kızıl küreli akeme. Sadece Beyoğlu'nun değil İstanbul'un en kıymetli yapılarından Galata Kulesi'nin içine Hilti'yle daldıklarını, hafızası en hızlı silinenlerimiz bile hatırlayacaktır.

İşte bu zombileştirilen binalar, Beyoğlu Kültür Yolu'nun "prestij eser"leri. Fakat *Beyoğlu Kültür Yolu Festivali*'ni düzenleyen Kültür ve Turizm Bakanlığı, Beyoğlu Belediyesi ve taşeronları, yine de Gezi Parkı'na el atmadan edememişler ve festivalleri kapsamındaki bazı sergileri parka da bulaştırmış-

lar. Bu yazının konusu olan sergiyle daha yakından ilgilenmem de maateessüf böyle başladı.

Ayaklı karton panolar her yerde

Önce, Türkçe tam isminden emin olamadığım, şu aşağı yukarı insan boyundaki ayaklı karton panolar her yerde belirdi. Aveme, kültür merkezi ve müze önlerinde duruyor, rüzgârda sallanıyor, devriliyor, *Beyoğlu Kültür Yolu Festivali*'nin kara haberini getiriyorlardı. Biri özellikle dikkatimi çekti: Üstte standart T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Beyoğlu Belediyesi'nin "marka"sı *Beyoğlu Kültür Yolu Festivali*'nin logoları vardı. Altında ise "Kartografya-Yaya Sergisi" başlığı, sonra küratörün ve sanatçıların isimleri (Küratör: Ali Akay, Sanatçılar: Ayşe Erkmen, Barış Doğrusöz [çekildiğini belirtti], Güneş Terkol, Leyla Gediz, Lara Ögel, Nasan Tur, Seza Paker, Volkan Aslan, Wang Du).

Afiş feciydi: Dikine dikdörtgen siyah sarı degrade bir boşluğun alt kısmında toplaşmış üçgen-dikdörtgen yüzeyli, altın renkli, üç boyutlu geometrik objelerin üstünde düz beyaz yazılar. Ama dikkatim ilk başta işin sanatsal tarafına, afişininkine bile, hiç yönelmedi, çünkü biri hariç sanatçılar tanıdık. O anda hissettiğim ve içimde büyümesine engel olamadığım his, kahırdı.

Yazının burasında iktidara neden karşı olduğumuzu anlatmak gerçekten gerekiyor mu? Herhangi bir tek gün içinde olup bitenlere bakmak yetmiyor mu? Veya sadece

Nasan Tur, Korkma

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın son dönem icraatlarını sıralamak? 9 Aralık'ta, Boğaziçi Üniversitesi'ndeki direnişe katılan 16 hoca-ya soruşturma açıldığını öğrendik. İki öğrenci, Enis Berke Gök ve Caner Perit Özen, hâlâ tutuklu. KHK'larla ihraç edilen Barış Akademi-yenileri'nin başvurularına OHAL Komisyonu'ndan sadece red cevabı gelmeye devam ediyor. Sinemada, televizyonda, sokakta sansür her an her yerde.

Bu ortamda, Gezi direnişinin simgelerinden biri olması yıkım kararı alınmasında şüphesiz rol oynayan AKM'nin yerine yapılan yeni binanın açılışını festivallemek için iktidarın merkezi ve yerel kurumlarının düzenlettiği bir etkinliğe kim, niye katılır? Her şey şüphesiz pat diye oluvermedi, ama bu sefer epey şumullu bir havuç ve sopa hikâyesi önümüzde şekilleniyor. Sanat kurumlarının, simgesel toplumsal muhalefet anlarında ses çıkarmaktan geri durduklarına sık sık tanık oluyorduk. Bu edilgen tavır belli ki artık onları biata da hazır kıvama getirmiş, "şu andan itibaren festivalimize dahilsiniz" dendiğinde "tabii efendim" demişler.

"Are you fucking kidding me?"

Sakin olmaya çalışalım, sergiye dönelim. Sergi haritasına bakınca, Beyoğlu'nda dış mekâna yerleşmiş bir sergi olduğunu, Gezi Parkı'nda da iki iş bulunduğunu anladım. Beyoğlu'nun çeşitli seslerini içinden geldiği için iyi bilen Asena Hayal'in tweeti içimden geçene tercüman oldu: "Beyoğlu Belediyesi tarafından desteklenen bir projede Gezi Parkı'na iki tane iş koymak falan. Are you fucking kidding me?!"

Sanat tarihçisi Osman Erden de işin can acıtan yanını vurgulamıştı: "Beyoğlu Kültür Yolu Festivali dahilinde yapılan sergilere bakıldığında, sanatçıların, küratörlerin Kültür Bakanlığı, Beyoğlu Belediyesi gibi kurumlarla işbirliği yapmakta bir sakınca görmedikleri anlaşılıyor. İktidarın imajı açısından başarılı bir proje. Düşünenleri tebrik etmek gerek."

İktidar Gezi Parkı'na istediği alışveriş merkezini konduramamıştı ve o günden bu yana Gezi direnişini, karalamak, hakaret etmek, sürekli baştan icat ettiği yalanlarla suçlaştırmak için dilinden hiç düşürmemişti. Bu festivalin organizatörleri de iktidarın himayesindeki bu yaya sergisinin, ele geçirilmeyen bu simgesel kamusal alana uzanmasını istemiş olsa gerek.

En başta, derdim sadece bu himaye me-selesinde kalsın istiyordum: Festival kapsamında diğer sanat kurumlarına da festival etiketinin yapıştırılmış olmasıyla birlikte bu sergi, ciddi bir kırılmaya işaret ediyor gibiydi. Bu kırılmayı nasıl anlamak lâzım? Serginin açık olduğu günlerde, 24 Kasım'da, Cumartesi Anneleri ve destekçilerinin Galatasaray Meydanı'nda 700. kere toplanmaları

ağır bir şiddetle engellenirken polise mukavemet ettikleri iddiasıyla yargılandıkları davanın duruşması görüldü (sonraki duruşma 23 Mart 2022'de).

700. haftadan bu yana, yani üç yılı aşkın bir süredir şehrin kalbi, en işlek caddesi İstiklâl'in tam ortasındaki Galatasaray Meydanı'nın sadece Cumartesi Anneleri'ne, sadece eylemlere değil, geçişe de kapalı olduğunu hatırlayalım. Ağır silahlı araçlar burada devamlı duruyor, alanın geri kalanı ise resmi araçların otoparkına dönüştürülmüş halde.

Cumartesi Anneleri'nin duruşmasından iki gün sonra, 26 Kasım Cuma günü, yine Çağlayan Adliyesi'nde, iki kez beraat edip üçüncü kez yargılanan Gezi'nin davası vardı, Osman Kavala ve Çarşı dosyalarının eklenmesiyle üçlü bir torba dava şeklini alan. Tutukluluğu artık 1500 günü geçen Osman Kavala yine serbest bırakılmadı, sonraki duruşma 17 Ocak 2022'de.

Peki, iktidarın tüm toplumsal kesimler üzerinde böylesine artan baskısına toplumsal muhalefetin ses çıkarmaya çalıştığı bir dönemde, güncel sanat alanından, çoğu herhalde kendisini muhalif olarak tanımlayan sanatçılar nasıl olup da iktidar tarafından düzenlenen, Beyoğlu'nun kamusal alanına yerleşen ve Gezi Parkı'nda da boy gösteren bu sergiye katılmayı kabul etmişlerdi?

**Gezi'den sekiz yıl sonra,
Gezi iki kere beraat etmiş
üçüncü kez yargılanırken,
önce şunu çok açık bir şekilde
söyleyelim ve anlayalım:
Eğer Gezi direnişi olmasaydı,
Beyoğlu Kültür Yolu, Gezi
Parkı'na yapılacak alışveriş
merkezinde bitecekti.**

Küratör Ali Akay'ı saymadığımı fark etmişsinizdir, onun muhalif olmadığı, iktidarla uyum içinde hareket ettiği görülüyor, bunun güncel sanat dünyasında da anlaşılmasında fayda var. Bu serginin festival hamileri ve taşeronları ile çıkar birliği kurmadan yapılması mümkün değil. Bu çıkarın sadece ekonomik görülmesi de kabul edilemez. Merak ettiğim ve üstüne gitmek istediğim konu, sanatçıların bu sergiye nasıl olur dediği. Arada güler gibi oluyorum, sinirden.

Tarifsiz bir tuhafılık

Sergide ilk gördüğüm iş Nasan Tur'un Gezi Parkı'nın Taksim Meydanı'na yakın bir köşesine yerleştirilmiş işiydi. Metal konstrüksiyon üzerine yerleştirilmiş büyük bir fotoblok panoda, ortasında İngilizce "Don't be afraid" ["Korkma"] yazan bir avuç içi fo-

toğrafı duruyordu. İşin kurulduğu yerden, yıkılıp yerine kızıl kürelisi yapılan akemeyi, parkın belediye ve diğer resmi kurumlar tarafından otoparka dönüştürülen ön kısmını ve sağ tarafa doğru, bir polis bölgesi haline getirilen kanadını görmek mümkün. Hemen önünde yer alan karton künye panosundaki Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Beyoğlu Kültür Yolu Festivali logolarının gerisinde, korkmasını gerektirecek pek bir şeyi de yok aslında bu işin.

Daha sonra merak edip sanatçının bu işi kendi sosyal medya hesaplarında nasıl paylaştığına baktım. Instagram hesabında şöyle yazmış Nasan Tur (İngilizceden benim çevirim): "Yapıtım 'Korkma'yı şu anda İstanbul'da Gezi Parkı'nda kurulu görmek benim için tarifsiz ve çok özel. Bunu mümkün kılan küratör Ali Akay'a teşekkür ederim." Altında da üç ayrı dilde, Almanca, İngilizce ve Türkçe, tebrikler, emojiler, nazik yazışmalar.

Kimse, eleştirmek bir yana, sormamış bile, "Serginin düzenleyicisi Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gezi Parkı'nı yıkıp alışveriş merkezi yapmak isteyen iktidarın bakanlığı, AKP'li Beyoğlu Belediyesi desen, rant için yıkmadığı yer kalmadı, hayrola?" diye. Günümüzde bir sanatçının bir serginin hangi maddi imkânlarla yapıldığını sorgulamamasını, hukukçu diliyle söyleyelim, hayatın doğal akışına uygun bulmasam da, hadi serginin himaye yapısı bilinmiyor diyelim, kimse şunu da sormamış: "Yahu Gezi Parkı'nda sanat yapsan polis saliseler geçmeden dibinde biter, siz bu işi oraya nasıl yerleştirdiniz?"

Nasan Tur'u şahsen tanımasam da (bir kez el sıkışmışlığımız var), paylaşımının altına bilgilendirici bir not eklemeye karar verdim ve şunu yazdım:

"Katıldığınız sergi TC Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Beyoğlu Belediyesi (AKP'li belediye) himayesinde. Beyoğlu Kültür Yolu Festivali'nin bir parçası. Festivalin açılışı bakan tarafından yapıldı, günlerdir tanıtımda kullanılıyor. Beyoğlu Kültür Yolu bizim uzun yıllardır karşı çıktığımız, Beyoğlu'nu yıkmayı, satmayı, rantını yemeyi hedefleyen bir proje. Emek Si-

Ayşe Erkmen, *Sonsuza Kadar Seninim*

neması'nı, Narmanlı Han'ı yıkanların, Gezi'yi yıkıp avm yapmak isteyenlerin projesi bu. Serginiz bu projenin bir parçası. Parktaki işinizin başında da bakanlık ve belediye logoları yer alıyor."

Bir de İngilizcesini ekledim. Bu kadar, nesnel ve açık. O ana kadar 300'e yakın beğeni alan bu paylaşımın altındaki notuma da epey beğeni geldi (22). Dolayısıyla, sanatçının bu nattan haberdar olmaması pek muhtemel değil. Peki ne tepki gösterdi diyeceksiniz. Ne bir şaşkınlık gösterdi (mesela, "Ben bunu nasıl yaptım, hemen araştıracağım..."), ne de bir kızgınlık sergiledi ("Sana ne benim katıldığım sergiden!"). Silmedi de. Not orada duruyor, derin bir sessizlik ve tarifsiz bir tuhaflık içinde.

Sergi haritasına göre parkta bir iş daha olmalıydı, Barış Doğrusöz'ün işi. Haritadaki sıralamada birinci sırada, Nasan Tur'un işine yakın bir yerde görünen Barış Doğrusöz'ün işini epey aradım, hatta karşı kaldırıma filan bile baktım. Akşam serginin gezdiğim kadarını instagram'da yazınca sevgili Barış bana

özel bir mesaj atarak, sergiden sergi başlanmadan çekildiğini, ama basılı malzemede isminin kaldığını belirtti. Çekilmesine elbette çok sevindim, biraz içim ferahladı, Barış'a da kamusal bir açıklama yapmayı düşünmez mi diye sordum. Buna cevap vermedi. Ancak bu haliyle serginin fiziki ve sanal bütün bildiriminde ve sergiyle ilgili yapılan haberlerde adı geçti ve sergiyi gezenler katıldığını sandı. Bundan da öte, sergi, herhangi bir gerilimle karşılaşmadan yoluna devam etmiş oldu. Kamusal bir açıklama olmadığından ben de ancak, herhangi bir kaynak göstermeden, Barış Doğrusöz'ün bu sergiden çekildiğini söyleyebiliyorum.

Negatif hazine avı

Bir sonraki gün sergiyi gezmeye devam ettim. Yukarıda da dediğim gibi, canımı sıkın ve içimi ancak kahr diye niteleyebileceğim bir hisle dolduran serginin himaye yapısıydı. Ama sanat dünyasında sadece himaye yapısı üzerinden yapılan eleştirilere, tabiri caizse, bu dünyanın "telefonunu çıkarı"

gibisinden, "sponsoru mponoru bırak, ya serginin sanatsal boyutu?" sorusu yöneltilir.

Tabii sanatsal boyutun, yani içeriğin, yani anlamın, himaye yapısını geçtim, seçilen herhangi bir mekân tarafından kuvvetle belirlendiğini hem öğrenmiş, hem de sonraki yıllarda, artık ders veremediğim üniversitede öğretmeye çalışmışım. Mekâna özgü sanatın önde gelen sanatçılarından birinin bu sergiye de katılmış olması ayrı talihsizlikti. Kötü günler bitmese de daha kötü günler ufuktaydı.

Hem daha baktığım ilk işte, Nasan Tur'un fotoğrafının künyesinde karşılaştığım teknik aksaklıklar içimde, sanatsal bir merak diyemesem de, bir tür negatif hazine avı heyecanı uyandırmıştı. *Korkma'nın* künyesindeki son cümle öylece kesiliveriyordu, acaba devamı nasıl gelebilirdi, bu kendi içinde bir oyun muydu, alıntılایayım: "*Daha sonra Fransız filozof Michel Foucault'nun da 1980'lerin başında tekrar ele aldığı Kant'ın aynı metni içinden geçen bakış,*" Ben kesmedim, burada bitiyor, bkz. fotoğraf. Cümleyi her izleyici kendi seçeceği düşünürlere referans vererek tamamlasın.

Dallas Beyoğlu'nda

Böylece ayaklarım beni Santa Maria Drapekis Kilisesi'nin girişine yerleştirilen Ayşe Erkmen yapıtına götürdü. Bu yapıtta, fotoğrafında da gördüğünüz kilise cephesine paralel asılı mavi kafesin içinde, künyedeki açıklamada yer alan müziğin çalması gerekiyordu. Benim gittiğim gün çalmıyordu, bunu (da) tuhaf buldum ve benden sonra sergiyi gezmeye çalışacak arkadaşlarımdan işin çalışıp çalışmadığını kontrol etmelerini istedim. Kimse bu müziğin çalışına tanık olamadı. Sergi, açık olduğu gün ve saatleri duyurmaya da zahmet etmediğinden belki biz denk gelmedik, ama serginin açık kaldığı süre boyunca Ayşe Erkmen'in yapıtının, belki açılış günü hariç, hiç çalışmamış olması ihtimal dahilinde.

İşin kendisini doğrudüzgün "deneyim"leyemeyince, işle ilgili eleştirilerimi kendime saklayarak, dikkatimi yapıtın çok daha gizemli bir yönüne çevirdim, künyesine. Nasan Tur'daki kesilen cümle hatası burada bambaşka bir boyut kazanmış, demem o ki bu künye serginin tamamının adeta bir mikrokozmosu olagelmışti. Serginin yapmak istediği her şey ve asla yapmayacağı her şey burada saklıydı, İstiklâl Caddesi'nin üzerinde karton bir panonun üzerinde gözler önünde dursa da. Fotoğrafa bakarak takip etmek de mümkün, hatta lütfen edin, künye yapıt hakkında şunları diyor:

"Ayşe Erkmen Beyoğlu üzerinde yer alan Osmanlı döneminde 1904'te Sultan Abdülhamid'in fikriyle bugünkü haline gelen Santa Maria Kilisesinin çan kulesinden sallandırıldığı"

eserinin içinde yer alan sesle, buraya Bach'ın motetinin (Ewing dein: sonsuza dek seninim) yerleşmesiyle Beyoğlu'nun mazisine olduğu kadar bugün sürmekte olan şehrin bu caddesine işaret etmektedir.”

Akademisyenler tam burada “sic” yazar, “kaynak metinde aynen böyle geçiyor” anlamında. Nefes kesici değil mi? Yapıt hakkındaki tek cümlede Abdülhamid’e yapılan vurgu kuşkusuz ilgili yerlere gerekli mesajı vermiştir. Nitekim, Leyla Gediz’in işinin künyesinde de iki padişaha, I. Abdülhamit ve III. Selim’e referans var.

Cümleye dönersek, düşük cümle gibi iltifatlar etmek istemiyorum ama, tarihi 16. yüzyıla uzanan bu kilisenin Abdülhamit’in fikriyle değil, izniyle restore edildiğini (izinsiz kilise inşa edilemiyor, tamirat yapılmıyordu, bugün de böyledir), metindeki Almanca kısımda ilk kelimenin, Dallas dizisinde bizi de birkaç kuşak entrikalarıyla televizyon karşısına mihlayarak Ewing ailesiyle ilgisi olmayıp ewig, hemen akabindeki ifadenin de olduğu kadar değil olduğu kadar olması gerektiğini belirtip diğer ciddi hataları bulmayı size bırakıyor, bir sonraki işe geçiyorum.

Bugün Kartal Yarın Müeyyet

Artık içim kahrın üstüne gelen negatif hazine avı heyecanıyla birlikte şüpheyle de dolmuştu. Sergi haritası, künyeler biz izleyicilere oyunlar oynuyordu. Haritaya göre Müeyyet Sokak’ta yer alan, Leyla Gediz’in

işi olan bir afiş dizisini aramaya başladım. Müeyyet Sokak, Beyoğlu Kent Savunması olarak tüm kitlesel eylemlerimize rağmen bu serginin hamilerinden olan Beyoğlu Belediyesi’nin gözetiminde yıkılan, yıkılmadan önce Beyoğlu’nun en eski iki binasından biri olan (diğeri Fransız Kültür diye

Bir semte, hem de Beyoğlu’na dair olduğunu iddia eden, yaya sergisi gibi iddialı bir kavramı üstlenmiş gibi yapan bu sergi, yanlışlarla dolu haritası ve künyeleriyle, sıradan bir turistik turun gereklerini bile yerine getirmiyor.

bildiğimiz eski Veba Hastanesi binası, onu yıkmaya yetkileri yok ve yıkıldıktan sonra yerine yavruağzı beton pasta yapılan Narmanlı Han’ın Tünel’e bakan yan duvarının yanından Sofyalı Sokak’a bağlanan sokak. Ancak Müeyyet Sokak’a gelip aşağı yukarı gezinsem de söz konusu afişleri göremedim, bulamadım.

Neyse ki artık antrenmanlıydım. Serginin tanıtım videosunu dikkatle inceleyip afişleri, Beyoğlu ölçeğinde epey uzak başka bir yerde, Urban Café’nin orada buldum. Urban’ın oradaki Beyoğlu Kültür Yolu Festivali karton künye panosu, bu konumun Müey-

yet Sokak olduğunda ısrarcıydı. Burası elbette Kartal Sokak’tı, ama Beyoğlu’nu ne kadar iyi bilerseniz bilin, Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesindeki bir serginin haritasına itiraz etmek tatsız sonuçlara yol açabilir. Bugün Kartal’dır, yarın Müeyyet, teyit etmek için tek adres iktidardır. Neticede ne isimler değiştirildi Beyoğlu’nda, İstanbul’un her yerinde.

Kintsugi ve sümüksüklük

Son olarak Lara Ögel’in işinden bahsetmeye çalışacağım. Beni en zorlayan iş de bu oldu, çünkü iki ayrı konumda karton künyelerini bulsam da, bu iş gerçekten gördüğümünden emin değilim. Artık şaşırmayacaksınız, işin ilk kısmı haritada gösterildiği sokakta, yani Balo Sokak’ta değildi. Ama burnum iyi koku alıyordu, Balo Sokak’ın paraleli Solakzade Sokak’ta işe, daha doğrusu, ilk karton künyeye ve belki işin kendisine ulaştım.

İşin ismi Kintsugi. Kintsugi, geleneksel bir Japon sanatı, kırılan kapkacağı kırığı saklamadan, hatta göstererek tamir etme usulüne verilen isim. Bunu da genellikle altın rengi bir sıvayla veya karışımla yapıyor, ismi de bu anlama geliyor zaten, “altın tamirat” ya da “altın birleştirme”. Kırılmalık, dürüstlük, bağlanma, zamanın kaçınılmaz, yıkıcı ve yenileyici akışı gibi temalara dokunabilen bir sanat. Ülkemizin acımasız sosyal medya şartlarında, yaygın olarak ilk tanındığında önce hayran olunmuş, sonra her derde deva bir felsefeyi barındırmış gibi yapanlar çıkınca, onlara inat dalga da geçilmiş, hatta hafif ironiyle laf arasına sıkıştırılacak kadar bilinen bir popüler kültür ögesi haline gelmişti.

Lara Ögel, anladığım kadarıyla, kintsugi’yi Beyoğlu sokaklarına uygulamayı hedeflemiş. Ancak şu önemli: Kintsugi, müdahale ettiği kabı gerçekten tamir ediyor.

Oysa Lara Ögel’in, ziyaret ettiğimde artık neredeyse tamamen silinmiş olan sanatsal müdahalesi, Solakzade Sokak’ta herhangi bir şeyi tamir etmemiş. Asfaltın veya betonun ek yerini bile doldurmamış. Gördüğüm kadarıyla, çünkü gördüğümün işin kendisi olduğundan bile emin olamadım, hareketli bir sokak olan Solakzade’de iş, şartlara uygun üretilmediğinden silinip gitmiş, kaldırım kenarlarında ve yol çatlağında belli belirsiz bazı sarı izler kalmış. Silinme, silikleşme, belirsizlik, varla yok arasılık, bunların hepsi sanatın şüphesiz konuları.

İşin acı tarafı, sanatçının bu temaları ele aldığı başka, etkileyici işleri de var. Ancak burada izleyicinin, bu konuma geldiğinde, yapıtın ne olduğunu anlaması neredeyse imkansız. Kazancı Yokuşu’nun başındaki ikinci konumda da aynı zorluğu yaşadım. Tamir edilen çeşme mi? Çeşmeyle yolun ek yeri mi? Duvardaki ve yerdeki gü-

Leyla Gediz, Kartografya

müşî iz, yapıt mı, yoksa bir sümüklüböcek mi geçmiş oradan? Düşünüyorum, takip ediyorum, ama bu kintsugi değil. Kintsugi *Beyoğlu Kültür Yolu* adına düzenlenen bu serginin kavramsal çatlaklarını kapatabilir miydi? Uygulamadaki, haritadaki yalapaşplığa çare bulabilir miydi? Sergi metinlerine dolgu olabilir miydi? Keyfinizi daha da kırmayayım.

Eyleme dönüşmeyen hislenmeler

Beyoğlu Kültür Yolu Festivali'nin düzenleniş biçimiyle ilgili anlatılan veya duyduğum, ancak kişisel mesajları paylaşamayacağım için veya belgelerle kanıtlamayacağım için yazamadıklarım da var. Sergiye katılan sanatçıların bazılarının serginin himaye yapısını bilmediği söyleniyor. Bu konuda bilgilendirilmemişler deniyor. Gelgelelim, herhangi bir güncel sanatçının mevcut toplumsal şartlarda ilk vazifesinin sergi sürecinin hangi araçlarla yürütüleceğini, hangi kurumlarla birlikte yapıldığını sormak olduğunu söylemeye gerek var mı?

Bu sergiye katılmayı reddettiğini bildiğimiz sanatçılar var. Hayır demek pekâlâ mümkün, gerekli. Daha kahredici olan, sergi bir kez açılıp herkes her şeyi gördükten sonra, yani hadi diyelim ki Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ve Beyoğlu Belediyesi'nin sergisinde yer aldığını bilmediğini iddia eden sanatçılar da bunu öğrendikten sonra, sanatçıların hiçbirinin sesinin çıkmaması. Bundan kastım illa sergiden çekilmek değil.

Biliyoruz ki, günümüzde sergisi olan sanatçı bunu sosyal medyada bol bol paylaşıyor, duyuruyor, hatta paylaşılana paylaşıyor, bunun tanıtımla olduğu kadar nezaketle de ilgisi var, hepimiz yapıyoruz. Ama bu sergiye katılan sanatçılar ekseriyetle

bu sergiyi ve görsellerini, yukarıda birini belirttiğim istisnalar hariç, pek paylaşmamayı tercih ettiler, neredeyse yokmuş gibi yaptılar. Instagramda #YayaSergisi tag'inde, 9 Aralık itibarıyla, sadece dört (4) paylaşım var. Çekiniyorlar mı, utanıyorlar mı? Öyleyse eğer, bu hislenmeler neden bir eyleme dönüşmüyor? Sonsöz yerine: Bu sergiden, sergi sırasında çekilecek bir sanatçının beyanı çok kıymetli olurdu.

Zulmün mekânı

Yapamadığımla bitireyim. Begüm Özden Fırat'ın tarihsel bir bakışla "kamusallığın bitmek bilmeyen çöküşü" adını verdiği sürecin güncel sanat alanındaki izi olarak gördüğüm iki olay 2021'in son aylarında yaşandı: Çok daha ağır bir yıkımı kalbinde, Sur'da yaşayan Diyarbakır'da, Ahmet Güneştekin'in *Hafıza Odası* sergisinin ardından, İstanbul'da, Beyoğlu'nun göbeğinde *Beyoğlu Kültür Yolu Festivali* "organizasyonu" yapıldı. "Organizasyon" yerinde bir kelime, çünkü iki olayda da, farklılıklar taşısalar da, siyasi ve ekonomik iktidar odaklarıyla ilişkili himaye yapısı, açılışlardaki şenlikli, festivalli gösteri ve Keçi Burcu'ndan Gezi Parkı'na kamusal mekâna yerleşimden oluşan karışım belirleyici.

Beyoğlu Kültür Yolu Festivali'ni konuştuğumuz bir radyo programında, içinde bulunduğumuz dönemde öne çıkan iki kavram olarak bağımsızlık ve dayanışmayı saymıştım. *Beyoğlu Kültür Yolu Festivali*'nin yaya sergisi Kartografya'nın yüzeyine biraz bile dokununca, burada iletilen görsel, işitsel, metinsel mesajın farklı seslerin bağımsız bir ruhla kendini duyurabildiği bir semtle ilişkili bir mesaj olmadığı açıkça ortaya çıkıyor. Öncelikle, büyük bütçesine rağmen sanatçıların çoğunun eskiden ürettiği işlerden alelacele bitirilmiş bir sergi bu.

Bir semte, hem de Beyoğlu'na dair olduğunu iddia eden, yaya sergisi gibi iddialı bir kavramı üstlenmiş gibi yapan bu sergi, yanlışlarla dolu haritası ve künyeleriyle, sıradan bir turistik turun gereklerini bile yerine getirmiyor. Barış Doğrusöz'ün sergi henüz açılmadan sergiden çekildiğini kamusal olarak duyurmasını ondan istemiş olsam da, şüphesiz bunu sergiyi düzenleyenler de yapabilir, yapmalıydı. Ancak bu sergi bu tür asgari teknik ve ahlaki gerekliliklere "önem-semedim" diyen bir sergi.

Daha vahimi ise şu: İktidarın damgası her mekânı ve her yapıtı lekeler. *Beyoğlu Kültür Yolu*, Beyoğlu tarihinin dönüm noktalarını, şehrin ruhunu çalan 24 Nisan'ı, şahdamarını kesen 6-7 Eylül'ü, Taksim Meydanı'nı ilelebet işçinin meydanı kılan 1 Mayıs 1977'yi, Cumartesi Anneleri'nin "kayıplarımızla buluşma mekânımız" olarak tanımladığı Galatasaray Meydanı'nı, yüz yıl geçse unutulmayacak Gezi direnişini ve saymakla bitmeyecek gerçek ânı yok sayıyor. En başta Ara Güler'in bize sordurduğu, cevabını aramaya devam edeceğimiz sorular işte böyle bir ikilemden doğuyor: Tüm bunları bilip, yaşayıp, bu zulmün doğrudan hedefi olup bu zulümden yana durmak nasıl mümkün, bu nasıl bir yol?

Böyle bir yolun festivali kapsamında düzenlenen bu sergi de bir yaya sergisi değil. Aksine, Beyoğlu'nu yıkanları, rantını yiyenleri, üstelik henüz hiç de doymadıklarının simgesi, kültür yolu dedikleri bu hattın ta kendisi olanları görmemizi engelleyen bir "atı alan Üsküdar'ı geçti" sergisi. Dolayısıyla, bu serginin adındaki kartografya da, tarihsel, güncel ve yaşayan Beyoğlu'nun gerçek mekânına değil, hakikati silerek, yaşam alanlarını ortadan kaldırarak kendi ölüm alanlarını yaratan zulmün mekânına ait.

Hegemonya çatırdarken

Sadece memlekette değil, dünyada da yoksulluğun, borçluluğun giderek arttığı, ultra-zenginlerin, yeni otoriterlerin, yükselen faşizmlerin popüler mecralarda bile görünür duruma geldiği zamanlardayız. 2021'i kapatırken bu ahvale yönetmen Emin Alper'le bakıyoruz, *Squid Game*'den girip can yakan yoksullaşmaya, bugünün distopya temalarına, yeni zorbalara uzanıyoruz.

Güney Kore dizisi *Squid Game* 2021'de fenomen oldu. Netflix'te yayına başladığı ilk birkaç haftada dünya çapında 11 milyon kişinin izlediği bu diziye gösterilen ilgiyi nasıl yorumladığınızı merak ediyoruz, ama önce, sosyal medyada dolaşıma giren Ankara'dan bir sokak röportajına bakalım: Dış teknisyeni bir genç mesleğini yapmadığını, şantiyelerde çalışmak zorunda olduğunu anlattıktan sonra, "*Squid Game* gerçek olsun, buradaki herkes katılacaktır o oyuna. Benim canımın değeri yok artık" diyor... Bu sarsıcı sözler ne düşündürüyor?

Emin Alper: Doktorada üniversite gençliği üzerine çalışmış bir akademisyen, sinemacı ve *Squid Game* izleyicisi olarak benim için bu gencin sözleri çok düşündürücü. Her şeyden önce, global bir fenomen haline gelen diplomanın değersizleşmesi meselesi çıkıyor karşımıza. Diplomanın değersizleşmesine yönelik tepkinin öğrenci hareketlerinde tetikleyici rol oynadığı yönünde değerlendirmelere sık rastlanır. Tezime çalışırken konunun derinine indiğimde bunun aslında yanlış bir tespit olduğunu fark etmiştim. Tam tersine, '68 döneminde öğrenci hareketlerini yaratan dinamiğin arkasında o yıllarda diplomanın ve üniversiteli kimliğinin değerli olması yatıyordu. Özellikle Türkiye bağlamında, öğrenci kendisini yaşadığı toplumun aydın adayı, modernleştiricisi, geleceğin hâkimi, savcısı, mühendisi olarak görüyor ve bu nedenle siyasette söz söyleme hakkı olduğuna inanıyordu. Bunu hareketin içindekiler de defalarca söylemiştir zaten. Ne zaman ki diploma değersizleşmeye başlıyor, o zaman üniversite mezunu genç de kendini ülkenin geleceğinden sorumlu bir aydından ziyade iş piyasasında pozisyon kovalayan sıradan bir işçi konumunda görmeye başlıyor. Böylelikle öğrencinin sosyal ve politik özgüveni dumura uğruyor ve beklenenin aksine apolitikleşme başlıyor. Artık onun için öncelik ekmeğini kazanmak, bu-

nun için de beşeri sermayesini artırmanın peşinde koşuyor. 1990'larda bizim Boğaziçi'ndeki öğrencilik dönemimizden de çok iyi hatırlıyorum bunu. O döneme kadar birçok öğrencinin ana motivasyonu siyasallaşmakken, artık amaç işletme ya da ekonomi kulübüne girmek, kariyer günleri düzenlemek, böylece üniversite sonrası iş piyasasına yatırım yapmak olmaya başlamıştı. Üniversiteye girdiğimiz sıralarda hep "*şirketler Boğaziçilileri daha ikinci, üçüncü sınıftayken kapıyormuş*" denirdi. Tabii bu her zaman bir efsaneydi. Fakat şu kesin: '80'ler boyunca bir Boğaziçilinin iş bulamaması gibi bir durum söz konusu değildi. Mezun olduğum '90'la-

Birçok insan *Squid Game*'de hayatının bir yansımasını buluyor. Dizinin toplumsal bir fenomen olmasında bunun da etkisi var muhakkak. Benim için dizideki önemli bir dönüm noktası oyuncuların birbirlerini öldürmeye başlamalarıyla gerçekleşti. Olay "*böyle yaşamaktansa ölmeye hazırım*"dan, "*böyle yaşamaktansa ölmeye ve öldürmeye varım*"a dönüştü.

rın sonundan itibaren birçok arkadaşım iş bulma konusunda çok zorlandı, düşük maaşlara razı oldular. Bu durum son yirmi yılda üniversite sayısının artmasıyla iyice yaygınlaştı. Artık kendinizi üniversitedeyken ek niteliklerle donatamıyorsanız iş bulmanız neredeyse imkânsız. Videodaki gence dönersek, kendi deneyimiyle *Squid Game* arasında kurduğu ilişki derin bir mutsuzluk ifadesi. Belli ki birçok insan *Squid Game*'de hayatının

bir yansımasını buluyor. Dizinin toplumsal bir fenomen olmasında bunun da etkisi var muhakkak. *Parazit* filmi de hatırlayacak olursak, son zamanlarda yoksulluk konusunun ana akımda öncelikli bir gündem olmaya başladığını söyleyebiliriz.

***Squid Game*'i bir dizi olarak nasıl buldun?**

Dizinin zekice yazıldığı hemen belli olsa da, kendimi hayal kırıklığına uğramaya hazırladım. Bunun da *The Hunger Games* (Açlık Oyunları) tarzı, insanların zorla bir yere toplanıp oyun oynatıldıkları bir oyun dizisi olduğunu düşündüm. Ancak, ikinci bölümde çok akıllıca bir hamleyle oyunlara katılım gönüllülük ilkesine bağlandı, bence seyirciyi büyük ölçüde bu hamleyle kazandı dizi, birdenbire çok keskin bir sosyal eleştiri boyutu ortaya çıkınca dizi ânında türünün diğer örneklerinden ayrıldı. Benim için dizideki ikinci önemli dönüm noktası da oyuncuların birbirlerini öldürmeye başlamalarıyla gerçekleşti. Olay "*böyle yaşamaktansa ölmeye hazırım*"dan "*böyle yaşamaktansa ölmeye ve öldürmeye varım*"a dönüştü, dolayısıyla da içerik sertleşip vahşileşti.

***Squid Game* yarışmacılarının hikâyelerini ortaklaştıran, hayatlarını derinden sarsan hadise borçlu olmaları...**

Evet, yeni yoksulluğun temelinde borçlanma var artık. Neoliberalizmle birlikte ekonomiyi canlandırmanın yolu borçlandırmadan geçer oldu. Keynesçi modelden en temel farkı da bu zaten. Keynesçi modelde devlet ekonominin çarklarını harekete geçiriyordu, tabiri caizse devlet geleceğe borçlanıyordu. Çarklar harekete geçince devlet borcunu ödüyordu. Az gelişmiş ülkelerin pek çoğunda olduğu gibi, ödeyemeyince de ekonomik kriz yaşıyordu. Her ne kadar neoliberalizmde devletin piyasaya müdahalesinin sonlandırıldığı iddia edilse de fiiliyatta durumun böyle olmadığını, piyasaya sürekli müdahale edildiğini biliyoruz. Devlet ve

FOTOĞRAF: MUHSİN AKGÜN

özellikle Merkez Bankaları kriz ya da durgunluk zamanlarında sürekli ekonomik teşvik mekanizmaları yaratıyor, örneğin ucuz kredi dağıtıyor ya da faizleri düşürüyor. İnsanlar ceplerinde olmayan paraları harcayarak ekonomiyi harekete geçiriyor. Orta sınıf ve üstünün borçlanması da, borcunu ödemesi de nispeten daha kolay, fakat kendini orta sınıf sanan, böyle bir hayale kapılan insanların durumu çok daha zor, onlar borçlarının vadesi geldiğinde varını yoğunu, evlerini bile kaybedebiliyor. 2008 *mortgage* krizinde tam da bu oldu. Neoliberalizm döneminin krizleri, Keynesyen dönemden farklı olarak hane halkının ya da şirketlerin borç ödeyememe krizleri. Bir başka deyişle ucuz kredilerle şişirilen balonların patlamasıyla oluşan krizler. Borçlandırma mantığının en tipik örneğini 2020'de Berat Albayrak'ın dağıttığı kredilerle gördük. Bütün dünya pandemiyle mücadeleyi doğrudan gelir desteği vererek sürdürmeye çalışırken bizdeki cin fikirliлер ucuz kredi dağıttı.

Emlak krizi deyince akla geçen yılın çok konuşulan Oscar ödüllü filmi *Nomadland* de geliyor. Yoksullaşma, orta sınıfın fakirleşmesi üzerine ana akım film ve dizilerin peş peşe çıkması bir tesadüf değil herhalde...

Günümüzde yoksulluk anlatısının popüler sinemaya bu denli sirayet etmesinin iki boyutu var bence: Birincisi, neoliberalizm giderek daha fazla eleştiriliyor. Artık Dünya Bankası da, yirmi-otuz sene önce nispeten ana akımda saydığımız Stiglitz, Krugman gibi ekonomistler de mevcut sistemi sert şekilde eleştiriyor. Thomas Piketty'nin *Kapital* kitabı bestseller oldu. Gelir eşitsizliği dünyada hem düşünce alanında hem de siyaset sahnesinde ciddi şekilde eleştiriliyor. Joe Biden bile şu sıralar şaşırtıcı işler yapıyor, örneğin çok kapsamlı bir altyapı paketini meclisten geçirmeye çalışıyor. Pakette yoksullara yö-

nelik ciddi gelir aktarımı ödemeleri var. Ayrıca, gerçekleştirebilecek mi bilmiyoruz ama, zenginlerden alınan vergileri artırmayı gündeme getirdi. Demokrat Parti'nin sol kanadı senatoda hiç olmadığı kadar güçlü. Yabancı yayınlarda ara sıra "neoliberalizm bitiyor, Obama son neoliberal Demokrattı" mealinde yazılara bile rastlıyorum. Tabii 2007'den beri radikal bir şekilde artan gelir eşitsizliğine yönelik tepkiye başka türlü bir endişe de eklendi: Böyle devam ederse Trump gibiler, faşistler, otoriter popülistler yoksul kitleleri manipüle edecek ve sürekli iktidara gelecek; bunun önüne geçmemiz lâzım. Geçen sene Venedik'te yarışan Michel Franco'nun distopik filmi *New Order* da böyle bir uyarı içeriyor. Yani Hollywood, her zaman olduğu gibi, Amerikan liberallerine hâkim genel havayı koklayıp onu yansıtmayı iyi başarıyor.

Son yıllarda furya haline gelen distopya anlatıları sık sık faşizmin kodlarını kullanıyor. *The Handmaid's Tale*'de özellikle bunu gördük, *Squid Game*'e de bu tema sirayet ediyor. Bu da dünyada artan otoriterleşmeyle açıklanabilir mi?

1989'da Doğu Bloku yıkıldıktan sonra bütün dünyada liberal iyimserlik havası esmişti. Ancak, liberal demokrasinin yükselişinin önüne geçilemeyeceğine dair bu inanış kısa zamanda sarsılmaya başladı. 2000'lerden itibaren yeni otoriterleşme dalgaları hız kazanınca insanlar eskiye dönüp bakma ihtiyacı hissetti: Faşizm hangi koşullarda gelmişti? Weimar demokrasisinin hangi zayıflıkları faşizmin yükselişinde rol oynamıştı? Bunun gibi pek çok soru insanlarda merak uyandırdı. Bu bağlamda dikkatlerden kaçan bir diziden bahsetmek isterim: Philip Roth'un romanından uyarlanan *The Plot Against America*. Tam da Trump döneminde çıktı. Dizi Roosevelt'in 1941 seçimlerini kaybettiği ve Nazi taraftarı Charles Lindbergh'in başa geç-

tiği kurgusal bir faşizm dostu Amerika'yı anlatıyor. Bence dizinin altını çizdiği en önemli nokta şu: Bunlar olabilirdi! Dizi bu tehdidi, bu ihtimali hatırlatıyor: Kendinizi bu kadar güvende hissetmeyin, hâlâ da olabilir böyle şeyler. Her dönemin distopyalarının vazgeçilmez temaları var; '60'ların, '70'lerin distopyası nükleer saldırı sonrası talan olmuş bir dünyaydı. Şimdiyse insanlığa yönelik en yakın tehditlerin başında faşizm ve otoriterleşme geliyor.

***Squid Game*'le aynı esnada *Kral Lear* esinli dizi *Succession* da bir hayli gündemde. Bir medya tiranlığını konu alan dizide ilerleyen yaşına rağmen iktidarını kaybetmek istemeyen Logan Roy ve ailesi etrafında gelişen olayları, ölçsüz bir zenginliği izliyoruz. Bu diziye nasıl buluyorsun?**

Henüz bitirmedim, ama çok iyi gidiyor. *Succession* zenginliğin ve bundan kaynaklı müstehtenliğin ifşası bir anlamda. Son derece siyasi bir dizi. Waystar Royco aslında bir krallık, Logan Roy bir diktatör ve izlediklerimizse krallık içi Shakespearyen güç savaşları. İkinci sezonda çok etkileyici bulduğum bir bölüm geliyor aklıma: Yönetim kurulu başkanı konumundaki baba Logan Roy'un kafasına koyduğu bir karar var, şirkete de o karara sürüklemek istiyor. Çocukları ve kurmayları bunu kesinlikle onaylamıyor, fakat ağızlarını da açamıyorlar. Logan etrafında öyle bir terör estiriyor ki, herkes korkuyla titreyerek birbirini ispiyonlamaya başlıyor. Logan insanların ezildiğinin farkına vardıkça onları daha da ağır biçimde aşağılıyor. Bu sahneleri izlerken ister istemez insanın gözünün önüne Erdoğan'ın kabine toplantısının nasıl olabileceği geliyor. Mesela büyükelçilik krizini çözmeye çalışan Mevlüt Çavuşoğlu'nu ya da diğer bakanları o sahnede hayal etmek mümkün. Bu anlamda *Succession*'ı bir diktatörlük metaforu gibi okuyabiliriz.

Diziler günümüzün hâkim anlatım mecrasına dönüştü, hatta son yıllarda sinema filmlerini bile gölgede bıraktılar. Geçtiğimiz yıl *Alef* isimli dizinin ilk sezonunu da çekmiş bir sinemacı olarak bu durumu nasıl yorumluyorsun? Dizilerin filmlere göre ne gibi avantajları var?

Gerçekten de son yıllarda dizi inanılmaz biçimde yükselen bir mecra. 19. yüzyıl roman çağıydı, 20. yüzyıl sinema çağı oldu ve şimdi 21. yüzyıl da dizi çağı olacak gibi gözüküyor. Dizinin önemli bir avantajı, çok sayıda karakteri ayrıntılı şekilde anlatabilme, karakterleri birbirleriyle ilişkiye sokarak onların zenginliklerini keşfedebilme imkânı barındırması. Karakterler en iyi başka karakterlerle ilişki halindeyken kendilerini ortaya koyuyor, diziler bize bunu hatırlattı. Bağımsız sinemanın son dönemlerde biraz gözardı etmeye başladığı bir nokta bu: Tek karakteri merkeze alan basit olay örgüsüne sahip hikâyeler

Squid Game

bizi mecburen karakterin durağan haliyle baş başa bırakıyor. Dizilerdeyse karakterlerin birbirleriyle iletişimi yoğun bir dinamığa yol açıyor, bu dinamik seyirci için çok heyecan verici bir olaylar silsilesine vesile olabiliyor. Bu nedenle de dizi klasik hikâye anlatımının yeniden canlandığı bir mecra oldu. Ayrıca beni düşündüren bir nokta daha var: Dizilerle birlikte seyir deneyimi evlere hapsolmeye başladı. Bu durum alıştığımız formatları zorluyor. Örneğin 90 dakikalık uzunluk sinema salonlarındaki izleme deneyiminde gelişmiş bir format. Evdeyse 90 dakika artık dikkati dağıtık izleyiciye uzun geliyor. İnsanlar uzun günlere yayılan bir merakı 50 dakikalık epizotlar halinde gidermeyi tercih ediyor artık. Bu durum uzun vadede sinemaya ve onun yaygın formatına büyük darbe indirecek gibi geliyor bana.

Sinemaya geçerse: 58. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin jüri başkanıydın. Nasıl bir deneyimdi?

Pek çok güzel film izledim, jüri üyesiyle son derece derinlikli tartışmalarımız oldu. Bu açıdan iyi bir deneyimdi, ama jüri başkanı ya da üyesi olmak pek de hoş bir şey değil. Sanat eserlerini belli kriterlerle sınamak ve bir başarı sıralamasına koymak temelde saçma; insan yaptığı işe yabancılaşıyor. Öte yandan, sektörde bu tür yarışmalara ihtiyaç var. Çok sayıda film yapılıyor, seyirci bir eleme bekliyor. Bu eleme nasıl yapılacaktır? Ya her şey piyasanın kendi mekanizmalarıyla belirlenecek, yani bir şekilde seyirciyi kazanan filmler ayakta kalacak ya da elemeyi eleştirmenler, akademisyenler ve festivaller yapacak. Birbirine paralel giden bu iki mekanizma dışında halihazırda sanat dünyasında bir seçenek yok maalesef.

Ödül töreninde yaptığın konuşma çok dikkat çekti: "Her gün susturulmaya çalışıldığı, köreltildiği bir baskı atmosferinde sinemacılarımız vicdani muhasebenin, insanlığın vicdani muhasebesinin hiçbir zaman bitmeyeceğini ve susturulamayacağını usul usul göstermeye başladılar. Umarız bu kıpırdanış, bugün suskunluğa zorlanmış, sesi kısılmış vicdanlarımızın bir gün gürleyerek geri döneceğinin habercisi olur..."

Yarışma filmleriyle ilgili kararı verdikten sonra aramızda konuşurken izlediğimiz işlerde vicdan ve sorumluluk temalarının sıkça gündeme gelmiş olduğunu gördük. Bu tespiti ifade etmiş oldum. Son yıllarda yaşadığımız sıkıntıları bir kez de sahnede dile getirmek, yaşadığımız yalnızlığı vurgulamak, vicdanen bu kadar rahatsızken kendimizi bu denli çaresiz ve yalnız hissediyor oluşumuza anlatmak istedim.

Kültür bakanının olduğu bir ortamda konuşmak neler düşündürdü?

Bağımsız sinemacılar olarak bakanlık fonları-

na büyük ölçüde bağımlı olduğumuz bir gerçek. Bir önceki filmim *Kız Kardeşler*'i bakanlık fonu almadan çektim ve çok zorlandım. Öte yandan, konuşmamla ilgili bakanın orada olmasından kaynaklı bir tedirginlik ya da tereddüt yaşamadım. Bir gün önceki Osman Kavala duruşmasında (8 Ekim 2021) tutukluğun devamı yönünde karar çıkmış olması, hem Kavala'ya hem de hocam Ayşe Buğra'ya yönelik bu işkenceci tutumun sürmesi beni çok öfkeliyordu. Konuşmayı yapmamda bunun da etkisi olduğunu söyleyebilirim.

Türkiye sinemasının gidişatıyla ilgili nasıl bir izlenim edindin festivalde?

Şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Türkiye sinemasında son on yılda artan bir çeşitlenme söz konusu. Bir ara herkesin Nuri Bilge Cey-

Succession zenginliğin ve bundan kaynaklı müstehcenliğin ifşası. Yönetim kurulu başkanı Logan insanların ezildiğinin farkına vardıkça onları daha da ağır biçimde aşağılıyor. Bu sahneleri izlerken ister istemez insanın gözünün önüne Erdoğan'ın kabine toplantısının nasıl olabileceği geliyor. Bu anlamda Succession'ı bir diktatörlük metaforu gibi okuyabiliriz.

lan'ı ya da Zeki Demirkubuz'u taklit edeceğine dair bir endişe hâkimdi. "Taşra sineması" etrafındaki tartışmalarda bunu görmek mümkündü. Bence Türkiye'de bir taşra sineması varsa da, bunun son derece farklı örneklerle sürdüğünü unutmamalıyız. Senem Tüzen'in *Ana Yurdu* filmiyle Ali Özer'in *Boz-*

kır'ı veya *Tepenin Ardı*yla Reha Erdem'in *Beş Vakit*'i arasında dağlar kadar fark var. Taşra hep erkeklikle özdeşleştirilirken, *Ana Yurdu* taşrada kadın olmanın ne demek olduğunu düşündüren benzersiz bir film. Bunun dışında son yıllarda doğalcı olmayan, anlatım tarzıyla modernist diyebileceğimiz filmlerin ve denemelerin de sayısı artıyor. Sadece hikâyelerle de ilgili değil bu durum; türler, yaklaşımlar, biçimler farklılaşıyor. Mesela İran ve Romen sineması bu anlamda daha az çeşitli bana sorarsanız. En azından bu iki ülkenin sineması deyince zihinlerde uyanan bir üslup ve tarz var. Yakın zamana kadar İran sinemasında çok belirgin bir anlatım dili gözlemleniyordu, Asghar Farhadi bunu değiştirdi, ama şimdi de Farhadi ekolü hâkim olmaya

başladı. Üstelik İran sınırlarını da aşan bir etki bu. Yeri gelmişken, Türkiye'de vicdan, suçluluk hissi gibi temaların bu kadar öne çıkmasında da Farhadi'nin etkili olduğunu düşünüyorum. Bu temaların öne çıkması sadece Türkiye'nin gerçekliğiyle ilgili değil. *Okul Tıraşı*'nda ve *İki Şafak Arasında*'da bu etki görülüyor bence.

Bu etkilenmeleri nasıl yorumluyorsun?

1990-2010 arasında dünyada minimal sinema zirveye oturdu. Nuri Bilge Ceylan'ın Cannes'da ilk defa ödül aldığı yıllarda Abbas Kiarostami de rüzgârı arkasına almıştı örneğin. Sonuçta bir tarz başarılı olduğunda insanları heyecanlandırıp etkiliyor. 2010'dan sonra dünya festivallerinde minimal sinema eski gücünü ve gör-

rünürlüğünü kaybetmeye başladı. Yeni arayışlar ortaya çıkarken üçüncü dünyada kısmen Farhadi ya da kimi Romen sinemacılar bir tür model işlevi görmeye başladı. Bu arada Romen sinemasında da vicdani hesaplaşmalar, yozlaşma ya da ahlâki ikilemler sevilen konular arasındaydı. Ya da vicdani "hesaplaşamamalar"... Calin Peter Netzer'in *Çocuk Pozu* filminde olduğu gibi. Batı Avrupa dışında sanırım bu temaları bir süre daha izleyeceğiz. Fikret Reyhan'ın çok sevdiğim *Çatlak*'ını da bu etkileri barındıran yakın tarihli başarılı bir film olarak not edeyim.

Bir süredir Kadıköy Belediyesi tarafından kurulan ve geçtiğimiz haftalarda hizmete açılan Sinematek'in sanat yönetmenliğini üstleniyorsun. Yıllardan sonra Türkiye'de böyle bir girişimin hayata geçmesi heyecan verici. Nasıl bir anlamı var senin için Sinematek'in?

Sinematek bizim kuşağımızın hayaliydi. Pek çok klasik filmi kitaplardan bilip kendisini izleme imkânı bulamayan 1980'li, '90'lı yılların gençleri için büyük bir özlem. Yıllar sonra Jak Şalom Kadıköy Belediyesi'yle bu hayali gerçekleştirdi. Tabii bugün filmlere ulaşmak çok daha kolay. Ama şimdi de "içe-

rik” zenginliğinden boğuluyoruz. Böyle bir zamanda belli bir perspektiften bakarak film programları oluşturmak, bunları söyleşi ve panellerle entelektüel olarak zenginleştiren bir etkinlik çerçevesi geliştirmek çok heyecan verici. *Alman Dışavurumculuğu ve Etkileri* programımız için bir söyleşi ve panel düzenledik. Gençlerin yoğun olarak katıldığı dolu dolu sinemada sanat tarihi konuştuğumuz saatler geçirdik. Gelecek haftalarda Metin Erksan panelleriyle devam edeceğiz. Hedefimiz sinema tarihinin kurucu akımlarına, büyük ustaların retrospektiflerine yer verip bol bol sinema konuşmak.

İlk konuklarınızdan biri Afgan yönetmen Sahra Karimi oldu; *Afganistan’da Kadın ve Direniş* başlıklı söyleşiye dair izlenimler neler?

Suç ve Ceza Film Festivali’nin konuğu olarak İstanbul’a gelen Sahra Karimi’yi Sinematek’te ağırladık. Ailesiyle birlikte Taliban’dan kıl payı kaçmış ve ülkesinde son yirmi yılda kendi elleriyle inşa ettikleri kazanımların nasıl bir anda yerle yeksan olduğuna tanık olmuş bir kadın sinemacının deneyimleri çok sarsıcıydı. Karimi’nin deneyimlerini dinlerken seyircilerin de gözleri doldu. Tabii en kahredici olan da dünya kamuoyunun bu trajedi yaşanırken sergilediği kayıtsızlıktı.

Biraz da Boğaziçi’ni konuşalım. Seni sinemaya yönlendiren ortam Boğaziçi Üniversitesi miydi?

Boğaziçi’nde özgürlükçü ve yoğun bir kampüs hayatı var. Ayrıca, çok ciddi bir kulüp geleneği söz konusu. Güzel sanatlar, fotoğraf, edebiyat, tiyatro kulübü, her birinin kendine has köklü gelenekleri var. Bizim dönemi-mizde de bütün bu kulüplerin Güney Kampüs’teki biraradalığı entelektüel açıdan çok verimliydi. Birçoğumuz derslere girmezdik ve bütün hayatımızı kulüp etkinlikleriyle geçirirdik. Boğaziçi’nin kulüp hayatı alternatif bir okul ortamıdır ve biz oradan yetiştik. Bu manzaraya bir de tam mezun olduğum sıralarda açılan Mithat Alam Film Merkezi eklendi. Böyle bir kurumu her üniversite içinde barındırmaz, Boğaziçi barındırdı. Doğrudan derslerle ilgili olmayan, akademik olarak hiçbir statüsü olmayan bu kurumu Boğaziçi rektörleri üniversitede çok merkezi bir konuma yerleştirip desteklediler. Maalesef şu an çok zor durumda. Finansal destekler bir önceki rektör tarafından kesilmeye başlanmıştı.

Yıllar içinde geliştirilen bu kolektif bilinç bağlamında Boğaziçi direnişi senin için ne ifade ediyor?

Okulumla ilk kez bu kadar gurur duyuyorum. Boğaziçi direnişi gerçekten gurur verici, yüzakı bir isyan. Memlekette fiili bir olağanüstü hal sürüyorken, akıl almaz bir kararnameyle bütün üniversitelerin rektörlerinin tayini tek adamın iki dudağının arasından çıkacak lafa bağlanmışken, rektörlerimiz lise müdürlerinden bile daha az özerkken buna tek direnen Boğaziçi Üniversitesi oldu. Bu direniş başka üniversitelerdeki direnişleri tetikleyemediği için Boğaziçililer yalnız kalmış durumda. Buna rağmen öğrenciler de, akademisyenler de onurlu bir şekilde direnişi sürdürüyor. Bu birliktelik çok etkileyici. Bizim zamanımızda da tepkiler olurdu, fakat hiçbir zaman öğrencilerle

Her dönemin distopyalarının vazgeçilmez temaları var; 60’ların, 70’lerin distopyası nükleer saldırı sonrası talan olmuş bir dünyaydı. Şimdiyse insanlığa yönelik en yakın tehditlerin başında faşizm ve otoriterleşme geliyor.

hocalar yan yana gelemezdi. Açıkçası, böyle faşizan bir dönemden geçilirken Boğaziçili öğrenci ve hocaların tek başlarına zafer kazanmaları çok zor. Ama tarihe çok önemli bir not düşüyorlar.

Akademik yıl başlarken üniversite öğrencilerinden #Barınamıyoruz sesleri yükseldi, gençler parklarda uyudu, ses getiren eylemler yaptılar. Boğaziçi direnişinden Barınamıyoruz’a, bu kıpırdanmalar bir gençlik hareketinin fitilini ateşleyecek gibi duruyor mu? İTÜ’de ders verdiğim süre boyunca, öğrencilerle konuştuğumda inanılmaz mutsuz ve muhalif bir kitleyle karşılaşıyordum. Bazen derslerde öğrencilerin kontrolüm dışında açtıkları konulara şaşıırıyordum. “Aranızda hiç AKP’li öğrenci yok mu?” diye sorduğum bile olmuştur. Öfke ve tepki var, son derece uyanık bir gençlik söz konusu, asla da apolitik değiller, o devir Gezi öncesinde bitmişti. Gezi’den neredeyse bir yıl önce bir arkadaşımla tartışırken “Türkiye’de gençler apolitik

cümlesini artık kurmayalım” demiştim. Apolitik gençlik ‘90’ların fenomeni. ‘80 darbesi sonrasında kuşağı korkutulmuş, sindirilmiş, sadece rejim tarafından değil, “bak politikaya bulaşırsan sana hakkımı helal etmem” diyen anne ve babalar tarafından da sindirilmiş bir kuşaktı. 2000’lerin ortasından itibaren ise en umulmadık gençlerin bile, özellikle 2011 sonrası artan otoriterleşmeden etkilenerek, hükümet muhalifi olduğunu gördük. Sorun politiklik ya da muhaliflik değil, sorun örgütlenme. Gençlik çok örgütsüz ve örgütlenmeye yönelik bir yöntem bulabilmiş değil.

2021’in senin için en umut veren ya da en umutsuzluğa sürükleyen resmi neydi?

Benim için umut verici olan şey hegemonyanın çatırdamaya başlaması. Tabii maliyeti her açıdan büyük bir çöküşün ardından oluyor bu.

Çatırdamanın belirtileri neler?

Hegemonya öyle bir şey ki, bir noktaya kadar ne olsa hegemonyaya yarar, hegemonya çatırdamaya ve çökmeye başladıktan sonra da ne yapsan kâr etmez. 2021 itibarıyla Erdoğan’ın karizması öyle bir yara aldı ki, artık ne yapsa imajını düzeltemez hale geldi. Düşen popülaritesini artırmak için çaresizce giriştiği hamleler de büyük felaketlerle sonuçlanıyor. Albayrak’ın kredi kampanyası bunun en somut örneği. İnsanları ev sahibi yapması beklenen ucuz kredi politikası ev fiyatlarının patlamasıyla ve evsizlikle sonuçlandı. Büyükelçi gerilimi de milliyetçiliği coşturarak popülarlığı artırmaya yönelik tipik taktiklerden biriydi, fakat kimse umursamadı. Isıtılan Suriye müdahalesi eğer gerçekleşirse onun da tutmayacağı düşünüyorum, tam aksine tepkiye yol açacaktır. Son günlerde uygulanan düşük faizle ekonomiyi uçurma çılgınlığı ise tam bir felaket. Hegemonya geri dönülemez biçimde çatırdıyor. Sedat Peker tarafından bile terk edildin, Saadet Partisi’ni bölmek için birlikte oynadığın Oğuzhan Asiltürk Covid’den öldü... Artık ne yapsan dikiş tutmuyor. Şimdi asgari ücrete zam yapma hazırlığındalar, fakat o zam da yeni enflasyon dalgasıyla anlamsızlaşacak. Tabii ki bütün bunlar olurken hepimize büyük hasar veriyorlar.

2022’den ne bekliyorsun?

Erken seçim ve iktidar değişimi umut ediyorum, şu an bunun dışında bir beklentim yok. SÖYLEŞİ: KEREM EKSEN - AYŞEGÜL OĞUZ

SOSYOLOG CİHAN TUĞAL

Yeni bir odak, geniş bir cephe

2021'de neler öne çıktı, hangileri 2022'nin gündemini belirleyecek? Geride bıraktığımız yılın muhasebesi, önümüzdeki yılın öngörülleri ve "ne yapmalı"ları... 2021-2022 dosyasının başlama vuruşu için *Pasif Devrim: İslâmi Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi* adlı kitabıyla tanınan sosyolog, *Evrensel* gazetesi yazarı, California Üniversitesi öğretim üyesi Cihan Tuğal'e bağlanıyoruz.

2021 yılına dönüp baktığınızda başlıca dinamikleriyle nasıl bir küresel resim görüyorsunuz?

Cihan Tuğal: Çok mesele var, ama iki temel başlığa odaklanalım. İklim krizinin derinleşmesi ve radikal sağdaki konsolidasyon. Bu konsolidasyon zaten süregiden bir şey. Ancak, radikal sağ konsolidasyondaki dalgalanmaları da görüyoruz 2021'de. Üçüncü bir başlık olarak, liberal emperyalizmin krizi...

Tam bu noktada, *Evrensel*'deki 20 Kasım 2021 tarihli köşeyazınızda, 2022 seçimleri öncesi ABD merkez solunun zayıfladığını ve Demokratlar'ın çözümü giderek sağa kaymakta aradığını söylüyor, bunun yanlış bir strateji olduğunu belirtiyor, merkez solu bu stratejiden ancak işçi sınıfının vazgeçirebileceğini öne sürüyordunuz. Benzer bir tartışma Türkiye'de de var...

Merkez çökmeye devam edecek. ABD'de, Türkiye'de ve başka yerlerde de. Solda bir toparlanma yaşanmıyor. Bir sürü seçenek var, ama konsolide bir odak yok. Sağda ise daha net bir platform var. Ve dünya giderek bu tarafa çark ediyor. Merkez sağ tam sola meyledeceksen reaksiyon korkusuyla tekrar sağa çekmeye başlıyor. ABD'de gördüğümüz bu. Türkiye'deki gelgitler de biraz böyle. Bunu biraz açalım. Son kırk yılın kalkınma modeli Batı'da da, Batı dışında da çökmüş durumda ve buna alternatif oluşturan Rusya ve Çin devlet kapitalizmleri var. Bunların bir versiyonunu Macaristan'da, başka bir versiyonunu Polonya'da görüyoruz.

Elbette Macaristan ve Polonya Batı ekonomilerine derinden bağımlı oldukları için küresel dengeler bunların devlet kapitalizmini Çin ve Rusya'ya nazaran daha kısıtlı kılıyor. Yine de neoliberalizmden uzaklaş-

ma ve radikal sağcı bir devlet kapitalizmi kurma çabası oldukça yaygın. Ve Türkiye bu rotaya girmeye çalışan ülkeler arasında. Sağda böyle bir yön var. "Sınırları kapatalım" yaklaşımıyla ve "milli ekonomi"yle, askeri harcamalara ağırlık vererek, ihracatı vurgulayarak ve de neoliberalizmi bırakarak –ya da en azından yüzde 80'ini bırakarak– korumacılığa yönelen ekonomiler bunlar.

"Sınırları kapatmak" dediğimizde, bunun siyasal, kültürel sonuçları da var. Üstelik, söz konusu olan çok seçici bir sınır kapatma. Buradan radikal sağın yükselişine geliyoruz zaten. Yabancı düşmanlığı, ırkçılık, bunların hepsi yükselişte. Bu Rusya'da belki daha mutedil sürerken, Macaristan'da daha keskin gidiyor. ABD'de daha keskin bu yabancı düşmanlığındaki artış. Rusya zaten yabancılara görece kapalıydı, değişim yaşamak zorunda kalmıyor. Ama ABD çok-kültürlülük ile neoliberalizmin iç içe gittiği bir yerdi kırk senedir. Şimdi neoliberal ekonomi yıprandıkça, yeni bir ekonomik yön arayışıyla birlikte, bir siyasal ve kültürel değişim de geliyor.

Buna bağlı bir de iklim boyutu var. İklimi ekolojikle birlikte daha genel konuşacak olursak, bunun içine sağlık ve pandemi de giriyor. İnsanların ormanları ve dünyanın dengesini yok etmesi, daha önceden belirli hayvan popülasyonlarıyla sınırlı olan virüsleri bizim hayatımızın parçası haline getiriyor. Ya bu vi-

rüsler küresel şekilde kontrol altına alınacak ya da sınırlar kapanmaya başlayacak.

Neoliberal koşullar altında, ABD ve Avrupa Birliği'nin, Afrika'yı da koruyacak biçimde, iklimi ve pandemiye düzeltmesini bekleyemeyiz. Ya toptan bir küresel sol yönetim modeli oluşacak ya da sınırlar, duvarlar yükselecek. Macaristan'da yapılan bu, ABD'de radikal sağın yapmak istediği bu.

Hem önceki yılda hem de 2021'de iklim krizine karşı uygulanan ekonomik politikaların sonuçlarına karşı ya da ırkçılığa karşı, bazen kitlesel, bazen de daha lokal ve inişli çıkışlı eylemler oldu. Bu hareketlenmelerde değişimin yönünü etkileme kabiliyeti görüyor musunuz?

Bunun da tabii çok boyutu var. En büyük başlığı atayım. Hem Avrupa'da hem ABD'de *The Green New Deal* ya da *Yeni Yeşil Mutabakat* denen fikri liberal soldan sosyalist sola kadar birçok hareket sahiplenmiş durumda.

Hem neoliberalizmin çöküşüne hem iklim krizine hem pandemiye karşı öneriler içeren, sadece bir politikalar paketi değil, oldukça kapsamlı yeni bir kalkınma ve siyaset modeli bu. Sosyalistler, sosyal demokratlar ve liberal sol farklı anlamlar yüklüyor bu fikre. Ve herkes kendi tarafına çekmeye çalışıyor. Fakat bir o kadar önemlisi, neoliberalleşmiş merkez sol tüm bu gruplara karşı cephe aldı ve savaşıyor. Yeni Yeşil Mutabakat'ı Batı Avrupa'nın ve ABD'nin yerleşik merkez solu

istemiyor. Şu anda siyasetin tepesinde dönen savaş bunun üzerinden. Bu savaşı mesela Biden'ın altyapı paketinde gördük. Temel rakamlar üzerinden özetleyecek olursak, Yeni Yeşil Mutabakat'ın önderleri diyor ki, bize 8-9 trilyon dolarlık bir paket lâzım ABD'nin altyapısını yenilemek için. Merkez solun hafif sola çark etmiş hali olan Biden bunu 3,5 trilyona çekti. Fakat neoliberal senatörler ve lobi çevreleri 2 trilyonun altına çekiyor altyapı harcamalarını. Bu kadar az bir yatırım, yıkım ve felaket demek. Doğacak boşlukta radikal sağın mutlaka yükselmesi demek.

Biden sosyal demokratlarla bu neoliberal cephe arasında bir köprü işlevi görmeye çalışıyor, ama köprü çökmüş durumda. En azından şimdilik. Biden partiyi tamamen sosyal demokrat bir parti haline getirmeden hafif sola çekmeye çalışıyordu. Başarsaydı, parti sosyal demokrasi ve sol liberalizm koalisyonu haline gelecekti. Fakat neoliberaler buna izin vermedi. ABD'de buna izin verilmeyince, Avrupa'ya da yön gösteren ABD olduğu için, orada da tikanıklık devam ediyor. Belki bu kadar kötü değil orada durum, ama balık baştan kokar.

ABD bu halde olunca, Avrupa'da sol neoliberalizmden sosyal demokrasiye gidilemiyor. Bu noktada grevler ve diğer toplumsal hareketler devreye giriyor: Ancak tabandan baskı gelirse bahsettiğim dengeler değişebilir. Grevler, sendikalaşma ve sokak hareketleri artarsa Biden gibi partiyi sola çekmeye çalışanların eli güçlenir. Ekim ve kasım aylarında grevlerde bir yükseliş gördük, ama bu dalgalı bir hal. Bir sene, iki sene ortalığın sallanması lâzım ki neoliberaler zemin kaybetsin.

Burada bir parantez daha açacağım. Radikal sağın on senedir dünya çapında konsolide olduğunu söylüyorum, ama bu süreçte de dalgalanmalar görüyoruz. 2021 o açıdan önemliydi. Adil ve özgür seçimlerle hükümete gelmiş, örgütlü radikal sağcı bir öndere Hindistan'da ciddi bir geri adım atıldı. Modi'nin ilk büyük yenilgisini gördük bu sene. Bunu başaran çiftçi ve köylü hareketleriydi. Modi kendi siyasi tabanı olan çiftçi ve köylülerin yaşadığı bir eyalette tarım politikasını piyasaya teslim etti. Destekleri kaldırdı. Köylüler ve küçük çiftçiler, siyasi ve kültürel boyutu olmayan, fakat ekonomik anlamda militan bir hareketlenmeyle Modi'yi bu politikadan vazgeçtirdiler.

Burada hemen kısaca bir Gezi karşılaştırması yapalım. Gezi'de zayıf olan ekonomik ve alt sınıf boyutu Hindistan'da çok güç-

lüydü, ama Gezi'nin tersi olarak, siyasi ve kültürel boyutu yoktu Hindistan'daki hareketin. Bir Arap Baharı hatırlatması da gerekiyor bu noktada. Tunus'u dışarıda tutacak olursak, mesela Mısır'da iki boyut da vardı:

Neoliberalizmden uzaklaşma ve radikal sağcı bir devlet kapitalizmi kurma çabası yaygın. Türkiye bu rotaya girmeye çalışan ülkeler arasında. Bu tarz bir ekonomi bir diktatörlük kurmadan yapılabilecek bir şey değil. Serbest ve adil seçimlerle ayakta kalamazsınız. Türkiye liberal demokrasiymiş gibi davranmayı bile bırakacak.

Hem Gezi boyutu hem de Hindistan'daki gibi alt sınıf boyutu. Ama ikisi birleşmedi Mısır'da. Arap Baharı'nın asıl sorunu oydu. Hindistan örneği üzerinden söylemeye çalıştığım, bu diktatörlere de, merkeze de geri adım attıracak, onları sola çekecek hareketler yaşanıyor, fakat bir ortak çatı, ortak proje yok. Dünya çapında on senedir durum bu. Orta sınıf uzmanların, solcu ön-

derlerin kafasında bir şeyler olabilir, fakat çok geniş halk hareketleriyle birleşen bir vizyon yok.

2022'ye hangi dinamikler sarkıyor dünya ölçeğinde?

Radikal sağ konsolidasyonunun devam edeceğini düşünüyorum. Brezilya ve Filipinler gibi ülkelerde bu konsolidasyon sansasyonel biçimde yürütülüyor. Polonya, Macaristan, Sırbistan, Bulgaristan gibi ülkelerde ise, çok gazete haberi olmadan, sessiz sessiz güçleniyor reaksiyoner rejimler. Önümüzdeki yıllarda, başka radikal sağcı rejimler de katılabilir bunlara. Bu rejimlerden bazıları düşebilir. Mesela Likud hükümeti 2021'de düştü, ama İsrail'de aşırı sağın işinin bittiği anlamına gelmiyor bu. Radikal sağın karşısında ne örgütleniyor diye bakıyorsunuz, darmadağın bir koalisyon. Sağın karşısında, radikal sağdan merkez sola her bileşenin farklı bir şey söylediği, ancak merkezin daha çok çökmesine hizmet edecek tutarsız ittifaklar var, İsrail'de de, dünya çapında da.

2022'de de benzer bir tablo bekliyorum, eğer solda ciddi bir toparlanma olmazsa. Enerji krizi keskinleşecek. Merkez sol buna cevaben tutarsız ve yaptırım gücü olmayan şeyler eylemeye gelemeye devam edecek. Ve "duvarları yükseltelim, petrol üretelim, kendi işçi sınıfımızı besleyelim, ama baş-

Londra

ka ülkelerin işçi sınıfına ve orta sınıflarına düşmanız” gibi çok net mesajlar veren radikal sağ dünya ölçeğinde yükselmeye devam edecek.

Aslında bu rejimlerin kendi işçi sınıflarına ne verebilecekleri de tartışmalı. Aralarında ciddi farklar da var. Mesela Macaristan’da toptan bir ücretli yoksullaşması görüyoruz, ama Polonya radikal sağ, tam da söz verdiği gibi, etnik çoğunluğa ait olan işçileri koruyor. İklim krizi, pandemi ve diğer sağlık sorunları ve merkezdeki çöküş şiddetlenerek devam edecek.

Burada dünya soluna çok büyük görevler düşüyor. Bir taraftan varolan irili ufaklı hareketleri desteklerken, ortak bir vizyon oluşturmak gerekiyor. Ulusal temellere dayanan, fakat küresel çapta da çözüm paketi olan bir vizyon çıkması lâzım. Çok farklı renkleri ve sesleri içeren, ama –çöken piyasa kapitalizmine ve bunun tek bütünlüklü alternatifi olarak yükselen devlet kapitalizmine karşı– sosyalist mesajı net olan bir çatı kurulması lâzım.

Türkiye’ye baktığınızda 2021’i nasıl görüyorsunuz ve 2022’ye neler kalıyor?

İki temel dinamik var: iklim krizi ve ekonomik kriz. Yangınlar ve müsilajın yol açtığı yıkımı gördük. Sorun, buradan bir siyaset üretilmemesi. Bu konularda “bakın hükümet ne kadar kötü” dendi ve orada duruldu. Siyasallaşan bir süreç yaşanmadı. İklim krizinin başka görüngüleri de olacağını düşünüyorum 2022’de. Ekonomik olarak ise şu an büyük mesele kur krizi tabii. Kur meselesi deyip geçmemek lâzım. Bu aynı zamanda askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel bir mesele. Kur krizi bütün sistemin krizinin sadece görünen tarafı. Nedir bu? Dünyada bir kalkınma modeli çöktü. Türki-

ye’deki de çökmüş durumda. Ama bu çöküş 2008’den beri sürüyor. Bir yol arayışı var. ABD kendi yolunda ısrar ediyor. Obama ve Trump o yolu değiştiremedi. Trump’ın faşist danışmanı Steve Bannon yeni bir yol yaratmaya çalıştı, başaramadı. Macaristan ise kısmen yeni bir yola girmiş durumda. Polonya da neoliberal rotadan çoğunlukla çıktı. Türkiye Macaristan-Polonya modeliyle eski AKP modelinin arasında kaldı. 2020’de Türkiye radikalleşerek Macaris-

Faize saldırı gibi görünen şey hem faize saldırı hem de cari açığa ve de serbest piyasaya dayanan modele saldırı. Zorla liranın değerini düşürüyorlar, halkı yoksullaştırıyorlar.

Amaç ne? Türkiye’yi ihracatta daha güçlü yapmak. MGK’nın ekonomiye el atması bir kaza değil. Bu yeni model ancak askerileşerek, militerleşerek kurulabilecek bir şey.

tan-Polonya rotasına girmeye başladı. Faize saldırı gibi görünen şey hem faize bir saldırı hem de cari açığa ve de serbest piyasaya dayanan modele bir saldırı. Zorla liranın değerini düşürüyorlar, halkı yoksullaştırıyorlar. Buradaki amaç ne? Türkiye’yi ihracatta daha güçlü yapmak. MGK’nın ekonomiye el atması bir kaza değil. Bu yeni model ancak askerileşerek, militerleşerek kurulabilecek bir şey. AKP içindeki bazı unsurlar, radikal, militer, milli bir ekonomi kurmaya çalışıyor. Ama partinin elini, aya-

ğını bağlayan çok şey var. Eski borçları, eski ittifakları vesaire...

AKP bazılarının “milli ekonomi” dediği projeyi sekiz senedir denemeye çalışıyor, ama hâlâ tam hayata geçirememiş durumda. Son iki aydır bu konudaki radikalleşme yaşandı, onun sancısını yaşıyoruz. MGK da partiye katılarak Türkiye’yi bu yönde itirmeye çalışıyor. Bu ne anlama gelir? Halkın iyice yoksullaşması, ücretlerin düşmesi ve Türkiye’nin Macaristan-Polonya rotasına yavaş yavaş girmesi.

AKP genel başkan vekili Numan Kurtulmuş’un “Ekonomi tabii ki siyasal kararlardan uzak değildir” diye bir beyanı oldu. MGK bildirisini destekleyen bu söylemin ardından Orhan Gencebay da “Dolar dış güçler yüzünden yükseliyor” dedi ve sosyal medyada çokça tepki aldı.

Batsın bu neoliberalizm. (gülüyor)

Bu sürecin yeni dönemde de sertleşerek devam edeceğini öngörüyorsunuz...

Tabii. Bu tarz bir ekonomi bir diktatörlük kurmadan yapılabilecek bir şey değil. Rusya, Çin ya da Macaristan tarzı bir ekonomide serbest ve adil seçimlerle ayakta kalamazsınız. Artık tamamen “tedbirli seçimler”e geçilerek böyle bir ekonomi kurulabilir. Türkiye liberal demokrasiymiş gibi davranmayı bile bırakacak. Hâlâ öyle davrananlar var. O da yavaş yavaş bırakılır iktidarda kalabilmek için.

Pasif Devrim –İslâmi Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi adlı kitabınızda analiz ettiğiniz AKP pratiği ile AKP’nin günümüz Türkiye’indeki pozisyonunu kıyaslırsanız neler söylersiniz?

Tabii o zaman neoliberalizme daha sıkı bir bağlılık vardı. Liberalizme de işlerine yaradığı kadarıyla sadıqlardı. AKP o rotadan çoktan

çıkılmış durumda. En azından 2011'den beri bunun giderek keskinleşen biçimde yaşandığını söyleyebiliriz, ama el yordamıyla yeni yön aramalar 2007-2008 dünya krizinden beri devam ediyor. Liberalizmle de artık tamamen araçsal bir ilişkileri var. AKP'nin MHP ile ittifakı sadece bir seçim ittifakı değil, yapısal bir ittifak. AKP artık yer yer faşizan, yer yer muhafazakâr, ama aslolarak devletçi ve milliyetçi bir parti artık.

Kur dalgalanması sonucu TL'nin rekor düzeydeki değer kaybı ve art arda gelen zamlarla birlikte, 23 Kasım'da pek çok kentte hükümeti istifaya çağıran eylemler oldu. 25 Kasım'da polisin engelleme girişimlerine rağmen yine pek çok kentte şiddete ve yoksulluğa karşı güçlü bir kadın isyanı gördük. 2022'ye girerken bu dinamikler ve başka muhalefet potansiyelleri önümüzdeki dönemin fotoğrafını nasıl etkileyecek?

Toplumsal muhalefet güçlenerek devam edecek. Çünkü merkez çöktükçe ve sağ radikalleştikçe mutlaka bunun bir karşılığı olur. Türkiye'de de, dünyada da. Dediğim gibi irili ufaklı hareketler zaten devam ediyor ve ben bunların artacağını düşünüyorum 2022'de de, sonrasında da. Her yıl bu muhalefet güçlenerek devam edecek, iniş ve çıkışlar olsa da. Ama mesele, buradan bir proje çıkacak mı, bir çatı çıkacak mı? Bir radikal sağ opsiyon var, buna karşı bir sol opsiyon oluşacak mı? Mesele bu. Görev bu hareketlere bir yön verebilmek. Şu anda bir yönü yok çünkü bunların. Bir karşıtlık üzerinden yükseliyor her şey: AKP karşıtlığı. Bu yeterli değil. Yoksulluğa karşı sokak hareketleri, şiddet eleştirisi ve AKP karşıtlığı gerekli, fakat yeterli değil.

Başka bir mesele daha var. Türkiye dışı, ama Türkiye'yi de etkileyen bir mesele. ABD'nin

Afganistan hezimetini 2021'in en büyük üç olayından biriydi. Bu kendi başına bir olay değil, bir dinamiğin dışavurumu. Çöken sadece dünya çapında kırk yıldır kurulan ekonomik model değil, çöken şey ABD emperyalizmi. Ama bunu çok muzaffer bir şekilde de söyleyemiyorum. Çünkü yerine gelen sürdürülebilir bir şey yok. Afganistan'da liberal emperyalizmin yerine Taliban geliyor. Irak'ta ve Lübnan'da, ABD'nin kurmaya çalıştığı

Çöken sadece dünya çapında kırk yıldır kurulan ekonomik model değil, çöken ABD emperyalizmi. Türkiye kendisine yeni bir alt-emperyal rota arıyor. Rus-Çin odağına bir mini emperyal partner olarak katılmaya çalışıyor, Bu da zaten militerleşen ekonomiyle iç içe giden bir şey.

liberal emperyal modelin kurulamamasının neticelerini görüyoruz. Liberal demokrasi yaşamıyor bu ülkelerde, mezhep kökenli milis hükümetleri kuruluyor. Macaristan, Çin modelinden bahsettik. Irak ve Lübnan'da kurulan yeni dengeler bir "model" de değil. Ülkelerin yağmalanmasından başka sonucu olmayan, model olmayan modeller serpilip geliyor. Türkiye şimdi bütün bunların arasında sıkışmış durumda ve kendisine yeni bir alt-emperyal rota arıyor. AKP ve çevresindekilerin şu anda gördükleri, ABD emperyalizminin çöktüğü. Buna karşı Rus-Çin odağı var, onu yakından takip ediyorlar ve köprüler

kurmaya çalışıyorlar. Ve bu odağa, Türkiye bir mini emperyal partner olarak katılmaya çalışıyor, ABD ve Batı ile bütün bağlarını koparmadan. Bu da zaten militerleşen ekonomiyle iç içe giden bir şey. Askeri harcamalar ve askeri üretim milli ekonominin olmazsa olmazı. Bunların hiçbirini birbirinden bağımsız değil. İklim de bunlarla ilintili, özellikle de dünya çapında yaşanan enerji krizini düşünürseniz. Ekolojik sorumluluk göstermeyen bir "milli ekonomi" Türkiye'nin ve bölge ülkelerinin kaynaklarını sorumsuzca ve yıkıcı biçimde tekelleştirmek ve tüketmek üzerine kuruluyor. Rus kapitalizmiyle net bir ideolojik-militer akrabalık da var burada. Ekonomi bunlara bağlı ve Türkiye'nin emperyal hevesleri de bütün bu tablodan beslenen bir dinamik. Bu emperyal hava ve heveslerin de şiddetlenerek artacağını düşünüyorum.

Türkiye ve dünya bakımından 2022'ye dair dileklerinle bitirelim...

Anti-emperyalizmin, kadın hareketinin, iklim meselesinin, azınlık ve yerli hareketlerinin, işçi hareketinin birleştirilmesi, geniş bir cephe kurulması. Türkiye özelinde, bunun sadece AKP karşıtlığı üzerinden yapılmaması. Dileğim bu. Yepyeni bir dünya kurabiliriz ve kurmak zorundayız. Kuramazsak hepimiz çok büyük bedeller ödeyeceğiz. Bunu sadece solcular, merkeziler açısından söylemiyorum. Bütün insanlık çok ağır bedeller ödeyecek. Dünya, Türkiye ve bölgemizin toptan çöküşü, siyasi olarak liberal ve ekonomik olarak piyasacı politikalara geri dönülerek durdurulacak bir şey değil. Merkezin çöküşüne ve radikal sağın yükselişine zaten bu politikalar sebep olmadı mı? Tek çaremiz yeni bir odak oluşturmak.

SÖYLEŞİ: FATİH POLAT

SİYASET BİLİMCİ FATMAGÜL BERKTAY

Kesişimsel siyaset lâzım

Kasım ayında *Düşünme Etiği* adlı kitabı yayınlanan siyaset bilimci, feminist Fatmagül Berktaş'dan 2021'e damgasını vuran, 2022'de de gündemin başköşesinde olacağı görünen kadın hareketini, ittifakların yapısını ve madun kesimler arasındaki çapraz bağları dinliyoruz.

2021'de öne çıkan üç gelişme neydi?

Fatmagül Berktaş: Tabii ki Trump'ın iktidardan düşüşü ve Capitol baskını. Sağ milliyetçi popülist iktidarların zamanının dolmakta olduğunu gösteren bir gelişmeydi. İkincisi, Türkiye'de iktidarın toplumla, toplumsal realiteyle ilişkisinin kopuşu. Bu kopuşun çok emaresi var. En somutu İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmasıydı. Toplumun sadece yüzde 2'sinin desteklediği bir eylemde bulundu cumhurbaşkanı. Üçüncüsüye farklı bir politika anlayışının gelmekte olması. Bunun da emareleri var. Millet İttifakı'nın ve başka ittifak arayışlarının ötesinde, kadın hareketinin siyaset sahnesine çıktığını görüyoruz. Tabii kısa sürede sonuç verecek gelişmeler değil bunlar. Ancak, toplumda temel siyasal konular etrafında farklı kesimlerin, anlayışların, tavırların yan yana gelmesi 2022'ye aktarılacak belirleyici bir gelişme olabilir. Bu noktada, kadın hareketinin hedeflerinin sadece toplumsal cinsiyetten doğan talepler olmadığını, çok daha geniş bir kulvara oturduğunu söylemek gerek. Toplumsal cinsiyet tarafından derinlemesine yapılandırılmış bir toplumda kadınlar sadece cinsiyet üzerinden değil, çeşitli kamusal sorunlar etrafında talepler oluşturuyor. Tüm muhalif cephenin ortak hedefler etrafında birleşmesi gerektiğini savunan ve hem cinsiyet hem de sınıfsal olarak altta kalanların, farklı etnik kimliklerin taleplerinin ortaklaştığı bir hareket kadın hareketi. Kesişimsel siyaset sayesinde kimlik siyasetinden vazgeçiliyor gibi görünüyor, ki bu da çok önemli bir gelişme.

Kadın hareketi eril merkezi siyaseti etkileyebilir mi?

Bunun kimi göstergeleri var. Kadın hareketinin muhalefet partileriyle yaptığı görüşmelerin ortaklaştırılması ve kamusallaştırılması gerekiyor. Gelecekte yeni bir siyasi uzlaşma olacaksa, kadınların talepleri mutabakat metinlerine girmeli. Bunun için çaba harcanıyor ve sonuç alınacak diye düşünüyorum. Çünkü bugün beliren farklı politika anlayışının ipuçlarını kadın hareketi ortaya koydu. Çeşitli kesimlerden kadınları bir araya getirerek, ortak hareket ederek kurulan platformlar var. Kadın hareketini bu açılardan başarılı buluyorum. Bir de tabii kamusal alanın bu kadar kapatılmaya çalışıldığı, top-

lumun siyasetten bu kadar koparılmaya çalışıldığı bir dönemde kadınlar sokağa çıktı, çıkıyor. Bu noktada gençlere umudumu da sürdürüyorum. Boğaziçi direnişi çok önemli ve kadın hareketiyle en azından düşünsel bağları olduğunu görüyorum. Hocalarla öğrencilerin bir araya gelmesi, öğrencilerin bütün kesimleri kapsayacak şekilde hareket etmesi, dayanışması yeni bir politika yapma biçimine işaret ediyor ve umudu ayakta tutan gelişmeler. Umud ve zaman...

2022 için tayin edici gelişmeler var mı?

"Sosyal bilimciler doğru öngörülerde bulunur, ama bunu genellikle yanlış zamanda yaparlar" diye bir söz vardır. (gülüyor) 2022 açısından tayin edici olan, başladığını gördüğümüz ittifakların, yan yana gelişlerin sürdürülmesi. "Helâlleşme" çağrısı bu açıdan önemli. Bu çağrı farklı bir politika yapma anlayışına, hatırlamak ve hatırladıklarımızla, hoşumuza gitmeyenlerle yüzleşebilmek isteğine işaret ediyor. Kemal Kılıçdaroğlu'nun çağrısını bu açıdan cesur ve önemli buluyorum. Bu tabii işlenen suçlarla ilgili hukuksal yollara başvurulmasını ve faillerin mahkemelerde hesap vermesini dışlayan bir şey değil, olmamalı. Ne var ki, bir uzlaşma kültürünün yaratılması önemli ve uzlaşma da geçmişle yüzleşmeden olmuyor. 6-7 Eylül'ü, Ermeni katliamını, Dersim'i, Diyarbakır hapishanesini hatırlamazsanız, toplumun bütün açık yaralarıyla yüzleşmezseniz, geleceği adil bir şekilde yaratamazsınız. Yaraları sarabilmek için önce onları görmek ve dürüstçe hesaplaşmak gerekir.

Bir erken seçim bekliyor musunuz?

Siyaset olumsuzdur. Hiç tahmin edemeyeceğimiz gelişmelere gebe, dolayısıyla bunu söylemek kolay değil, ama gidişatın dünyada da, Türkiye'de de sağ milliyetçi popülizmden uzaklaşma yönünde olduğunu düşünüyorum. Ancak, ataerkil ideolojinin egemen olduğu toplumda demokrasi tam anlamıyla üretilmez. Bu anlamda kadınlar ve erkekler bir yol ayrımında.

Nasıl bir yol ayrımı?

Her kesimden kadınlar bir yol ayrımında, çünkü gelecek onların uyanık davranarak haklarına, hayatlarına ve kazanımlarına sahip çıkıp çıkmayacaklarına göre şekillenecek. Seküler ve demokrat erkekler de bir yol ayrımında. Türk modernleşmesinin bu yeni döneminde kiminle ittifakı seçecekler? Ataerkil önyargıları ve yapıları sürdüren bir "nafile biraderliği" seçip "mağdur babalar" yahut "nafaka mağduru erkekler"le mi ittifaka girecekler? İstanbul Sözleşmesi'ni siyasi pazarlık konusu yapan, kadının yoksulluk nafakasına göz diken, boşanmayı zorlaştırmak, kız çocuklarının evlilik yaşını 12'ye çekmek isteyenlerle birlikte Türk modernleşmesinin cinsiyetçi niteliğinin derinleşmesine göz yumacaklar mı, yoksa kadınlarla ve LGBTİ+'larla dayanışmaya girip demokrasi ve özgürlüğü mü savunacaklar?

"Nafile biraderlik" nedir?

Yirmi yıl önce yazdığım bir makalede Osmanlı ve Cumhuriyet arasında en önemli sürekliliğin ataerkillik olduğunu, bir "erkek kardeşlik sözleşmesi"yle karşı karşıya olduğumuzu dile getirmiştik. Aradan geçen onca yıl sonra, "nafile biraderlik" sözleşmesinin yeni veçheler kazanarak devam ettiğini düşünüyorum. Bugün bu biraderler bir yol ayrımında.

Altı muhalefet partisinin temsilcileri birkaç aydır "Güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçiş için ilkeler bildirgesi" hazırlıyor. Kadınların talepleri açısından bu girişimi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Demokrasi ile kadın meselesinin ne kadar iç içe olduğunun farkında değilim. Kadınların talepleri ve siyaset yapma biçimleri iktidarın eril hiyerarşik niteliğini, doğaya, çevreye, insanlara ihtimam göstermekten uzak hoyratlığını sorguluyor. Özellikle ihtimam politikası siyasetin merkezinde olmak zorunda, ama geleneksel siyaset bunu anlamaktan çok uzak. Demokrasi ile iktidarın eril militarizmi arasındaki içsel bağlantıyı görmüyorlar. Eskiden "kadın sorunu yoktur" denirdi, "kadın-erkek yoktur, insan vardır" lafını duyardık. Şimdi "tamam, kadın sorunu var,

ama o kadınların sorunu. Onlar mücadele etsin, zamanı gelince biz onları da bir şekilde işin içine katarız.” Hayır, zaman şimdiki zaman, bu eşit ve eksiksiz yurttaşlık hakkı sorunu. Kadınlar o masada olmalı. Parlamenter sisteme dönülecekse, demokrasiyi yerleştiren bir süreç başlayacaksa, bu mutlaka dünyaya ve birbirimize “ihtimam” göstermeyi içermek zorunda. Bu talebi de en çok kadınlar dile getiriyor.

Anahtar kelimeler “umut”, “zaman” ve “ihtimam” mı?

Hepsi beraber. İhtimam insan olmayan varlıklara, cansız varlıklara, doğaya, birbirimize, ilişkilerimize, yani dünyaya özen göstermek, hepsini bir bütün olarak ele almak demek. Pandemi bu fırsatı getirdi belki de. En neoliberal devletler bile bakım emeğinin zorunlu olarak farkına vardılar ve sosyal politikalar önem kazandı. Öte yandan kadınların, Kürtlerin, Alevilerin, LGBTİ+’ların, bütün farklılıkların ortak taleplerinin dikkate alınması lâzım. Bütün farklılıkların her talebi mutlaka dikkate alınmalı demiyorum, ama üzerinde birleşilen ortak talepler dikkate alınmalı. Bütün madunlar haklı olarak eksiksiz yurttaş haklarına sahip olmak

ve kullanmak istiyor. Bu anlamda, dindar olsun olmasın kadınların, LGBTİ+’ların, Kürtlerin, Alevilerin talepleri örtüşüyor. Demokrasinin biçimsel değil, gerçekten inşası açısından bir fırsat var. Burada önemli olan kendi başına parlamenter sistem değil, demokrasi. Parlamenter sistem gökten demokrasiyi indirecek değil, ne çok sorunu ve defosu olduğunu biliyoruz. Onun için bu talepleri de içerecek biçimde doldurulması can alıcı önemde, yoksa gene eski tas eski hamam olur. Bugün çok çeşitli açılardan bir kriz yaşanıyor, kriz dönemleri aynı zamanda fırsat dönemleridir. Burada tayin edici olan kadınların, gençlerin, toplumun müdahalesidir.

Sizi umutlandıran gelişmelerden biri de keşişimselliğin artması mı?

Kesişimsellikten bütün madun kesimlerin çıkarlarının dikkate alınmasını anlıyorum. Örneğin maden işçileriyle dayanışmayan bir kadın hareketi ya da herhangi bir muhalif hareket olabilir mi? Aynı şekilde, dil ve inanç özgürlüğü taleplerine kulak tıkan bir muhalif hareket olabilir mi? Dünyayı daha iyiye götürmek istiyorsak maden işçileriyle, şu anda “dünyanın lanetlileri” konumunda olan mültecilerle ve diğerleriyle dayanışma içinde olmamız gerekir. Onların taleplerini taleplerimizin içine al-

mazsak nasıl muhalif siyaset yaptığımızdan söz edebiliriz? Dünyaya kendi kimliğimizin penceresinden bakarsak ortak dünyamız çöker ve onun altında kalırız.

Bağımsız kadın örgütleri ve platformları etrafında dünyada da, Türkiye’de de kadın hareketinin kayda değer kazanımları olduğunu düşünüyorum. Polonya’da kürtaj yasaklanıyor, ama kadınlar erkekleri de peşlerinden sürükleyerek meydanlarda itiraz ediyorlar. İlla hemen sonuç alınmıyor, ama uğraşmaya devam edeceğiz, bunun başka bir yolu yok.

Düşünme Etiği adlı kitabınız geçenlerde Metis’ten çıktı. Düşünmeyi seçmekten bahsediyorsunuz. “Düşünmeyi seçmek” ne demek?

Düşünmeyi seçmek çok zahmetli bir işi seçmek demek. Çünkü eleştirel aklı devreye

Gidişat dünyada da, Türkiye’de de sağ milliyetçi popülizmden uzaklaşma yönünde. Tayin edici toplumun müdahalesidir. Farklılıkları tanıyan ve ortaklaştığımız konularda geniş bir ittifaklar alanı yaratan bir politika bugün en önemlisi.

sokarak önce genel durumu değerlendirmek, sonra kendinizi onun içinde konumlandırmak, öz-düşünsel ve öz-eleştirel olmak durumundasınız. Üstelik bu bir kere yapıp biten bir şey değil, bitimsiz bir süreç. Ayrıca, bu süreçte neyle karşılaşacağınızı ve karşılaştığınızı şeyin nasıl bir tutum almayı gerektireceğini bilmiyorsunuz. Buna cesaret gerekir, çünkü arkasından sorumluluk ve eylem geliyor. Kendi kafanızda düşünmek değil düşünme etiği, düşünmenin gerektirdiği sorumlulukla davranabilmek esas olan. Düşünme tek başına bir şeyi değiştirmez, ama düşünmeye başlayarak zihinsel arazi temizliği yaparsınız, açık bir zihinle durumu değerlendirip yargı yetinizi kullanırsınız.

Düşünmenin riski eyleme sevk etmesidir. Ancak eylemde bulunduğunuzda dünyada bir değişiklik yaratabilirsiniz. Ama hep bildiğimiz gibi, eylemin sonuçları vardır. Düşünmenin anlamı işte böyle bir zihinsel arazi temizliği yaparak yargı yetisini devreye sokabilmek. Yargı yetisi ise bilgiye, malûmat-furuşluğa dayanmaz, iyiyi kötünden, çirkini güzelden ayırmak demektir. Yani eylemsel etik sonucu vardır. Buna karşılık alışılmış ezberlerle, otomatige alınmış yargılarla davrandığınızda eylemde bulunduğunuzu sanabilirsiniz, ama bu düşünen, özgür eylem olmaz. Özgür olmayan eylem ise politik eylem adına lâyık sayılmaz, çünkü politik eylem özgürlük için yapılan eylemdir. Bir kez düşünmeye başladığımızda arkasından bütün

bunların geleceğini bildiğimiz için belki de cesaret edemiyoruz. Alışılmış kalıpları tekrarlamak, klişe davranış ve düşünceler içinde olmak çok daha kolay. Bunlar tabii aynı zamanda toplumun çoğunluğuyla birlikte olmak anlamına geliyor ve bu da hem hayatı kolaylaştırıyor hem de kendinizi güvende hissetmenizi sağlıyor. Çoğunlukla birlikte hareket etmek hep daha konforludur. Düşünmek, eylemle ilişkisini kurmak kaydıyla, hayatı zorlaştırıyor. Düşünme-

nin politik etikle bağıni kuran yargı yetisidir, yani doğruyu yanlıştan ayırma ve ona göre davranma. Hannah Arendt’in dediği gibi, “düşünme ve yargıda bulunabilme yetisi sadece filozoflara, düşünürlere özgü değildir, herkes düşünebilir”, ama öncelikle düşünmeyi seçmeye cesaret etmek gerekiyor.

Politik eylem açısından sizce bugün öne çıkan başlıklar hangileri?

Demokratik hakların savunulması ve eşit yurttaşlık konusu tüm kimlikleri, aidiyetleri kesen bir konu. Türkiye’nin esas sorunu ekonomik olmaktan çok siyaset krizi ve temel özgürlüklerin, kamusal alandaki haklarımızın elimizden alınmaya çalışılması. Hakların giderek daha fazla tırpanlandığı, kamusal alanın yok edilmeye çalışıldığı bir ortamdayız ve buna karşı mücadelede birleşmek gerek. Bu konuda herkesle birleşirim. Ama bu demek değil ki birleştikim herkesin her tutumunu doğru bulmak zorundayım. Onlarla doğru bulduğum ve ortaklaşa savunduğumuz konularda birleşmekten söz ediyorum. Dolayısıyla, farklılıkları derinleştiren bir politika değil, farklılıkları görerek, tanıyarak ve onların içinden düşünmeye çalışarak ortaklaştığımız konularda geniş bir ittifaklar alanı yaratmak bence bugün en önemlisi.

SÖYLEŞİ: TUBA ÇAMELİ

İKTİSATÇI HALUK LEVENT

Dikiş tutmaz bir noktadayız

Türkiye tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir krizin içinde. 23 Kasım'daki Kara Salı'nın ardından hızla yükselen dolar, yüzde 19'u faiz ödemelerine giden 2022 bütçesini 210 milyardan 130 milyara düşürüp kadük hale getirdi. 16 Aralık'taki bir baz puanlık faiz indirimiyle TL'nin dolar karşısında değer kaybı yüzde 100'ü aştı. Temel gıda maddelerine hiper-enflasyon ölçeğinde zam yapılırken nüfusun en az yarısının geliri mutlak yoksulluk seviyesinin altına düştü. Ekmek ve yakıt kuyrukları sıradanlaştırmak Saray son kalan varlıkları pazarlamak için dilenci vapur misali Ortadoğu ülkelerini dolaşıyor, tüm emekçi sınıfları köle haline getirmeyi amaçlayan muhayyel bir "Çin modeli" sayıklıyor. Baktı tutmuyor, "Türkiye modeli" söylemine çark ediyor. Peki, dip göründü mü? Ufukta bizi neler bekliyor? Acilen ne yapmalı? Demokrasi İçin Birlik (DİB) ekonomi komitesi üyesi iktisatçı Haluk Levent'e bağlanıyoruz.

Türkiye'de kur sıçramasıyla su yüzüne çıkan 2018 krizi pandemiyle iyice derinleşti. Ekim 2021'de Merkez Bankası faizi iki baz puan indirirken şöyle bir açıklama yaptı: "Dış dengeleme sayesinde döviz ihtiyacı azalacak, TL'nin istikrarı sağlanacak." 18 Kasım'daki bir baz puan indirimini 23 Kasım'da Kara Salı takip etti. 16 Aralık'taki bir baz faiz indiriminin ardından ise dolar 15,60 lirayı gördü. Buna 2021'de yaşanan hangi hadiseler sebep oldu? Faiz ve dövizle bu yönelim ne ölçüde zorunluluk, ne ölçüde siyasi tercih?

Haluk Levent: Merkez Bankası'nın bu yönelimi hiç alışık olmadığımız, 2021'den önce hiç görmediğimiz, kitapta yeri olmayan bir yaklaşım. Merkez Bankaları, özellikle gelişmiş ülkelerde, fiyat istikrarına odaklanır. Ama bizim gibi "currency" sayılmayan zayıf paralara sahip ülkelerde Merkez Bankaları döviz kurundaki aşırı oynaklığı da göz ucuyla takip etmek zorundadır. Ama bu kadar. Oysa şimdi, "dış dengeleme" gibi yine alışık olmadığımız bir iktisat kavramı da kullanılıyor. Herhalde "artık cari açığı hedefliyorum, dolayısıyla enflasyonu salacağım" demek isteniyor. Ama ne anladıklarını daha çok izah etmeleri lâzım, çünkü bizden çok onların ne anladığı önemli. Piyasa oyuncularının pozisyonlarını ve kendi pozisyonumuzu ancak böyle kestirebiliriz. Peki bir Merkez Bankası niye cari işlemler açığını hedefler? En önemlisi, seçim sath-ı mailine girdik, önümüzdeki yılın ortasında seçim olacağını düşünüyorum. Bunun işaretlerinden biri de kasım ayında tekrar faiz indirilmesi ve tabii ücretlerde yapacakları artış.

Şu anki kriz ortamı 2001'den ya da 90'lardan çok farklı. Ciddi bir hiper-enflasyon tehdidi var. Bunun önünü alamayabilirler. Zaten durum felaket. ABD doları Türkiye'de hem kamuoyunun hem de hükümetlerin nezdinde çok önemli bir araç, çok önemli bir kerteriz noktasıdır. Ülkedeki döviz tevdiat hesapları yüzde 64'e ulaştı. Tarihte bir ilk bu. Yani, aslında fiilen para politikasının alanı kalmadı. Bundan kaynaklı bankacılık sistemindeki döviz taahhütlerinin yerine getirilemeyeceği izlenimi çıkarsa, o zaman bambaşka bir noktaya geliriz. Gerçek anlamda iflas edip moratoryum ilan etmek söz konusu olabilir. Bankacılık sisteminde bir riskin ortaya çıkması ve TL'de aşırı değersiz-

leşme kabul edilebilir bir şey değil, çünkü bunun sonuçlarını herkes gündelik hayatında hissediyor. Ortaya atılan türlü çeşit yalan, komplo teorisi işlevsiz kalıyor. Dövizdeki artış yüzünden ısınmak bile imkânsız hale gelebilir. Doğalgazın, elektriğin fiyatı çok artacak. Bu artışı sübvansedecek rezerv yok. 2018'den bu yana rezerv tüketildi. Dolayısıyla, anladığımız kadarıyla Merkez Bankası saray tarafından cari açıkla ilgilenmesi için görevlendirilmiş. Bu yönelim, ekonomiye giriş dersi seviyesinde bildikleri arz-talep dengesinden çıkadıkları bir sonuç. Cari işlemler dengesini biraz düzeltirsek, hatta fazla verirsek, belki döviz bollaşır, böylece çarkı döndürmeye devam edebiliriz diye düşünüyorlar. Ciddiye alınabilir bir tarafı yok.

Bir de şöyle bir yaklaşım var: Sermaye sınıfları arasında zorunlu bir tercih yaptılar. İhracata yönelik, döviz getiren tekstil ve turizm gibi sektörleri desteklemek, hiç olmazsa işçi çıkartmalarını engellemek için döviz yükseletiyorlar.

Kısmen doğru. İşçi çıkarma meselesi bambaşka: İşçi çıkartmadan ya da istihdamı artırarak ihracatçı sektörleri ne derece destekleyebiliriz? Bunun için 80'lerin başına bakmak öğretici olabilir. Ama şimdilik bunu bir kenara bırakalım. Yapılan sektör tercihi, iktidarın tepesinde oturan grubun ya da bir kişinin "ya dur biraz da şunları destekleyerek yoluma devam edeyim, şunları da arka plana iteyim" demesi anlamına gelmiyor. AKP'nin birikim rejimi esas itibarıyla rantın monevizasyonuna dayanıyordu. Peki bu nerede gerçekleştirilebilir? Ekonomiye iki alana bölersek, dış ticarete konu olan malları üreten sektörler ve dış ticarete konu olmayan malları üretenler var. Birincisi dünya fiyatlarıyla muhatap olur. Dolayısıyla, etkilenebilecek bir fiyat sistemi değildir. Ama öbür taraf, hem popülizmin kaynağı olarak hem de siyasi güç birikiminden payını alarak kontrol edilebilir fiyatlara sahiptir. Burada iç ticaret haddini baz alırsak şunu görüyoruz: AKP iktidarı boyunca, dış ticarete konu olan malları üretenlerden dış ticarete konu olmayan malları üretenlere doğru bir rant hareketi gerçekleşti. İnşaat sektörünün yükselişinin, hizmet sektörünün parlamasının nedeni bu. Yeni orta sınıf buralardan beslenerek oluştu. Şimdi enflasyon endeksini de bu temelde ayırtırmaya çalışıyoruz. Çünkü bu ikisinin ortalaması bize hiçbir şey söylemiyor. Bu türden bir birikim rejiminin sürdürülebilmesi için kaynak gerekiyor. Doğal kaynak olsaydı, onun satışından gelen rantı dağıtırlardı. O da dolayısıyla emtianın yurtdışındaki fiyat dalgalanmalarına bağlı olarak düşer kalkardı. Ama böyle bir kaynak yok. O zaman dış kaynağa mecbursunuz.

2009'a kadar, uluslararası likidite bolluğu bu

birikim rejiminin devam etmesini sağladı. Sonraki dönemde, kabaca 2018'e kadar büyük ölçüde varlık satışlarıyla finanse edildi. Bir ölçüde gelecekteki harcama kapasitesi o günden kullanılarak finansman gerçekleşti. Kamu-özel işbirliği projeleri bunun şahıkası. En ufak bir bütçe esnekliği bırakmayan, gelecek kuşakları borçlandıran, emeklerine, çalışmalarına el koyan bir anlayış. İktisatçı profesör Uğur Emek'in hazırladığı büyük projeler haritasına baktığınızda gülelim mi, ağlayalım mı, kafanız karışır. Marmara Denizi'ni düşünün; İzmir-İstanbul otoyolu Marmara Denizi'ni güneyden boydan boya geçiyor, Balıkesir'e geliyor. Osmangazi köprüsünden İstanbul'a bağlanıyor. Bir tane de Marmara'nın kuzeyinden Çanakkale köprüsüne, Balıkesir'e gelen otoyol var. Marmara Denizi'nin etrafına milyarlarca dolarlık bir halka kuruyorlar. Bunun herhangi bir faydası, kabul edilebilir bir tarafı yok.

Sermayenin ikinci çevrimine kaçan kapitali almaya yönelik projeler başka yerlerde de yapılıyor. Manş Denizi'nin altından geçen tünel de epey zarar etti. Ama oradaki "hırsızlık" buraya göre daha makul seviyedeydi. Bizdeki kamu-özel ortaklıklarının ekonomiyeye etkisi ne?

1990'lardaki yolsuzlukları "sürdürülebilir yolsuzluk" olarak adlandırıyordum. Demirel zamanındaki mesela Egebank olayını hatırlayalım. Bir de "sürdürülemez yolsuzluk" var. Piyasadan mevduat toplayıp, hemen dolara çevirip yurtdışına transfer ederseniz, salt yolsuzluk yapmakla kalmaz, likiditeyi de emip götürürsünüz. Bu aslında enikonu bir soygundur. Şimdilerde 86 yolcusu olan milyar dolarlık havaalanları gibi projeleri düşünelim. Sayıştay'ın açıkladığı üzere, kamunun 180 milyar dolarlık bir kamu-özel işbirliği yükü var. Bu, gelecek kuşakların köle olarak çalışmasını bugünden yazgı ha-

line getirmektir. Üstelik borç yükümlülüğü olarak gözükmüyor. Uluslararası kuruluşlardan bunu borca dahil edelim diye yeni düzenlemeler talep ediliyor. GSYH'nin yüzde 62,8'ine denk gelen 450 milyar dolarlık dış borca bu 180 milyar doları da eklersek tablo korkunç. Profesör Refet Gürkaynak'ın hesaplamalarına göre, borç Türkiye'nin ödeme kapasitesi olan GSYH'nin yüzde 40'ını aştığında kriz kaçınılmaz hale geliyor. Kamu-özel yükümlükleriyle beraber oran bunun çok çok üzerinde. Dolayısıyla, fiilen çok derin bir krizin içindeyiz. Şimdilik yüzüyoruz, fakat kendimizi her an dipte görebiliriz.

Bu kriz daha öncekiler gibi değil. Mesele salt enflasyon olsa 2001'deki gibi yükü emekçi sınıfların üzerine yıkıp beş-altı ayda çıkabilirlerdi. Ama burada birbiriyle çelişen önlemler gerekiyor. Çünkü hem enflasyon ve durgunluk var hem de kurumsal açıdan yerle yeksan olmuş durumdayız.

Cari açığı kapatmak için debelenmek bir tercihten çok bir mecburiyet mi?

Evet. Bu birikim rejimi duvara toslayınca, döviz kazandırıcı faaliyetlere destek olmaktan başka çareleri kalmadı. Ama bunu o sektörlerin döviz kazandırıcı faaliyetlere girip girmeyeceğini bilmeden yapıyorlar. Çünkü fiyat rekabetiyle uluslararası ticarete girmek çok risklidir. 1980'lerde Özal "IMF benden şu kadar kur artışı istedi, ben masaya yumruğumu vurup fazlasını verdim, dış ticarete yöneleceğiz, döviz kazanacağız" demişti. Öyle olmadı.

Çünkü şöyle bir problem var: Bu türden düşük fiyatlı satışlarda esneklik çok önemlidir. Eğer esneklik yüzde 1'in altındaysa, fiyat indirdikçe döviz girişi azalır. Bizim ürettiğimiz bazı mallarda durum böyle. Siz fiyatı mesela yüzde 10 düşürdüğünüzde, satışınız yüzde 5 artarsa, döviz girişinizde tahminen yüzde 5'e yakın bir azalma olur. Ekonomi 101 kitabının ilk sayfalarında takılı kaldıkları, bu esnekliği bilmedikleri için biraz karışık hesapları beceremiyorlar. İş dünyası, büyük ihracatçılar zaten dağıtım kanallarını kurmuş. Bu fiyat indirimine ihtiyaç duymuyorlar. Tersine, 9 TL'nin üstündeki dolar kurunu dayanılmaz buluyorlar. Haberleri var mı bilmem, ama yeni plan ihracatçı

sektörlerin işine yaramaz.

Pandemiyle beraber kapitalist merkezlerde tedarik ağlarının yeniden örgütlenmesi nedeniyle üretimin Avrupa'ya yakınlaşacağını söylüyorlar. Dolayısıyla ihracatı artırmayı, böylece istihdam sorununu çözme de hedeflemiyorlar mı?

Böyle bir süreç yaşanıyor, doğru. Sadece Ocak 2020'ye baktığımızda bile bir tek Çin'den tedarik sağlamanın ne kadar risk taşıdığını gördük. Liberal iktisat basınında da CEO'lar tedarik zincirlerinin tek bir ülkeye dayalı olmasının risk taşıdığını, tedarik zincirlerini kısaltmak zorunda olduklarını anlatıyorlar. Ama bu kısaltma "Çin'i atalım, Türkiye'yi alalım" şeklinde değil, "kısaltmak için teknolojiye abanalım" diyorlar. Zaten üretim doğal seyrinde bu noktaya gelecekti, ama pandemi dönüşümü hızlandırdı. Yani, yabancı sermaye ana üssüne, eve dönecek. Bizim gibi ülkelerden metropol ülkelere doğru bir kaçış başlayacak. Bunu buradaki farklı türden üretim yapan fabrikaların kapanmasıyla görüyoruz. Bu durumu Türkiye'nin "destabilizasyonu" olarak yorumluyorlar, ama doğru değil. Türkiye'den çıkanlar AB ülkelerine gidiyor, evlerine dönüyor. ABD için de aynı şey geçerli olacak. Teknolojik gelişmenin üretim sürecinde yol açtığı muazzam dönüşüm ucuz emek peşinde koşmayı bir gereklilik olmaktan çıkardı. Sermaye yoğunluğu arttıkça artık nitelikli emeğe ihtiyaç duyuyorlar. Onu da metropollerde, yani kendi ülkelerinde buluyorlar. Dolayısıyla yatırımların kayması giderek hızlanacak. "Çin'i atacaklar, bizi alacaklar" tezi ham hayal. Öte yandan, tamamen spekülasyon de olsa, Çin'le beraber Trakya'da böyle bir üretim üssü kurma hayalleri de var. **Çin'in çok fazla artık sermayesi var. Kuşak-Yol projesiyle yatırım ve pazar coğrafyaları arıyor. Türkiye'nin etrafına da epey yaklaştılar.**

İspat edemeyiz ama, olan bitene haritada bakıp dedektif gibi fikir yürütebiliriz. Mesela, Trakya'daki kapasite artırımına, köprülere, havaalanlarına, İstanbul imar planına bakalım. Planı hazırlayan rahmetli Hüseyin Kaptan kuzeyde aşılmaması gereken bir kırmızı çizgi çekmiş, onun üzerine geçmek cinayet olur demişti. Sonra da *"havaalanı bize yetmiyor, ama gelen uçuşların yüzde 30'u lojistik, kargo uçuşu, kargoları Çorlu Havalimanı'na kaydıracağız"* demişti. Kargolar Çorlu'dan Ambarlı'ya gelecek, oradan gemilerle taşınacaktı. Marmaray Ambarlı Limanı'na kadar uzatılacaktı. Gerekirse Atatürk Havalimanı'na bir ekstra pist yapılabilirdi. Bu plan tamamen yerle bir edildi, kuzeye büyük bir havaalanı yapıldı. İstanbul Havaalanı'nın kapasitesi üç-dört kat genişletilebilir. Kanal İstanbul projesinin ucunda bir liman projesi var. Kanal İstanbul yapılıp mı, yapılmaz mı, bilemiyorum ama, kuzeye çok büyük bir liman yapılacak gibi gözüküyor. Öte yandan, Karadeniz'de Çin'in Kuşak-Yol projesi için Gürcistan'da, Anaklia'da liman alıp yedi kat büyüttüğünü görüyoruz. Romanya'da da Köstence Limanı'nı alıp büyüttüler. İstanbul'a yapılacak liman da bu aksa kolaylıkla adapte edilebilir. Çin bir yandan Pire Limanı'nı da aldığı için büyük gemiler Süveyş'ten çıkıp Avrupa'ya oradan gönderilecek. Aslında ortada büyük bir mücadele var. AB de bu ağa hizmet edecek tren yollarının inşaatını engellemeye çalışıyor. Dolayısıyla, AB'nin kısıyısında, Trakya'da böyle bir gelişme olabilir mi? Çok zor görünüyor. Bir yandan, Kanal İstanbul'un cari yasalarla yönetilebilecek bir alan olmadığı söyleniyor. İBB'den öğrendiğimiz kadarıyla, hükümet buraya özel bir bölgesel yasa çıkarmak istiyor. Böyle bir yasa ancak Singapur gibi özerk bir bölge kuracaksanız gerekir. İnanılmaz büyük bir aktivitenin altyapısı hazırlanıyor. Kuzey Marmara otoyolundan başka altta bir otoyol daha geliyor. Avrupa'yla bağlantılı tren yolu genişletiliyor. Çanakkale köprüsü ve İzmir limanı var. Bütün bunlar söz konusu spekülasyon içinde bir anlam taşıyor. Ama böyle bir girişimin şansı yok. Dışarıdan gelen yarı mamûllerin böyle bir üretim üssünde mamûl madde haline getirilip Avrupa'ya Gümrük Birliği çerçevesinde sevk edilmesi gibi bir niyet olabilir. Çin bunun için büyük paralar harcamaya razı olabilir. Çünkü malûm, Orta Asya'daki gibi büyük borçlandırmalarla siyasi bir egemenlik de tesis edebilirler. Ama buna hükümetin ömrü de vefa etmeyecek umarım.

Özal altı senelik başbakanlığının ardından 1989'da "Çankaya'nın şişmanı, işçi düşmanı" olmuştu. Darbeden sonraki dokuz yılda işçi sınıfının GSYH içindeki payı yüzde 38'den 21'e inmişti. Kaçış noktası olarak ücretlere ciddi bir zam yapmış, ama bu işe yaramamıştı. TÜİK bu yılın ilk 11 ayı için enflasyonun

21,31 olduğunu söylerken Enflasyon Araştırma Grubu oranı yüzde 58,65 olarak tespit etti. Böylece oranı düşük gösterip asgari ücrete yüzde 50 zam yaptı. Öte yandan sene başına kıyasla asgari ücret 374 dolardan 274 dolara düştü. AKP Özal taktiği mi deniyor?

Bütün işaretler bu yönde. Bunun için para basılacak. Bu da enflasyonu azdıracak. Zaten döviz kuru artışı nedeniyle maliyet enflasyonuna baktığınızda Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) ile perakende fiyatlar arasında inanılmaz bir fark var. ÜFE'de kasım sonu itibarıyla resmi rakam bile 54,62. Dolayısıyla, bu fark kapanacak. Bu da resmi rakamda bile potansiyel açıdan yüzde 25'lik enflasyon olduğunu gösteriyor. Hiper-enflasyonun gerekçelerinden biri ücret endekslemesidir. Bizde hiçbir zaman olmadı. Çünkü işçi sınıfı, sol sendikal hareket zayıf. Latin Amerika'daki gibi ciddi bir sendikal hareket yok. Bu yüz-

TÜİK mutlak yoksulluğu takip etmeyi bıraktı. Batı ülkelerinde, aralık başı itibarıyla, ayda 2 bin TL. Aile açısından hesaplamak için üç buçukla çarpsak 7 bin TL. İki asgari ücretten 1.400 TL fazla. Yani memleketin yarısı mutlak yoksulluk sınırının altında. Tam da bu yüzden intiharlar çığ gibi artıyor, depresyon hızla yaygınlaşıyor.

den ücret endekslemesi olamıyor, krizlerde maliyet emekçi sınıfın üstüne kalıyor. Öte yandan, 1994 krizindeki mikro verilere bakınca şunu görüyoruz: İstihdamın yüzde 40'tan fazlası tarımda, yüzde 25-30 kadarı kendi işinde, esnaf. Ücretli çalışanların oranı çok düşük. Oysa şimdi tarım nüfusu çok küçüldü. Esnaf birikim rejimindeki değişim ve pandemiyle beraber çok azaldı. Orta sınıf esnafa, en azından bir kısmına piyasa fiyatları yoluyla sosyal transfer gözüyle bakarım. Marjinal iş karşılığında para kazanırlar. Ama o imkânları kalmadı. Harap oldular. Mecburen ücretli iş arıyorlar.

Asgari ücreti, kamu çalışanlarının ücretlerini artırmak *benchmark* (gösterge) fiyattır. Yani bütün ücretler onunla beraber artar. Ama Türkiye'de asgari ücret arttığı zaman, ona yakın ücretler asgari ücret seviyesine doğru düşer. Şu anda çalışanların yüzde 45'i asgari ücret alıyor. DİSK'e göre oran yüzde 50'nin üzerinde. Para basıp dağıttığınızda oran yüzde 60'lara doğru çıkacak. Trajikomik bir ülke haline dönüşüyoruz. Ücretli çalışanların yüzde 60'ı asgari ücrete sahip olunca ne anlam ben ekonomiden? Her taraftan sıkışmış,

dikiş tutmaz bir noktadayız. Yine de asgari ücretteki artış ortalama ücreti çok hafif yukarı kaydırır. Öte yandan, Türkiye'de işletmelerin çoğunun asgari ücret ödeme kapasitesi bile yok. Esas büyük sorun burada, yani arz tarafında. Çünkü verimli çalışmıyor, maliyet baskısı altında eziliyorlar. Dolayısıyla, ücretler artırılınca ya kayıt dışı istihdam patlayacak ya da yurtdışından Türkiye'ye göçü özendirecek. KOBİ temsilcileri sık sık *"Afganların, Suriyelilerin gelmesi çok iyi oldu"* diyor. Asgari ücretin altında insan çalıştırabildikleri için marjinal firmalar ayakta kalıyor. Bu durum sürdürülemez. Çünkü bu tür bir üretim yapısına sahipseniz, TL'yi ne kadar değersizleştirirseniz değersizleştirin, esneklikler devreye girer. Diğer taraftan, AB'ye ihracat yapmak da iyice zorlaşacak, çünkü *Yeni Yeşil Düzen* devreye giriyor. Hem insani çalışma koşulları hem kullanılan teknoloji ve girdiler açısından güçlü denetimler geliyor. Dolayısıyla, AB'ye mal satmak hayal haline gelebilir.

Asgari ücret 2021'in ilk 11 ayında dolar cinsinden neredeyse yarı yarıya eridi. Temel gıdalarda muazzam bir fiyat artışı var. Sizse 2018'den itibaren mutlak yoksulluğun yerleştiğini söylüyorsunuz. Bu tabloda kısa vadede insanların ayakta kalması için, açlık riskine karşı ne gibi önlemler alınabilir?

Ekonominin "zafer günlerinde", 2014'e kadar, TL aşırı değerliken, mutlak yoksulluğun uluslararası ölçütü kişi başına günde 2,5 dolardı. Türkiye'de bunun altında gelir elde eden insan sayısı yüzde 2'den azdı. Bu yüzden TÜİK mutlak yoksulluğu takip etmeyi bıraktı. Bizse kendimiz hesaplayabiliyorduk. Şimdi Batı ülkelerinde standart günde 5 doların biraz üzerine çıktı. Günde 5 dolar aralık ayı başı itibarıyla, ayda kişi başına 2 bin TL ediyor. Aile açısından hesaplamak için üç buçukla çarpsak 7 bin TL eder. Bu da iki asgari ücretten neredeyse 1.400 TL daha fazla. Yani memleketin yarısı, belki daha da fazlası mutlak yoksulluk sınırının altında bir gelire sahip. Bu durum Türkiye'de yoksullaşmanın ne kadar derinleştiğini gösteriyor. Tam da bu yüzden intiharlar çığ gibi artıyor, depresyon hızla yaygınlaşıyor. Acilen günde 5 doların altında gelire sahip kimsenin kalmamasını sağlamalıyız. Ardından yoksullukla mücadeleyi rafine hale getirip fırsat eşitliğini hedefleyen bir mücadele hattına geçebiliriz. *Demokrasi için Birlik* ve diğer örgütlerin önerdiği *Temel Gelir* bu mücadeleyi dışlayan değil, tam tersi tamamlayan bir uygulama olur. Bir yandan sınırın altında gelire sahip her vatandaşın minimum refahını sağlayacak bir geliri garanti edelim, öbür taraftan da fırsat eşitliği adına yoksullukla mücadele ile ilgili kurumsal altyapının oluşmasını zorlayalım. Modern yoksullukla mücadele ancak bu şekilde yürütülebilir. Üstelik bunun için kapasite var. 180 milyar dolarlık

dayız. Bu yüzden işin içine sadece bilimin değil, yaratıcılığın da girmesi gerekiyor. Bu da çok yüksek bir koordinasyon gerektiriyor. Ufuktaki muhtemel koalisyon açısından koordinasyonun önemi çok büyük. Şu an için “şöyle çözerim, böyle çözerim” diye bir program ilan etmek çok zor, ancak çok kalın çizgilerle bir çerçeve çizebiliriz. İlk, bu iktidar gidecek ve güven tesis edilecek. Bu, fonlama maliyetlerini düşürüp bir miktar imkân yaratacaktır. İkincisi, kurumsal, uzun vadeli düşünmek tekrar hâkim hale gelecek. Üçüncüsü, bunu yapması gereken ekibin koordinasyonu; bu açıdan bir avantajımız var. Muhalefet partilerinin bir masa etrafına oturduklarında, birbirinin sözünü anlayabilecek, dinleyebilecek, tartışabilecek ve uzlaşabilecek iktisat ekipleri var. Umarım siyaseten engellerle karşılaşmazlar. Yeni dönemde HDP’ye doğal olarak sıkı muhalefet görevi düşecek, HDP sol seçeneği büyütme için çaba harcayacak. Ama CHP, İyi Parti, DEVA ve Gelecek, bu dört partinin ortodoks iktisattan uzaklaşması muhtemel. Çünkü ortodoksuluk uluslararası planda çok geriledi. Artık IMF ve Dünya Bankası gibi temel aktörlerin tamamı sosyal devletten bahsediyor. Ancak iki unsur her zaman başımızın üzerinde Demokles’in kılıcı gibi duracak. İlk muhalefet ekibinin büyüme sevdası var, çözümün oradan geçtiğini düşüneceklerdir. Ama çok büyük bir iklim kriziyle karşı karşıyayız ve büyümenin altyapısı hiçbir ülke için garanti değil. Dolayısıyla, refah probleminin çözümü bölüşüm sorunlarına odaklanmaktan geçiyor. Bu da bizi ikinci unsura, sola getiriyor. Eğer solu denkleme dahil edecek bir yol bulamazsak orta vadede büyük bir mesafe kat etmemiz mümkün değil. Bugünden çizebileceğimiz tablo aşağı yukarı bu. Bunun dışında detaylı teknik bir şey söylemek için elimizde yeteri kadar veri yok.

ABD’de enflasyonun 1970’lerde, Jimmy Carter dönemindeki gibi yüzde 10 ve üstüne çıkabileceğine dair iddialar var. AB’de de uzun yıllar sonra yüzde 4-5’e dayandı. FED’in marttan itibaren üç kere faiz artışı yapacağı kesin. Bunun Türkiye açısından 2022’ye etkisi ne olur?

Bizim açıımızdan fon maliyetinin artması kötü bir ortam yaratacak. Bir yandan da likidite bolluğu nedeniyle, acil problemlerimiz için uluslararası kurumlardan piyasa maliyetinin altında bazı fonlar bulma imkânı olabilir. Ama ABD ve Avrupa’daki süreç sermayenin metropole geri dönüşünü hızlandıracak. Eğer sermaye gelişmekte olan ülkelere çok hızlı geri çekilirse hem uluslararası ölçekteki eşitsizlikler çok artacak hem de iklim yıkımına karşı oluşturmaya çalıştığımız koalisyon paramparça olacak. Bu dönüşümün kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekiyor.

SÖYLEŞİ: ULUS ATAYURT

kamu-özel girişimlerinin yükünün önemli bir kısmını iptal edip geleceği kurtarabiliriz. Osman Gazi Köprüsü’nün tüm bağlantı yollarıyla beraber maksimum maliyeti 3 milyar dolar. Oysa kamunun 13 milyar dolarlık taahhüdü var. 10 milyar doları hemen iptal edelim. İkincisi, vergi rejimini değiştirelim. Üçüncüsü, vergi cennetlerinin listesini bir an önce yayınlayıp ilk etapta oraya giden paradan yüzde 30 vergi alalım.

CHP’nin henüz net bir iktisadi programı yok. Üretici sermaye ile emekçi sınıflar arasında üleştirmeye dayalı bir planı var. Siz olası bir koalisyon hükümetinin ekonomik planını kavrayabildiniz mi?

Detaylı bir vizyon çalışması yapıldığını düşünüyorum. Biraz şu kafadalar: “İktidara geldiğimizde uluslararası camia bayram yapacak, kısa vadeli fon problemimizi çözecek.” Doğru olabilir. Hatta anketler bu şekilde devam ettiği takdirde seçim tarihi ilan edildiği gün bu gerçekleşebilir. Fakat iki vahim problemimiz var. İlk, karşı karşıya olduğumuz hasarın ayrıntısı hakkında fikrimiz yok. Yani TOKİ, kamu bankaları, Türkiye Varlık Fonu’nda neler olup bittiğini bilmiyoruz, çünkü üçü de denetim dışı. Tahminimce TOKİ ve kamu bankaları teknik iflas durumunda. Teknik iflastan kurtulmak için ne kadar fon gerektiğini bilemiyoruz. İkincisi, yapısal durumu detaylandırmak lâzım. Sonuçta, siyasi bir program gerekiyor. Onu yazacak olan da siyasi partilerdir. Böyle bir programı seçime doğru dile getireceklerdir. Ama o da seçim kazanmak üzere söylenecek laflar olacaktır. Vaatlerini seçim sonrası gerçekleştirme imkânları olmayabilir. Merkez Bankası’nı sadece kendi işini yapabileceği bir duruma getirmek, başta Devlet Planlama Teşkilatı, kurumsal yapıyı tekrar oluşturmak, belki de en zor vergi reformunu gerçekleştirmek atılması gereken adımların başında geliyor.

Belki bir “ara düzen” yaşanacaksa, programı siyasete bulaşmayacak teknokrat ağırlıklı bir cumhurbaşkanlığı bir süre yürütebilir. Bunu önerdiğimizde maksimalist olmakla suçlayanlar çıkıyor. Bu derin krizden kurtulmak çok geniş bir uzlaşma gerektiriyor. Vergi gibi ciddi meselelerin uzlaşmayı zorlaştıracasına dair kayda değer argümanlar var.

Vergi meselesini sadece siyasi partilere bır-

Karşı karşıya olduğumuz hasarın ayrıntısı hakkında fikrimiz yok. TOKİ, kamu bankaları, Türkiye Varlık Fonu’nda neler olup bittiğini bilmiyoruz, çünkü denetim dışıdır. Tahminimce TOKİ ve kamu bankaları teknik iflas durumunda. Teknik iflastan kurtulmak için ne kadar fon gerektiğini bilemiyoruz.

rakamayız. Bu siyasi partilere haksızlık olur. Dolayısıyla, bu dönemde toplumu zorlu dönüşüme hazırlayacak faaliyetleri gerçekleştirmemiz gerekir. En zoru bu. Bir de tabii AB ile entegrasyon yoluna tekrar geri dönmemiz gerekiyor. Entegre olmaktan değil, entegrasyon yoluna girmekten bahsediyorum. Çünkü o yol kurumsal işleyişi düzenlemek, düzeltmek, keyfiliği ortadan kaldırmak için ciddi bir çıpaydı.

Bu kriz daha öncekiler gibi kitabı değil. Mesele salt enflasyon olsa, 1994 ya da 2001’deki gibi yükü emekçi sınıfların üzerine yıkıp beş-altı ayda çıkabilirlerdi. Ama burada birbiriyle çelişen önlemler gerekiyor. Çünkü hem enflasyon ve durgunluk var hem de kurumsal açıdan yerle yeksan olmuş durum-

UMUT-SEN ÖRGÜTLENME UZMANLARI BAŞARAN AKSU VE BETÜL CELEP

Cendere, öfke, mücadele

“2021 işçi ve emekçiler için sendikal baskılar, işten çıkarmalar, ücretsiz izin, kısa çalışma ödeneği, hak gaspları, ücretlerin erimesi ve bütün bunlara duyulan öfkeyle, mücadeleyle geçti...” 2021’in manzarasını, 2022’nin olasılıklarını Umut-Sen örgütlenme uzmanları Başaran Aksu ve Betül Celep’ten dinliyoruz.

Emekçiler açısından 2021’de manzara nasıldı?

Başaran Aksu: 2020 ve 2021’i pandeminin ekonomik krizi derinleştirdiği bütünleşik bir zaman olarak görmek gerekir. İşçiler ve emekçiler açısından, 2021 işten çıkarmalarla, sendikal baskılarla, ücretsiz izinle, kısa çalışma ödeneğiyle, ücretlerin düşürülmesiyle geçti. Kod-29’la –daha sonra 45, 46 ve 49 gibi çeşitli kodlara parçalanarak– işten çıkarmaların önü açıldı. Bu hak kayıpları, DİSK dahil, büyük işçi konfederasyonlarının desteğiyle gerçekleşti. İşçi konfederasyonları üzerinden egemenlerin talepleri dillendirildi. “Bütün dünyada kriz var, pandemi bu krizi büyütüyor, çökersek hepimiz çökeriz” denerek “herkesin fedakârlık yapması lâzım” yalanı üretildi. Habuki, SGK kayıtlarına bakıldığında, yüz binlerce işçinin işten atıldığı görülüyor. Pandemi mevcut ekonomik krizde patlak verdiği için işçilerin haklarını budayan, ücretleri aşağı çeken bir politika uygulandı. Pandeminin faturası emekçilere çıkarıldı. Bu sancılı döneme asgari ücret tartışmaları eşlik etti. İşçiler mobbinge karşı “haysiyet direnişleri” diyebileceğimiz eylemler geliştirdi. Sendikalaştıkları için işten atılan işçilerin bazen uzun, bazen kısa süren direnişlerine tanık olduk.

Türkiye’de sendikal örgütlenme ve grev yapmak fiilen mümkün değil. Bel Karper direnişi örneğindeki gibi, işçi grev yapınca vali ve kaymakam işverenle beraber grev yasasını çiğneyebiliyor. İşçiler grev kararı aldığında devlet paramiliter bir yapı gibi davranıyor. Bunlar 1990’larda bile olmazdı. Kolluk işçiye sopa kaldıramaz, hükümet temsilcileri işçiler aleyhinde konuşmalar yapamazdı. Artık devlet açıkça işverenden yana tavır alıyor. Eskiden, göstermelik de olsa, işçi ve işveren arasında tarafsız bir mekanizmaymış gibi davranırdı, ama bu yaklaşım terk edildi. Devlet grev yapan işçiye milli güvenlik sorunu olarak görüyor. Kapitalist işletmeyi ayakta tutarak devleti ayakta tuttuğunu sanıyor.

Yıl sonu itibarıyla emek mücadelesinin başlıca gündemi asgari ücret artışı. Ekonomik kriz iyice derinleşirken asgari ücret tartışmaları nasıl yürüdü?

Aksu: DİSK geçen yıl asgari ücret açıklandığında “asgari ücret açıklandı, ama bir yıl sokakta olacağız” demişti, fakat asgari ücretle ilgili tek bir eylem yapmadı. Asgari ücretle ilgili beklentinin toplumun tüm kesimlerin-

de tavan yaptığı bir dönemde, “gelirde ve vergide adalet istiyoruz” diye bir yaklaşım ortaya koydular. Bunu zaten düzen partileri de, sarı sendikalar da söylüyor. İşsizliğin yükseltilip ücretlerin basınç altına alındığı, fiili ücret gasplarının önünün açıldığı, iş cinayetlerinde azalmanın olmadığı, göçmen emeğinin yasadışı yollarla gasp edildiği bir ortamda bir sendikal merkezin öfkesinin yüksek olması lâzım. En azından “vergiyi zenginlerden alın, artık yeter” demesi gerekir. Ama DİSK, işçilerin aşağıdan gelececek öfkesini hapseden bir yaklaşım üretiyor. Toplumda asgari ücret artışı beklentisi yükselince sermaye çevrelerinden “aynı gemideyiz, hep birlikte batarız” söylemini duyuyoruz. Önümüzdeki günlerde sermayenin kendi korkusunu topluma pompaladığını göreceğiz.

1 Temmuz’da “işçi çıkarma yasağı” resmen kaldırıldıktan sonra işten atma furyası yaşandı. 1 Temmuz nasıl bir eşikti?

Betül Celep: 1 Temmuz’da işten çıkarma yasağının kalkmasıyla toplu işten atmaların yaşanacağını söylemiştik, öyle de oldu. Maalesef sendikalar ve sol siyaset bunun farkında değildi. 1 Temmuz’da Umut-Sen’in telefonu hiç susmadı. Farklı iş kollarından binlerce işçi bize ulaştı. Biz uyarılarımızı yaptık, ama bu uyarıları büyük sendikaların yapması gerekirdi. Yapmadılar. O süreçte işverenler işçilere “ücretsiz izin devam ediyor, işe gelme” diyordu, ama işçilerin iş çıkışı yapılmıyordu. İşçi iki gün arka arkaya işe gelmediğinde işverenin işçiye tazminatsız atma hakkı var. Bu yolla işçileri kandırıp tazminatlarına çöktüler. Kıdem ihbarları biriken işçileri böylece temizlediler. DİSK-AR’ın hazırladığı rapora göre, Temmuz 2021’de 506 bin kişi işsiz kaldı.

İşten çıkarmalara karşı bir mücadele görülmemesinin nedeni neydi?

Celep: Çünkü “müjde, işten atmak yasaklandı” diyen bir DİSK var. 1 Temmuz’daki işten çıkarmalara seslerini yükseltmediler. 1 Temmuz’da Umut-Sen olarak işçiler için bir yardım hattı kurduğumuzda uyandılar. Bu uyanış da rekabetçi bir yerden oldu. Biz 1 Temmuz’a uzun süredir hazırlanıyorduk. Pek çok işçiye avukat bulduk. Ama yetmez. Çünkü dalga çok büyüktü. Sendikal konfederasyonlar propaganda güçlerini bile kullanmadılar. İşten çıkarmalar normal bir şey gibi karşılandı. O dalgada olan işçilere oldu.

Uzun süre “kısa çalışma ödeneği”ne mecbur kalmanın işçiler için ne gibi sonuçları oldu?

Celep: 1300 lirayla geçinmek mümkün değil. İşçiler mecburen farklı işlere yöneldi. Sigortalı bir işte çalışmaları da yasak olunca güvencesiz, günübirlik işlerde çalışmak zorunda kaldılar. Hatta bazı işçiler “keşke işten çıkarılsam” bile dedi. Çünkü yılmışlardı. Çalışma şartlarından yılmış işçiler yeni işlere bakmaya başladı. İş değiştirdiklerinde şartlarının iyileşeceğini düşünenler oldu. Ama üniversite öğrencileriyle rekabet etmek durumunda kaldılar. Çünkü üniversite öğrencileri günübirlik işler arıyordu ve işverenler öğrencileri kullandı.

İşçiler atacakları adıma iş ilanlarına bakarak karar verir. Adkotürk işçileri ağustos sonunda greve çıkmadan evvel işsiz kalıp kalmayacaklarını tartarak greve katıldı. İşçi başka bir işe girebileceğini görünce risk alabilir. Grev alanında Adkotürk işçilerinin hesap defterlerini görmüştüm, 3 liralık, 10 liralık harcamaları yazmışlardı.

Aksu: Defter tutmak işçiler arasında çok yay-

gın. İşçi aldığı bir bisküvinin bile kaydını tutuyor. Aldığı maaş kiraya, faturalara, mutfak masraflarına yetmiyor. Kredi batağına düşüyor. İşçi ücretlerine yönelik fiili gasplar borçlandırılmış işçi profilinin yaygınlaşmasına neden oluyor. Bankadan kredi alma şansını kaybeden işçi tefecilerle çalışmaya başlıyor. Enerji ve sanayi havzalarında tefecilik çok yaygınlaştı. Tefeciler mahalledeki esnaf veya mafyatik ilişkiler içindeki insanlar da olabiliyor. Verilen paranın tahsil edilebilmesi için caydırıcılığın olması lâzım. Bu durum işçilerin mafyanın ağına düşmesiyle sonuçlanıyor. İşçilerin cemaatlerin, paramiliter ve mafyöz grupların kurduğu ilişkileri parçalayabilmesi pek mümkün değil. Çünkü devlet hem kamuda hem de tedarik zincirlerinde işçilerin ve emekçi halkın karşısında konumlanıyor.

Celep: CarrefourSA deposunda işveren tefecilik yapıyor. Bir işçinin 30 bin lira olan borcuna karşı “*senin maaşından bin lira keseceğim*” diyerek işçiyi oraya üç yıl bağlıyor.

Mafyatik ilişkiler açısından söz ettiniz. Devlet-sermaye-mafya üçgeni 2021’de Sedat Peker’in itiraf ve ifşaatlarıyla daha da görünür oldu. Bu üçgenin emek hareketi üzerinde nasıl bir etkisi var?

Aksu: Mafya olgusu Türkiye’de neoliberal küresel iş bölümünün bir unsuru olarak işlevlendirildi. Bu olgu rıza üretme unsuru olarak da çalışıyor. Sermaye adına muntika temizliği yapıyorlar. Daha çok taşeron şirketlerde, güvenlik ve temizlik sektöründe konumlandırıldılar. İşçilerin uyuşturulması için de eğlence sektöründe görevlendirildiler. Tefecilik faaliyetleri, silah ve uyuşturucu ticareti yapıyorlar. Bütün bu trafiği yürüten işçi ağları organize edildi ve bölge bölge taksim edildi.

TÜSİAD’ın reform açıklaması ve MÜSİAD’ın hükümeti destekleyen tavriyla beraber “sermayenin iç savaşı” tartışması başladı. Siz bu tartışmaya nasıl bakıyorsunuz?

Aksu: Marx’ın anlattığı üç çelişki biçimi var: Sermaye-sermaye, emek-sermaye ve emek-emek çelişkisi. Bunların belli katmaları var. Dönemsel çıkar farklılıkları ve çatışmalar olabilir. Bazen iç savaşlar da olabilir. İç savaşta bazı burjuva çevrelerinin –burjuvayla sermaye aynı şey değil– gerilimlerinin çatışmaya döndüğü dönemler de olabilir.

MÜSİAD-TOBB-TÜSİAD cephesi Kemal Kılıçdaroğlu’nun “*Türkiye’yi lojistik merkez yapacağız*” açıklamalarında birleşiyor. Egemenler bu perspektifte hemfikir. Sermaye açısından bu hedeflerde ayrışma yok. Kılıçdaroğlu işçi sınıfından söz etmez, yoksulluktan söz eder. İşverenlere yönelik tek cümlesi yoktur. Sanki sadece “*beşli çete*” var ve bütün bu olup bitenin sorumlusu da onlarmış gibi davranılıyor. Oysa bu şirketlerin iktidardan muhalefete herkesle bağı var.

Türkiye sermayedarları ABD’nin Çin’i çevreleme hamlelerinden sonra yeni doğacak tedarik üretim zincirlerinin bir kısmını karşılama amacıyla. Göçmenlerin Avrupa’ya çıkışını engelleyen çitler bu perspektife uygun. Çünkü yeni dönemde Türkiye’nin ucuz emek gücüne ihtiyacı olacak. Asgari ücret 2021 başında 380 dolar civarındayken, şimdilerde 200 dolar seviyesinde. İşçilerin emekliliği de ucuz. Dünya açısından cazip bir merkez burası. Türkiye’nin bir yandan “*yeşil kapitalizme*” yüzünü dönmesi de bu politikayla bağlantılı.

1 Temmuz’da işten çıkarma yasağının kalkmasıyla toplu işten atmalar yaşandı.

Kıdem ihbarları biriken işçileri böylece temizlediler. Temmuz 2021’de 506 bin kişi işsiz kaldı.

TÜSİAD’ın reform açıklamasıyla TOBB’un açıklamaları aynı. Biri KOBİ’leri, diğeri en birikimli sermaye kesimlerini temsil ediyor. Bunların karşısında MÜSİAD’ın AKP’nin tavrını desteklemesini “*iç savaş*” olarak tanımlamak, gerçekten bir savaş olduğu zaman onu tanımlamakta güçlük çıkarır. Tıpkı faşizm tartışmalarında olduğu gibi, her meseleyi “*faşizm*” diye nitelediğimizde faşizmin anlamı bulanıklaşıyor. Tüm sermaye çevrelerinin küresel tedarik üretim zincirlerinin merkezi olma arzusu var. Asıl hedef bu. Devlet yapısı, yasalar, sendikalar ve siyasi vicdan yeniden organize ediliyor. Tabii bu düzeyde yoksullaştırmaya, mülksüzleştirme yoluyla birikime, hak gaspı faaliyetine karşı işçi- emekçi sınıfının reaksi-

yonu olacak diye bir korkusu da var sermayenin. TÜSİAD bunu görüyor, akılcı davranıyor. Bir patlama riski olduğunun farkındalar, siyasal iklimi yeniden düzenlemek istiyorlar. Yeni bir meşruiyet arayışı içindeler. TÜSİAD bu halüsinasyonu sürdürebilmek için at değiştirme peşinde. Yeni dönemin aktörü ve oyun kurucusu olmak istiyor. Aşağıdan gelecek tepkinin, bu patlayıcılığın düzeyinin kendilerini de tepetaklak edebileceği konusunda sınıfsal bir korku var. Yoksullarla zenginler arasındaki makas giderek açılıyor. Küresel eğilim de bu yönde. Dolayısıyla, “*normallik dönemi*”ne geçiş yapıp rıza devşirebilecekleri bir siyasal alternatif arkasında hizalanmak onlar açısından mantıklı. Şimdi Millet İttifakı üzerinden konum alıyorlar.

“Sermaye arasında savaş var” gibi argümanlar gerçeklikte olanları karşılayan bir şey değil. Sermaye birbirine eklemelenmiş, iş bölümü küresel düzeyde yapılıyor ve hiyerarşik olarak aşağıya doğru dağıtılıyor. Dolayısıyla, bu iki çıkar odağı birbirine bağlı. Gerilim yaşayabilirler, ama birbirlerine muhtaçlar.

TÜSİAD’ın ekim sonunda açıkladığı “Geleceği İnşa Etmek” başlıklı raporunda, aydınlanma, barış, laiklik, demokrasi gibi ifadeler bolca geçiyor. Kimi sol çevrelerde sermaye temsilcilerinin bu tarz açıklamaları alkışla karşılanır. TÜSİAD raporunu hazırlayanlar arasında sosyalist kesimden akademisyenler de var. TÜSİAD’ın raporu yeni rıza üretme sürecinde, seçimle beraber restorasyon umudunda olan çevreleri arkasına yedekleme hamlesiydi. Bu durum uzun vadede işçi sınıfının bağımsız siyasal akıbetini bulanıklaştırıyor.

Söz konusu sol çevreler aşamacı bir anlayışla mı restorasyonu benimsiyor?

Aksu: Olabilir. Aşamacı teorileri benimseyen sosyalistler sermayenin belli kesimlerinin Türkiye’nin demokratikleştirilmesine katkı vereceği kanaatindedir. O nedenle restorasyon istiyorlar. Ama sistemin altında kalmak demek bu. Biz mücadele programı öneriyoruz. İşçi, emekçi kesimlerle diyalog içinde, ilişki içinde olmayan bir ekonomik ve siyasi programı dillendirmenin faydası ne? Böyle programlar var zaten. Bu programların propagandası işçi sınıfı lehine bir sonuç üretmedi. Çünkü bir mücadele prog-

Kendisini sınıf mücadelesi odağı olarak tanımlayan, Bağımsız Maden-İş, PTT-Sen, PTT Kargo-Sen DGD-Sen'in kuruluşuna ve Göçmen Sendikası Girişimi'ne önyak olan Umut-Sen'in 28 Kasım'daki "Gücünü Kat, Hareketi Yarat" konferansı geniş katılım sağladı

ramı değil, üstten bir program. Sanki bütün sınıfsal katmanları belirleyebilen bir güce ve donanımına sahipmişiz, toplumsal ilişkileri dönüştürüp yönlendirebiliyormuşuz, dediklerimiz de çok önemli bir müdahaleymiş gibi bir algıyı her gün tekrar eden bir strateji çökmeye mahkûmdur. Hep çuvallandı, yine çuvallanacağını söylüyoruz. Seçimlerle beraber bunu bir kez daha göreceğiz.

TÜSİAD için "bir patlama riski olduğunun farkındalar" dediniz. Biriken öfkeyi yönlendirebilecek bir siyasi odak var mı?

Aksu: Yok, ama böyle odaklar şekillenebilir. Podemos'a ve Syriza'ya bakalım. Bunlar düzen içi partiler, ama birden ortaya çıktılar. Türkiye hem küresel kapitalizm içindeki konumu hem de iç dinamikleri açısından özel bir konumda. Giderek daha fazla yoksullaşan bir toplum gerçeğiyle karşı karşıyayız. Türkiye bunu önceki yıllarda deneyimlemiş bir ülke değil. Çünkü ağırlıklı olarak geçimini tarımdan sağlayan bir toplumdur. Şimdi neredeyse her meslek küresel kapitalist iş bölümünün parçası. Bu kadar geniş bir kesimin uzun süre sömürü-yoksulluk-mülksüzlük-geleceksizlik cenderesinde tutulması mümkün değil. Çünkü bu cendere için sistemin devamlı rıza üretebilmesi gerekiyor. Yoksul proleterler arasında öfke birikiyor. Sağ bu rızayı din, milliyet, siyaset, konut, borç, kredi gibi yollarla başarılı bir şekilde üretiyor. Ama yeni işçi sınıfı bu mekanizmaları da sorguluyor. Yoksullukta nöbetleşme ortadan kalkmış durumda. Proleterin emek gücünü satmaktan başka çaresi yok. Eğitimli kesimlerin, üniversitelilerin de mavi yakalıların çalıştığı işlerde çalışmaya mecbur kaldığı zamanlardayız. Bu, işçi sınıfının farklı katmanlarına önderlik edebilecek figürlerin çıkabileceği anlamına geliyor. Devletin doğrudan sermayenin muntika temizleyicisine dönüşmüş olması, bunun emekçi, işçi ve işsizler tarafından yeni bir durum olarak deneyimlenmesi üzerine düşünmek gerekir.

Restorasyon arayışındaki siyasal kuvvetlere uygun bir konjonktür var. Restorasyon dönemine girilirse rıza, kabul düzeylerinin de

hızlıca parçalanacağını göreceğiz. Türkiye egemenlerinin yüksek iş gücünü ucuz tutma dışında dünyaya pazarlayabileceği bir şey yok. Egemenlerin altını çizdiği gibi merkez olacaksak, bu merkezin Bangladeş, Pakistan seviyesinde bir ucuz iş gücünün olması lâzım.

Emek hareketinin bu cendereye karşı koya-mayıp sönümlenmesi tehlikesi de olası, değil mi?

Aksu: Tabii. Aşağıdan gelen karşı devrimci potansiyeller de var. Bu yüzden alt sınıfların ciddi bir programa sahip olması lâzım. Daniel Guerin *Kahverengi Veba* adlı kitabında Alman Sosyal Demokrat Parti'nin hâkim olduğu bürokratik sarı sendikaları anlatır, yozlaşmayı gözler önüne serer. Faşist partinin işçilere bu yozlaşmayı propaganda ettiğini söyler. Alman faşizmi tartışılırken "nasıl

Defter tutmak işçiler arasında çok yaygın. İşçi aldığı bir bisküvinin bile kaydını tutuyor. Maaş yetmiyor, kredi batağına düşüyor. Bankadan kredi alma şansını kaybeden işçi tefecilerle çalışmaya başlıyor. Enerji ve sanayi havzalarında tefecilik çok yaygınlaştı.

oldu da işçi sınıfı bunlara ikna oldu" kısmı es geçiliyor. Çünkü kendi suçlarımız konusunda ketumuz. Özeleştiririz özürölüşüyoruz. Özeleştiririz yaparken de hatalarımızı mümkün mertebe atlayarak konuşmak bizde gelenek. Türkiye'de sendika, sağcı da olsa, işçi nezdinde solla ilgili bir şey olarak algılanıyor. Dolayısıyla, sarı sendikaların çürümüşlüğü vur-gulayarak manipülasyon yapabilecek figürler hızlıca çıkabilir. Mesela, bu ara Fatih Erbakan'ı takip ediyorum, Türkiye'nin dört bir tarafında teşkilatlanmış partisi işçi eylemlerine de gidiyor. Bimeks'teki direnişçi işçilerden birkaçı o partide ilçe yöneticisiydi.

Erken seçim olasılığını da hesaba katarak, 2022'de emek mücadelesini nasıl bir tablo bekliyor?

Aksu: Önümüzde asgari ücret ve özellikle işçi hareketleri bağlamında metal işçilerinin toplu sözleşme süreçleri var. Oradaki tartışmalar ve dile gelecek talepler sonraki süreç üzerinde etki yaratacak. Bu yıl beklenti çok yüksek. Kiralar ikiye katlandı, enflasyon yüzde 50'yi aştı, alım gücü yere çakıldı. Bu tablonun önümüzdeki döneme yansımaları olacaktır. Tatmin edici, ikna edici bir ücret düzeyi karşılanmazsa 2022'nin ilk çeyreğinde kesintiler tekrar başlayacağı için tepkiler artabilir.

Bu seneki asgari ücret tartışması toplumun tüm emekçi kesimlerinde gerilimi yükseltecek bir özellik arz ediyor. İşçi sınıfı kendi kartlarını gelecek olan iktidarın önüne de açacaktır. Dönemsel olarak işçi hareketi bir yükselme trendine girebilir, taleplerini daha net olarak ortaya koyabilir. Seçim dönemine yaklaştıkça böyle hareketler göreceğimizi düşünüyorum. Çeşitli coğrafya ve sektörlerde bu talepler manzumesinin işçiler tarafından ortaya serileceğini tahmin ediyorum. Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT) bunlardan biri. Kamuda, kamu şirketlerine geçirilmemiş taşeron işçilerin talepleri de bir diğeri. Aynı zamanda sendikalaşma ve düzen sorgulama eğilimlerinin işçiler arasında giderek artacağını düşünüyorum. Burada Umut-Sen gibi odakların gelişebilecekleri alanlar bulabilecekleri düşüncesindeyim.

Çatışmalı, gerginliğin ve devletin fiili şiddetinin yükseleceği durumlar olabilir. İktidar örnek korku vakaları yaratıp genele mesaj verecek girişimlerde bulunabilir, tıpkı atık kâğıt işçileri, inşaat işçileri, havaalanı işçileri örneklerinde olduğu gibi. Bu çatışma potansiyeli ve seçim döneminin sunduğu vaat-kâr ortam içinde işçilerin yaşamsal zorluklarını dile getirmek anlamında, kendiliğinden itirazların ve eylemlerin görüleceği bir moment içindeyiz diye düşünüyorum. Bunun mümkün mertebe organize olabilmesi gerekiyor. Bu da bu süreçte sendikaların daha fazla sorgulanacakları anlamına geliyor.

Celep: Bunlara ek olarak, "sermaye iç savaşı" konusunda dengelerin biraz daha karışacağı ve her iki taraftan da işçilerin taleplerinin daha sesli çıkacağı bir dönem olacaktır. Bu kendiliğinden olacaktır, ama bunları dönüştürecek ya da bu dalgayla baş edebilecek bir düzlem henüz yok. Özellikle sarı sendika hakikatiyle kavgada şimdiye kadarki birikimlerimizin, sınıf siyaseti ekseninde yapılan işlerin karşılığını görebileceğimiz bir dönem olacak. Siyasetin işçiyi görmezden gelmesinin artık mümkün olmayacağı bir süreçteyiz. Çünkü işçiler kendi hakikatleriyle siyaset arasındaki bağı kuracaktır.

SÖYLEŞİ: ANIL OLCAN - BEKİR AVCI

BOĞAZİÇİ DİRENİŞİ VE BARINAMIYORUZ HAREKETİ SÖZCÜLERİ

Bu gidişata dur demek için

Öğrenci hareketinin öncülük ettiği iki eylem 2021'e damgasını vurdu: Boğaziçi Üniversitesi direnişi ve Barınamıyoruz kampanyası. Bu eylemlerin motivasyonu neydi, yansımaları ne oldu? Öğrenci hareketi 2022'ye nasıl bakıyor? Boğaziçi Dayanışması ve Barınamıyoruz Hareketi'nin eylemcilerinden Hüseyin Arif Sarıyaşar, Beliz İnce ve Yunus Emre Karaca'ya bağlanıyoruz.

2021 yılı öğrenci hareketi için nasıl geçti? Yılı özetleyen hadiseler nelerdi?

Hüseyin Arif Sarıyaşar: 2021 cüretin örgütlendiği bir yıl oldu. Boğaziçi direnişiyle beraber öğrenciler cüreti örgütleyebildi ve bunun kampüs dışına da yansımaları oldu. 2021'i bitirirken insanlar iktidar karşısında cüretini kuşanabilmiş, öfkesini politize edebilmiş gibi geliyor bana. Örgütlenen bu cüret kolektif bir irade ortaya çıkarabilecek mi? Artık önemli olan bu. Çıkacak diye düşünüyorum.

Beliz İnce: Özellikle 2015'ten bu yana bas-kılar kendi içine kapanmışlığa, sokak ve siyasetten uzaklığa, ciddi bir depolitizasyona neden olmuştu. Tüm bunlara pandemiyle kendini iyice hissettiren geleceksizlik eşlik etti. Sistemin hiçbir şey sunmadığı ayyuka çıktı. Bu süreçte kadın hareketinden emek mücadelesine irili ufaklı bazı hareketler patladı. Boğaziçi'ndeki direnişle bu hareketler çeşitli zeminlerde buluşmaya başladı. "Ne istemiyoruz"u söylemekten öte, "ne istiyoruz"u dile getiren, bu cüreti gösterebilen bir yere gelindi.

Geleceksizliği kendi hayatınızda nasıl görüyorsunuz, nasıl hissediyorsunuz?

Yunus Emre Karaca: Gerçekten de bu nesil bir öncekinden daha yoksul. Ben babamdan

Hüseyin Arif Sarıyaşar

Beliz İnce

Yunus Emre Karaca

daha yoksul bir hayat yaşayacağımı biliyorum. Bir evim olmayacak, arabam olmayacak. Dünyanın her yerinde bu böyle. Önceden yoksul insanlar parayı kendilerinin kötü yönettiğini düşünür, "paramı gereksiz şeylere harcadım" diyerek fakirliğinden kendisini sorumlu tutardı. Bugün kimse bunu söyleyemez. İnsanlar parayı kendilerinin yönetmediklerini görüyorlar, biliyorlar. Ekonomik krizi hepimiz iliklerimize kadar hissediyoruz. Elime geçen bursları, haftada üç gün part-time çalışıp kazandığım üç kuruşu, ailemden aldığım desteği sadece yaşadığım evde hayatta kalabilmek için kullanıyorsam ve bu da yetmiyor, borçlanıyorsam, gerçek apaçık ortadadır.

İnce: ODTÜ'de, Devrim Stadi'ndeki mezuniyet töreni sırasında, "affet Marx, bankacı oldum" pankartı açılmıştı. İktisat öğrencisi olarak benim de derinden hissettiğim bir şey bu. Bu çıkmaz karşısında insanlar kendilerine küçük, güvenli alanlar yaratıyor, ama o küçük ve güvenli alanlara da inancım yok. Artan kadın cinayetleri güvende olmadığımızı net bir şekilde gösteriyor zaten. Kampüsler dahil, hiçbir yer bizim için yaşam alanı değil. Bunların yanında öğrenciler 650 lira burs alıp bunun 450 lirasını yurda veriyor. Üç işte birden çalışan, okulu bırakmak zorunda kalan arkadaşlarımız var. Geleceksizliğin kendisini daha çok dayattığı bir ortamdayız. Zaten borçlu olarak başlıyoruz hayata. Üniversite diplomasının bir karşılığı yok. Boğaziçi mezunu, ODTÜ mezunu işsizler var –diğer üniversitelere girmiyorum bile. Eskiden sistem insanlara hiç değilse bir çark olabilmeyi vaat ediyordu, ama artık üç kuruşa ucuz işçilikten başka bir şey yapmak olanaksız. Kendini var edebileceğin bir alan yok.

Sarıyaşar: Eskiden bize bir şeyler vaat ediliyordu. 21. yüzyıla yaşıt olduğum için pek bir mazim yok, ama hiç olmazsa ortaokuldayken, lisedeyken bir vaat vardı. Şu an ortada bir gelecek vaadi yok. Geleceğimizi kendimizin inşa etmesinden bahsediliyor. "Geleceğimiz sizsiniz" deniyor. Bu da "kendi vaa-diniz kendinizsiniz" gibi komik bir anlama geliyor. Geleceksizliğimiz çok görünürleşti. "İşçilerin zincirlerinden başka kaybedeceği bir şey yok" denir ya, bugün o zincir de yok. Bağlayıcı hiçbir şey yok. Bu yüzden gençlik kendisi var etmek zorunda.

Barınamıyoruz Hareketi ve Yurtsuzlar'ın ey-

SendikaOrg/ MuratBay

Ankara'da "barınamıyoruz" diyen gençler gözaltına alındı. Ankara Valiliği "uygun görmedik" diyerek Barınamayanlar Hareketi'nin Ankara'ya girişini yasakladı. İstanbul ve İzmir'den gelen öğrencilerin yolu Ankara girişinde kesildi, 12 Aralık 2021.

lemleriyle barınma sorunu bunu derinden yaşayanların ağzından dile gelmeye, emekçilerin, öğrencilerin, halkın cephesinden tartışılmaya başlandı. Nasıl ortaya çıktı Barınamıyoruz Hareketi, neler yaptı?

Karaca: Her şeyden önce, hareketi üç-beş kişinin gözaltına alınmasıyla sönmülenebilecek bir formdan kurtarmak gerekiyordu. Bu nedenle herkesin öznesi olduğu, inisiyatif alabileceği bir form oluşturmaya çalıştık. Barınamamayı mesele edenlerle bir araya geldik. "Önce harekete geçelim, sonra ne yapacağımıza karar veririz" dedik, öyle de yaptık. Parklarda yatma fikri ortaya atıldı. İlk geceyi 20 Eylül'de Yoğurtçu Parkı'nda geçirdik. Sonraki on gün boyunca farklı parklarda kaldık. Çeşitli şehirlerden eylemi sahipleneler oldu ve eylem yayıldı. Barınma sorunu sürüyor, hareket de sürüyor. Bu hareket genç yoksulluğunu tartışılır hale getirdi. Görüyoruz ki, yarın asla dün gibi olmayacak.

Sarıyaşar: Metrobüste, kafede, sokakta, her yerde konuşulan bir mesele barınma sorunu. Ama "ne yapabiliriz" üzerine pek düşünülüyor. Biz öğrenciler olarak bir şey yapmamız gerektiğinin farkındayız. "Üstüne vazife mi?" diye sorsalar, "evet" derim. Bu yüzden Barınamıyoruz Hareketi'nin mücadele etmeyi kendisine vazife gören gençliğin içinden çıkması tesadüf değil. Bugün insanların inanmaya dahi takati yok artık, buna takati olan bizim nesil var. Kaçınılmaz olarak bu tarz tepkilerin temel öznesi gençlik.

12 Aralık'ta, çeşitli illerden öğrenciler gruplar halinde Ankara'ya giderek taleplerinizi Ankara'da dile getirmek istediniz. Barınamıyoruz Hareketi için Ankara eyleminin nasıl bir anlamı vardı?

Sarıyaşar: Bizi rezil bir geleceğe mahkûm etmeye çalışıyorlar. Bizleri bu düzene mahkûm etmeye çalışanların kim olduğunu biliyoruz. Ankara sermayenin hükümetinin tecessüm ettiği yer. Muhatapları işaret edebilmek için kalabalık bir şekilde Ankara'ya gittik. İrademizi ve cüretimizi Ankara'dakilere göstermek istiyorduk. Hükümetin ekonomi politikaları yüzünden halk daha da yoksullaşıyor, borçlanıyor, mülksüzleşiyor. Ankara'ya gidişimizin bununla da alâka-

sı var. Ancak, derinleşen yoksulluk sadece AKP hükümetinin politikalarıyla ilgili değil. Yoksulluk tüm dünyayı sarıyor. Ankara'ya girmeye çalışan bizler gidişata "dur" demek isteyen insanlarız, itirazımız sadece kafamızı sokacak bir ev bulamamakla ilgili değil, düzene itiraz ediyoruz. Bu itirazı örgütlemek için hamle yapıyoruz. Toplumun yoksulluk-

Öğrenciler 650 lira burs alıp 450'sini yurda veriyor. Üç işte birden çalışan, okulu bırakmak zorunda kalan arkadaşlarımız var. Geleceksizliğin kendisini daha çok dayattığı bir ortamdayız. Borçlu olarak başlıyoruz hayata. Üniversite diplomasının bir karşılığı yok. Üç kuruş ucuz işçilikten başka bir şey yapmak olanaksız.

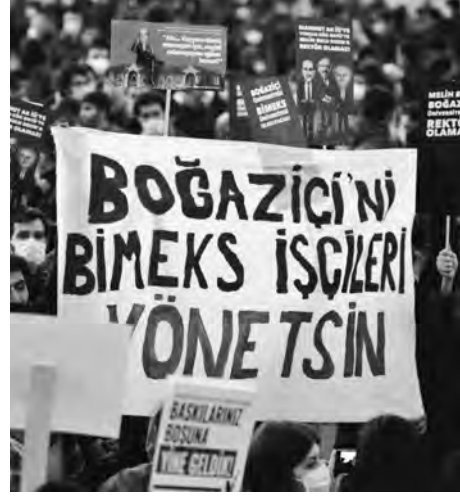
la boğuştuğu dönemde mecliste devam eden bütçe görüşmeleri sermaye lehine dönen çarkı net bir şekilde gösterdi. Sermayedarlar lehine dönen düzeni sürdüren bütçe tartışmaları sırasında "bizi görmezden gelemezsiniz" demek istiyorduk. Ulus Meydanı'ndan "barınma talebimizin karşılanmasını istiyoruz" ve "bütçe görüşmelerinin sermayedarlar lehine sürmesine müsaade etmiyoruz" demek istiyorduk. Ama devlet buna müsaade etmedi. Sadece gençlerin değil, milyonlarca barınamayan kişinin sesi olduğumuz için Ankara'ya giremedik. Yönetenlerin şehri Ankara'ya girmeye çalıştığımızda iktidarın zor araçlarıyla karşı karşıya kaldık. Polis hukuki bir gerekçe sunmaksızın "Sizi şehre sokmayacağız" dedi. Her gün milyonlarca insanın girip çıktığı bir şehre derdimizi anlatmak için giremedik. Ama Ankara'ya gidişimiz bir karşılık buldu. Bütçe görüşmeleri sırasında "barınamayanlar"ın Ankara'ya girememesi gündem oldu.

Öğrenci hareketinin 2021'de başka mücade-

lemlerle dayanıştığını gördük. Bimeks işçileri bir örnek. Bu kesişmelerin, birlikteliğin nasıl bir önemi var?

Sarıyaşar: Öğrencilerin gündemlerinin işçi gündemleriyle kesiştiğini görebilmesi ya da kesiştirmek için çaba harcaması önemli, ama öğrenci hareketi genel olarak bu konuda bir yere varabilmiş değil. Boğaziçi Dayanışması'nı kurduğumuzda bu kesişimi yaratabilmeyi arzuladık. Bimeks işçilerini mağdur eden aktörlerden Vedat Akgiray, Boğaziçi Üniversitesi'nde akademisyendi. İş alanında etik konusunda bir konferans verecekti. Boğaziçi Dayanışması olarak buna müdahale ettik ve geri adım attırdık. Böylece Bimeks işçileriyle Boğaziçi Dayanışması arasında güzel bir bağ oluştu. Bu 2020'deydi. 2021'deki rektörlük eylemlerindeyse bunu politik anlamda bir tık ileri taşıdığımızı düşünüyorum. Boğaziçi Üniversitesi'nde bir bileşenler seçimi tartışması ortaya koyduk. Kayyum rektörün hâkimiyet alanı memurlara, çalışanlara, işçilere kadar uzanıyor. Fakat bu kesimlerin yönetimde söz hakkı yok. Sözlerini dillendirebilecekleri yapılar da yok. "İşçi ve emekçiler de öğretmenler gibi belirleyici bir konumda olmalı" dedik. Öğrencilerle işçilerin mücadelesini ortaklaştırma çabasının başka örnekleri de var. Olmak da zorunda. Çünkü bu düzeni değiştirilebilecek kitle işçi sınıfı bana kalırsa. Öğrenci hareketi emek hareketiyle birleşmedikçe, sınıfsal bir hüviyet kazanmadıkça mücadele de bir yere varmayacaktır. İşçileşen bir gençlik var. Kafe-Bar Çalışanları Dayanışması'nı sürdürenlerin birçoğu genç işçiler, yarısı öğrenci. Çalışmayan sürünüyor, çalışan da faaliyetlere vakit ayıramıyor. Bu yüzden işçi-gençlik mücadelesinin kesişmemesi önümüzdeki üç-beş yıl içinde olası değil.

İnce: Kampüsler kadın hareketinin kendini güçlü hissettiği yerler. Üniversiteli kadınlar kendilerini kampüste daha güvenli hissettiğinden ileri hamleler yapıyor. Ama bu hareket sokağa taşınmadığı müddetçe pek karşılığı olmuyor. LGBTİ+ mücadelesi son senelerde sokakta eylem yapamıyordu, yasaklanmıştı. Öğrenci hareketi LGBTİ+ mücadelesine değinmediği sürece eksik kalır. Öğ-

homurtuları bir araya getirip “öfkeler siyaseti” yaratabilecek bir hareketin önüne dikkat çekmek istiyorum. Üniversitelerden taşıp işçi sınıfının parçalı direnişleriyle ittifak kurabilecek ve yoksulluk siyasetinin önderlerini

renciler için cinsiyet kimliği çok önemli bir şey haline geldi. Gençler “ben buyum ve bunu ifade edebilmek istiyorum” demek istiyor. Bu gerçekliği es geçen bir öğrenci hareketi бүтüne seslenemez.

2021 biterken restorasyon bahsi sık sık gündeme geliyor. Restorasyon sizce öğrenci hareketi için ne anlam ifade ediyor?

Sarıyaşar: Restorasyon sürecinde bizi iki tehlike bekliyor. Birincisi, restorasyonun CHP ve İyi Parti üzerinden ulusalcı bir çizgide ilerlemesi. Bu da faşizan söylemlerin göçmenler üzerinde yaratacağı tehlikeyi görmezden gelemeyeceğimiz anlamına geliyor. İkinci tehlike ise MÜSİAD / TÜSİAD geriliminde artık TÜSİAD'ın ön plana çıkabilmesi. AKP'nin yükselttiği sermaye gruplarının yerine CHP'nin daha iyi anlaştığı sermaye gruplarının ön plana çıkması öğrenci hareketi açısından bir durum değişikliğine işaret etmiyor. İki durumda da gençlik darbe alıyor. Eski Kemalist kodlar geri geldiğinde göçmen meselesinde de başörtü mücadelesinde yaşanan krizlerin olacağını düşünüyoruz. Yani bir yanda Ümit Özdağ, bir yanda Tanju Özcan. İki partinin de tipik karakterleri bunlar. Millet İttifakı'nın bu karakterler üzerinden bir çizgi benimsemesi muhtemel. Artık gençliğin içinde göçmenler de olacak. Göçmenler işçi sınıfının potansiyel bir parçası olarak buraya geliyor. Bir yandan da göçmenlerin öğrencileşmesi var. Birçok Suriyeli göçmen çocuk okula başladı. Bu kitle genişliyor. Göçmen gençlik açısından CHP ve İyi Parti korkutucu siyasetler. CHP'nin sermayeyle arasında bir problem yok. Gençlik, restorasyon döneminde bu konularda problemler yaşayacak. Öğrenci hareketinin göçmenlik ve sermaye / emek çelişkisine dair bir irade koyması gerekiyor. Selahattin Demirtaş'ın “sol blok gerekiyor, Millet İttifakı ve Cumhuriyet İttifakı çekişmesi bir kenara bırakılmalı” yönündeki vurgusu gençlik açısından da önemli.

İnce: Bir tarafta Saray rejimini olduğu haliyle devam ettirmek isteyenler, bir tarafta parlamenter demokrasi iddiasıyla yola devam etmek isteyenler var. Esasen restorasyon devletin bekasının nasıl savunulacağına dönük

bir tartışma. AKP ve MHP tek adam etrafında toplanmış bir çizgide, başkanlık sistemiyle devam etmek istiyor. Başkanlık sistemi çetelere serbestlik sunuyor. Devletin içinde büyüyen çeteler aldıkları kârdan vazgeçmek istemiyor. İyi Parti ve CHP gibi partiler de parlamenter demokrasiye dönüşle devleti toparlayabileceklerini savunuyorlar. Sonuç olarak bu manzaranın öğrenci hareketinin taleplerine yanıt verebilecek bir tarafı yok. Halklara, öğrencilere, kadınlara, işçilere dönük hiçbir tartışma olduğunu düşünmüyorum. Öğrenci hareketi kendisini sol diye tanımlayan iktidarlar döneminde ağır yaralar aldı. Bu tecrübeleri hatırlayarak taleplerimizi yükseltmemiz gerekiyor. Yasalar sokakta yazılır. Bu yüzden sokakta olmak şart.

Devletin çetelerle işbirliği öğrencilerin gündelik hayatını nasıl etkiliyor?

İnce: Öğrenci hareketinin yükseldiği zamanlarda çetelerin etkisini çok hissettik. Öğrenci nüfusunun yoğun olduğu Hisarüstü'nde ne idüğü belirsiz bir sürü insan türemiştii. Çe-

Bizi rezil bir geleceğe mahkûm etmeye çalışıyorlar. Ankara'ya girmeye çalışan bizler gidişata “dur” demek isteyen insanlarız, itirazımız sadece ev bulamamakla ilgili değil, düzene itiraz ediyoruz. Bu itirazı örgütlemek için hamle yapıyoruz.

şitli yerlerden tehditler alıyorduk. Okulun içinde de bu tipleri görüyoruz. Doğrudan bize saldırdıkları zamanlar da oluyor. Eylem yapacağımız günlerde, okulda öğrenciden çok sivil polis ve bu çeteler oluyor. Aynı eyleme saldırmak için farklı amirler geliyor, saldırının ortasında aralarında çıkan kavgalara şahit oluyoruz. Devlet içindeki çeteleşme ayyuka çıkmış durumda.

Öğrenci hareketi olarak 2022'den neler bekliyorsunuz?

Karaca: Parçalı duran direnişleri, öfkeleri,

çıkarabilecek bir gençlik hareketi yaratabiliriz. Bunları bir buçuk yılda gerçekleştirebilirsek, hepimizin şaşıracağı bir hareketlilik yaratabileceğimizi düşünüyorum.

Sarıyaşar: Şu an tahayyül etmesi mümkün değil, ama başka yerlerde patlak veren hareketlenmeler göreceğiz. Mesela göçmen krizinin yeni şeyler doğuracağını düşünüyorum. Bugün bir yağma düzeni var. Buna karşı bir tepki oluşacaktır. İki-üç ay önce Bursa'da bir grup göçmen WhatsApp üzerinden örgütlenip asgari ücretlerini belirlediler. Atık kâğıt işçileri meselesinde çok sayıda Afgan problem yaşadı. İktidar bu konuda şimdilik geri adım attı, valilikler baskın yapılmayacağını söyledi. Ama iktidar bastırmayı deneyecektir. Tekrar bastırırlarsa bir yerden patlar. Bu konuda gençlik daha görünür bir rol üstlenecek gibi duruyor. Çünkü ilk reaksiyon verenin üniversiteli gençlik olacağını hissediyorum. Bu reaksiyon üniversiteli gençlikten geldikçe de 2022'de irade ortaklaşması sağlanır diye düşünüyorum. Çünkü iktidarın pandemiye kullanarak ürettiği baskı araçları devlet açısından kullanışlı olmamaya başladı. Politik araçların özgürleşmesi her zaman bizim lehimize. Bunları kullanabilirsek yavaş yavaş ortaklaşma sağlanır. Farklı itirazların ortak bir iradeye dönüşmesi zaman alır. Bunu zamanında HDP üstlenebilmişti, o irade HDP'de cisimleşmişti. Şimdi sandığın bir işe yaramadığını insanlar görüyor.

İnce: Ekonomik kriz derinleşirken sokak eylemlerinin artacağını düşünüyorum. Barınmıyoruz kuvvetli bir hareket, ama sorun zamana yayıldıkça insanlar kendi kendilerine bir çözüm bulmaya başlayacaklardır. Bu yüzden barınma sorununun siyasal karakteri üzerinden hareket etmek gerekiyor. Öğrencilerin genel talepleri belli başlı şeylere işaret ediyor. Öğrenci hareketinin yeniden ivme kazanması için okulların içinde örgüt-lü, hedefi belli, ne yapmak istediğini bilen mekanizmalar kurulması gerekiyor. Üniversite dayanışmaları önemli örgütlenmelerdi. Ama dayanışmaları kitleye mâledemedik. Şimdi meclisleşme süreci var. İstikrarlı çalışmak gerekiyor.

SÖYLEŞİ: ANIL OLCAN - BEKİR AVCI

KAOS GL YAZARI YILDIZ TAR

Göle atılan taş

İktidarın LGBTİ+ karşıtı politikalarının, sistematik şiddet ve sansür mekanizmalarının çeşitli hallerini gördüğümüz bir yılı geride bırakıyoruz. 2021'in önemli direniş odaklarından olan LGBTİ+'ların mücadelesini Kaos GL yazarı Yıldız Tar'dan dinliyoruz.

2021 LGBTİ+ mücadelesi için nasıl bir yıldız?

Yıldız Tar: 2021 Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerinin başını çektiği direnişle başladı. Melih Bulu'nun kayyum-rektör atanmasına karşı direnişin en önemli bileşenlerinden biri LGBTİ+'lar ve Boğaziçi Üniversitesi'ndeki LGBTİ+ kulüpleri. Daha önce atanan Mehmed Özkan döneminde de LGBTİ+'lar baskı görüyordu. Bu yüzden kayyuma karşı refleks gösteren grupların içinde LGBTİ+'ların olması olağandı. Olağandışı olansa LGBTİ+ hareketinin siyasi sembollerinin kriminalize edilmeydi. Bu politika sadece Boğaziçi direnişiyle sınırlı değildi, herhangi bir eylemde polisin gökkuşağı bayrağının peşine düştüğünü gördük. Ayrıca, Türkiye bir gece ansızın İstanbul Sözleşmesi'nden çekildi. "LGBTİ+'lar aile kurumunu yıkmaya çalışıyor" dendi, bu sözleşmeden çekilmeye gerekçe kılındı. Adım adım suçlu, sapkın, günahkâr, bu topraklara ait olmayan bir LGBTİ+ imgesi yaratılmaya çalışıldı. Bu yıl LGBTİ+'lara yönelik farklı sansür mekanizmalarını devreye soktular. 2020'de Ticaret Bakanlığı, üzerinde gökkuşağı bayrağı olan ürünlerin satışına +18 sınırlaması getirdi. Maalesef bu kararda Türk Tabipler Birliği'nin (TTB) de imzası var. Tabipler Birliği başkanı Şebnem Korur Fincancı konuyla ilgili özür dileyip özelleştirdi. Ama yasak hâlâ yürürlükteyken özür bir şey ifade etmiyor. Devleti komplocu, varoluşsal krizler yaşayan kırılmalı bir erkeklik yönetiyor. Nefretleriyle ilgili roman yazıp iç bulantılarından bahsedebilirler. Ama LGBTİ+ nefretinin devlet siyasetine dönüşmesi kabul edilemez.

Kayyum karşıtı mücadelenin odaklarından biri olmak LGBTİ+ mücadelesini nasıl etkiledi?

Direniş LGBTİ+ tartışmasının seyrini değiştirdi. Toplumda "neymiş bu LGBTİ+ meselesi?" gibi soruların sorulmasına neden oldu. Siyasal söylemi belirlemek iktidarın en iyi yaptığı şeylerden biri. Ama Boğaziçi direnişiyle birlikte LGBTİ+'lar kendi meselelerini iktidarın belirlediği hattan çıkarıp "sen buraya gel, buradan konuşacağız" dediler. Ayrıca, direniş toplumsal hareketler üzerindeki ölü toprağını silkeledi. Siyasetin bütün mekanizmalarını harekete geçmeye zorladı.

Ölü toprağının atılması 8 Mart'a ve Onur Yürüyüşü'ne de yansdı. Tabii buna karşı bir reaksiyon da oldu. Mesela Boğaziçi direnişi sırasında düzenlenen bir sergideki Kâbe görselinin iktidar tarafından tehlikeli bir biçim-

Durağan göle taş attığınızda dalgalar yayılır, durağanlık kaybolur. LGBTİ+ hareketi göle sürekli taş atıyor. Boğaziçi direnişi sürerken 327 STK bir araya gelip "Öğrencilerin ve LGBTİ+'ların hak mücadelesi hepimizin hak mücadelesidir" dedi.

de kullanıldığını gördük. Bu politikaya CHP sözcüsü Faik Öztürk'ün da katılmasıyla bir çeşit millî mutabakat hattı örülmeye çalışıldı.

O "millî mutabakat" örülebildi mi? LGBTİ+ mücadelesiyle dayanışma gösteren toplumsal kesimlerin genişlediği de söylenebilir mi?

Toplumu durağan bir göl gibi düşünürsek, göle bir taş attığınızda dalgalar yayılır, durağanlık kaybolur. LGBTİ+ hareketi göle sürekli taş atıyor. Boğaziçi direnişi sürerken 327 STK bir araya gelip bir metin yayınlayarak "Gözaltı ve tutuklamalar durdurulsun. LGBTİ+'lar kriminalleştirilemez. Öğrencilerin ve LGBTİ+'ların hak mücadelesi hepimizin hak mücadelesidir" dedi. Bu bize toplumsal direnişin bir alan açabildiğini gösteriyor. LGBTİ+ fobisinden arınmış bir toplumdayız diyemem, ama toplumun iktidarın sınır tanımaz saldırganlığına "yeter, zul-

mün de bir sınır var" demesi önemli. Bu bize diyalog zemininin olduğunu gösteriyor.

Sivil toplum alanında LGBTİ+ karşıtlığı yaygın mı ya da yükseliyor mu?

Beş-altı yıldır TÜRAP olarak bilinen, çeşitli muhafazakâr STK'ların birleştiği Türkiye Aile Platformu var. Bu kuruluşun arkasında KADEM var. Platformun temel işlevi LGBTİ+ düşmanlığı. Her Onur Yürüyüşü öncesinde "LGBTİ+'lar ailemizi parçalayacak" gibi açıklamalar yaparlar. Cumhuriyet'te aslında yeni kurulmadı, yirmi yıla yakındır LGBTİ+'lara karşı bir Cumhuriyet ittifakı var. AKP ve MHP LGBTİ+'ların anayasal taleplerine henüz resmi bir ittifak yokken de karşıydı.

Cumhuriyet ittifakı'nın resmileştiği 2018'den beri toplumda LGBTİ+ düşmanlığı oluşturmak ve toplumu mobilize etmek için çaba gösteriyorlar. Devlet bütün bakanlarıyla, bürokratlarıyla işi gücü bırakmış LGBTİ+'lara karşı bir çete düzeni örgütlüyor. Bu durumu 1996'da Ülker Sokak'tan, 2006'da Eryaman'dan, şimdilerde Bayram Sokak'tan biliyoruz. Sanki LGBTİ+'lara karşı kurulmuş bir özel harp dairesi çalışıyor. Devlet hem kamu memurları eliyle LGBTİ+ hareketinin alanını daraltıyor hem de çetevari yapıları sokağa salıyor. 90'larda Refah Partisi'nin ve Ülkü Ocakları'nın, 2006'da Eryaman'daki saldırının da sanıklarından Şammaz Taşdemir'in çetesinin kurduğu ağlar faal hale getirilebilir. Bu da ister istemez siyaseti kriminal bir alana çekiyor... LGBTİ+ varoluşu hayatın olağan akışının tam ortasında. Çete örgütlenmeleri hayatın akışıyla savaşıyor. Eylemlerde polis bize "hayatı olağan akışına döndürün" diye anons geçer. Ama hayatı olağan akışına döndürmek için çete örgütlerinin ortadan kalkması gerekiyor.

LGBTİ+'lara yönelen şiddetin biçimlerinde dönüşüm oluyor mu?

LGBTİ+'lara yönelik şiddet sözel şiddetten işkenceye kadar çok çeşitli hallerde kendini gösteriyor. Yakında Kaos GL'de 2021'e ait LGBTİ+'lara yönelik Nefret Suçları Raporu'nu yayınlayacağız. Birkaç yıldır nefret suçları artış eğilimi gösteriyor. Şiddet faillerinin çoğu polis. 2021'de işkence ve kötü muamelede muazzam bir artış var. Rapor iyi incelendiğinde saldırıların üç veya daha fazla kişiyle, kamusal alanlarda insanların gözü önünde gerçekleştiğini görüyoruz. Yani bu saldırılar linç niteliği taşıyor.

LGBTİ+ nefretini kurumsallaştıran devlet mekanizmasını nasıl tanımlarsınız?

Sol jargonda "bunlar halk düşmanıdır, tanıyın bunları" denir. Öyle tanımlıyorum. Pandemi'nin ilk günlerinde, çocukların gökkuşağı çizimleri üzerinden ortalığı ayağa kaldıran Milli Eğitim Bakanlığı, Huysuz Virjin ve VJ Bülent'i televizyon ekranlarından kovduran ve şimdilerde Netflix'teki dizilerin senaryolarına müdahale eden RTÜK, LGBTİ+ karşıtı hutbeler yayınlayan Diyanet İşleri Başkanlığı

Polisin saldırılarına rağmen 19. İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü için Odakule, Tünel ve Cihangir'de toplandı, 26 Haziran 2021, fotoğraf: Zeynep Kuray (üstte); Melih Bulu'nun Boğaziçi Üniversitesi'ne atanmasını ve LGBTİ+'lara yönelik baskıları protesto eden bir öğrenci Güney Kampüs kapısında gökkuşağı bayrağı açtı, 1 Şubat 2021, fotoğraf: Murat Bay (solda)

ğı, LGBTİ+ düşmanlığının operasyonel ayağı olan İçişleri Bakanlığı halk düşmanıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı ne kadar etkili LGBTİ+ düşmanlığında?

Diyanet İşleri Başkanlığı 2021'de LGBTİ+'larla ilgili bir şey demedi. Çünkü 2020'de yeterli kadar nefret üretmişti. AKP öncesinde cuma hutbesini cami imamı hazırlardı. AKP merkezi hutbe sistemine geçti. Bu karar Diyanet'in güç kazandığı kritik anlardan biriydi. Artık Diyanet'in hutbesi 81 ilde ve yurtdışındaki camilerde okunuyor. 2019'daki Onur Yürüyüşü'nün ardından, temmuzda LGBTİ+ karşıtı bir hutbe okundu. İktidar toplumu dizayn etmek istediğinde devreye Diyanet giriyor. Diyanet devlete bağlı bir kurum, ama İslâm dinini temsil ettiğini söyleyerek dokunulmazlık zırhına kavuşuyor. "Hakkımı ihlâl ediyorsun" dediğimizde "inancımıza saldırdınız" diyorlar. Halkın vergileriyle ayakta duran bir devlet kurumunun toplumun bir kesimini hedef göstermesi suçtur. Biz devlet memuru olan Ali Erbaş'ın her ağzını açtığında LGBTİ+'ları hedef göstermesiyle savaşıyoruz.

Muhalefet cephesinde restorasyon tartışması sürüyor. Bu tartışmada LGBTİ+ mücadelesinin bir yeri var mı?

LGBTİ+ haklarından bahseden bir restorasyon programı görmedim. Zaten restorasyon süreci "iyi olacak, bize güvenin" gibi mistik söylemlerle ilerliyor. Neye inanacağız? Somut bir şey mi var? Aslında nasıl olacağını, kimlerin yapacağını bilmediğimiz bir restorasyon bizi bekliyor. Restorasyonun ana aktörü olan Millet İttifakı'nda Saadet Partisi de var. Saadet Partisi oy potansiyeli küçük olsa da İstanbul Sözleşmesi'nin kaldırılmasını

örgütleyen partiydi. İyi Parti lideri Meral Akşener '96'da Ülker Sokak boşaltıldığı zamanlarda içişleri bakanıydı. CHP'de bazı milletvekillerinin çalışmaları çok kıymetli olsa da, LGBTİ+'larla ilgili bir parti politikası geliştirilebilmiş değil. LGBTİ+'lara "lüt kavmi" diyen siyasetin küçük eniştesi Ahmet Davutoğlu'dan mı medet umacağız? İktidar değiştiğinde LGBTİ+'lara doğrudan yasaklar getiren düzen olmayabilir. Ama bu LGBTİ+'ların haklarını kazandığı anlamına gelmeyecek.

Toplum gitgide yoksullaşırken işsizlik, güvencesizlik LGBTİ+'ları nasıl etkiliyor?

Yoksulluğun da cinsiyet kimliği var. Haklarından mahrum edilmiş tüm kesimler gibi LGBTİ+'lar da derin yoksulluk denen cenderenin içinde. Geçtiğimiz günlerde bir belgesel çekimi için İstiklâl Caddesi'nde tersine Onur Yürüyüşü yaptım. Tünel'den Taksim Meydanı'na doğru yürüyen herhangi biri Beyoğlu'nun her sokağında evsiz, yoksulluğun en derin halini yaşayan lubunyaları görür. Yoksulluk LGBTİ+'ları hem ekonomik hem de cinsel sömürüye açık hale getiriyor. Bir lubunyayı işe almak "lütuf" olduğu için garsonuna 10 lira veren bir işletme lubunyaya 5 lira verebiliyor. Seks işçiliği meselesi de böyle. Seneler önce Tarlabası'nda bir trans kadının öldürülmüştü. Haber yapmak için sosyalist bir arkadaşımın öldürülen trans kadının evine gitmiştim. Eve girdiğimizde arkadaşımın yüzü değişti ve dışarı çıktı. İşim bittiğinde ona öfkeli bir şekilde "hayrola" dedim. "Ev çok kötü durumda, daracak, bir sürü insan var, o yüzden midem kalktı" deyip ağlamaya başladı. O an transların böyle evlerde yaşıyor olmasını normalleştirdiğimi fark etmiştim. "Barınamıyoruz" diyerek parklarda yatan öğrenciler arasında LGBTİ+'lar da vardı. Barınma sorunu onlar için daha can yakıcı, değil mi?

Türkiye'de LGBTİ+'lara ev kiralayanlar kafalarına göre "ibnelik vergisi" alır. Emlâkçılar herhangi birine iki bin liraya verdiği evi lubunyaya dört bin liraya verir. Mal sahip-

leri hayatın her alanında "ibnelik vergisi" istiyor. Eskiden Avcılar'da ev sahipleri evlerini özellikle translara vermek isterdi. Çünkü evler hasarlıydı, bir depremde yıkılacaktı. O koşullardaki bir evde kim kalır? Tabii ki öğrenciler ve travestiler.

Sosyal baskıyı en şiddetli yaşayanlar arasında göçmen LGBTİ+'lar da var. Göçmen LGBTİ+'lar için 2021'de nasıl bir manzara vardı?

Pandemi öncesinde gözümüz Türkiye-Yunanistan sınırına yığılan göçmenlerdedi. Sınırdaki mülteci LGBTİ+'larla röportaj yaptığımda "kapının açılmayacağını biliyorum, şansımı deneyeceğim, çünkü Türkiye benim için bir cehennem" demişti içlerinden biri. Düşünün, bunu diyen kişi idam cezasının olduğu İran'dan geliyordu. Hâlâ sınıra giden, kaçak yollarla Yunanistan'a geçip Yunanistan polisinin şiddetine maruz kalan mülteci LGBTİ+'lar var. Yeni dönemin milli birlik ve beraberlik unsuru mülteci düşmanlığı olacak. Altındağ'da yaşananları hepimiz gördük. LGBTİ+ ve mülteci düşmanlığı birleşince başka türlü bir vahşet doğuyor. Sistem Türkiyeli bir LGBTİ+'yı varla yok arasında bir yere sıkıştırırken, mülteci LGBTİ+'lar için bu durum yoka sıkıştırılmak anlamına geliyor. Merdiven altı tekstil atölyelerinde dikiş makinesini çalıştırırken varsın, insan olarak yoksun. Bu tastamam bir kölelik demek. O mültecinin söyledikleri daha anlaşılıyor oluyor: Evet, burası bir cehennem.

2022 LGBTİ+ hareketi açısından neler getirir?

Seçim olursa yandı gülüm keten helva! Yine manşetlerde oluruz. Ama alıştık. İyi bir benzetme mi, bilmiyorum ama, bizler hamamböcekleri gibiyiz. Dünya yıkılsa da hayatta kalacak bir yer buluruz. Bu bana güven veriyor. Bir ara sosyal medyada "Beyoğlu'nu geri alacağız" kampanyası yapılıyordu. Beyoğlu'ndan giden sizdiniz. Bizler hâlâ Beyoğlu'ndayız. Aşağılanan nargile kafelerde lubunyalardan nargilelerini içiyor. Varız, var olacağız.

SÖYLEŞİ: ANIL OLCAN

HDK EKOLOJİ MECLİSİ ÜYESİ BEYZA ÜSTÜN

Çapraz bağlar

Mega projeler, taş ocakları, barajlar, sel baskınları, yangınlar, müsilaj... 2021 boyunca kırlar, kentler, ormanlar, dereler iktidarın saldırısı altındaydı. Ve her yerde bu saldırılara irili ufaklı direnişler oldu. 2022'de bizi neler bekliyor, mücadelelerin tecrübesi neler söylüyor? Yıllardır ekoloji mücadelesinin ön saflarında yer alan Halkların Demokrasi Kongresi Ekoloji Meclisi üyesi Prof. Dr. Beyza Üstün'ü dinliyoruz.

2021'de ekoloji gündeminin temel belirleyenleri nelerdi?

Beyza Üstün: Ekosisteme müdahale anlamında 2021'de ciddi saldırılardan biri Kanal İstanbul - Yenişehir yapılanmasının aşama aşama yürürlüğe sokulmasıydı. Sellerin, orman yangınlarının her yıl olduğu gibi yaşanması ve bunların önünü almak için hiç çaba harcanmamasıydı tabii. Şüphesiz, müsilajla gerçeklerin gün yüzüne çıkmasıydı da. Fakat müsilajın tek başına bir sembol olduğunu düşünmüyorum. Deşarj edilen tüm atık suların yaşamı nasıl yok edeceğini gösteren bir alarm müsilaj. Halının altına süpürülen kirlerin sonuçlarını görünür kıldı. Asıl sembolü görmek için kent dokusuna ve betonlaşmanın yayılımına, doğal sistemlerin üzerindeki madenlere, köprülerin, otoyolların, tünellerin, altgeçitlerin bir ağ gibi çoğalmasına bakmak lâzım.

Kanal İstanbul projesiyle tasarlanan Yenişehir'i doğal alanların üstüne kurmayı planlıyorlar. Bu proje gerçekleşirse bölgedeki ekosistem betonlaşacak, çok ciddi bir nüfus o bölgeye yerleştirilecek. Yeni kurulacak kentin yükünü ne doğal sistemler ne de dere, lagünler, akiferler, denizler taşıyabilecek. Çünkü ormanların, sucül sistemlerin üstüne köprüler, marinalar, otobanlar, havalimanı, yollar, lüks binalar yapılması planlanıyor. Tarım alanları, doğal su ortamları, orman ekosistemi bu kent yapılaşmasıyla tamamen baskı altına alınacak, yok edilecek. Yenişehir yapılanması için tasarlanan bu siyasi uygulama 2013'ten beri var. Üçüncü Köprü ve Üçüncü Havalimanı yapılıp tamamlandı bile. Sazlıdere Barajı'nın etrafı için uygulamalı imar planları çıkarıldı. Bu uygulamaların doğal yaşam üzerindeki baskısı ortaya çıkmaya başladı. Sadece inşaat şirketlerinin değil, yapılaşmaya açılacak bölgenin -Küçükçekmece lagünü, Kilyos, Durusu havzası- çevre çeperinde taş ocakları için izinlerin arttığını görüyoruz. Marmara'dan Karadeniz'in batı kesimlerine kadar uzanan maden şirketleri "ÇED olumlu" ya da "ÇED gerekli de-

ğildir" kararlarını alarak mega proje için taş çıkarmaya çoktan başladılar. Hızlıca yapmakta olan liman dolguları da bu mega projenin uygulama aşamalarından biri. Şirketlerin doğal alanlarda bu şekilde üretime başlamasını mega projelerden ayrı düşünemeyiz. Bu mega stratejide kanal yap(a)mayacaklar belki ama, Marmara'dan Karadeniz'e kadar bölgenin tamamını yapılaşmaya açacaklar. Bunu her demokratik örgüt, platform, dernek, parti görüyor, anlıyor artık. Bugüne dek yan yana gelmeyen siyasi yapıların kapitalist sistemin bu mega saldırısına karşı durması, doğal alanların kentleşmeye açılması

Maden şirketleri mega proje için taş çıkarmaya çoktan başladılar. Bu mega stratejide kanal yap(a)mayacaklar belki, ama Marmara'dan Karadeniz'e kadar bölgenin tamamını yapılaşmaya açacaklar.

in yürütülen bu ekonomi-politik stratejiyi görebilmesi ve bu stratejiye karşı ekoloji-politik perspektifle buluşup ortak bir mücadele yürütmesi çok değerli. Bu dönemde en çok heyecan uyandıran, umut veren konulardan biri bu oldu: Kanal İstanbul - Yenişehir yapılanması karşısında tüm kurumların, emek ve meslek örgütlerinin ekoloji örgütleriyle beraber dayanışma içinde olması.

Kitabınız *Doğayı, Emeği, Yaşamı Korumak: Ekoloji Politik Yazılar*'da suyun ticarileşmesi konusunda 2008'in bir kırılma olduğunu vurguluyorsunuz. Bu tabloda suyun metalaştırılması politikalarının nasıl bir etkisi var?

Suyun metalaştırılmasına dair politikalar 2000'lerin başında yürürlüğe sokulduktan sonra, şirketlerin suya ihtiyaç duyan üretimleri için su havzalarına konuşlanıp su havzalarını bütünleşik olarak kullanmaları gi-

derek arttı. 2008 krizinden sonra şirketler havzalara bütünleşik olarak konuşlanırken, 2020'nin sonuna doğru mega büyüklükte, lüks, burjuvaya ve sermayenin ihtiyaçlarına hizmet eden projelerin kent çeperlerinde konuşlandıklarını görüyoruz. Kanal İstanbul - Yenişehir yapılanması bunlardan biri. Bu uygulamalarda doğal alanlar üzerinde çok büyük yapılaşmalar yürürlüğe sokuluyor. Bu yapılaşmalar, içinde havalimanı da, marinası da, kanalı da olan entegre sistemler şeklinde hayata geçiriliyor. Tüm bu süreçte kentlerin belleği hızla yok ediliyor. Diyarbakır - Suriçi'nin yıkılması, Hasankeyf'in yerle bir edilerek Ilısu Barajı'nın yapılması böyle örnekler. On binlerce yıllık uygarlık izleri, bölgenin belleği, kimliği siyasi iktidarın kararlarıyla, hatta savaş yöntemleriyle hızla, birkaç ay içinde yok edilebildi. Bu saldırıyan yaptırımlarla bölgenin insansızlaştırılması, demografik yapısının dönüştürülmesi de hedefleniyor. TOKİ eliyle bu bölgelerde kentler yeniden üretiliyor, bölge halkları zorla yerinden ediliyor. Binlerce yıllık kent dokusu ortadan kaldırılıp tek tip beton yapılar oluşturuluyor.

Barajlar meselesini Kürt coğrafyası üzerinden değerlendirirseniz neler söylersiniz?

1970'lerde siyasi iktidarlara Atatürk, Keban gibi büyük barajlarla Irak'a, İran'a suyu kontrolü vererek uluslararası alanda söz sahibi olabilmek istiyordu. Bu politika devlet projesi olarak yıllarca yürütüldü. 2000'lerde ise pek çok baraj güvenlik gerekçesiyle şirketler eliyle yaptırılmaya başlandı. Barajlar bölge halkları üzerinde egemenliğin sağlanması için kullanılan politikaya dönüştü. Son yirmi yılda yapılmış barajlarla sular şirketlere devredildi. Şirketler de su havzalarında rahatlıkla devletin yetkilerine sahip gibi davranmaya başladı. Kalekollar kurup doğal alanlara sınırlar koyarak insanların ve hayvanların alanlara giriş-çıkışlarını yasakladılar. Yöre halkının suyunu temin ettiği kuyulara müdahale edip halkı sudan mahrum bıraktılar. Mesela Pambuk Barajı civarında yaşayan insanlar baraj

sisteminin etrafındaki yollardan istediği gibi geçemedi, geçişler izne tabi olmaya başladı. İzin verilmeyen yollardan geçenler tutuklandı. Hasankeyf'te, Ilısu Barajı'nın su tuttuğu alanda kalan köylerde bölgenin belleği, uygarlık izleri, halkların barınma ve yaşam hakkı yok edildi. Pek çok köy baraj suları altında kaldı, insanlar zorla yerlerinden edildi. İtiraz edenler karşılarında şirketin ve devletin güvenlik güçlerini buldular.

Kitabınızın altbaşlığında ekoloji politik kavramını görüyoruz. Bu kavram ne ifade ediyor?

Bergama direnişinden sonra ekoloji mücadelelerinde farklı bir kavram içselleştirilip konuşulmaya başlandı. Bergama'dan önce, ekoloji mücadelesi "çevre mücadelesi" olarak bilinirdi. Bergama direnişi ekoloji mücadelesinin sınırlarının çok geniş olduğunu ve mücadelenin aslında sınıfsal olduğunu gösterdi. Bergama'da altın madenine karşı mücadele edenler bir yandan orada yaşamı zehirleyecek madeni istemediklerini belirtiyor, bir yandan da geçimlik yaşamlarının, yaşam haklarının yok oluşuna karşı mücadele ediyorlardı. Saldırının politik bir saldırı olduğunu bilerek mücadeleyi tüm canlılar adına yürüttüler. Madende kendilerine sunulan istihdam Bergamalıları hiç etkilemedi. Ekoloji mücadelesinden taviz vermediler. Bu politik tutumları ekoloji mücadelesi için öğretici ve akıl açıcıydı. O dakikadan sonra burjuva çevreciliği ile sınıf mücadelesini içermiş ekoloji politik tutum ayrıştı.

Ekoloji politikten bahsediyorsak, anti-kapitalist bir perspektifle ekosistemleri, yaşamı, yaşam alanlarını, doğal ve kültürel varlıkları korumaktan bahsediyoruz. Bu politik tutumun kavramsallaştığı bir olgu ekoloji politik. Böyle bir tutumla ekosistemlerin bütünü için yaşamın sermayenin sömürüsüne karşı korunmasından, özgürleştirilmesinden, eşit, özgür ve birlikte yaşamdan bahsediyoruz. Bu tutumda emek mücadelesini de, ekofeminist mücadeleyi de kapsamanın gerekliliğini vurguluyoruz. Yaşam başka türlü özgürleşmez.

2021'de İkizdere ve İkizköy gibi direnişlerde kadınların ön saflarda olduğunu gördük. Ekoloji mücadelesinin kadın mücadelesiyle kesişmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kadınların ekoloji politik tutumla mücadelelenin ön saflarında yer alması son derece kıymetli. Mücadeleler arasında çapraz bağlar kurulduğu zaman kapitalist sistemin bu dayanışmayı kırıp alana girebilmesi, mücadeleyi yenebilmesi mümkün olmuyor. Kapitalizm patriyarkal bir sistem. Sömürü ancak patriyarkal bir zihniyetle baskın bir şekilde yürüyebiliyor. İçinde yaşadığımız, bizi yöneten sistem patriyarkal, tekçi ve kapitalist perspektifle politikalarını üreten, uy-

Ekoloji politikten bahsediyorsak, anti-kapitalist bir perspektifle ekosistemleri, yaşamı, yaşam alanlarını, doğal ve kültürel varlıkları korumaktan bahsediyoruz. Bu politik tutumda emek mücadelesini de, ekofeminist mücadeleyi de kapsamanın gerekliliğini vurguluyoruz.

gulamaya sokan bir sistem. Ekoloji mücadelesi patriyarkaya karşı verilmesi gereken bir mücadele. Ekofeminizm kuruluşundan beri patriyarkal kapitalizme karşı kadın mücadelesini savunuyor.

Ekoloji mücadelesinin emek mücadelesiyle de buluşması gerekiyor. Pek çok zaman buluşuyor da. Üçüncü Havalimanı işçilerinin mücadelesi buna örnektir. Direnişin arkasında örülen ağa bakarsak ekoloji örgütleriyle ke-netlenen işçi hareketini görürüz. Murgul'da siyanürle altın arama kapasitesi artırılacağı zaman halk yürüyüşe geçmiş, maden işçileri de şalteri kapatıp direnişe katılmışlardı. Bu buluşma ekoloji politik mücadelede en önemli örneklerden biridir, emek-ekoloji mücade-

lesinin somutlaştığı tarihsel bir örnektir. Tıpkı Üçüncü Havalimanı işçilerinin direnişinden sonra emek örgütlerinin, ekoloji örgütlerinin, kent mücadelesi yürüten örgütlerin sendikalarla buluşması gibi. Bu bağların kurulabildiğini Gezi mücadelesinde de pratiklemiştik. Çapraz bağları kurduğumuz zaman patriyarkal kapitalist sistem, otoriter, faşizmin kurumsallaştığı rejimler herhangi bir mücadele alanını yıkamayacaktır.

Türkiye 2016'dan bu yana taraf olmadığı Paris İklim Antlaşması'nı eylül ayında onayladı. Bunun nasıl bir anlamı var?

İktidarın Paris Antlaşması'na yeşil ışık yakması, AB'ye göz kırpmasının ötesinde, "ben de yeşilciyim" demek için. "Yeşil ekonomi"yi destekleyip fonlardan yararlanmanın peşindeler. Ama bir yandan kapitalist yıkım projelerine hızla destek vermeyi sürdürüyorlar. Öyle ki, karbon emisyonu salmadığı ve temiz olduğu iddia edilen projeleri, yaşamın yıkımına neden olacak politikaları daha güçlü sürdürecekler. HES'ler, GES'ler, RES'ler ve JES'lerle enerji elde eden şirketlerin desteklenmesi, elektrikle çalışan teknolojilerin yaşama sokulması, doğa turizmi adı altında yaban hayvanlarının sermaye birikimine sunulması önümüzdeki dönemde yaşamı yıkmayı sürdürecek, iktidar da Paris Antlaşması'na imza atıp çevreci şovunu yerine getirmiş olacak, diğer yandan yeni sermaye projelerini desteklemeye devam edecek. Canı sıkılırsa da kolaylıkla "oynamıyorum" diyebiliyor zaten, İstanbul Sözleşmesi'nde olduğu gibi.

2022 için öngörüleriniz neler?

2022'de farklı mücadelelerin kesişeceğini ve güçleneceğini düşünüyorum. Aslında bu pratikleri görmeye başladık da. Akbelen yerel bir mücadele, ama çapraz olarak mücadeleyi farklı yerlerde örenler ormanı ve yaşamı korumak için buluşmaya başladı. Bu buluşmalar emekleme sürecinde. 2022'de mücadelenin yaşamı özgürleştirecek boyutta çapraz, yatay, birbiriyle dayanışmayı büyütecek şekilde güçleneceğini düşünüyorum. Artık işçi sınıfı ekoloji mücadelesinden bahsediyor. Kadınlar ekofeminizmi önlerine koyarak ekoloji mücadelesinin ön saflarında duruyor. Öğrenciler ekoloji mücadelesini eğitim alanlarına, kent meydanlarına taşıyor. Tarım işçileri, maden işçileri, çiftçiler ekoloji mücadelesinin ne kadar politik bir mücadele olduğunu anlatıyor hepimize. Dolayısıyla bu, 2022'de yaşama daha güçlü bir şekilde sahip çıkmak, emeği daha güçlü korumak, kazanılmış hakların yok edilmesine karşı birlikte durmak, yaşam alanlarını korumak için saldırgan sisteme karşı durmak anlamına geliyor. 2022'de yapılacak dayanışmalardan, dayanışmaların politik yanının güçlü olacağından, örgütlü mücadelenin büyüyeceğinden yana çok umutluyum.

SÖYLEŞİ: ANIL OLCAN - BEKİR AVCI

GIDA MÜHENDİSİ BÜLENT ŞIK

Büyük tehlike kapıda

2021'in ilk on ayı içinde gübreyle tam 37 defa zam geldi, çiftçiden tonu 2250 liraya alınan buğday 395 dolardan ithal edildi. İki Trakya büyüklüğünde ekilebilir alan boş kaldı. 250 bin futbol sahası büyüklüğünde ormanlık alan yok olurken, sulak alan kaybı üç Van gölü büyüklüğüne ulaştı. Yılın son ayında yarım simit satışı başladı. 2021'de derinleşen gıda ve beslenme krizine, 2022'de acilen alınması gereken önlemlere bakıyoruz.

BÜLENT ŞIK

Gıda, tarım ve beslenme alanlarında 2021'de olanları kısa bir yazıyla anlatmak olanaksız. Ama genel bir değerlendirme açısından cevap net: Türkiye'nin gıda güvencesi ve gıda güvenliği açısından kötü bir yıldır.

Gıda güvencesi bir toplumun kendine yeterli miktarda, erişilebilir gıda üretme yeteneği, gıda güvenliği ise topraktan çatala uzanan süreçte gıda maddelerinin sağlığa zararlı unsurlardan arındırılması için yapılan teknik ve hijyenik işlemler anlamına geliyor. Gıda güvencesi ve güvenliği ile ilgili sorunlar siyasal iktidarın icraatlarından kaynaklanır; bir başka deyişle, bir ülkedeki siyasal atmosfer gıdalarla ilgili sorunların kök nedenini oluşturur.

Gıda güvencesi ve gıda güvenliği açısından kritik önem taşıyan bazı meseleler üzerinden içinde bulunduğumuz zor duruma açıklık getirmek için gıda ve beslenme ile ilgili üç önemli meseleye odaklanacağım.

Doğal hayatın tahribi

Ormansızlaştırma, kirliletme, doğal yaşam alanlarını yatırımlara açma gibi yıllara yayılan sorunlar 2021'de de devam etti. Ancak, 2021 odağında gıda ve beslenme ile yakından ilgili iki soruna, susuzluk ve orman yangınlarına dikkat çekmek elzem.

Gıda güvencesi ve güvenliğini sağlamak için en önemli fiziki varlık sudur. Su güvencesinin teminatı ise sulak alanlardır. Bu teminat sadece insanlar için de geçerli değil. Örneğin, ülkemizdeki sulak alanlar,

diğer pek çok canlı türüyle birlikte 102 kuş türünün de değişmez yaşam ortamıdır. Türkiye'de sürekli su bulunan sulak alanların sayısı 300 civarı. Tüm bu alanlar aşırı kullanım, endüstriyel-tarımsal-kentsel faaliyetlerin yol açtığı tahribat ve kirlilik sorunuyla karşı karşıya. Ülke hızla susuz bir geleceğe doğru yol alıyor. Türkiye'de son elli yıl içinde toplam 1,3 milyon hektar, yani Van Gölü'nün üç katı kadar sulak alan yok oldu.¹

Bu yıkım 2021'de de hız kesmeden devam etti. Sulak alanların yitimini simgeleyen yılın olayı, bir zamanlar "flamingo cenneti" diye nitelenen ve Türkiye'nin en büyük ikinci gölü olan Tuz Gölü'nün kuruması nedeniyle yumurtadan çıkan binlerce flamingo yavrusunun ölmesiydi.²

2021'in çok önemli bir diğer olayı, yangınlarla çok büyük ormanlık alanların tahrip olmasıydı. Özellikle Muğla ve Antalya'daki yangınlar devasa büyüklükteydi. Yangınlar yerleşim noktalarını da etkiledi ve binlerce konut zarar gördü; toprak, su ve hava ortamlarında kirlilik oluştu. 178 bin hektar, yani yaklaşık 250 bin futbol sahası büyüklüğünde alan kaybedildi.³ Bu rakam 2008-2020 arasındaki yangınlarda kaybedilen ortalama alanın sekiz katı. En vahimi ise iklim krizi ile ilgili raporlarda orman yangınlarının artacağı uyarısının yıllardır yapılıyor olmasıydı.

Tarımsal üretim ve toksik kimyasallar

Çiftçi sayısında azalma, tarımsal üretimde gerileme ve tarımda toksik kimyasal kullanımına dayalı sorunlar 2021'de de devam

etti. Çiftçi Kayıt Sistemi'nde (ÇKS) 2017'de 2 milyon 100 bin olan kayıtlı çiftçi sayısının 2020'de 1 milyon 803 bine düştüğü tahmin ediliyor. 2021'de döviz artışına bağlı olarak tarımsal girdi fiyatlarındaki fahiş yükselişin çiftçilikle uğraşan kişi sayısını daha da azaltmış olduğunu tahmin etmek zor değil. Kasım 2021 itibarıyla, son bir yıl içinde tarımda kullanılan çeşitli gübrelerin fiyatı dört ila beş kat artış gösterdi.⁴ Kayıtlı çiftçi sayısının 2021'de 1 milyon 500 binlere kadar gerilediği öngörülüyor.⁵

Pestisitler (tarım zehri), toksik etkili kimyasal maddeler çiftçi sağlığından genel halk sağlığı sorunlarına, toprak ve su kirliliğinden biyolojik çeşitlilik kaybına uzanan bir dizi ağır soruna yol açıyor. 2018'de tarımda kullanılan pestisit miktarı 60 bin tona çıkmıştı. Bu miktarın yaklaşık yüzde 40'ı beş ilde kullanılıyor.⁶ 2020'de tarımda 54 bin ton pestisit kullanıldı. 2021'deki pestisit kullanım miktarı henüz belli değil.

Ancak, tarımsal üretimde agro-ekolojik yöntemlerin egemen kılınmasına yönelik bir kamusal program olmadığı için miktarın azalmasını beklemek gerçekçi olmaz. Ülkemizden ihraç edilen gıda ürünlerinde yapılan analizlerde yasaklanmış çok sayıda pestisit kalıntısı çıktığı için açıklanan rakamlar inandırıcı değil. Yasaklı pestisitlerin kullanımı kayıtlara girmediği gibi, tutulan kayıtların güvenilirliği de epey kuşku.

Büyüyen obezite sorunu

Sağlıksız beslenmenin en önemli gösterge-

lerinden biri obezite sorunu. Obezite piyasada satılan besin içeriği açısından çok fakir olan, ancak yüksek miktarda şeker içeren gıda ürünleriyle yakından ilgili.

Ülkemizde 15 yaş ve üstü obez bireylerin oranı 2016'da yüzde 19,6'dan 2019'da yüzde 21,1'e yükseldi.⁷ Özellikle çocuklar arasında obezite hızla yayılıyor.⁸ Obezite sorunu yaşayan kişilerin yüzde 60'ı, 18 yaş altındaki çocuklar ve gençler. Obezite sorunu yaşayan kişi sayısının her yıl yüzde 8 oranında artış gösterdiği ve bu durumun çocuk sağlığı için büyük bir risk oluşturduğu belirtiliyor.⁹

Obezite sorununa yol açan en önemli nedenlerin başında sağlıksız ürünlerle dolu bir gıda sisteminde ve toksik maddelerle kirlenmiş bir çevrede yaşamak geliyor.¹⁰⁻¹¹ Toksik kirliliğe maruz kalmak hormonal sistemi etkileyip kilo alımını kolaylaştırıyor. Sağlıksız gıda ürünlerinin başında şeker içeriği yüksek abur cubur gıdalar geliyor.¹² Bu ürünlerdeki şeker miktarının anormalliği (bir litre alkolsüz içecek 70 adet kesmeşeker içerebiliyor), bu tip ürünlerin ucuz ve kolay erişilebilir olması çocukluk çağı obezitesine yol açan en önemli nedenlerden biri. Obezite sorunuyla mücadele edebilmek için öncelikle bu ürünlerin piyasaya sürülmesine kısıtlamalar getirmek, ürünlere erişimi zorlaştırmak, hatta bazı ürünlerin üretim iznini iptal etmek gerekiyor. Bunlar yıllardır bilinmesine rağmen 2021'de obeziteyle mücadele adına bir çaba gözlenmedi.

Ufukta ne var, ne yapmalı?

"2022'de gıda ve beslenme konusunda ne bekleniyor" sorusu "ne yapmalıyız" sorusuna da kapı aralıyor. O nedenle 2022'de açığa çıkması muhtemel sorunlara ve bu sorunlara kamu refahını, doğal hayatın sağlığını korumaya yönelik bir bakışla nasıl müdahale edebileceğimize kısaca bakalım.

İçinde olduğumuz siyasal ahval değişmezse, 2021'de gıda ve beslenmeyle ilgili sorunların daha da kötüleşeceğini söylemek mümkün. Gıda üretimindeki sorunların derinleşmesi ve gıda fiyatlarının beklenmedik ölçüde artış göstermesi muhtemel; gıdalardaki toksik kimyasal madde kalıntılarının azalmayacağı ve obezite oranlarının düşmeyeceği de öyle.

İki yıldır süren pandemi koşulları, orman alanlarının ve sulak alanların tahribatı, döviz fiyatlarındaki aşırı artış, tarımsal üretimle uğraşan çiftçi sayısındaki azalma, tarımsal üretimdeki dalgalanmaları dengeleyecek kamusal politikaların yokluğu başta olmak üzere, bir dizi sorunun 2022'de bir gıda krizine yol açması olası. Yaşanacak gıda krizi temel gıda maddelerinin fiyatlarının aşırı artışına yol açabilir. Küresel ölçekte baş gösterecek bir krizin ülkemizdeki gıda krizini şiddetlendirmesi de muhtemel. BM

Sürdürülebilir Kalkınma Grubu'nun 2020'de hazırladığı bir raporda, dünyada 820 milyondan fazla açlık çeken insan bulunduğu ve 135 milyondan fazla insanın da aşırı açlık çeken kişi kategorisinde yer aldığı, Covid-19 pandemisi nedeniyle bu sayıların ikiye katlanabileceği belirtiliyor.

Aynı raporda, pandeminin yol açtığı sorunların birleşik etkisinin ve salgını önlemek için uluslararası işbirliğinde gösterilen zafiyetin son elli yıl içinde görülmemiş ölçüde büyük bir gıda krizine yol açabileceği vurgulanıyor.¹³

Kamusal mesele, kamusal plan

Olası bir gıda krizine hazırlık yapmak gerektiği açık. Ancak, mevcut politikalar tam aksi yönde seyrediyor. Örneğin, su varlıklarını kullanılamaz hale getirmeye aday toksik maddede kirliliğini izlemek ve kontrol etmek amacıyla yürütülen tek bir kamusal çalışma yok.

İklim krizi ile derinleşecek gıda güvenliği - gıda güvenliği ve beraberinde gelecek halk sağlığı sorunlarına çözüm getirebilecek, yeterli altyapıya ve donanımına sahip kamu kurumlarına ihtiyaç var. Bir başlangıç

2017'de 2 milyon 100 bin olan kayıtlı çiftçi sayısının 2020'de 1 milyon 803 bine düştüğü tahmin ediliyor. 2021'de tarımsal girdi fiyatlarındaki fahiş yükselişin çiftçi sayısını daha da azaltmış olduğunu tahmin etmek zor değil.

olarak, yerelde politika yapmayı mümkün kılacak, gıda ve beslenmeyle ilgili sorunlara yerel yönetimlerin müdahil olmasını sağlayacak yapılar oluşturmak gerekiyor.

Gıda üretimi, biyolojik çeşitlilik kaybı ve iklim krizine bir çözüm önerisi olarak agro-ekolojik çalışmaları gündeme getirmeli ve uygulanabilir politikalara dönüşmesi için çaba göstermeliyiz. Ülke genelinde agro-ekolojik yöntemleri yaygınlaştırmaya yönelik nitelikli bir kamusal programı acilen uygulamaya koymak gerekiyor.

Siyasal iktidarın böyle bir programının olmadığı çok açık. Ancak, muhalefet partilerinden de henüz ses yok. Oysa agro-ekolojinin toprağın yapısını iyileştirmek, biyolojik çeşitliliği korumak, su varlıklarının tasarruflu kullanımını sağlamak, temiz su teminini kolaylaştırmak gibi çok önemli faydaları var. Bu faydalar iklim krizine dirençli bir tarımsal üretim altyapısı oluşturmak için çok önemli.

Ayrıca, değişen iklim şartlarının getireceği kırılganlıklara direnç oluşturacak agro-ekolojik yöntemlerin yaygınlaştırılması besleyici içeriği yüksek, sağlıklı gıda mad-

delerinin üretilmesiyle ilave kamusal faydalar sağlayacaktır.

Sağlıklı beslenme içinde yaşadığımız çevre koşullarından bağımsız düşünülemez. Doğru. Ama bir adım daha atmalıyız. Sağlıklı beslenme gıdaların içinde yer aldıkları çevreden ve o gıda maddeleri için harcanan emek gücünden de bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla, çevre tahribatını önlemeye, emek gücünü güvence altına almaya ve işçi sağlığını korumaya yönelik çalışmalar da gıda güvenliği ve güvenliğini sağlamaya yönelik çalışmaların asli bir parçası olarak görülmeli.

2019'da yayınlanan bir çalışmada, toksik kimyasallar nedeniyle bağışıklık sisteminde oluşan bir zayıflamanın ya da bir kusurun bir sonraki nesle aktarılabileceği belirtiliyor. Yani, bağışıklık sisteminde oluşan bir hasarın kalıtsal olabileceği dile getiriliyor.¹⁴ İşte önümüzdeki mesele tam da bu: Çocuklara sağlıklı bir çevreyi mi, yoksa bazı hastalıkları mı miras bırakacağız?

Bireysel tercih ve alışkanlıklarımızı değiştirerek üstesinden gelmemizin çok zor, büyük bir ihtimalle imkânsız olduğu bir sorun bu. Bizi, her birimizi politik birer yurttaş olmaya, toplumsal hayatın barış içinde devamlılığı için müşterek varlıkların el birliğiyle korunmasına, dayanışma içinde olmaya davet eden bir sorun. Bu yüzden 2022'de koruyucu, önleyici, onarıcı çalışmaların el birliği ve dayanışma ile daha çok görünür olması şart.

KAYNAKLAR

1. <https://yetkinreport.com/2021/10/16/sulak-alanlarimiz-hizla-yok-oluyor-tek-neden-iklim-degil/>
2. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57831306>
3. <https://www.greenpeace.org/turkey/blog/madalyonun-tek-yuzu-iklim-krizi-ve-2021-turkiye-orman-yanginlari/>
4. <https://www.gidahatti.com/tarim-kredi-gubre-fiyatlarine-kadar-oldu-2021-gubre-fiyatlar-217318/>
5. <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/ciftci-sayisindaki-yillik-dusus-300-bini-bulabilir-6646713/>
6. <https://m.bianet.org/bianet/tarim/210493-pestisit-kullanimi-son-10-yilda-57-artti-ve-antalya-basi-cekiyor>
7. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-33661>
8. <https://m.bianet.org/bianet/saglik/190633-obezite-cocuk-haklarinin-ihlali>
9. <https://m.bianet.org/bianet/toplum/244556-obezite-pandemi-ve-evde-cocuklarla-eskimo-yapmak>
10. Nappi F, Barrea L, Di Somma C, Savanelli MC, Muscogiuri G, Orto F, Savastano S. *Endocrine Aspects of Environmental "Obesogen" Pollutants*. Int J Environ Res Public Health. 28 Temmuz 2006;13(8):765. doi: 10.3390/ijerph13080765. PMID: 27483295; PMCID: PMC4997451.
11. Sharpe RM, Drake AJ. *Obesogens and obesity – an alternative view?* Obesity (Silver Spring). Temmuz 2013; 21(6):1081-3. doi: 10.1002/oby.20373. PMID: 23512350.
12. <https://m.bianet.org/bianet/saglik/190639-abur-cubur-gida-nedir>
13. United Nations, (2020). *Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Food Security and Nutrition*. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/policy-brief-impact-covid-19-food-security-nutrition_en
14. <https://www.sciencedaily.com/releases/2019/10/191002144257.htm>

TOPLUMSAL ÖZGÜRLÜK PARTİSİ SÖZCÜSÜ PERİHAN KOCA

Bütün mümkünlerin kıyısı

2021'e yeni kurulmuş bir parti olarak giren, Demokrasi Konferansı'nın bileşenlerinden olan Toplumsal Özgürlük Partisi'nin dönem sözcüsü Perihan Koca'nın gözüyle geride bıraktığımız yılın anahatları ve 2022'nin önümüze koyduğu imkânlar, ihtimaller...

Toplumsal Özgürlük Partisi 2021'e yeni kurulmuş bir parti olarak girdi. Kuruluş metninde TÖP'ün egemen güçlere karşı mücadele içinde politikleşen halk güçlerinden oluştuğunu söylüyorsunuz. 2021'de halk güçleri ve egemenler arasında ne gibi mücadeleler yaşandı?

Perihan Koca: TÖP geçtiğimiz yıl resmen partileşti, ama 1996'da başlayan bir platform ve arayışa dayanıyor. Bu bakımdan kökü eskilere dayanan genç bir parti.

Bugün Türkiye'de iki kutuplu bir kampaşma ve gerilimin hâkim olduğu bir siyasal sahne söz konusu. Aslında egemen güçler arasında bir çatışma bu. Bunun bir tarafında Cumhur İttifakı, diğer tarafında devleti restore etmeye talip olan Millet İttifakı var. Fakat hem iktidar blokunda hem restorasyoncu blokta gedikler açan direnç noktaları var. Bunlara halk güçleri diyoruz. Bu ifadenin bizde cisimleşen paradigmasında, halkçı seçenek veya üçüncü seçenek dediğimizde, başta işçilerin, emekçilerin olduğu, etrafında bütün toplumsal ve anti-kapitalist dinamiklerin bulunduğu bir özleşme hareketi.

İçinde bulunduğumuz olasılıklara baktığımızda, evet, ciddi bir gerilim ve çatışma ek-seni var, ama bu arkaik ve gerici unsurlara,

faşist kurumsallaşmaya olduğu kadar, sıçramalı bir kurucu döneme de gebe. Saflaşma, çatışma, gerilim ve arayışlar sadece egemen güçler arasında olmuyor, burada esas belirleyici unsur halk güçleri. 2021'in muhasebesine ve 2022'nin olasılıklarına halk güçleri açısından baktığımızda, biriken enerjinin, öfkenin, arayışın güçleneceği ve potansiyel enerjiyi kinetik enerjiye dönüştürebilecek bir kuvveden fiile geçme döneminde olduğumuzu söyleyebiliriz.

Halk güçleri kimler, biraz açabilir misiniz?

İşçiler, emekçiler, kadınlar, gençler, LGB-Tİ+'lar, farklı halklar, inançlar oluşturuyor halk güçlerini. Ama aynı zamanda bir ulusal ve uluslararası sorun yumağına dönüşmüş olan mülteciler ve göçmenleri, ekolojistleri, doğa ve yaşam savunucularını da bu güçler arasında saymak gerek. Bu güçlerin çoğu anti-kapitalist bir bakış taşıyor, o yüzden halklar ve inançlar derken sadece Alevileri, Kürtleri, Arapları, Çerkesleri dahil etmek yetmez, AKP'den ve egemen güçlerden kopmaya başlayan, İslâm'ı daha farklı yorumlama tahayyülü içinde olan ve ciddi bir öfkenin, huzursuzluğun ana noktalarından birini oluşturan yoksul dindarları da halk güçlerine eklemek gerekiyor.

Temmuz 2021'de İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılması kadınları ve kadınların örgütlü güçlerini nasıl etkiledi? 2022'de kadınları neler bekliyor?

İktidar bloku rejimini tahkim edebilmek için faşizmi kurumsallaştırmaya çalışıyor, hamlelerini hızlandırmış durumda. Ellerinde yalnızca sermaye değil, başka birçok güç var. "O halde niçin faşizmi kurumsallaştırmıyorlar?" dersiniz, faşizme dalgakıran olan direnç odakları var ve onların en kitleseli ve giderek daha da kitleselleşeni kadın hareketi. Kadınlar açısından uzun zamandır, sadece Türkiye'de değil, dünya ölçeğinde domino etkisi yapan bir isyanlar çağı açılmış durumda. 2011-2012'den itibaren Türkiye'de kadın hareketinin bir kımıldanıştan uyanışa ve uyandırışa geçtiğini görüyoruz. 2012'de kürtaj eylemleriyle başladı bu uyanış ve 2013'te Gezi isyanıyla kadınların meclis, forum ve komünlerde belirleyen, nitel sıçramaları yaptıran özne olması bu hareketlenmeyi bir kaldırıca dönüştürdü.

İstanbul Sözleşmesi'nden çıkmak iktidarın atması gereken bir adımdı aslında. Faşizmi kurumsallaştırmak için en diri, en canlı, en kitlesel odağı karşısına alması gerekiyordu. Bunu uzun zaman yapmaya çalıştı,

ama gerçekleştiremedi. OHAL, bekçi yasası, müftülük nikâhı gibi birçok hamle yaptılar. İstanbul Sözleşmesi'nden çıkmak da iktidarın devamlı masasında tuttuğu bir hamleydi. Sürekli oradan bir gerilim hattı açmaya çalışıyordu. İstanbul Sözleşmesi'nden çıkışla kadınlar açısından yeni bir dönem açıldı. Hemen hemen tüm illerde, ilçelerde yayılmaya başlayan bir kadın direngenliği, kadın örgütlülüğü toplumun tüm kılcal damarlarına yayılmaya başladı.

Kadın hareketi bu süreci birkaç yıl evvel *Kadınlar Birlikte Güçlü* hareketinde edindiği deneyimin üzerine bina ederek, *İstanbul Sözleşmesi'nden Vazgeçmiyoruz* kampanya grubu olarak cisimleştirdi. Bu, yeni dönem açısından önemli bir modelin öne çıkarılmasıdır. Kadın hareketi hem nicel hem nitel anlamda yarattığı hareketlilik biçimiyle tüm toplumsal dinamiklere, tüm halk güçlerine, yeniden kurulacak bir memleketin programatığını oluşturmak, hangi ilkelerle yan yana gelinebileceğini düşünmek açısından önemli bir model sunuyor. Kadınlar birbirinden müthiş güç olarak İstanbul Sözleşmesi meselesini toplumun en ücra köşelerine kadar konuşulduğu bir düzleme getiriyor. Bu çok büyük bir toplumsal meşruiyet.

Bu anlamda 1 Temmuz önemli bir kırılma eşiği. İktidar 1 Temmuz'da İstanbul Sözleşmesi'nden çıkışı tescil etmiş olsa da, kadınların orada verdiği fotoğraf çok önemliydi. Karşımızdaki iktidar güçlerinin ellerinde kalan tek olguyu, yani devlet şiddetini ellerinden alacak bir sıçrama yaşandı. O kalkanların elden ele dolaşması, bunun bedelinin ödenmesi yenilgi değildir, müthiş bir kazanımdır. Bir toplumsal meşruiyet kazanımıdır. Kadın hareketinin içinde de "İstanbul Sözleşmesi'nde yenildik mi?" diye konuşuluyor. İstanbul Sözleşmesi'nde yenilmedik, kazanan taraf olduk ve bugün herhangi bir egemen söylemin hamlelerine cevap veriş biçiminde ve kadın hareketinin eylemselliğinde o kazanımı görmek mümkün.

2021 Türkiye'de müsilaç, orman yangınları, sel baskınları gibi ekolojik felâketlerin yılıydı. Türkiye toplumu sorunun kaynağını doğru tespit edip öfkeyi doğru yere yöneltebildi mi? Ekolojik kriz ve ekolojik krizle mücadelede 2021 olası bir kırılma zemini açığa çıkardı. 2021'de yaşadığımız felâketler ve pandemi ekolojik krizin ürünü olarak karşımızda duruyor. Yaşadıklarımız bir distopya filmi değildi, bir kriz yaşanıyor ve yapısal bir krize dönüşüyor. Bu anlamda bu yaz toplumsal açıdan eko-sisteme bakışta bir kırılma yaşandı. Bunun köylü direnişlerine ve taleplerine yansımaya baktığımızda, müthiş bir sıçrama var. Ekolojik bakış, doğayı savunma bakışı toplumsallaşılıyor. Yangınlar ve sellerle ilgili eylemliliklere baktığımızda bunu görebiliyoruz. İlk defa emek ve demokrasi güçleri

bunun için yan yana geldi, toplantılar düzenlemeye başladı. Bu mahalleler düzeyinde savunma alanlarının yaratılması olarak yaşamaya başladı. Mesela yangınlar döneminde, güneyde pıtrak gibi mahalle komiteleri, mahalle konseyleri, dayanışma ağları ve yeni bir yurtseverlik bilinci ortaya çıktı. Bir tarafta artık işgalci konumuna düşen bir iktidar ve egemen güçler bloku, bir tarafta da Validebağ'da molozları elden ele taşıyan, ağacını savunan, Datça'da orman yangınları için kendi helikopterini tutan, elden ele hayvanları kurtaran,

Kadın hareketi hem nicel hem nitel anlamda yarattığı hareketlilik biçimiyle tüm toplumsal dinamiklere, tüm halk güçlerine önemli bir model sunuyor.

Diyarbakır'da da bunu yapan, batıyla Kürdistan'ın bağını bu anlamıyla kurmaya çalışan, esas muhatabı arayan, öfkesini yöneltmeye çalışan bir düzlem açılıyor.

Önümüzdeki yıl sendikaların, emekçilerin gündemine ekolojik talepler girebilir mi?

Fabrikalardaki işçiler, çeşitli işyerlerindeki emekçiler bir fanusun içinde yaşamıyor ki. İşsizlik, güvencesizlik gibi, ekolojik kriz de soyut değil. Her sabah akşam işe gidip gelen emekçiler o sisin içinden, o müsilaçın yanından geçiyor, yangınları izliyor, tüm bunlar işçilerin de gündemine giriyor. Ama bu sendikalara nasıl sirayet eder, nasıl tartışılır, o biraz sendikal krizin aşılmasıyla ilgili. Ama çeşitli palyatif çözümleri toplu sözleşmelere katma bakımından bir ilerleme var.

2021'de irili ufaklı birçok işçi-emekçi direnişi yaşandı. Bu açıdan bir muhasebe yaptığınızda öne çıkan olgular neler?

Sermaye ve iktidar güçleri açısından özellikle pandeminin fırsata çevrilmeye, yeni emek rejiminin inşa edilmeye çalışıldığı bir süreçteyiz. İşçiler ve emekçiler nezdinde

kitlesel anlamda direnme ve huzursuzluk halinin, böyle gitmez hissinin yaşandığı ve ciddi bir politikleşmenin olduğu görülüyor. Aktif direnişler açısından da sürekli genişleyen bir düzlem var. Ama direnişin karakteri biraz değişti. On yıldır devam eden bir süreç olsa da, 2021'de bu eğilim pik yaptı.

Genel itibarıyla, fabrikalarda, işyerlerinde, atölyelerde lokal direnişler yaşanıyor. Ama öbür taraftan bireysel direnişlerin, işten atılan bir işçinin işyerinin önünde direndiği ya da sendikalaştığı için işten atılan beş işçinin, on işçinin çadır kurduğu, gündelik olarak direnişlerini sürdürdüğü bir süreç de var. Ama bunlar kitlesel bir direniş sürecine dönüşmüyor. Bu da aslında sadece işçiler, emekçilerle alakalı bir şey değil. Muhalefetteki krizle, siyasal özne eksikliğiyle ve sendikal krizle bağlantılı olarak düşünmek gerekiyor bunu.

24 Ekim'deki işçi-emekçi mitingi çok önemliydi. Alba'dan Cargill'e, Sinbo'dan SML'ye, Carrefour'a, son bir yılın bakiyesi denebilecek bütün direnişlerin bir forumla yan yana gelmesi ve bu forumda bütün sola, emek güçlerine, demokrasi güçlerine çağrı yapılmasıyla bir parantez açılmış oldu. Ev emekçileri, market ve depo işçileri, göçmen işçiler, KHK direnişçileri, sistemin baskı kurduğu tüm kesimler yan yana geldi, İstanbul'daki bütün direnenlerin kürsüde sözünü söylediği, taleplerini ortaklaştırdığı bir buluşma oldu.

Şimdi böyle işçi-emekçi mitingleri başka illere, bölgelere yayılmaya çalışılıyor. Bunun öncesi de var. Bu yıl ilk defa 1 Mayıs'ta solun ve sendikaların yanısıra direniş eylemliliği gösteren işçilerin, emekçilerin yan yana gelişini yaşandı. 1 Mayıs'a daha çok "Kod 29 kaldırılсын" ve "İşten atılmalar yasaklansın"ın öne çıktığı ortak taleplerle gidildi. 1 Mayıs'tan 15-16 Haziran eylemlerine uzanan ve sokaklarda, fabrika önlerinde olunan bir süreç yaşandı. 15-16 Haziran'dan 24 Ekim'e giden bu yeni süreç işçiler ve emekçiler açısından taktiksel yan yana gelişler olarak değerlendirilebilir. 24 Ekim'de direnen işçilerin, emekçilerin sol parti ve örgütlerle yan yana olması, taleplerin toplumsallaştırılmaya çalışılması önemliydi. Elbette bir kırılma, müthiş bir nitel sıçrama yaratmadı. Ama oraya giden yolda önemli bir aşamaydı. Şimdi o süreç asgari ücret ve bütçe görüşmeleriyle tartışılıyor. 2021'in muhasebesini yaparken bunun üzerinde durmak gerek.

Kasım ve aralık aylarında bütçe, asgari ücret konuşulur. Takvimsel bir durum gibi algılanır, ama öyle bir feyz momentinin içindeyiz ki, bütçe ve asgari ücret tartışmaları yaşamsal bir yerde duruyor. AKP'nin ideolojik basın-yayın organları da asgari ücretin yüzde 40'lar seviyesinde artırılabilirliğini konuşuyor. İktidarın iktidarda kalma süresini

en az bir yıl uzatacak manevralara ihtiyacı olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, bütçe ve asgari ücret görüşmelerini böyle manevralara karşı örgütlememiz gerekiyor. TÜSİAD 19 Ekim'de "Geleceği İnşa Etmek" başlığıyla bir 50. yıl toplantısı yaptı ve bol demokrasi vurgusuyla beraber, yoksulluk ve sefalet gibi müsebbibi olduğu sorunların çözümü için öncülük yapmaya talip oldu. İşçilerin, emekçilerin, ezilenlerin de bir siyasal öznenin müdahalesiyle beraber bu sürecin öncülüğünü yapmaya ve geleceği inşa etmeye talip olması gerekiyor. Bu bakımdan asgari ücret görüşmeleri o potansiyel enerjinin kinetik enerjiye dönüşmesi sürecine önemli bir müdahale olacak.

2021 sonu itibarıyla, sol-sosyalist partilerin ve demokrat güçlerin gündemi Üçüncü ittifak, Üçüncü Yol, Üçüncü Cephe gibi isimlerle anılan seçenek. Bu seçeneğe nasıl bakıyorsunuz?

Kritik bir süreçteyiz. Özellikle sol, sosyalist güçler olarak yaptıklarımız kadar, yapmadıklarımızın da süreci şekillendireceği, önemli olanakların açığa çıktığı bir andayız. Üçüncü seçeneği yaratmak bu anlamıyla kritik. Dolayısıyla, öncelikle bu sürecin sorumluluğunu almak, halkçı bir seçeneğin inşasına ve öncülüğüne soyunmak gerekiyor.

Üçüncü seçenek, herkesin izlediği üzere, sol-sosyalist güçlerin gündeminde. Ve bu konuda belli arayışlar ve partimizin de içinde olduğu çeşitli görüşmeler var. Ama üçüncü seçeneği görme, yorumlama ve müdahale etme biçimlerimiz bakımından ortaklaştığımızı şu an için söylemek mümkün değil. Bu söylem henüz kendisini arıyor.

Aynı zamanda bir erken seçim olasılığı gündemde. Seçimleri önemseyeceğimizi, ama seçim-sandık aritmetiğiyle sınırlı bir bakış ve yönelimde olmadığımızı belirtmeliyim. Seçimler halkçı bir seçeneğin inşasında bir manivela olarak değerlendirilebilir, ancak esas nokta, ortak bir asgari program, ilkelerle ve hedefle yola çıkmak. Halkçı güçler kendi çıkışlarını arıyor ve bunu gerçekleştirebilmek için bir siyasal odağa, sol sosyalist bir odağın inşasına ihtiyaç var.

Bu ortak, asgari programın esası demokratik cumhuriyet ve demokratik anayasa olmalı. Bugün halk güçlerinin sosyalist öznelerden, sosyalist güçlerden bir adım önde olduğu ve giderek makasın açıldığı bir süreç de yaşanıyor. Halk elinden geleni yapıyor, bulduğu her çatıktan sızarak kendisini ifade ediyor. Bu açıdan sosyalistlerin de üzerine düşeni yapması ve tarihsel âna müdahalesi kritik önemde. Sosyalist sol güçler kendilerini büyütmeyle sınırlı, kendilerini merkez alan bir siyaset biçiminin ötesine geçecek bir perspektifle halkla kaynaşma, halkın içinde halkla beraber olma halini yeniden ana odağına almalıdır.

TÖP'ün bileşenlerinden olduğu Demokrasi Konferansı'nın 24 Haziran'daki çağrı metninde, Türkiye'nin dört bir yanındaki direnişlerle yakılan çoban ateşlerini birleştirme hedefi ortaya konmuştu. Bu hedef yönünde nasıl bir yol alındı?

2021'in önemli bakiyelerinden biri Demokrasi Konferansı'dır. Türkiye'nin siyasal iklimi açısından önemli bir siyasal müdahaleydi. Bu gidişata hayır diyenlerin, toplumsal güçlerin yan yana geleceği, hak temelli bir düzlem açıldı. Toplumun tüm önceliklerini içinde barındıran, omurgasında toplumsal dinamiklerin, halk güçlerinin olduğu bir programatiğin zeminini açtı ve özneleşme-özneleştirme hareketi olarak adımlarını yerelde atmaya başladı. 2022 Demokrasi Konferansı'nın Ege ve Güney bölgesi konferanslarını örgütleme süreciyle başlayacak. Bu sürecin sonuçları olacaktır. Çeşitli taleplerle ortak bir seçeneğin, ortak bir insanın yaratılabilmesi için bir program zemini yara-

Sol, sosyalist güçler olarak yaptıklarımız kadar yapmadıklarımızın da süreci şekillendireceği bir andayız. Üçüncü seçeneğin, halkçı bir seçeneğin inşasına ve öncülüğüne soyunmak gerekiyor.

tan Demokrasi Konferansı'nın kendisini dayandırdığı 21 alan direnen, talep eden çeşitli öznelerin yan yana gelişi.

Halkın çıkarlarının galip geleceği bir demokratik halk iktidarının hücrelerinin açılacağı talepleri toplumsallaştırmak, bunları o taleplerle yan yana gelecek bir programa dönüştürmek, o programın etrafında yan yana gelmek gerekiyor. Restorasyoncuların masa başında kendi aralarında yaptıkları bir anayasa değil, tabandan gelecek bir anayasa hareketi, yani halkın kendi anayasasını yapması gerekli. Halkın taleplerinin ve haklarının garanti altına alınacağı bir düzlem yaratılabilir. Onurlu bir yaşam için gelir güvencesini, servet yaptırımlarını, dolaylı vergilerin kaldırılmasını talep etmek gerek. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılabilmesi, cinsiyetlere ve inançlara kör bir anayasa olabilmemesi pekâlâ mümkün, böyle bir anayasa yapmanın koşulları var. Demokrasi Konferansı bunun için bir fırsat ve önemli bir zemin.

2022 için öngörüleriniz neler?

Müthiş akışkan, ilerici ve gerici sıçramalara, kırılmalara gebe bir zaman dilimindeyiz. Bu açıdan 2022'ye baktığımızda, sosyalistler olarak nasıl bir kurucu müdahalede bulunacağız, önümüzdeki soru bu.

İktidarın devlet şiddetini kullanma biçim-

lerine, grevlere, kadınların protestolarına saldırılara, yeni yasalar üzerinden yapılan hamlelerle bakınca, yumuşak geçiş yapılabileceği tartışmalarının anlamsızlığı görülmüyor. Yumuşak bir geçiş olmayacak. Seçime giderken bile savaşa gidermiş gibi hazırlanan bir iktidarla karşı karşıyayız. Ellerindeki bütün araçları kullanmaya çalışacak, savaş politikalarını yönetecekler.

Aslında muazzam bir savaşın içindeyiz. Kadın cinayetlerinin, işçi cinayetlerinin sayısı, HDP'nin 10 binden fazla üyesinin tutuklu olması nasıl bir savaş sürecinde olduğumuzu gösteriyor. Faşizmin kurumsallaşmasının önündeki en önemli, en büyük, en diri iki direnç odağına, Kürtlere ve kadınlara karşı büyük bir savaş başlattı iktidar. Bir yanda HDP kapatma davası, öbür yanda İstanbul Sözleşmesi'nden çıkış. Ama şunu da ifade etmek lâzım: 7 Haziran - 1 Kasım sürecinin tekrar yaşanması zor, çünkü o dönemki iktidar gücü ve iktidar bloku ile karşı karşıya değiliz. Köprülerin altından gerçekten çok sular aktı ve o dönemdeki asabiyyeleri, bütünlükleri yok. İçten içe müthiş bir fraksiyon çatışması, müthiş bir tepişme ve sürekli bir kan kaybı var. Gemiye önce kimler terkedecek tartışmasını görebiliyoruz.

Büyükelçiler krizine, Kemal Kılıçdaroğlu'nun bürokratlara yaptığı çağrıyla yaşanan krize, sonrasında Irak ve Suriye teskeresine CHP'nin "hayır" oyu vermesiyle yaşanan krize bakarsak, iktidar blokunun gardının giderek düştüğünü görüyoruz. Gene de savaş politikalarına sınırsız sarılmaktan vazgeçmeyeceklerdir. Ta ki, halkın kendi müdahalesi gelene kadar. Aslında iktidarın gardının düşmesi, bütünlüklü olmaması da zaten toplumsal dinamiklerin o direnç noktalarından, halkçı dinamiklerin karşı çıkış biçimlerinden kaynaklanıyor. Bu direnç kuvvetleniyor, daha da kuvvetlenecek. Bu bakımdan gerçekten her şey mümkün. Bütün mümkünlerin kıyısında diyorum hep. Ama aslolan siyasal öznenin müdahalesi. Siyasal öznenin müdahalesini sosyalistler olarak bizim becermemiz gerekiyor. Halkın arayışının, halkçı dinamiklerin taleplerinin politikleştiği, giderek sermayeye karşı, sisteme karşı yönünü çevirmeye başladığı bir düzlemdeyiz. Tabii ki faşist blok da, koalisyon da, sermaye güçleri de kendi hamlelerini yapacak. Ama esas mesele halk güçlerinin bir siyasal özneyle buluşmaması. Bu buluşma olmazsa halkta biriken öfke bir özyıkıma da dönüşebilir. Tarihsel anlarda, ânında müdahale çok önemlidir, her zaman o tarihsel an, o toplumsal bilinç kırılmaları açığa çıkmaz. Şimdi onun eşliğindeyiz, ama bu eşikte siyasal öznenin, devrimci öznenin bu tarihsel âna müdahalesi nasıl olacak? Esas mesele bu.

SÖYLEŞİ: **ELVAN KIVILCIM**

EMEK PARTİSİ GENEL BAŞKANI ERCÜMENT AKDENİZ

Halk ittifakı seçeneği

2020 sonunda EMEP genel başkanlığına seçildi, 2021 boyunca birçok ili, ilçeyi ziyaret etti, toplumun çeşitli kesimleriyle görüştü. Üçüncü İttifak için HDP, Sol Parti, TKP ve TİP temsilcileriyle bir araya geldi. Ercüment Akdeniz'den 2021'in muhasebesini, 2022'nin gündemini dinliyoruz.

2021'in muhasebesini yaparken öne çıkan başlıklar neler sizce?

Ercüment Akdeniz: Geçen yıl bu sıralarda, asgari ücret 2850 TL'ye çıkıyor diye propaganda yapılmıştı. Üç ay sonra, insanlar "bu asgari ücret yetmiyor" demeye başladı. 2021'in ekonomik profiline bakmak için, iki asgari ücret arasındaki dönemi değerlendirmek mümkün. 2021'in altıncı ayına bile gelmeden çok yoğun, derin bir yoksulluk yaşanmaya başlandı. Anadolu'da il il gezerken gözlediğim şu: Özellikle işçiler ya çok fazla mesaiye kalıyor ya da ikinci bir iş yapıyor. Türkiye'de işçi profili değişti, çünkü para yetmiyor. Sanayide, metal sektörü de dahil, ağır iş kollarında bile asgari ücrete sabitlediler ücretleri. Türkiye "asgari ücretliler ülkesi" olarak anılıyor artık. Asgari ücretle çalışanların oranı yüzde 50'ye yaklaştı, ayrıca asgari ücret ilk defa aylık sınırının altına düştü. Dolayısıyla, memleketin çok önemli bir bölümü geçinemiyor, aç ve ancak ikinci bir işte çalışarak ayakta durabiliyor. Anadolu'da işçiler kırsal kesime bağımlı; köyden gelen gıda, erzak gibi desteklerle kısmen ayakta durmaya çalışıyorlar. Ama şu anda köylülerin durumu da kötü, tarımda da bir çözümler, çökme var. Çok zor bir döneme giriyoruz. Derin yoksulluk emekçi sınıflar açısından bir buhrana doğru gidiyor. Yeni asgari ücreti belirlemek için iki veri var elimizde: TÜİK ve ENAG enflasyon hesapları. TÜİK yüzde 19,8, bağımsız iktisatçıların kuruluşu ENAG yüzde 49,8 dedi. Bağımsız iktisatçıların enflasyon hesabını esas alırsak, asgari ücretin 5 bin TL civarında olması lâzım. Bu yılın enflasyonunu dengeleyebilecek ücret bu. Oysa *Sabah* gazetesi 3600 TL'yi bile müjde diye servis etti. Bir yanda hızla eriyen ücretler, diğer yanda temel gıda ürünlerinde zam yağmuru var. Henüz sanayiciler açısından büyük bir kriz yok, ama ekonomi sanayiden ibaret değil. Çünkü hazine delik, devlet hazinesini hortumladılar, bunun bor-

cu, faiz yükü çalışan yurttaşlara bindiriliyor. 2022'nin en önemli problemi 240 milyar borç faizi ödenecek olması, bu 2021'den kalan faiz. Genel olarak hazine ve emekçi sınıflar, işsizler, yoksullar için bir çöküş ekonomisi var. Derin yoksulluk ve bunalıma doğru giden bir tablo var.

2021'in hemen başında, Boğaziçi Üniversitesi'ne kayyum rektör atanmasıyla öğrenci ve akademisyenler, 20 Mart'ta İstanbul Sözleşmesi'nden çıkış kararıyla kadınlar sokaktaydı. Bu protestolar neler söylüyor size?

İstanbul Sözleşmesi'yle ilgili son olarak Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin Danıştay'a yürütmeyi durdurma başvurusu da reddedildi. Bu zaten kadına şiddetin önünü açan son hamle oldu. Çilem Doğan örneğinde olduğu gibi, kadınlar canlarını kurtarmak için nefsi müdafaadan başka bir yol bulamıyor. Cezasızlık politikası erkek katiller ve erkek şiddeti uygulayanlar için devam ederse, maalesef çok daha fazla kadın ölecek, kendini savunanlar da cezaevlerine kapatılacak. Kadınlara yönelik şiddetin sosyo-ekonomik bir temeli de var. Ekonomik tablodaki gidişat

emekçi ailenin yapısını parçaladı, ev içinde psikolojik travmalar yaşanıyor. Geçim sıkıntısı, işsizlik, ödenemeyen borçlar nedeniyle aile içi şiddet de tırmanmış durumda. Siyasal yönetim biçimi ve sermaye düzeniyle el ele vermiş tek adam sistemi değişmediği, halkçı bir ekonomi ve özgürlüklerin önünü açan, yaşam hakkını güvence altına alan bir anayasa oluşmadığı sürece, maalesef kadınlar için gelecek parlak değil. Ama muazzam bir kadın direnişi de oldu 2021'de. Kadınların uyanış yılıydı diyebiliriz. Bu hepimize umut veriyor. Kadınlar, yanlarında emekçi sınıfların mücadelesi de olursa, dişleriyle, tırnaklarıyla bu karanlığı yırtacaklardır.

Gençlerin ve öğrencilerin sorunlarına gelince, ilkokullarda birinci sınıf öğrencileri sınıf başkanlarını seçebiliyor, ama ülkenin profesörleri rektörlerini seçemiyor. Taner Timur'un çok güzel bir kitabı vardır, *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler* adında. Orada Taner Hoca diyor ki, 12 Eylül bütün yüksek öğrenim kurumlarını 12 Mart'tan devralarak inşa etti. AKP iktidarı da bu kurumları 12 Eylül'den devraldı. YÖK bir 12 Eylül kurumu olarak hâlâ dimdik ayakta. AKP iktidarı bunu bir adım daha ileri götürdü ve kayyum sistemini üniversitelere de taşıdı. Böyle bir rejimde özgür, bilimsel, demokratik bir eğitim zaten söz konusu olamaz. Bunun kırıntıları dahi yok. Böyle olunca, bilim de göç ediyor. Bilim göçü korkunç bir şey. Ülkenin en eğitilmiş gençleri dışarı gitmek istiyor. Bunun bir nedeni ekonomik, çünkü diplomalı işsizler artık bir ordu haline geldi, Türkiye'de işsizliğin profili değişti. Çift diplomalı, tek diplomalı, tezgâhtar ya da motokurye on binlerce genç var. Dolayısıyla, herkes yüzünü yurtdışına dönmüş durumda. Anketler her on gençten yedisinin yurtdışına gitmek istediğini gösteriyor. Sahada gördüğüm şu: Z kuşağı olarak ifade edilen gençliğin çok önemli bir kesimi, hatta AKP'li ve MHP'li,

İyi Partililerin çocukları ellerinde kırmızı kartla sandığı bekliyor. Bu durum gençliğin teslim olmadığını, boyun eğmediğini gösteriyor. Öte yandan, Z kuşağının bir kavramsal mit olarak fazlasıyla abartıldığını ve gençliğin esas eksiği olan örgütlenme becerisi ve tecrübesine yeterince odaklanılmadığını düşünüyorum. Gençler öz örgütlerini kurabilmeli; öğrenci iseler üniversitelerde kulüplerde, kollarda, işçi iseler sendikalar da, köylü iseler kooperatiflerde, birliklerde örgütlenebilmeli. Gençlik tüm bunlardan yoksun ve epey örgütsüz. Bu örgütlenmeleri kurmalarına yardımcı olmamız gerekiyor. Bunu yapabilirsek bizden çok daha ilerde olacaklar. Türkiye işçi sınıfının, demokrasi güçlerinin, demokrasi mücadelesinin yüz yıllık tarihsel birikimini gençlere taşıyamadığını düşünüyorum. Anadolu kentlerinde gördüğüm tablo şu: Halk buluşmalarında gençler yok. O zaman gençler için ayrı buluşmalar yapılması gerekiyor. Bu ülkede hep beraber bir çıkış yolu bulacaksak, gençlerin bize gelmesini beklemek yerine, bizim gidip onları dinleyebileceğimiz platformları oluşturmamız gerek.

Demokrasi güçlerinin 2022 için önlerine koyabilecekleri bir hedef olabilir mi bu?

Ben 2022'yi beklemeyeceğim, biz EMEP olarak hemen gençlik toplantılarına başlıyoruz. **2021'de Türkiye'de sermayesiyle, siyasal iktidarıyla egemenlerin gündeminde neler vardı?** Türkiye'de burjuvazinin en önemli gayesi, dünyadaki ve bölgemizdeki istikrarsızlıktan yola çıkarak gerilim ve çatışmayı artıran proaktif bir dış siyasete yönelmekti. Bu sadece tek adamın değil, Türkiye burjuvazisinin tercihidir. Burada bazen yanılgılar oluyor. "Beşli çete" falan deniyor, tamam, iktidarın etrafında bir yandaş sermaye grubu oluştu, palazlandı ama, TUSİAD, MÜSİAD ve bir bütün olarak burjuvazisi Türkiye'nin dış politikasındaki agresif tutumdan azade değil, hep beraber böyle bir strateji izlediler. Esas amaç pazarı ele geçirmekti. Doğalgaz, petrol rafinerileri, toprak hâkimiyeti elde edilebilir mi? Hegemonik güçler böyle bir yol izledi. 2021 bu stratejinin gerileme, tıkanma ve duruma dayanma dönemi oldu. Suriye'de, Libya'da, özellikle referandum sürecinden bu yana Irak'ta, bir bütün olarak Afganistan'da, hatta Azerbaycan-Ermenistan geriliminde bile çok büyük hayallerle, fetih hayalleriyle yola çıktılar, çok hızlı sonuç alabileceklerini düşündüler. Tabanları buna inandı. Böyle bir rüzgâr esti, ama bu rüzgâr 2020 itibarıyla durdu. Şu an geniş kitlelerde de, kendi tabanlarında da böyle bir rüzgârın etkisi yok. AKP ve MHP tabanında da yok. Dışarda tıkanmış gibi, içerde de iktidar bu rüzgârı arkasına alarak bir güç oluşturamıyor. Tabii hep emperyalistlerle iş tutarak yapılan bir siyaset bu. Ya ABD ya Rus ya da Çin savaş ara-

basına bineceksiniz. 2021'de bir eksen değiş-tirme noktasına geldiler. ABD'de çok önemli bir seçim oldu, dünya Trump psikozundan kurtuldu, ama Türkiye'de "Biden gelince ne olacak?" üzerinden Biden-Erdoğan ilişkisi tartışıldı. Uzun süre, G20 zirvesine kadar beklenen telefon gelmedi. Şu an itibarıyla, tavizler vererek NATO ve ABD çizgisiyle yeniden uzlaşma siyasetini dizayn etmeye çalışan, kendisini kurtarmaya çalışan bir iktidar var. Ama Rusya'yla da birtakım ilişkiler içine girdiği için elini serbestleştiremiyor. Bu iki emperyalist güce yaslanarak ya da bu

Üçüncü seçeneğe bakışımız şöyle: İşçi sınıfını ve taleplerini merkezine alan, bu merkezin etrafında diğer emekçi sınıfların ve demokrasi güçlerinin olduğu bir halk ittifakı. Bazı partilerden farklı olarak, sadece sosyalistlerden oluşan bir seçeneğin halk seçeneği olabileceğini düşünmüyoruz.

iki emperyalist güç arasında manevra alanları yaratarak kendine genişleme alanı bulan bu proaktif siyaset ikili presle karşı karşıya ve hızla geriliyor. Türkiye egemen güçleri, sermaye güçleri de at değiştirmeyi tartışıyor. Batı Avrupa ve ABD çizgisiyle uyumlu, uluslararası sermayeye güven veren bir iktidar, Millet İttifakı gibi bir seçenek arayışındalar ve iktidar değişiminde kararlı görünüyorlar. **TÜSİAD son dönemde iktidarı eleştirmeye başladı ve belirttiğiniz gibi, bir "at değiştirme" isteği ortaya çıkmış görünüyor. Ancak, kısmen MÜSİAD'da temsil edilen, ucuz emek ve ucuz TL'ye dayanarak büyümek isteyen bir sermaye grubu da var. Ve birçok iktisatçıya göre, bu iki sermaye grubu arasında bir "iç savaş" yaşanıyor. Sizce böyle bir sermaye iç savaşı var mı?**

Bu iki grubu çok kesin duvarlarla ayırmak mümkün değil, TÜSİAD'ın da, MÜSİAD'ın da üyeleri Türkiye'yi ucuz işgücüne çevirmek için ellerinden geleni yaptı, Türkiye AB'nin Çin'i oldu. TÜSİAD içinde yakın zamana kadar AKP'nin çok güçlü destekçileri vardı, hâlâ var. Ama bir çizgi değişikliği için kurumsal bir tavır, sermaye grupları arasında bir çatışma var. Kolay değil, agresif dış politikanın ve yandaş sermayenin hem dışarıda hem içeride yatırımları var, bunlar ne olacak? Muazzam bir silah sanayii, dış yatırımlar, yap-işlet-devret modeli ya da hazine garantisiyle yapılan yatırımlar söz konusu. Bunlar için göz karartmaya değer. Bu, filler tepişirken emekçilerin ezildiği bir Türkiye tablosu. Ama sonuçta her iki fil de

iktidarın değişeceğini görürse çok çabuk bir araya gelir, rota değiştirir, ancak emekçiler kaybetmeye devam eder. Burjuvazinin ana kesimi kaygan bir zeminde, hem 2023 seçim dengelerine hem de uluslararası gelişmelere bakarak bir tercih yapacaklar. Çok hızlı yer değiştirenler olacak.

Sol-sosyalist partilerin gündeminde, 2021 sonbaharından beri Millet İttifakı'na alternatif bir Üçüncü İttifak ya da sizin tabirinizle Üçüncü Cephe kurma hedefi var. Bu çerçevede kimlerle görüşmeler yapıyorsunuz, bu çalışmalar ne aşamada?

EMEP olarak diyoruz ki, halk olarak hep beraber bu rejimi gönderelim, ama iradeyi de başka kimseye bırakmayalım, halk yönetimini kuralım. Bu nedenle tüm sol-sosyalist siyasi partilere ve örgütlere bir çağrı yaptık. Bu üçüncü seçeneğe bakışımız şöyle: İşçi sınıfını ve onun taleplerini merkezine alan, işçilerin ve tüm çalışanların muhakkak yönetime katılabileceği ve bu merkezin etrafında diğer emekçi sınıfların ve demokrasi güçlerinin olduğu bir halk ittifakı.

Ekim ayında bu ittifak çağrısını açıkladık, ama maalesef süreç ağır ilerledi, çünkü Millet İttifakı ile esen rüzgâr bu konuda cesaretle adım atması gereken partileri ve sendikaları biraz titrek hale getirdi. Süreç yeni olgunlaşıyor. TKP ve Sol Parti'yle uzun toplantılar yaptık. Halkevleri ve Türkiye Komünist Hareketi de zaman zaman bu toplantılara katıldı. TİP'le de görüşmemiz oldu ve çok olumlu geçti. TİP de böyle bir blokta yer almak istediğini ifade etti. Artık olgunlaşma aşamasındayız ve şunu konuşuyoruz: Sosyalistler olarak bir araya gelip bir deklarasyon yazabilir miyiz? Bir ortak deklarasyonla var olan ittifaklar dışında kalan bütün güçlere bir çağrı yapıp ortaya konacak siyasal program etrafında bir görüşme trafiği başlatmak istiyoruz. Ama bazı partilerden farklı olarak, sadece sosyalistlerden oluşan bir seçeneğin halk seçeneği olabileceğini düşünmüyoruz. Bu olgunlaşma yaşanırken HDP *Tutum Belgesi*'ni yayınladı ve çeşitli partileri ziyaret etti, Sol Parti, TKP ve TİP'e de gitti. Bizim de genel başkanlar düzeyinde ikili görüşmemiz oldu. Olumlu geçen görüşmede *Tutum Belgesi*'nde gördüğümüz eksiklere dikkat çektik, önerilerimizi yaptık. Görüşmemizin en olumlu yanı şu: Millet İttifakı ve Cumhuriyet İttifakı dışındaki güçleri kapsayan üçüncü bir seçenek üzerinde irade birliği konusunda anlaşılıyor. Bu görüşmeleri sürdüreceğiz. Sosyalist partilerin olgunlaştırdığı bir birliğin, HDP ile de seçime ortak bir program etrafında –ama HDP'nin *Tutum Belgesi*'yle değil– girebilmesi için bir kapı açtığını düşünüyoruz. Tabii ki her partinin kendi tutum belgesi veya deklarasyonu olacak, bizim de bu yönde bir çalışmamız var. Herkes açıklayacak programını, sonra bu programlar arasında tartışmalar

olacak, bir sentez oluşacak ve ortak bir deklarasyona doğru yol alacağız, öyle düşünüyoruz. Ortak deklarasyon olmadan Üçüncü İttifak olmaz.

Bizim için ekonomi, emekçi sınıfların talepleri ve tabii ki korunmaya muhtaç kesimlerin sosyal ve ekonomik olarak korunmasına yönelik talepler önemli. Bunların yanı sıra laiklik de çok bir önemli kıstas. Hakeza emperyalizm sorunu, dış politika meselesi, özgürlükler ve tabii ki Kürt sorunu. Kürt sorununun demokratik çözümü, yani eşit haklara dayalı bir birlikte yaşamı tesis edecek ve Kürtlerin taleplerini karşılamaya dönük bir perspektif de sunması gerekiyor bu programın. Kadınları, gençleri, LGBTİ+ bireyleri, doğayla ilgili sorunları kapsayan, 10-15 maddede toparlanabilecek bir asgari program birliği olur diye düşünüyoruz. Ama tabii ki bazı konular müzakere edilecektir. Emperyalizm, dış politik ilişkiler, laiklik meselesi belki biraz tartışma konusu olabilir. Sınıf mücadelesine bakışta, Kürt sorununun ele alınışında farklılıklar olabilir. Ama sonuçta bir ortak irade çıkar diye düşünüyorum.

2022'de erken seçim yapılacak gibi görünüyor. Üçüncü İttifak erken seçime hazır olabilecek mi?

Biz zaten seçim sathı mailine girildiğini söylüyoruz. Seçim çalışmasına başladık, bir aydır bütün Anadolu'yu geziyorum, arkadaşlarımız geziyor. Diğer dost partiler de geziyor. Gördüğümüz tabloda yüksek bir enerji var, ilgi ve merak var. Seçimin erken, baskın olup olmamasının çok önemi yok. Şu sorulabilir: Seçim ve sandık güvenliği ne olacak? O konuda tedbir almak gerekiyor. Bu yüzden Adil Seçim Platformu'nun bileşeniyiz. Bu platformda şu anda sıkı bir hazırlık var. Ama tabii biz sadece bir seçim platformuyla bu zorlu süreci aşabileceğimizi düşünmüyoruz, çünkü bu seçimlerde OHAL'i zorlayan sert bir baskı iklimi yeniden gelecek gibi görünüyor. Ayrıca, seçimden sonra ne olacak? 7 Haziran -1 Kasım seçimleri arasında neler yaşa-

dığımızı hepimiz biliyoruz. Bunu yeniden denerler mi? Aynı suda iki kere yıkanılmaz, ama seçim sonuçlarını kabul etmeyecekleri de ortada. İstanbul'da yerel seçim tekrarlandı. Bütün bunlara hazırlık yapmak gerekiyor. O açıdan bugün kitlelerin ekonomiden demokrasie acil talepleri, özellikle geçim meselesi etrafında mitingler örgütlemeye çalışıyoruz her yerde. Ama sadece EMEP olarak değil, sendikalarla, bütün yerel güçlerle ortak yapacağız. Demokratik, yasal, güçlü mitingler, Türkiye mitingleri olacak. Ekonomik

Kitlelerin acil talepleri etrafında mitingler örgütlemeye çalışıyoruz her yerde. Sadece EMEP olarak değil, sendikalarla, bütün yerel güçlerle ortak yapacağız. Ekonomik gidişata karşı yığınların tepkisi meydanlara yansır, bu seçimin de sandığın da seçim sonrasının da güvencesi olur.

gidişata karşı yığınların tepkisi meydanlara yansır, bu seçimin de, sandığın da, seçim sonrasının da güvencesi olur.

2021'de ekolojik yıkım ve iklim krizinden Türkiye de bolca payını aldı. Müsilaj, orman yangınları, sel felaketleri... Bütün bunlarla birlikte doğa talanı artarak sürüyor. Bu tabloya ne diyorsunuz?

Orman yangınları sırasında Ege ve Akdeniz köylerine gittim, özellikle Yatağan, Soma ve Aydın'ın köylerini, İkizköy direnişini ziyaret ettim. Sonra EMEP olarak bir rapor yayınladık. Rapor özetle şunu söylüyor: Buralara çivi çakılmamasının yolu halk denetiminden geçiyor. Halk denetlemedikçe buralar talan edilecek. Mesela, İkizköy'de köylüler direniyor, ama orada maden ocakları ve ter-

mik santraldeki işçilerle karşı karşıya gelmişler. İşçiler diyor ki: "Ne yani işsiz mi kalalım, aç mı kalalım? Ekonomi ortada, ne kadar çok maden ocağı ya da termik santral açılırsa o kadar çok insan işe girer." Köylüler de diyor ki: "Peki biz tarlalarımızı, derelerimizi, hayvanlarımızı mı kaybedelim?" Böyle bir bölünme çok tehlikeli, ama işçileri yedeklemek için bu bölünmeyi CEO'lar ve sendikalar eliyle yapıyorlar maalesef. Şunu gördüm: Köylü hareketinde bu mücadeleden gerçekten samimiyetle, doğayı savunma olarak ortaya

çıkıyor. Mesela bir amca kahvede ağlayarak "Keşke ormanlar yanmasaydı da evim yansaydı" dedi. O amca o felaketi yürekten yaşıyor, çünkü orman olmadıktan sonra ne yapacak ki? Sadece ekmek teknesi meselesi de değil, yaşamı o doğayla bütünleşmiş, onun için ormansız bir hayat yabancı bir hayat. Doğayı yok ettiğinizde o insanı, topluluğunu, kültürünü de yok ediyorsunuz. Dolayısıyla, ekmek mücadelesiyle doğayı savunma mücadelesinin birleşeceği bir hat açmamız gerekiyor.

2022 için öngörüleriniz neler?

Şu çok açık: Yüksek enflasyon, yüksek kur - düşük faiz politikaları çerçevesinde zam yağmuru durmayacak. Bu yağmur karşısında kendiliğinden patlamalar olabilir. Sosyal dünya matematik gibi değil, her şeyi hesaplayıp öngöremezsiniz, kimin nerede patlayacağı belli olmaz. Erken seçim iktidarın stratejisi bakımından söz konusu, ama toplumsal dalgalanma nedeniyle de mümkün. Hoşnutsuzluk sokağa inerse bu da erken seçimi zorlayabilir. Önümüzdeki 1 Mayıs'ın çok ciddi bir toplumsal hareketin dinamiği olabileceğini öngörüyoruz. Bunu baskılamaya çalışacaklardır, ama ona rağmen bir çıkış olabilir. 2022'nin 1 Mayıs'ı bütün dünyada farklı olacak, öyle öngörüyoruz. Aynı şekilde 8 Mart da Türkiye'de çok daha güçlü olacak. Dünya şu an sadece parlamenter seçimlerle konum değiştirmeyi konuşuyor, ki ciddi kırılmalar oldu: Trump geldi, gitti, Almanya'da ciddi bir iktidar değişimi oldu, Doğu Avrupa'da, Balkanlar'da aşırı sağ, faşist, mülteci düşmanı partiler iktidara geldi, sonra orada da bazı kırılmalar oldu. Bunların toplamına baktığımızda, insanların sadece seçimle yetinmeyecekleri bir döneme girdiğimizi görüyoruz. Yakın süreç için bir toplumsal devrimler çağı demiyorum, çok abartılı olur, ama hem dünyanın hem Türkiye'nin bu yönde işaretlerin de olacağı çok ciddi sosyal hareketlere hazır olması gerekli.

SÖYLEŞİ: **ELVAN KIVILCIM**

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ SÖZCÜSÜ SERA KADIGİL

Halk kendisini özneleştirirse

2019'da CHP'den milletvekili seçilmişti, 2021'de partisinden ayrıldı, TİP'e katıldı. Çok geçmeden parti sözcülüğü görevini üstlendi. Sera Kadıgil'den 2021'in muhasebesini, TİP'in 2022'de izleyeceği çizgiyi dinliyoruz.

2021 Boğaziçi direnişiyle başladı. Bu direniş toplumsal muhalefete neler söylemiş oldu?

Sera Kadıgil: Muhalefetin çok etkisizleştiği, her şeyi sandığa odakladığı, "Bir şey yapmanın, kıpırdamayın, gidecekler" diye diye bütün haksızlıklara susmamızın beklendiği bir ortamda gencecik insanlar "bunu kabul etmiyoruz" diyerek ortaya çıktı. Akademisyenler hakeza, sürdürülebilir eylemliliğin ve ortak akılla direnmenin nasıl olması gerektiğini hepimize gösterdiler, hâlâ da gösteriyorlar. Sönümlensin çok istendi -muhalefet kesimleri de dahil buna-, gene de mücadeleye devam ettiler. Dahası, toplumun geneli için kriminalize edilmeye çok müsait bir ortamda bunu yaptılar. Ve LGBTİ+ arkadaşlarını arkada bırakmadan, farklı düşünen insanları açıkta bırakmadan yaptılar. Bir şey anlattılar hepimize, o nedenle 2021'in önemli olaylarından biriydi Boğaziçi direnişi. İnsan yaşlandıkça güvenli alanda kalma hissiyatı oluşuyor veya ağzı çok yanmış, olumsuz tecrübeleri çok birikmiş oluyor, en olması gereken çözümlerden uzaklaşıyor. Gençler öyle bakmıyor, o yıpranmışlık, bıkkınlık yok, iyi ki de yok. İradelerine sahip çıkmak istiyorlar, özgürlük istiyorlar, biat etmeye itiraz ediyorlar, bu en doğal hakları. Ortam müsait değilmiş filan, umurlarında olmadı. 18-20 yaşında insanlar haksızlığa maruz kalırsan savaşman gerektiğini, kazanabileceğini ve her şeyi sandığa bağlamamak gerektiğini gösterdiler. Canları yandı, ama yapmaları gerekeni yaptılar. Hepimize bunu anlattılar. Kişisel olarak bana bunu öğrettiler. CHP'den ayrılmamda Boğaziçi direnişi çok etkili oldu.

2021'in sarsıcı gelişmelerinden biri de Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çıkmasıydı. Onu nasıl değerlendiriyorsunuz?

İstanbul Sözleşmesi'nin feshini AKP'nin özüne dönüşü olarak değerlendiriyorum. AKP hiçbir zaman toplumsal cinsiyet eşitliğini isteyen, İstanbul Sözleşmesi'nin hakkıyla uygulanması gerektiğini düşünen bir anlayışa sahip olmadı, olamaz. Bu tabiatına aykırı. Sadece kuruluş aşamasında liberal bir söylem tutturdu ve o makyajlı sürecin bir parçası olarak kadın haklarını önemser gibi yaptı. Ama süreç içinde buna ihtiyacı kalmadı ve neticede bir hesaplaşmanın, özüne dönüşü ispat çabasına yönelik bir şovun parçası olarak da bir gecede caydı.

Sözleşmeden çıkılması neden engellenemedi?

Neden oyların alınmasını engelleyemedik? Neden başkanlık sistemi referandumuna gidilmesini engelleyemedik? Neden kayyum atamalarını, Merkez Bankası'nın faiz indirimini engelleyemiyoruz? Bunların hepsi birbirine bağlı. Yine de son yirmi yılda en direngen hareket kadın hareketi. Buna rağmen İstanbul Sözleşmesi'nde kendimize eleştiri getiriyorum. Yeterince ortalığı yıkamadığımız kanaatindeyim. Ama dediğim gibi, bunların hepsi birbirine bağlı. Tek bir toplumsal kesimden bunu engellemesini beklemek ne kadar hakkaniyetli? Neden mühürsüz oyların kabul edilmesini engelleyemediysek, aynı sebepten İstanbul Sözleşmesi'nden çıkışı engelleyemedik.

Kadınların mücadelesi 2022'de nasıl yol alır sizce?

Tüm kadın hareketi adına konuşmak benim için had aşımı olur. Kadın hareketinden yetmiş biri değilim. Onlar sayesinde feminist olduğumu idrak edip aralarına katılmaya çalışan bir nevi çırakları olarak görüyorum

kendimi. Ama bence şu anda kadın hareketinin yaptığı şey çok mantıklı: Mevziyi korumak. Mesela son dönemde yeni bir yasa talebiyle gelmiyorlar Meclis'e. Bilakis, "vayrolana dokunma" diyorlar. AKP karanlığının ne kadar derinleştiğinin herkes farkında, oradan herhangi bir beklentiye girilmemesi gerektiğini herkes algılamış durumda ve kadın hareketinin şu anki vizyonu bu rejimden kurtulana kadar mevcut kazanımlara sahip çıkmak. Çünkü İstanbul Sözleşmesi tek değil, daha bunun Medeni Kanun'u, TCK 103'ü, 6284'ü var. Aslında burunlarını sokmak isteseler sokabilecekleri alan çok. Medeni Kanun, kadın-erkek eşitliği, aile reisliğinin kalkması, bütün bunlar iktidarın fitratına ters. O yüzden o alanlardan devam edeceklerini düşünüyorum.

Mevcut siyasal özneler dışında, ya da onların yanısıra, kadın hareketine ayrı bir rol mü biçiyorsunuz?

Ben biçmiyorum, kadın hareketi bunu kendine çok güzel biçti yıllardır. Hiçbir siyasi partiyle birebir angaje olmadan, kimsenin sokağa çıkamadığı zamanlarda meydanlarda olarak kadın hareketi o rolü çok güzel üstlendi. Olması gereken zaten bu. Çünkü her partide, her oluşumda eşitsizlik devam ediyor. O yüzden kadın hareketi ayrı bir özne ve toplumsal güç olarak durmaya devam etmeli. Kadın hareketinin tüm partiler üzerindeki baskısını hissettirmesi tüm kadınların işini kolaylaştırıyor.

Pandemi, müslaj, orman yangınları, sel baskınları... 2021 iklim krizinin sonuçlarıyla doğrudan karşı karşıya geldiğimiz bir yıl oldu. Bu arada, Türkiye nihayet Paris Antlaşması'nı imzaladı. Bu tabloyu nasıl yorumluyorsunuz?

İklim krizi konusunu ne zaman çalışmaya başlasam depresyona giriyorum, çok mutsuz oluyorum, neredeyse hayat amaçsızlaşıyor. Çünkü o kadar gerçek bir risk ki. Keşke Ayancı'taki basit bir sel baskını olsaydı ya da Manavgat'taki yangın keşke bir dikkatsizlikten çıkmış olsaydı. Ama öyle değil maalesef. Kapitalizme bu kadar düşman olmamın sebeplerinden biri de iklim kriziyle, sonuçlarıyla yüzleşmem. Şirketler daha çok kazansın diye bir günde yirmi milyon insanın yirmi yıllık oksijenini tüketiyoruz. Meclis'te ne zaman bu konudan bahsetsem "Boş işlerle uğraşıyorsunuz, millet aç, iklim krizi de nemiş" gibi tepkiler geliyor. "Yirmi sene sonra birçoğunuz ölmüş olacaksınız, bu yüzden mi sizden sonrakilerin yaşama hakkı umurunuzda değil" diyorum. "Gelişmek için özel sektörün girişimlerine ihtiyacımız var, iklim krizi diye konuşup durursanız ülkenin kalkınmasına engel olursunuz" diyen ve buna samimiyetle inanan insanlar var. Paris Antlaşması'na attığımız imzanın nedeni iklim krizi falan değil. Artık bütün dünya kaynakların tükendiğini

görüyor, sermaye kendisine çıkış yolu arıyor, yeşil ekonomiye geçecekler. Bütün dünyada tüm fonlar, krediler yeşile dönmeye başladı. Bizimkilerin de gözünü para bürüdü, bu fonlara mecburiyetleri var. Öte yandan, *Paris Antlaşması* kesinlikle yeterli değil. Yazıldığı zaman bile yeterli değildi, bugün geldiğimiz nokta “dostlar alışverişte görsün”den ibaret. İklim konusunda birazcık samimiyetle endişelenen bir iktidar aynı anda hem *Paris Antlaşması*’nı imzalayıp hem de 10’a yakın yeni termik santral “müjde”leyemez.

Döviz kriziyle birlikte toplumun her gün biraz daha yoksullaştığı bir döneme girdik. Ekmeğin dört lira olması, insanların sıvı yağı bardakla satın alması gibi örnekler size neler düşündürüyor?

Ülkenin içine girdiği durumu beceriksizlikten, bir şahsın egosundan ibaret görmek, bu süreçte işlenen suçun ağırlığını hafifletmekten ibaret. Döviz krizine sebep olan faiz politikası basiretsizlik falan değil, gayet bilinçli bir tercih. Erdoğan piyonu yaptığı Merkez Bankası eliyle bir sermaye transferini gerçekleştiriyor. Bir sermaye iç savaşı yaşanıyor. Bu tabloya işçiler, emekçiler açısından baktığımdaysa şimdiye dek görülmemiş bir yokluk görüyorum. Vekillere çok talep gelir. İş isteyen olur, hastane randevusu isteyen olur, burs isteyen olur, ama son dönemde ekmek istiyorlar. Buzdolabının fotoğrafını gönderiyor insanlar, “*buzdolabı boş*” diyor. Bebeği için mama istiyor, çocuğunu okula yollayamıyor, üniforma istiyor. Bu taleplerde bulunanlar çalışan insanlar. Beş sene önce “orta direk” diyebileceğimiz insanların da açlık sınırının altına indiğini çok net gözlemliyoruz. Saray rejimi göz göre göre toplumun hayatını karartıyor.

Bu karanlıktan nasıl çıkılır?

TİP olarak bu rejimden kurtulmak için üzerimize düşen her şeyi yapacağız. Ama “bu rejimden kurtulmak yeter mi” sorusu da çok önemli. “Erdoğan bir gitsin, sonrası aydınlık” moduna giremiyoruz. Millet İttifakı sermayeyle, kapitalist düzenle derdi olan

partilerden oluşmuyor. Başka dertleri var. Ortaklaştığımız dertleri de var, o yüzden bu kurtuluş mücadelesinde üzerimize düşeni yapacağız, ama Millet İttifakı bu sorunları çözebilir mi, bunun cevabı hayır. O yüzden TİP olarak Üçüncü İttifak’ı dile getiriyoruz. Bu karanlıktan kurtulmamız lâzım, AKP’nin tam karşısında olan herkesle birlikte en geniş cephede mücadele etmemiz lâzım. Ama bir lâzım daha var: Millet İttifakı tarafından da, Cumhur İttifakı tarafından da temsil

Millet İttifakı sermayeyle, kapitalist düzenle derdi olan partilerden oluşmuyor. Başka dertleri var. O yüzden TİP olarak Üçüncü İttifak’ı dile getiriyoruz.

edilmeyen insanlar var: Kürtler, Aleviler, kadınlar, gençler, LGBTİ+’lar... Kurulacak yeni Meclis’te bu insanların sözü olmazsa sadece AKP’den kurtulmuş olmanın anlamı da olmayacak. Bunun için Üçüncü İttifak’ın kurulması gerektiğini söylüyoruz.

Parti sözcüsü olarak TİP’in 2021’ini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Biraz taraflı olacak kusura bakmazsanız ama, TİP beni çok heyecanlandırdı. Yıllarca hayalci bulduğum bir ideolojinin aslında ne olduğunu bana anlatmayı başardı. TİP’in durduğu yeri, yüzünü kitlelere dönmüş olmasını çok önemsiyorum. Birincisi, Kürt dışlayıcı değil. Kürtlerin bu kadar ötekileştirildiği, siyasi temsilcilerinin, belediye başkanlarının hapse atıldığı bir ortamda, “aman Kürt hareketinden uzak duralım” gibi bir çiğlikle hareket etmemesi özgüven göstergesi ve bu memleketin barışı adına sorumluluk alma becerisi. İkincisi, partizanlık yapan bir parti değil. Bizim bayrağımız önde olsun gibi bir yaklaşımla ilerlemiyor. Kısır tartışmalarda kaybolmak yerine, meramını halka anlatma derdinde ve ihtiyacımız olan tam da bu. Meclis’teki 35 yaşında bir avukatı başka bir yolun varlığına

ve bunun yaygınlaştırılabilir olduğuna ikna etmelerini çok önemli buluyorum.

Sadece bir partiden diğerine geçmiş olmadınız, sosyalist harekete katılmış oldunuz. Sizi bu kadar önemli bir değişime ikna eden neydi?

Sosyalizmi nihayet kavrayabilmek. İlk defa bir oluşum, “*Gerçek hayatta sosyalizm ne işimize yarayacak*”ın cevabını anlayabileceğim açıklıkta ve sabırla anlattı, yaptığı şeylerle de gösterdi. Matrix’ten çıkmak gibiydi, önce feminist oldum, yüzde 99 için feminizm, sömürü derken sınıf çatışması çıktı karşıma. Ekoloji mücadelesi veriyorsun, niye böyle oluyor diyorsun, sonunda şirketlere bağlanıyorsun. Başımıza gelen birçok şeyin içinde yaşadığımız rezil sistemden kaynaklandığını, bunun bir ikamesi olduğunu ve o ikamenin söylendiği gibi “hayalci”, “insan doğasına aykırı” olmadığını gösterdi bana TİP. CHP’de siyaset yapmamın sebepleri vardı, bunlardan biri AKP karşıtı mücadeleyi çok önemsiyor olmamdı. Ama “*AKP gitsin de nasıl giderse gitsin*” yeterli gelmemeye başladı. Ya da AKP’yi gönderecek dinamikleri inşa etmeye çalışırken, toplumun büyük bir kısmının temsilden uzak kaldığı gerçeğini gözardı edemez oldum.

2022 için öngörüleriniz neler?

2022 Türkiye’nin hapsediği yirmi yıllık karanlığın son yılı gibi geliyor bana. Erken seçim bekleyenlerdenim. İktidar 2022 bitmeden seçim yapmaya mecbur kalacak. 2022’de halk kendisini ne kadar özneleştirebilirse, 2022’nin önemi o kadar artacak.

TİP nasıl bir yol izleyecek?

TİP’in kendini koyduğu yer “Haydi kadınlar gelin, sizi temsil edelim, gençler gelin, sizi temsil edelim” değil. Erkek, yaşlı, zengin siyasetin kadına, işçiye, gence yaklaşımı bu. Gençsen gel afiş as, kadınsan ev ziyareti yap, ama önemli kararları erkekler alsın, sen de parti disipliniyle ona uy. İşçiyse işçi kal, seni de din diye diye, millet diye diye patronların temsil etsin. TİP’te kabul etmediğimiz tam da bu.

SÖYLEŞİ: İZEL SEZER

TİP İstanbul Örgütü
üyeleri, Merkez
Bankası önünde
hükümeti istifaya
davet ediyor,
23 Kasım 2021

HDP EŞ GENEL BAŞKAN YARDIMCISI TAYİP TEMEL

Taban solda birlik diyor

Siyasal partiler açısından 2021'in başlıca özelliği saray rejiminin HDP'yi tasfiye etme operasyonuydu. Yargı eliyle yürütülen operasyon 2020'nin son gününde başladı. Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 6-8 Ekim 2014'teki Kobani olaylarıyla ilgili HDP aleyhine hazırladığı iddianame 7 Ocak 2021'de mahkeme tarafından kabul edildi. 17 Mart'ta Yargıtay HDP'nin kapatılması talebiyle hazırladığı iddianameyi Anayasa Mahkemesi'ne gönderdi, ancak AYM iddianameyi yetersiz bularak iade etti. Savcılık bunun üzerine 843 sayfadan oluşan ikinci iddianameyi, manidar bir tarihe denk getirerek, 7 Haziran'da tekrar AYM'ye gönderdi. İddianamede 451 HDP'li hakkında siyasi yasak isteniyor ve 69 partilinin söz ve eylemleri, HDP'nin kapatılması istemindeki "suçların odağı" olmasına gerekçe gösteriliyor. 2021 boyunca yargı ve medya propagandası yoluyla tasfiye edilmek istenen HDP ise 27 Eylül'de muhalefet için yol haritası olabilecek bir *Tutum Belgesi* açıkladı ve 2022'ye güçlü bir sol ittifakla girmek için çalışmalara başladı. HDP açısından 2021'in değerlendirmesini ve 2022'nin muhtemel gelişmelerini partinin eş genel başkan yardımcısı Tayip Temel'den dinliyoruz...

HDP açısından 2021'in genel değerlendirmesini yaptığınızda en önemli başlık olarak neyi görüyorsunuz?

Tayip Temel: 2021 sadece HDP ve tabanı için değil, bütün olarak demokrasi güçleri açısından mücadeleyle geçen bir yıl oldu. Siyasi baskılar kadar pandeminin ve iktidarın pandemi politikasının da ciddi bedelleri oldu. Bununla beraber iktidarın özel politikalarıyla karşı karşıya kaldık. Bu politikaların esasını HDP'ye yönelik tasfiye planı oluşturuyor. İktidarın yazdığı, yönettiği ve kimi figüranlara rol verdiği bir senaryo çerçevesinde HDP'ye kapatma davası açıldı. Partimizin kapatılmasına yönelik zemin oluşturulması amacıyla 6-8 Ekim 2014 Kobani olaylarıyla ilgili açılan kumpas davası da 2021'in hafızalardan silinmeyecek olaylarından biri. Tasfiye planına karşı toplumla, seçmenimizle ve diğer demokrasi güçleriyle birlikte tepyekûn bir direniş sergiliyoruz. HDP açısından 2021'in en net tanımı, zirve yapan baskı ve zirve yapan direniştir. Önümüzdeki döneme dair ilkelerimizi, yol haritamızı özetleyen *HDP Tutum Belgesi* tüm baskılara rağmen siyaset kurmakta, muhalefet yürütmekte ana aktör olduğumuzun ilanıydı.

Tutum Belgesi'nin çerçevesini nasıl özetlersiniz? Belgemizin esaslarından biri HDP'nin sağa-sola çekilebilecek, muğlaklaştırılabilecek bir çizgisinin olmadığını, fikriyatının da tasfiye edilemeyecek kadar derin ve sağlam temelleri olduğunu göstermekti. Toplumun

iki siyasi blok içine sıkıştırıldığı bir dönemde elbette esas olarak faşizmin icracısı olan iktidara muhalefet ediyoruz, ama iktidarın dışındaki bloku da eleştirilerimizden muaf tutmadığımızı göstermiş olduk. İktidar dışındaki bloka yönelik eleştirilerimizi temel ilkelere çağırarak yaptık. HDP'nin durduğu yeri, Türkiye'nin temel sorunlarına yönelik önerilerini hatırlatarak iktidar dışındaki bloka bir müzakere zemini gösterdik.

Nedir bu müzakere zemini?

Örneğin, Türkiye'de demokrasiyi kurmanın en önemli koşullarından birinin inkâr ve imha politikalarına tabi tutulan bir halk olarak Kürtlerin sorunlarının çözümüne kavuşturulması olduğunu bir kez daha vurguladık. Bu gerçeği görmeden, kabul etmeden hiçbir siyasi güç ülkeye demokrasi ve barışı

getiremez. Ayrıca, mevcut Türk tipi başkanlık sistemi lağvedilmeden, ama geçmişteki kötü yönetim sisteminin de muhasebesi ve eleştirisi yapılmadan demokratik bir anayasa tasarlanamaz. Bunu özellikle vurguluyoruz, çünkü mevcut sistemi eleştirenlerin bir kısmı eskiyi ideal olarak sunmaya meyyal. *Tutum Belgesi*'yle bu konudaki uyarımızı da yaptık. Başta Kürt meselesi olmak üzere, temel sorunların çözüm zemininin TBMM olması gerektiğinde mutabıkız, ama geçmişteki parlamenter rejimle de bu mümkün değil. Halkları, kimlikleri, inançları eşitleyen bir anayasal yaklaşım o yüzden elzem.

Tutum Belgesi'nin başlıklarını hatırlatır mısınız?

Türkiye'nin temel sorunlarını ve bunların çözüm yollarını 11 başlık altında ortaya koyduk: Güçlü Demokrasi, Tarafsız ve Bağımsız Yargı, Kayyım Rejimi Değil Halk İradesi, Kürt Sorununda Demokratik Çözüm, Barışçı Dış Politika, Kadına Özgürlük ve Eşitlik, Ekonomide Adalet, Kamu Yönetiminde Liyakat, Doğaya Saygı, Gençler için Özgür Yaşam, Demokratik Anayasa... HDP düşmanı sayılabilecek siyasi anlayışlar bile "bu deklarasyonun şu cümlesi yanlıştır, Türkiye'nin yararına değildir" diyemedi. Örneğin, tarafsız ve bağımsız yargı hem genel olarak toplum için hem de özel olarak HDP için vazgeçilmez bir taleptir. Yargının AKP tarafından muhalefete karşı bir sopaya dönüştürülmesinin en büyük bedelini HDP ödüyor. Eski eşbaşkanlarımız dahil sayısız yöneticimiz bu nedenle zindanda veya sürgünde. Deklarasyonumuzda bu yargı sisteminin siyasi kararlarının geçersiz kınması gerektiğini söylüyoruz.

Deklarasyonun ardından ne tür görüşmeler, gelişmeler oldu?

Tutum Belgesi'ni açıkladıktan hemen sonra, İyi Parti hariç bütün muhalefet partilerini ziyaret ettik. Böylece deklarasyondaki tutumu ve amacımızı yüz yüze tartışmak istedik. Verimli görüşmeler yaptık. Deklarasyona dair kaygılar, sorular, düşünceler değerlendirildi. Muhataplarımızdan edindiğim izlenim, kutuplaştırılan toplumsal yapının belli bir zeminde ortaklaştırılması adına deklarasyonumuzun önemli bulunduğu. Görüştüğümüz siyasi partiler HDP'nin önerdiği zeminin kendi politikaları açısından da ilham kaynağı olabileceğini söylediler.

Buna CHP de dahil miydi?

Evet, dahil. Deklarasyon yeni muhalefet hattı ve muhalefetin toplumsallaştırılması için önemli bir zemin olarak görüldü. Bu vesileyle HDP fikriyatının bütünleştirici, birleştirici

gücünü de bir kez daha göstermiş olduk. Öte yandan, üçüncü ittifak zeminine yakın sol, sosyalist partilerle, demokrasi güçleriyle, emek örgütleriyle de görüşmeler yaptık. Onlar da deklarasyonumuzu önemsediklerini, bu hattı desteklediklerini söylediler.

Hangi sol partilerle görüştünüz?

TİP, EMEP, Sol Parti, TKP dahil, hemen tüm sol partilerle görüştük. Bu görüşmeler ittifak çalışmaları kapsamında değildi, esas olarak deklarasyonumuza yakın bir çizgide nasıl buluşabileceğimize dair değerlendirme görüşmeleri yaptık. Somut önerilerle bu partilere tekrar gideceğiz.

Ne tür somut önerileriniz olacak?

Hangi ortak zeminde buluşabileceğimizi, Üçüncü İttifak'ı oluştururken tek bir sosyalistin, tek bir demokrasi yanlısının dışarıda bırakılmayacağı bir hattı nasıl kurabileceğimizi beraber tartışmak istiyoruz. Bunun için MYK'mızda toplantılar yapıldı, komisyonlar kuruldu ve bahsettiğim görüşmelerle ilgili hazırlık aşaması tamamlandı. TKP'nin "Üçüncü İttifak HDP'siz de olabilir" yönündeki iddiasına gelirse, elbette herkes kendi zemininde ittifaklar geliştirebilir, tercihler yapabilir, buna karşı bir siyasi tutumumuz olamaz. Ama HDP'siz bir ittifakın amacı mevcut iktidarı göndermek olmayacaktır. Bu iktidarı devrimci dinamikler taşıyan bir siyasetle değiştirmek istiyorsanız, "bunu HDP'siz yapabiliriz" diyemezsiniz.

Neden?

Bir kere unutmamak gerekir ki, Türkiye'deki işçi sınıfının kahir ekseriyeti Kürtlerden oluşuyor. Öte yandan, Halkların Demokratik Kongresi (HDK) üzerinden HDP'ye yansımış, orada vücut bulmuş bir sol ittifak zaten var. Ayrıca, tarihsel olarak da HDP'nin yaslandığı miras sol, sosyalist mücadelenin kuvvetli çizgisidir. Bu mücadeleyi kimlerin yürüttüğünü, nasıl bedeller ödediğini hepimiz biliyoruz. Kürt siyasi hareketi özünde sosyalisttir ve dayandığı taban da işçi, emekçi sınıftır, yoksullardır. Dolayısıyla, bazı arkadaşların bize

egemen kibriyle yaklaşmasını kabul etmeyiz. Ama biz de kitleselliğimize yaslanarak onlara tepeden bakmayız. Kimse HDP'yi, bileşenlerini sosyalist mücadelenin, sınıf mücadelesinin dışında bir pozisyonda konumlandırmaz. Elbette, kendimizi sadece işçi sınıfıyla da sınırlandırmıyoruz. HDP aynı zamanda çok çeşitli toplumsal kesimleri demokrasi, eşitlik, özgürlük, adalet mücadelesinde bir araya getirmeyi hedefleyen bir parti. Farklılıkları birbirine benzetmeye değil, kendi özgünlüklerini koruyarak, ama aynı hedeflerde ortaklaşarak mücadele etmeye yöneliyoruz. HDP bu anlamda benzeri olmayan bir partidir. Ama mütevazıyız, çözüm odaklıyız, geniş perspektifliyiz. Dostlarımızla da, demokrasi güçleriyle de ilişki kurarken niceliğe dayalı

İşçi sınıfının kahir ekseriyeti Kürtlerden oluşuyor. Öte yandan, HDK üzerinden HDP'ye yansımış, orada vücut bulmuş bir sol ittifak zaten var. Tarihsel olarak da HDP'nin yaslandığı miras sol, sosyalist mücadelenin çizgisidir. Kürt siyasi hareketi özünde sosyalisttir, tabanı işçi, emekçi sınıftır, yoksullardır.

hesaplar yapmayız. Bizim açımızdan ilkeler, hedefler, teorik arka plan esastır. "Biz bize yeteriz" rahatlığı yerine, büyük ittifakı kurarken her ferdin katılımının ne kadar hayati olduğunu bilerek hareket ediyoruz. Tarihsel, siyasal, konjonktürel şartlar bunu emrediyor. Bu süreçte karşılaştığımız birtakım kibirli yaklaşımları da olgunlukla, derdimizin ne olduğunu sabırla anlatarak karşılıyoruz. Üçüncü İttifak görüşmelerini bu yaklaşımla yürütmek istiyoruz. Aralık ortalarına doğru

bu görüşmeleri tamamlamayı düşünüyoruz. **Yani 2022'ye Üçüncü İttifak'la mı gireceksiniz?**

Bu konuda şimdiden bağlayıcı bir değerlendirmeye yapamam, ama Türkiye siyasi hayatı açısından 2022'nin tarihi bir yıl olacağını düşünüyoruz. Mevcut iktidarın hızla kan kaybettiği, dikiş tutmadığı göz önüne alındığında, 2022'deki kazanımların erken seçim ve iktidar değişikliğiyle somutlaşması söz konusu. O yüzden HDP olarak tüm ittifak tartışmalarını 2021 içinde bitirip demokrasi güçleri olarak yeni yıla hazırlıklı girmek istiyoruz. **Birtakım kibirli yaklaşımlarla karşılaştığınızı söylediniz, ama tarihsel arka planı olan ideolojik ihtilaflar da yok mu?**

Aslında ideolojik farklılıklar rahatlıkla gide-rilebilir boyutta. Ama bize yönelik bazı eleştiriler var ki, HDP'nin bunları hiçbir koşulda kabul etmesi mümkün değil. Örneğin, HDP hiçbir koşulda Kürt sorununa, Kürt halkının varlık mücadelesine duyarsız kalamaz.

Size Kürt sorununa duyarsız kalmanız yönünde "öneriler" mi yapılıyor?

Tam olarak böyle olmasa da, HDP'nin bu yöndeki duyarlılığını "fazla" bulanlar bunu önermiş oluyor. Bunun bir diğer ifadesi de HDP'nin Türkiye'deki demokrasi, adalet sorununa, sınıf mücadelesine yeterli ilgiyi göstermediğine dair eleştirilerin içine yerleştiriliyor. Oysa adalet sorununun en büyük veçhelerinden biri Kürt sorunudur. Keza ekonomik, sınıfsal meseleler de Kürt sorununu çözmek yerine savaşa dayalı ekonomi politikalarının güdülmesiyle doğrudan ilgili. Öte yandan, Kürt sorunu aynı zamanda bir sınıf sorunudur. Bugün işçi sınıfına, alt sınıflara baktığınızda en çok Kürtleri görürsünüz. Ezcümle, Kürt sorununun çözümünün aynı zamanda pek çok başka sorunun çözümünü de beraberinde getireceğini söylüyoruz. Milliyetçiliğin, ırkçılığın, militarizmin bu kadar işlevselleştirilebilir olmasının nedeni Kürt sorununun çözümsüz bırakılmasıdır. Aslına bakarsanız, artık bunları konuşmak, anlatmak bile gereksiz olmalıydı. Bizim anlattıklarımız herkesin gördüğü, defalarca deneyimlediği gerçeklerin tekrarından ibaret. Özellikle dostlarımızla, demokrasi güçlerine, sol, sosyalist yapılara her seferinde başa dönüp bunları tek tek anlatmak zorunda kalmamalıyız. HDP sadece bir kesime, bir kimliğe, bir renge dayandırılmayacak, tek bir meseleyle, dar bir hedefle tanımlanamayacak kadar geniş bir siyasi perspektife sahip ve bunu da ısrarla görünür kılıyor. Buna rağmen bunu görmemek, hakikati görmek istememekle ilgilidir. Partimizin ilkeleri, programı, tüzüğü gibi, yürüttüğümüz siyaset de nettir.

Selahattin Demirtaş'ın "kimlik siyasetinden kurtulamadık" yönünde bir özeleştirisi vardı. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Deklarasyonumuz Demirtaş'ın öne sürdüğü fikirle uyumlu. Pratik hayatla hedefler, programlar her zaman tam uyum içinde olmayabiliyor. Zaman zaman eksik, yetersiz kaldığımız alanlar var. Önemli olan, eksik bıraktıklarımızın ayırıcılığı olmamız. Kürtlere yaşatılanları da, HDP'nin Türkiye'ye dair hedeflerini de Türkiye'nin belli bölgelerine yeteri kadar anlatamadığımızın farkındayız. Bunu gidermek için dirençle çalışmayı sürdürüyoruz, sürdüreceğiz.

Sesinizi belli bölgelere ulaştıramamanızın tek nedeni devletin baskı politikaları mı?

Hayır, biz asla eksikliklerimizi iktidarın baskıları ile izaha girişmiyoruz. Siyaset yapıyorsak, her türlü baskıya rağmen sesimizi duyurmanın yol ve yöntemlerini yaratmak zorundayız. Öte yandan, Kürt halkına Türk toplumunun da bu rejimin kurbanı olduğunu, yaşanan meselenin Kürt-Türk halkları arasında değil, halklarla iktidar arasında olduğunu yeteri kadar anlatamadık. Demirtaş'ın tespitini yerli yerine oturtmak için bu tespitimizi de ortaya koyuyoruz.

İttifak görüşmeleri olumlu sonuçlanırsa, bu yapı nasıl şekillenecek?

Üçüncü İttifak'ı sadece seçim için ve sandıkta temsil sayısını görüşmek, paylaşmak için geliştirmek istemiyoruz. Devletçi bloklar dışında üçüncü yolu temsil etmek, demokratik bir ülke ve yerinden yönetimi var etmek için elzem. Sorunlara çözüm bulmak için tüm kesimlerin birlikteliğini yaratmak ve en acili de mevcut iktidarı göndermeye motive olmuş bir mücadele hattı örmek durumundayız. Sorunlara dair çözüm stratejimiz gününbirlik siyasi çıkarlara, sandalye bölüşüm hesaplarına indirgenemeyecek kadar derinlikli, uzun erimlidir. O yüzden üçüncü yolu kurarken çok uzun bir yolculuğu da planlıyoruz. Bizim açımızdan üçüncü yol uzun yoldur.

Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı siyaseti domine ediyor, iktidar mücadelesinin bu iki ittifak arasında yürüdüğü görülüyor. Bu durumda Üçüncü İttifak'ın geleceği belirleme

gücü olabilir mi?

Mevcut iki ittifakın devletçi refleksleri var. Bir buçuk yıldır tarlalarda, fabrikalarda yaptığımız görüşmelerde, yoksulluğa karşı yürüttüğümüz faaliyetlerde, ezilen toplumsal kesimlerin mevcut iktidara öfkeli, ama Millet İttifakı'na da tepkili yaklaştığını gördük. Bu iki blokun da topluma umut vermediğini, üçüncü bir seçeceğin bir mecburiyet kadar tarihsel bir imkân da barındırdığını düşünüyoruz. Sol siyasete, demokrasi mücadelesine yeni bir ivme kazandırabiliriz. Bunun da yolu tüm ezilenlerin güçlerini birleştirmesini sağlayacak öncü siyasetten

Kürt sorununun çözümünün aynı zamanda pek çok başka sorunun çözümünü de beraberinde getireceğini söylüyoruz. Milliyetçiliğin, ırkçılığın, militarizmin bu kadar işlevselleştirilebilir olmasının nedeni Kürt sorununun çözümsüz bırakılmasıdır.

geçiyor. Aslında biz tabandan gelen talebin de etkisiyle üçüncü seçeceği ortaya koyuyoruz. Taban "birleşin" diyor. Demokratik mücadelenin inşa zemini toplumdur. Türkiye toplumu iktidarın kutuplaştırma siyaseti nedeniyle bölündüğü, parçalandığı halde, ortaklaşma iradesi yine toplumdan çıkıyorsa, bunu düşünmek zorundasınız. 31 Mart yerel seçimleri öncesinde siyaset üstten bir ortaklaşma sağlayamayınca taban doğrudan buna müdahale ederek ortak bir tavrın örülmesini zorladı. Böylece iktidar büyük şehirlerde devrildi. Bundan hepimizin çıkarması gereken dersler var.

HDP'nin kapatılması davasına dönersek, bu davanın 2022'de sonuçlanması söz konusu mu? Kapatma davasına paralel ilerleyen Ko-

bani davasında neler oluyor?

Kobani davası tam bir kumpas ve hakikati çarpıtma davası. Yargılama sürecinde mahkeme heyeti sürekli siyasi müdahalelere uğradı, heyet başkanı ve bir üye görevden alındı. Ayrıca, kimi siyasetçilerin mahkeme heyetiyle sistematik görüşmeler yaptığına dair elimizde bilgiler var. Bu dava hızlandırılarak kapatma davasına payanda yapılmak isteniyor. Daha doğrusu, kapatma davasının zemini olarak Kobani davası kurgulanıyor. Çünkü kapatma davasında siyaset yasağı istenen arkadaşlarımızla ilgili hiçbir dava sonuçlanmış, hükme bağlanmış değil. Çoğu hâlâ fezleke düzeyinde soruşturmalara. O yüzden Kobani davasını sonuçlandırıp HDP'yi kapatacak, pek çok arkadaşımıza siyaset yasağı getirecek bir dayanak oluşturmak istiyorlar. Zaten Kobani davası veya başka siyasi müdahaleler olmazsa, mevcut delillerle kapatma davasının aleyhimize sonuçlanması imkânsız.

Kobani davasında HDP neyle suçlanıyor?

İŞİD'in Eylül 2014'te Kobani'ye yönelik saldırısını izleyen süreçte HDP'nin halkı sokağa çağırdığı, halkı tahrik ettiği ve dolayısıyla 6-8 Ekim olaylarında yaşananlardan HDP'nin sorumlu olduğu suçlaması var. Fakat olayların müsebbibinin HDP olduğuna dair hiçbir somut delil yok. HDP'nin o günlerdeki çağırısı, demokratik zeminde herkesin Kobani'yi sahiplenmesi yönündeydi. Nitekim, sahiplenme gösterilerinin olaylara dönüşmemesi için, başta o dönemki eşbaşkanımız Selahattin Demirtaş olmak üzere, HDP yetkililerinin özel çabaları olduğuna dair açık veriler bulunuyor. Bu kapsamda Sayın Öcalan'la diyalog kurulduğu, Öcalan'ın çağırısıyla da olayların durulduğu bizzat AKP yetkilileri ve devlet tarafından biliniyor. Olaylarda katledilenlerin çoğu HDP'liydi ve bu cinayetlerle ilgili açılmış tek bir soruşturma yok. Oysa bazı insanların doğrudan kolluk güçlerinin açtığı ateşle hayatını kaybetti.

Ve bunlarla ilgili dava açılmadı, öyle mi?

Hayır, bir soruşturma bile yapılmış değil. Çok sayıda aile katledilen yakınlarının faillerinin bulunması için suç duyurusunda bulunduğu halde soruşturma açılmadı. O olayları bir gazeteci olarak takip etmişim. Çözüm süreci devam ediyordu ve hükümet yetkilileri, kontrol edemedikleri bazı güvenlik güçleri olduğunu aktarıyordu. Kontrol edilemediği söylenen o güçler Kobani'yle dayanışma gösterilerinin olaylara dönüşmesine, demokratik zeminden çıkmasına yol açtı. Avukatlarımız o sürece dair ciddi deliller sundukları halde, siyasi saiklerle hareket eden mahkeme heyeti bildiğini okuyor. Düşünün, Rojava bölgesinde şu an yönetimde olan PYD'nin (Demokratik Birlik Partisi) o dönem kendi web sitesinde yayınladığı bir açıklama HDP'nin e-mail adresine de gönderilmiş ve

mahkeme heyeti bunu HDP'ye yönelik bir talimat olarak yorumlayıp suçlamalar yapıyor. **Kobani olaylarında, aralarında Yasin Börü'nün de bulunduğu dört kişiyi öldürme iddiasıyla tutuklanan 14 yaşındaki Mazlum İ. olay esnasında 140 kilometre uzaktaki bir düğünde olduğunu kanıtlayan deliller sunulmasına rağmen mahkûm edildi ve yedi yıldır hapiste...**

Emin olun, buna benzer onlarca olay var. Avukatlarımız kumpas davasında mahkemeyi tarafsız ve dürüst bulmadıkları için, hukuki delillerle mücadele etmenin anlamsızlığına da vurgu yaparak, onlarca delil sunuyorlar. Fakat davanın amaçlarından biri, o dönem demokratik eylemlerle Kobani'yi savunmanın, o barbar saldırıya karşı durmanın meşruluğunu ortadan kaldırmak. Çünkü o dönem Kobani'nin düşmesini isteyen iktidarın öfkesi sürüyor. Davadaki ikinci gaye de, az önce söylediğim gibi, HDP'yi hiçbir maddi zemine dayanmayan bu davayla mahkûm etmek. Tutuklu Mazlum İ. 140 değil, 1400 kilometre ötede bile olsa, bunu delilleriyle ortaya da koysa, gerçek fail çıkıp "ben yaptım" bile dese, mahkûm olmaktan kurtulamayacaktı. Çünkü kurguladıkları bir senaryo var ve o senaryoya sadık kalmaya niyetliler. Keza bunun üzerinden Demirtaş'a karşı da bir karalama kampanyası yürütüyorlar. Olaylarda çoğunluğu HDP'li 50'ye yakın insan hayatını kaybettiği halde tek bir isim, Yasin Börü sembol isim olarak seçilmiş durumda. Katledilen 30'u aşkın HDP'li den tek birinin bile ismi kesinlikle anılmıyor.

HDP'nin kapatılması seçim sonuçlarını iktidar lehine değiştirir mi?

AKP'liler bilsin ki, HDP'nin kapatılması davası onların ayaklarına dolanır. HDP'yi kapatma fikrinin iktidar içinde ne kadar gelişkin olduğunu bilmiyoruz, ama bunun MHP'nin talebi olarak dayatıldığı, AKP'nin de MHP'yle ortaklığını sürdürmek adına bunu kabul ettiği görülüyor. Elbette AKP de HDP'den kurtulmak ister, ama bunu kapat-

ma yöntemiyle gerçekleştirdiğinde kimin kaybedeceğini henüz kestiremiyor. AKP içinde belli bir grubun HDP'nin kapatılması durumunda nasıl bir faturayla karşılaşacaklarına dair hesap kitap yaptıklarını biliyoruz. Bir kesim de kapatma yerine kolunu kanadını kırarak bir plan üzerinde çalışıyor. Ama biz sonucu biliyoruz: Partimizi kapata-

Üçüncü İttifak'ı sadece seçim için istemiyoruz. Türkiye'deki sorunlara dair çözüm stratejimiz gününbirlik siyasi çıkarlara, sandalye hesaplarına indirgenemeyecek kadar derinlikli, uzun erimlidir. Üçüncü yolu kurarken uzun bir yolculuğu planlıyoruz. Bizim açımızdan üçüncü yol, uzun yoldur.

rak da, önümüze başka engeller koyarak da bizi zayıf düşüremezler. Bizim yaptırdığımız kamuoyu araştırmaları ve bizim dışımızda yapılan kimi kamuoyu yoklamaları HDP'nin oyunun yüzde 17'lere kadar çıktığını gösteriyor. Nitekim, geçtiğimiz günlerde KONDA genel müdürü Bekir Ağırır da partimizin oylarının yüzde 15 civarında olduğunu söyledi. Net olarak söylüyorum ki, partimiz kapatılırsa bu oran yüzde 20-25'lere dayanır. Halihazırda Kürdistan'da partimize yönelik müthiş bir sahiplenme var. Daha önce partimize mesafeli olan kesimler de yürütülen baskılar karşısında HDP'ye yöneliyor.

Peki, partinizin kapatılma ihtimali var mı?

Bırakın partimizi, hemen her gün Anayasa Mahkemesi'nin kapısına kilit vurma tehdidinde bulunan bir iktidar ortağı varken, elbette böyle bir ihtimal var. Fakat partimizi kapatarak yolumuzu tıkayamazlar.

HDP kapatılırsa seçimlere nasıl gideceksiniz? Bağımsız adaylarla mı, başka bir parti çatısı altında mı, yoksa oluşacak sol ittifakla mı yol almayı düşünüyorsunuz?

Bizi düşman belleyenlerin kafasına karpuz kabuğu düşürmek istemediğimiz için seçeneklerimizi sıralamayalım. Ama çok fazla seçenek var ve seçmenimiz en iyi seçeneği tercih edeceğimizden emin olabilir.

Ekonomik krizde esas yük yoksulların, alt sınıfların sırtına yüklenmiş durumda. İşsizliğin en yoğun olduğu bölgelerden Kürdistan'da ekonomik krizin etkileri nasıl görülüyor?

Kürt halkı neredeyse kırk yıldır özel politikalara maruz bırakılıyor. Her ne kadar baskılar hep siyasi çerçevede gibi görünse de, saldırı araçlarından en büyüğü de ekonomiktir. Halkımızı yoksul, devlete muhtaç bırakma politikası sistemattır. Bu politikayı en sinsi ve etkili yöntemlerle kullanan iktidar AKP oldu. Yoksullaştırılmış halkı sadakayla kendine bağımlı kılarken, dar bir sermaye çevresini de palazlandırdılar. Bugünlerde çiftçiler elektrikle terbiye edilmek isteniyor mesela. İnsanlar elektrik faturalarını ödeyemedikleri için hasatlarını kaldıramıyor. Doğalgaz ve yakıt sorunu çetin kış koşullarında katlanılamayacak boyutlara gelecek. Hayvancılık bitirildi, çiftçilere destek programlarından yararlanılamıyor. İktidarın yoksullaştırma politikasına bir de kuraklık ve pandemi eklenince sorunlar çok daha korkunç bir boyut kazandı. Şu anda Kürdistan'daki gelir ortalaması Türkiye genelinin çok altında. Mardin'de köylerle ilgili karşılaştırma yaptık. AKP'ye oy vermiş köylerin çoğuna elektrik şirketleri uğramış bile değil, ama HDP'li köylüler elektrik faturaları altında eziliyor. Hal böyleyken bizim sınıf mücadelesinin en önemli parçası olmadığımızı, olmayacağımızı kim, nasıl iddia edebilir?

SÖYLEŞİ: İRFAN AKTAN

Akbabalar ve köstebekler

Türkiye metropollerinin *Barınamıyoruz* hareketinin eylemlerine tanık olduğu günlerde, 26 Eylül'de Berlin'de konut hakkı eylemcileri, yatırım fonlarının elindeki konutların kamulaştırılması için gidilen referandumda büyük bir zafer elde etti. Ardından, bir kazanım haberi de 26 Ekim'de İspanya'dan geldi. Başta 2017'de kurulan *Kiracılar Sendikası* olmak üzere taban örgütlerinin kararlı mücadelesiyle, hükümet yatırım fonlarının elindeki konutlara kira tahdidi getiren *Barınma Yasası*'nı çıkarmak zorunda kaldı. Dünya çapındaki barınma krizine ve akbabaların saldırısını püskürtme hareketlerinin filizlendiği iki coğrafyaya, Berlin ve Barcelona'ya yakın plan...

ULUS ATAYURT

"Küreselleşme döneminin kredi dopingi işe yaramaz hale geldiğinde ve 'para babaları'nın' daimi diktatörlüğü henüz tesis edilmişken geç kapitalizmin vurguncularının ne türden bir afyonla çıkageleceğini ancak merak edebiliriz. Ya da fikirlerinin suyunu çekeceğini umut edebilir miyiz?"

Wolfgang Streeck, *How Will Capitalism End*

Pandemi sonrasında gerek kapitalist merkezlerde, gerek Türkiye gibi çeper kapitalist coğrafyalarda, gerekse Çin gibi "büyümenin motoru" bir ülkede hızla katmerlenen barınma sorunu geniş kitleleri evsizliğin eşliğine sürüklerken, finansal kapitalizmin havalayı zorlayan akıldışılığı iyice ifşa oldu: *Forbes* 2021 raporuna göre, pandemi sırasında dolar milyarderleri listesine ortalama gelirleri iki milyar dolar olan 493 yeni isim eklenirken, en zengin ilk 10'un gelirleri 687 milyardan 1,15 trilyon dolara çıktı.

Öte yandan, bu eğilim pandemiyle birlikte hızlansa da, aslında ne giderek ivmelenen eşitsizlik ne de barınma krizi yeni. 2008'de patlak veren emlak piyasaları bazlı kriz sırasında, ABD'de her gün en az 10 bin aile evini kaybetti. Sonraki beş yıl boyunca ülkede en az 35 milyon kişi evinden oldu. Her yıl 90 milyar dolarlık konut satışı yapan ABD kökenli uluslararası Cushman and Wakefield emlak hizmetleri şirketinin 2015 raporuna göre, aynı yıl 443 milyar dolarlık uluslararası konut satışı gerçekleşmişti. Şirket sonraki yıllarda piyasanın daha da ivme kazanacağını tahmin ederken yanılmıyordu. 2011-2017 yılları arasında "yatırım şehirleri" diye adlandırılan Hong Kong, Londra, Münih, Stockholm, Sydney, Barcelona, Vancouver ve benzeri metropollerde konut fiyatları yüzde 50'nin üzerinde değerlendirildi.

Zincirlerinden boşalan metalaşma

Emlak piyasasında yaşanan, yakın zamana kadar sonu gelmeyeceği düşünülen bu muazzam genişlemenin asli faillerinin konu-

ta ihtiyaç duyan geniş halk kitleleri olduğu yanılmasına kapılmamalı. Gerek Pandora belgelerinde ifşa edilen vergi cennetlerine park eden yüklü meblağlar, gerekse 2011'de sıfır seviyesinden 2021'de üç trilyon dolar değere ulaşan ve emek-değer kuramını aşındıran kripto para birimleri, finansal kapitalizmin devletlerin fiyat-para ile denetleyebildiği dönemi bir avuç zengin adına sonlandırmaya niyetli olduğunu gösterse de, buzağının asıl büyük kütlesini emlak sektörü oluşturuyor. Ölçek yenilir yutulur gibi değil: 2008 krizinden dokuz yıl sonra, 2017'ye gelindiğinde, küresel ölçekteki varlıkların yüzde 60'ı emlakta oluşuyordu ve toplam değerleri 217 trilyon dolara ulaşmıştı.

Karl Polanyi kapitalist piyasaların devletin müdahaleleriyle sadece düzenlenmediğini, bizzat şekillendirildiğini, hatta bir ölçüde yaratıldığını söyler. Polanyi'ye göre, kapitalist gelişmenin nihai ütopyası ilerleme adına özünde her şeyin metalaştırılması, kendi kendine işleyen bir piyasaya dahil olmasıdır. Ancak, Polanyi'nin "kurmaca emtia" diye adlandırdığı emek, arazi (bu yazı itibarıyla konut) ve paranın tam mânâsıyla metalaşması, yani kullanım değerlerini tamamen kaybetmesi kapitalizmin kendi ilerleyişine, birikimine sekte vurur, ütopyasını tüm toplum adına distopyaya dönüştürür.

Bu nihai distopyayı bir nebze somutlaştırmak için kapitalist merkezlerde, örneğin Londra'da, sıfır gelirli bir iş akdiyle çalışan, tüm barınma imkânları yatırım bankalarının elindeki piyasa koşullarında şekillenen, parasal genişlemenin üretim-emek ile ilişkisinin koptuğu bir ortamda varolma savaşı veren bir evraksız göçmeni hayal etmek yeterli. Tüm toplumu bu evraksız göçmenin şartlarına itekleyen, son kerte kendi birikimine de sekte vuran günümüz finansal kapitalizmi, iktisatçı Wolfgang Streeck'in deyişiyle "zincirlerinden boşalmış bir metalaşma" sürecinde ilerliyor.

Streeck'e göre, "demokratik kapitalizm" sermaye ancak toplum tarafından mecbur bırakıldığı ya da "ikna edildiği", böylece emek,

konut ve paranın metalaşmasında değişen ölçülerde frene basıldığında hayatta kalabilir. Ancak finansal küreselleşmenin "ikna kapasitesinin" mecrasını, yani kamu otoritesini aşındırdığı, finans ve devlet arasındaki alanın silikleştiği günümüzde, fren mekanizmalarından büyük ölçüde mahrumuz.

Goldman Sachs iktidarı

II. Dünya Savaşı'nın ardından emekçi sınıflar ve sermaye arasında geçici bir görece denge- nin yaşandığı "demokratik kapitalist" ülkelerde devletlerin tercihi yurttaşlar yerine finansal sermayeden yana yaptığı bir dönemde olmakla kalmıyoruz, devlet ile finans arasındaki ayrım giderek kayboluyor. AB Rekabet Komisyonu'nun başında olduğu süre boyunca Alman kamu bankacılık sistemini paramparça etmekle, böylece başta Yunanistan olmak üzere birçok ülkeyi içi boş tahvil ve bono spekülasyonu ile borç batağına sürükleyecek altyapıyı kurmakla iştigal eden Mario Monti, görevinden ayrıldığında, çürük varlık üretiminin piri Goldman Sachs yatırım bankasına danışman olarak atanarak ödüllendirilmişti.

Yunanistan'ın sahte verilerle AB para birliğine alındığı, dolayısıyla kuzey sermayesinin ülkeye sağanak yağmur gibi akmaya başladığı dönemde Yunanistan Merkez Bankası'nın başında bulunan Lukas Papademos söz konusu verileri Goldman Sachs'a hazırlatmıştı. Yunanistan'da krizin zirve yaptığı 2011'de Lukas Papademos başbakan konumundayken, ülkeyi en az 2060'a kadar borç batağına saplayan planı hazırlayan AB Merkez Bankası başkanı Mario Draghi bu görevinden önce Goldman Sachs'ın tepesinde yer alıyordu.

Öte yandan, günümüzde "kapitalizme reset atmaktan" bahseden bir Dünya Ekonomik Forumu bulunsa da, patronların eğiliminin "eksik tüketim krizi"ni bir nebze dindirmekten ileri gitmesi zayıf ihtimal. Dolayısıyla, barınma sorununun çözümünün önemli ön şartlarından biri tabandan yükselen, kamu otoritesine baskı uygulayan ve paradigma değişikliğinin yolunu açan bir halk hareketinin inşası. Barınma hakkı ala-

2017'de kurulan Kiracılar Sendikası dört senelik sıkı mücadelenin ardından İspanya'da kiracılar lehine Konut Yasasını çıkarmayı başardı

nında bu türden bir hareketin filizlendiği iki coğrafyaya, Berlin ve Barcelona'ya bakmadan önce, somut düşmanı yakından tanıyalım.

Blackstone - Kiracılar Sendikası çatışması
Barcelona'nın kadim işçi ve göçmen mahallesi Raval'ın Mağripli ve Pakistanlı bakkallar, kasaplar, manavlar, sokak satıcıları, evsizler, şehre yeni gelmiş göçmenlerle dolu meşhur Hospital Sokağı'ndaki 99 numaralı binanın önünde yüzlerce kişi rengarenk pankartlarla, canlı müzik eşliğinde kutlama yapıyor.

2017'de kurulan *Kiracılar Sendikası*'nın Temmuz 2019'da örgütlediği 15 günlük direniş festivalinin ardından, söz konusu binayı yakın zamanda satın alan, dünya ölçeğinde ipotekzedelerin evlerine, emekçi mahalle sakinlerinin dairelerine, sosyal konutlara çökmekle meşhur *Blackstone* adlı akbaba yatırım fonu yelkenleri suya indirdi: Binada yaşayan ailelerin tahliye edilmesi kararını geri çekti ve binayı sosyal konut olarak kullanma konusunda belediyeyle anlaştı.

Barcelona sakinlerinin bu dirençli mücadelesi *Blackstone*'un son yıllarda zaten yıpranmış imajını yerle yeksan eder, dadandığı başka coğrafyalarda Raval sakinlerine destek gösterileri düzenlenirken, dünya çapındaki barınma sorununda akbaba fonların payının araştırılmasına da ivme kazandırdı.

Trump'ın başkanışmanlarından, Çin lideri Xi Jinping dahil farklı coğrafyalarda siyasilerle içli dışlı, birçok şöhretin katılımıyla yatırımcılara verdiği ultra lüks yat partileriyle nam salmış *Blackstone*'un CEO'su Stephen Schwarzman, 2021 itibarıyla, 684 milyar dolarlık yatırım kapasitesinin başında. Bir karşılaştırma yapmak adına, tüm pandemi sürecinde AB'deki kamu desteklerinin 590

milyar dolar olduğunu belirtmekte fayda var.

Blackstone'un sadece İspanya'da, hemen tamamını 2008 krizinden sonra bir düzine farklı şirket üzerinden satın aldığı 100 binin üzerinde dairesi olduğu tahmin ediliyor. 2013'te, Madrid'de, dönemin Halk Partisi'nden (PP) belediye başkanı Ana Botella'nın oğlunun komisyonculuğunu yaptığı anlaşmayla satın aldığı 1800 sosyal konutun değeri sadece beş yılda yüzde 227 arttı. 2019'da, Birleşmiş Milletler konut hakkı raportörü Leilani Farha ve

**Finansal kapitalizm
devletlerin fiyat-para ile
denetleyebildiği dönemi
bir avuç zengin adına
sonlandırmaya niyetli ve
buzdağının asıl büyük kütlesi
emlak sektörü. Ölçek yeniler
yutulur gibi değil: 2017'ye
gelindiğinde, küresel ölçekteki
varlıkların yüzde 60'ı
emlaktan oluşuyordu.**

avukat Surya Deva, BM'ye yazdıkları bir dizi mektupla *Blackstone*'un Çek Cumhuriyeti, Danimarka, ABD, İrlanda, İspanya ve İsveç gibi ülkelerdeki ağır konut hakkı ihlallerini ifşa etti.

Blackstone şimdilerde Kopenhag, Brooklyn ve Berlin'de sosyal konutlara çökmeye çalışırken, 2008 krizinin ardından sadece ABD'de borçlarını ödeyemeyen 80 bin ailenin evlerini ucuz kapatıp hepsini yerinden yurdundan ederken, New York'un düşük gelirli 30 bin kişiye ev sahipliği yapan, kira tahditli Stuyvesant Town-Peter Cooper Sitesi'ni ele geçirdi.

Almanya seçimlerinin galibi

26 Eylül 2021 akşamı Berlin'de, özellikle merkezdeki Mitte ve Kreuzberg ilçelerinin sokaklarında büyük bir kutlama yaşanıyor. Ama kutlayanlar genel seçimlerden yüzde 25,7 ile kıl payı birinci çıkan Sosyal Demokrat Parti'nin taraftarları değil. Ellerindeki Almanca, İngilizce, Arapça ve Türkçe pankartlarda "Herkes için barınma, yüksek kiralara ve zorla tahliyelere karşı omuz omuza" yazan binlerce Berlinli, genel seçimlerle aynı gün, akbaba yatırım fonlarının elinde bulunan konutların kamulaştırılması için yapılan referandumda kazanılan büyük zaferin tadını çıkarıyor.

Rakamlar yine dudak uçuklatan cinsten: Berlin sınırları içinde, sadece 12 şirketin elinde 247 bin daire var. Yani, kent nüfusunun dörtte birini barındıracak kadar konuttan söz ediyoruz. Üstelik, referandum sadece üç binden fazla konuta sahip yatırım fonlarını kapsıyordu. Nüfusunun yüzde 17'sinin ev sahibi olduğu Almanya'nın başkentine ve en büyük şehrine, kelimenin düz anlamıyla, akbaba yatırım fonları çökmüştü.

Berlin'de en çok konuta sahip şirkete atıfla "Deutsche Wohnen & Co.'yu Kamulaştır" şiarıyla örgütlenen, oy kullanma hakkı olan Berlinlilerin yüzde 74'ünün katıldığı referandum sonucunda, kamulaştırmaya yüzde 59,14 evet çıktı. Bu oran, Yeşiller ve Sol Parti'nin aksine kamulaştırmaya karşı çıkan, Berlin'de birinci parti konumundaki Sosyal Demokrat Parti'nin Berlin eyaletinde aldığı oyun neredeyse üç katına tekabül ediyor. Üstelik bu oldukça yanıltıcı bir rakam. Zira Berlinli konut hakkı aktivistleri meseleyi referanduma götürmek için toplanması gerekli olan 175 bin imzanın iki katına, 375 bine ulaşsa da, imzaların yaklaşık yüzde 30'u geçersiz sayıldı. Çünkü Berlin

nüfusunun yüzde 22'si, bir kısmı onlarca yıldır şehirde yaşasa da oy kullanma hakkından mahrum bırakılmış göçmenlerden oluşuyor. Aktivistlerin kampanya boyunca bir düzine dilde pankart hazırlamaları tam da bu yok sayılan hemşerilerini kapsama azminden kaynaklanıyordu. Kısacası, oy hakkı gasp edilen Berlinliler de referanduma katılabilseydi, her dört kişiden en az üçü kamulaştırma talebinde bulunacaktı.

Öte yandan, gençlik kollarının hararetle desteklemesine rağmen, "çakma" sosyal demokrat SDP'nin ileri gelenlerinin kamulaştırmaya karşı çıkmasında şaşılacak bir yan yok. 1993-2014 arasında Berlin'in sosyal konut stoğu yüzde 44'ten yüzde 20'ye düşerken, 2000'lerin ilk on yılında 200 bin sosyal konutu satan SDP bu durumun en büyük pay sahibiydi.

Paravan şirketler ağı

Berlin'deki bu manzarada tanıdık bir aktörün karşımıza çıkması imkânsız. Birkaç yıl önce, Kreuzberg'in sosyal koruma altındaki bir blokunun sakinleri Noel zamanı apartman kapılarında bir ihbarnamelerle karşılaştı. İhbarname mülk sahibinin değiştiğini, yeni bir kira kontratı için başvurmaları gerektiğini bildiriyordu. Kısa süre sonra, fahiş kira artışını ödeyemeyeceği belli olan kiracılara tahliye emri geldi. Ancak bu insanlar ne kadar uğraşsalar da yeni ev sahibinin kim olduğunu uzun süre öğrenemedi.

Eldeki bilgiler vergi cenneti Lüksemburg'daki, sonradan Blackstone'a paravanlık yaptığı anlaşılacak bir şirketi işaret ediyordu. İktisatçı Christoph Trautvetter'in yaptığı araştırmaya göre, Blackstone son yıllarda Berlin'de en az 3500 daire aldı. "En az", çünkü Almanya yasaları tapu kadastro bilgileri konusunda çok sıkı davranıyor. Asıl önemlisi, Blackstone bir hayalet dönüşmek için elinden geleni yapıyor. ABD, vergi cennetleri, Lüksemburg, Almanya arasında 17 paravan şirket üzerinden iki yönlü para transferi yapan Blackstone bu şirketler arasında sahte borç-faiz ilişkileri kurarak Almanya'da gelir vergisi ödemiyor. Ve tüm bunlar gerek federal hükümetin, gerekse eyalet yönetimindeki büyük ortak SDP'nin gözleri önünde oluyor.

Bir yandan da Berlin söz konusu olduğunda Blackstone "küçük" bir aktör. Aslında büyük oranda SDP'nin sattığı konutları alan ve Blackstone'un ardında duran gerçek aktörün, Goldman Sachs'ın yatırım bankaları olan Deutsche Wohnen'in 113 bin, Vonovia'nın 43 bin dairesi bulunuyor.

Öte yandan, Berlin'de barınma şartlarının ağırlaşması ölçüsünde örgütlenme de müthiş

bir ivme kazanarak siyasetçileri fena sıkıştırıyor. Ömrü boyunca oturduğu ev özelleştirildikten sonra emekli maaşının yüzde 60'ını kiraya vermek zorunda kalan Berlin Kiracılar Birliği'nin önde gelen sözcülerinden Barbara von Borovitz gibi deneyimli, ortalama gelirleri kentin konut stokunun yüzde 5'ine, kent merkezinde ise sadece yüzde 1'ine yeten genç aktivistler giderek el artırıyor.

İlk kazanımlar, utangaç girişimler

İlk kazanım 2014'te, sosyal konutları haraç mezat satmakla nam salmış dönemin SDP'li belediye başkanı Klaus Wowerheit konut kısıtlılığından yakınıp 2008'de park haline getirilen, Berlinlilerin futbol oynadığı, mangal yaptığı, uçurtma uçurduğu, güneşin keyfini çıkardığı eski havalimanı Temperhofer Feld'e 4700 daire ve AVM yapmaya soyundugunda elde edildi. Dairelerin bazılarını sosyal konut olarak tahsis etmeyi önerip kentlilerin ağzına bir parmak bal çalmaya yeltenen Wowerheit'a Berlinliler referandumda yüzde 65'le net bir hayır dedi.

Kiracılar Sendikası Nisan 2020'de kira grevinin düğmesine bastı ve Barınma Yasası'nın Eylül 2020'de Katalunya Parlamentosu'nda kabul edilmesine önyak oldu. İspanya hükümeti 25 Ekim'de yasayı tüm İspanya'da geçerli kıldı.

Barınma krizi derinleştiği, dolayısıyla halk hareketi yükseldiği ölçüde gerek federal hükümet, gerekse Berlin yönetiminin utangaç girişimleri iki kez mahkemeden döndü. İlk, Merkel hükümetinin 2015'te çıkardığı, nüfus açısından yoğun kentsel bölgelerde yeni kontratlardaki kira artışının bölgenin ortalamasından en çok yüzde 10 fazla olabileceğini söyleyen Kiralara Fren Yasası mülk sahipleri arasında adaletsizlik yarattığı gerekçesiyle, 2017'de

Berlin Eyalet Mahkemesi'nce reddedildi.

Ardından, Berlin'de çığ gibi yükselen kiracı örgütlenmesinin 2019'da aldığı kamulaştırma referandumu kararının gölgesinde, SDP hükümeti 2020 başında kira tahdidi yasasını çıkardı. Yasaya göre, 2014'ten önce inşa edilmiş konutların kirası 2019 rayicinde dondurulacak, coğrafi konum ve altyapı durumu dikkate alınarak kimi konutların kiralalarında yüzde 20'ye varan indirimler yapılacaktı. Ancak Hristiyan Demokrat Parti, Hristiyan Birlik Partisi ve ultra liberal Hür Demokratik Parti'den 248 milletvekilinin başvurusuyla Almanya Federal Anayasa Mahkemesi Berlin Eyaleti'nin böyle bir yasa çıkarmaya yetkisi olmadığına karar verdi. Üstelik kiracılar "eksik" ödedikleri kiraları tamamlamak zorunda kaldı.

"Gerçekçi radikaller" ve mahir bir örgütlenme

Vahim barınma sorununu çözmekten uzak bu iki uygulama reddedilince Berlinliler referandumla yönelik örgütlenmeye dört elle sarıldılar. Zira enflasyonun 2021'den önce sıfır olduğu, hatta ekside seyrettiği ülkede, başkent sakinlerinin gelirleri sabit kalırken kira fiyatları 2009-2019 arasında tam iki kat artmıştı. Referandum talebinin dile getirildiği 2019'daki yürüyüşe 40 binin üzerinde kentli katıldı.

Dahası, örgütlenmenin çekirdek kadrosu, otuz yıl boyunca yer aldığı yerel örgütlenmelerden süzülen deneyimlerini Radikaller için Kurallar -Gerçekçi Radikaller için Pragmatik Bir Elkitabı'nda paylaşan Saul Alinsky'yi selamlarcasına, onun tüm önerilerini hayata geçirdi. Alinsky'nin "Sağlam bir taktik, halkınızın hoşuna gidendir" şiarına uygun olarak, yaptıkları gösterilerde rengârenk kıyafetleri, müziği, çok-dilliliği hiç eksik etmediler.

Daha da önemlisi, Alinsky yerel aktivistlere mümkün olduğunca "düşmanın uzmanlık alanının dışına çıkmalarını" önerir. Berlinli iki bin aktivist şehrin tüm mahallelerine dağılıp yatırım fonlarının gözler önünden itina ile saklanan mekanizmasını, emlak gibi çakılı varlıklara kaçışının nedenlerini, faileri ve sonuçlarını anlattı. Bu çekirdek iki bin aktivistin eğittiği yeni aktivistler ise bilginin dağılışı üzerinde bir çarpan etkisi yaratırken Londra ve Barcelona'daki yoldaşlar arasında bir ağ serilmeye başladı.

Referandum sonucunun yasalar nezdinde bağlayıcılığı olmasa da, Polanyi'nin deyişiyle, tabandan neşet eden ve kamu otoritesini kendi saflarına katacak bir karşı hareketin ilk adımları atıldı. Üstelik bu adımların pandemi şartlarında gerçekleşmesi Berlin halkında bir zihinsel sıçrama yarattı. Zira

Tişörtte şu yazıyor: "Deutsche Wohnen ve benzerlerini kamulaştır!" Alinsky'nin izinde, Berlin'deki şenlikli direniş zaferle sonuçlandı

Berlin Senatosu'nca 28,8 ila 36,6 milyar avro arasında hesaplanan, aktivistlerin ise 18,1 milyar avro olarak tespit ettiği kamulaştırma bedeli AB'nin hızla 540 milyar avroluk bir yardım paketini, üstelik bu sefer bankaları pas geçip doğrudan kamuya yönelik örgütleyebilmesiyle beraber yüksek bir meblağ gözükmekten çıktı. İlaveten, vergi cennetlerine kaçacak yüksek kiralara yerine, Berlinlilerin gerçek ihtiyaçlarını giderecekleri, arzularını tatmin edebilecekleri bütçelerinin artmasının yerel ekonomiye kazandıracığı çarpan etkisi de gözardı edilemez bir argüman.

"Evimizde kalıyoruz"

Müzik endüstrisine kafa tutmasıyla tanınan Washington post-hardcore sahnesinin özgün grubu Fugazi, bir sabah bir ailenin evlerinden zorla tahliye edilmesini anlattığı "Cashout" (Nakte Çevirmek) şarkısında, konut piyasasındaki siyaset-finans ilişkisini ortaya seriyor: "O küçük domuzcuk pazara inmiş, o yüzden kapı dışarı ediyorlar herkesi / Seçilmişler ne de hevesli ortaklar / Bakın maçın tüm biletlerini kimler alıyor / İnşaat talep ediyor ve kapıyor memurunu."

Blackstone gibi akbaba fonlarına karşı, evlerine tahliye emri gelen ailelerin yanında, polise karşı göğüs göğüse mücadele eden *Kiracılar Sendikası* Barcelona'da kurulduğu 2017'den beri hızla büyüdü ve birçok etkili örgütlenme gibi Katalunya'dan başlayıp tüm İspanya'ya yayıldı. Tahliyelere karşı bariyerlerle yetinmeyen *Kiracılar Sendikası* aynı zamanda yatırım fonlarının boş dairelerine barınma sorunu yaşayan kişi ve aileleri yerleştiriyor. Zira, Berlin'den farklı olarak, İspanya'daki fonlar kent merkezlerine yakın konutlarda kira spekülasyonuna giderken, kent çeperlerinde çöktükleri evlerin büyük kısmını fiyat dalgalanmaları sırasında hızla alıp satmak için boş tutuyor. Öyle ki, ülke nüfusunun beşte birinden fazlasını barındırabilecek yaklaşık 3,4 milyon daireyle İspan-

ya, Avrupa'da boş konut stokunda liderliği elinde bulunduruyor.

2008 krizinden sonra üniversiteden mezun olan, ömürleri boyunca ev alma imkânı bulunmayan gençlerin, emekli maaşları kira ödemeye yetmeyen yaşlıların, evraklı-evraksız göçmenlerin meclis örgütlenmesiyle oluşturdukları *Kiracılar Sendikası*'nın hızlı yükselişi devlet-sermaye nezdinde alarm zilleri çaldırmakta gecikmedi. Sendika üyesi üç kişiye,

Berlin'de, sadece 12 şirketin elinde 247 bin daire var.

Kent nüfusunun dörtte birini barındıracak kadar konuttan söz ediyoruz. Almanya'nın başkentine akbaba yatırım fonları çökmüştü. Berlin'de en çok konuta sahip şirkete atıfla "Deutsche Wohnen & Co.'yu Kamulaştır" şiarıyla örgütlenen referandum sonucunda, kamulaştırmaya yüzde 59,14 evet çıktı.

hareketin sözcülerinden Jaime Palomera ve #EnsQuedem (Evde Kalıyoruz) kampanyasına katılan diğer üç bin hane gibi bir yatırım fonunun çöktüğü dairelerinden çıkmayı reddeden Alpha ve Fran'a, polise mukavemet ve şiddet uygulama suçlarını işledikleri iddiasıyla, toplam dokuz yıl hapis cezası talebiyle dava açıldı. Oysa Alpha ve Fran hızla soylulaşan Sant Antoni mahallesinde on yıldır yaşadıkları kötü durumdaki dairelerin kirasını bir kez bile sektirmemişti. Üstelik, 2019'da taban örgütlerinin baskısıyla Katalunya parlamentosundan geçirilen ve İspanya tarihinde bir ilk olan Barınma Yasası Alpha ve Fran'a pekâlâ evlerinde kalma hakkı tanıyordu.

Mücadeleyle gelen yasa

Bu dava halk nezdinde sendikanın görünürlüğünü artırmakla, suçlamanın yarattığı infial de yargılanan üç sendika üyesinin be-
raat etmesine yol açmakla kalmadı, *Barınma Yasası*'nın uygulamasının yaygınlaşmasını da sağladı. *Kiracılar Sendikası* dahil, taban örgütleri tarafından eksik yanları bulunsada, *Barınma Yasası* barınma sorunu mağdurlarına bir nefes alanı yaratıyor. Yasaya göre, 15'ten fazla daireye sahip şirket ve yatırım fonları yoksul ya da barınma sorunu yaşayan insanlara sosyal konut tahsis etmek zorunda. Ayrıca, kira kontratları üç yıldan yedi yıla çıkarılırken, altı aydır bir dairede kontratsız oturan, güvencesiz şartlarda yaşayan ailelere sosyal konut tahsis etmek zorunlu hale getirildi. Yeni bina yapacak şirketler, inşaat alanının büyüklüğüne göre, yüzde 40-50 oranında kira tahditli konut tahsis etmek zorunda.

Pandemi sırasında *Kiracılar Sendikası* mücadeleyi yükseltmeyi sürdürdü ve 1930'ların en güçlü sendikası anarşist CNT'nin öncülüğünde başlayan, tüm Barcelona'ya hızla yayılan, geniş emekçi kitlelerin bir yıl boyunca kira ödemediği 1931 kira grevinin düğmesine bastı. Bir yandan da Katalunya Parlamentosu'nda kira düzenleme yasasının tartışılabilmesi için gerekli 50 bin imzayı hızla toplayıp *Barınma Yasası*'nın Eylül 2020'de, Katalunya Parlamentosu'nda kabul edilmesine önayak oldu. Bu, İspanya'nın demokrasiye geçişinin ardından bir ilkti. Katalunya Parlamentosu'ndaki oylamada hayır diyen İspanya hükümetinin büyük ortağı Sosyalist Parti ise gerek ortağı Podemos'un bastırması, gerekse seçim öncesi verdiği sözler nedeniyle, 25 Ekim'de Katalunya'daki yasa'yı tüm İspanya'da geçerli kıldı.

Hem yoğun kentsel alanlarda hem de barınma masraflarının hane gelirinin yüzde 30'unu aştığı belediyelerde uygulanacak yasaya göre, her bölgenin kira endeksi çık-

Sendika
2019 yazında
Barcelona'nın
emekçi mahallesi
Raval'de büyük
bir direniş
sergiledi

rılıyor. Burada tespit edilen ortalama kirayla birlikte, hesaplama konutun altyapısını ilgilendiren bir dizi kriter eklenip metrekare başı ödenecek kiranın üst limiti belirleniyor. Halihazırdaki kira bunun üzerindeyse indirimle gidiliyor, altındaysa kira artışı yapılıyor. Yedi yıllık kontratlarda sıfır civarında seyreden TÜFE oranında artış yapılabilir. Buna ilaveten, boş evlerin emlak vergisi yüzde 150 oranında artırılırken konut stokunun en az yüzde 30'unun kira tahditli hale getirilmesi hedefleniyor.

Kiracılar Sendikası dört yıllık mücadelenin ardından akbaba fonların üç senede bir insanları yerinden ettiği, istedikleri kadar kira zammı yaptığı, vergi indirimlerinden yararlandığı, binlerce evi spekülasyon amaçlı boş tuttuğu vahşi bir ortamdan gelinen noktayı memnuniyetle karşılada da, yasa yetersiz bulunduğunu açıkladı. Zira, yasa sadece 10'dan fazla konuta sahip şirketler için geçerli. Ayrıca, henüz tam anlamıyla adil kira seviyesine tekabül etmiyor. Dahası, Sosyalist Parti'nin kurnazlığıyla uygulaması İspanya Otonom Yönetimleri'nin takdirine bırakılıyor. Kiracılar Sendikası açısından yürünecek yolun ufku belliydi.

“Üç dağ” söylemi

Eylül 2021'de Blackstone'un yerel uzantısı bir firma vasıtasıyla “Pekin'i kuran şirket” lakaplı SOHO China'nın çoğunluk hisselerini 3,3 milyar dolar karşılığında satın alma çabası ikinci kez sonuç vermedi. İspanya'da konut satışları dibi gören Blackstone'un bu başarısız girişimi ortodoks ekonomi medyasında Çin Komünist Partisi yönetiminin, özellikle genel sekreteri Xi Jinping'in SOHO China'nın sahipleri Pan Shiyi ve Zhang Xin gibi zengin Çinlilerin varlıklarını satın Batı metropollerinde yaşama çabasından duyduğu rahatsızlığın bir ifadesi olarak yorumlandı.

Gerçekten de Çin'de pandemi sırasında her 36 saatte bir dolar milyarder ortaya çıkarken toplam milyarder sayısı 242 adet artarak 698'e ulaştı. Emlak, teknoloji ve eğitim sektöründeki ultra zengin Çinlilerin firmaları üzerinde denetimler son bir yılda çok

sıkılaştırıldı. Bu yüzden Tencent ve Alibaba gibi internet platformları borsada yüzde 40 değer kaybetti. Ama denetimlerin en çok arttığı alan emlak sektörüydü.

Eylül ayında, Çin'in en büyük gayrimenkul şirketi olan Evergrande uluslararası yatırım bankalarından topladığı kredilerin yükümlülüğünü üst üste iki kere ödeyemedi. “Batmak için fazla büyük” diye tabir edilen

**Finansal kapitalizm
mekânsal çözümlerin sınırına
dayanır, sadece geniş kitleleri
evsizliğe sürüklemekle
kalmayıp kendi krizini de
hayalet binalar ve şehirler
vasıtasıyla sürekli geleceğe
ötelemek için debelenirken,
Barcelona ve Berlin'deki
taban örgütlenmeleri konut
hakkında muhtemel bir
paradigma değişikliğinin
işaret fişeklerini yaktı.**

şirkete Çin hükümeti yardım elini uzatmaktan imtina etti. Üstelik 300 milyar dolarlık borç yükümlülüğü bulunan Evergrande tek örnek değildi. Aynı dönemde ülkenin diğer dört gayrimenkul devi Fantasia, China Properties Group, Modern Land ve Sinic Holdings kredi ödemelerinde zorlandılar.

2008 krizini izleyen on yılda Çin'in en büyük 35 şehrinde arazi fiyatları dörde katlanırken, daire fiyatları 2009-2019 arasında 2,1 kat arttı. “Teknoloji başkenti” diye adlandırılan ve kırk yılda küçük bir kentten devasa bir metropole evrilen Shenzhen'de iki odalı evlerin ortalama fiyatı 900 bin dolara ulaştı. Ancak bu fiyat artışı konut eksikliğinden kaynaklanmıyordu. Bilakis, 2021 itibarıyla ülkede satılmayı bekleyen en az 65 milyon boş konut bulunuyor. Bu rakam Çin'deki tüm konut stokunun yaklaşık yüzde 20'sine denk geliyor. Yani mesele yine kıtlık değil.

David Harvey'e atıfla söylersek, finans sermayesinin konuttaki eksik tüketim krizini ötelemek için bulduğu bir “mekânsal çözüm”dü (*spatial fix*). Finansal sermayenin emlak balonunu şişirmesiyle patlak veren 2008 krizi başka bir emlak balonuyla geçitirilmişti. Öyle ki, 2008-2009'da, Çin'in GSYH'sinin yüzde 40'ı kentleşme ve altyapı yatırımlarına gitmiş, ülke üç yılda bir ABD'nin 20. yüzyıl boyunca kullandığı kadar çimento harcamıştı.

Öte yandan, David Harvey Çin Komünist Partisi'nin 100. yılı münasebetiyle açıkladığı hedeflerin konut konusunda bir paradigma değişikliğine işaret edebileceğinin altını çiziyor. Xi Jinping Mao'nun devrimci güçlerin aşması gereken üç dağ söylemine atıfla, tırmanılması gereken üç dağdan bahsediyor. Mao'nun feodalizm, emperyalizm ve ahbap çavuş kapitalizmi, yeni söylemde yerini barınma, eğitim ve sağlığa bırakıyor.

“Hedefini seç”

Çin'in büyüme eğiliminin aşağı yönlü seyrettiği ve dolayısıyla ortaya çıkan muazzam artık sermayenin aşağı damlatılarak geniş kitlelerin hayatlarını idame ettirmesinin zorlaştığı bir dönemde ortaya atılan bu yeni söylemin konutu hangi ölçüde bir finansal araç olmaktan çıkaracağını kestirmek güç. Ancak ciddi bir dolar birikimine sahip olan, kamunun elinde bulunan bankacılık sistemi ABD finans çevreleriyle aşık atacak seviyeye gelmiş Çin'in finansal kapitalizm ile konut arasındaki bağı koparmaya aday olduğuna kuşku yok.

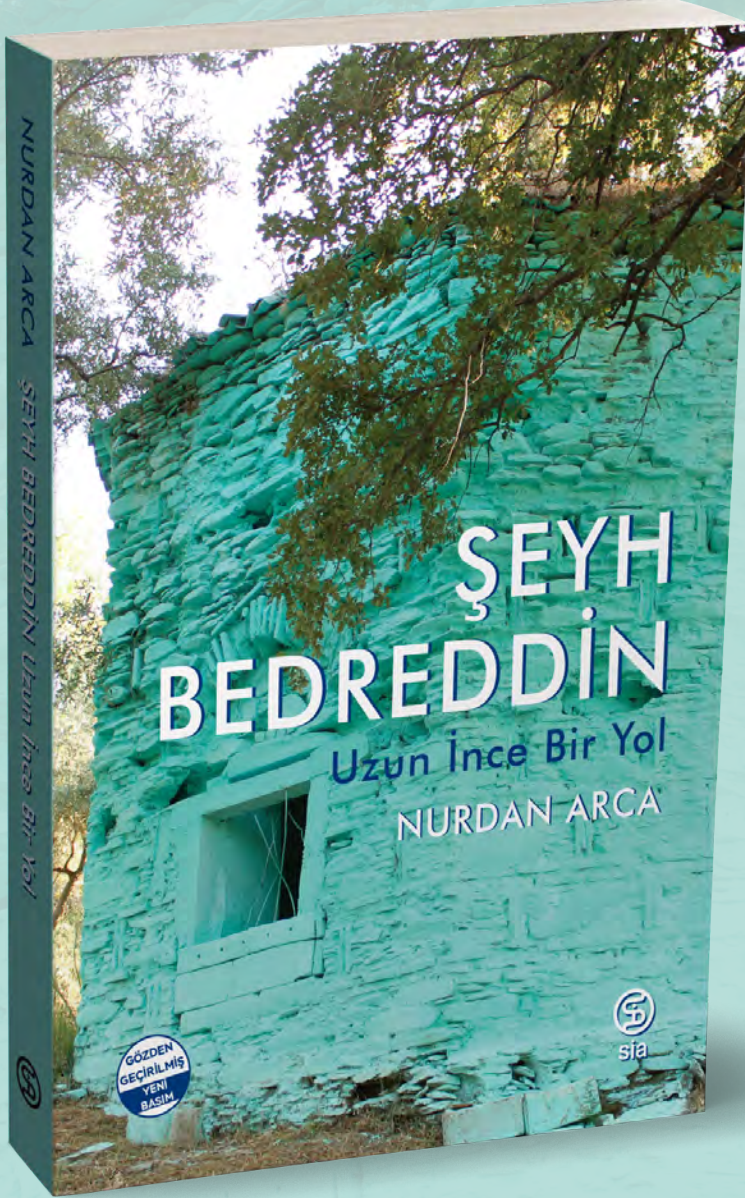
Tüm bu ahvalde, finansal kapitalizm mekânsal çözümlerin sınırına dayanır, sadece geniş kitleleri evsizliğe sürüklemekle kalmayıp kendi krizini de hayalet binalar ve şehirler vasıtasıyla sürekli geleceğe ötelemek için debelenirken, Barcelona ve Berlin'deki kararlı, kapsayıcı taban örgütlenmeleri konut hakkında muhtemel bir paradigma değişikliğinin işaret fişeklerini yaktı.

Öyleyse, bu değişen rüzgârlar altında her barınma aktivistine, tıpkı Berlin ve Barcelona'daki yoldaşları gibi, Alinsky'nin şu ilkesini uygulama sorumluluğu düşüyor: “Hedefini seç, odaklan, kişiselleştir ve kuttuplaştır.” Zira finansal kapitalizme karşı korakor bir mücadele verilmez, bu süreçte kamunun taraf değiştirmesi sağlanmazsa, Fugazi'nin şarkının nakaratında söylediği gibi “süreç ve şutlanma” kaçınılmaz olarak devam edecek.

KAYNAKÇA

Saul Alinsky, *Rules for Radicals: A Practical Primer for Realistic Radicals*, Vintage Books, 1989
Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, İletişim, 2016
David Harvey, *Spaces of Capital: Towards a Critical Geography*, Routledge, 2001
Wolfgang Streeck, *How Will Capitalism End? Essays on a Failing System*, Verso, 2016

ŞEYH BEDREDDİN: UZUN İNCE BİR YOL gözden geçirilmiş 3. baskı çıktı

NURDAN ARCA

Şeyh Bedreddin: Uzun İnce Bir Yol
232 sayfa, resimli, 27 TL

Yönetmen Nurdan Arca, üç yıllık bir çalışmanın ardından 2006 yılında gösterilen *Simavnalı Bedreddin* belgeselinde, altı yüz yıl önce yaşamış bir âlim ve arifin, ezilenlere umut ve direnme gücü aşılayan bir halk önderinin, Şeyh Bedreddin'in izini sürmüş; zulüm ve baskılara rağmen onun yolundan dönmeyen müritlerini dünyaya tanıtmıştı. O belgesele sığmayanları ise sonrasında yeni okumalarla, Bedreddin'in yaşadığı ve müritlerince yaşatıldığı coğrafyalarda yeni araştırmalarla birleştirerek elinizdeki bu kitapta topladı. Tarihçilerle yaptığı söyleşilerle, tarih ile günümüz arasında köprüler kurarken, bulduklarını ve bulamadıklarını, görünenleri ve gizlenenleri dürüstçe aktardı.

"Kurtların cirit attığı puslu ve kirli havada nefes alabilmek için Şeyh Bedreddin'in öğle güneşi gibi yalansız gerçeğine, aydınlık yoluna ihtiyacımız var. 'Neo' (!) Türkiye'nin panzehiri hafızadır. Bedreddin'lerin ve ardıllarının varlığıdır.

Bedreddin Vâridât'ında 'Ey gerçeğin yolcusu, umudunu kesme! Sen de tehlikeli yerleri aşarsın, sen de bu ışığı elde edersin,' der. Ülkemizi hatta yeryüzünü aydınlatan işte o ışıktır."

KIRAAT

PANDEMİ GÜNLÜKLERİ

Franco "Bifo" Berardi, *Sonun Fenomenolojisi*, çev. Serhan Ada, Bengi Oya, Mert Eraslan, Everest Yayınları

Pandeminin ilk günlerinde neler hissettiniz? Korku, kaygı, endişe herhalde... Belirsizlik, yaşamsal korku, kaygı, eşitsiz bir dünyanın dayattığı kapanma şartları ve kapitalizmin asla dinlenmesine izin vermediği "temel işlerde çalışanlar"ın ön saflara sürülmesi, sağlık çalışanlarının birer birer düşmesi... Pandeminin tüm dünyaya açık açık gösterdiği şey eşitsizlik oldu; zaten altta olanlar bunun hakkında epeyce şey biliyordu, ama neoliberalizmin kendisini devam ettirmek için söylediği yalanların tüm makyajı da böylece silindi. Dramatik gerçek olanca çıplaklığıyla ortaya çıktı. İşlemeyen sektörlerin, krize giren ekonomilerin söylediği şey, finansal araçlarla ne kadar kolay para kazanılsa da "temel ihtiyaçlar" için hep insana ihtiyaç olduğuydu ve kapitalizm işte tam da bu temelin altını oyarak insanları köle haline getiriyordu. Kârlılık krizine girmiş sermayenin yakınmalarına karşı şu alaycı tweet'i anmadan geçmeyelim: "*Girişimcilerin değer yarattığını söylüyordunuz hep*" diyordu tweet, "*İşte şimdi de girişimciler hemen değer yaratsınlar, neden bekliyorlar ki? Yoksa işçiye filan mı ihtiyaçları var?*" Peki neoliberalizmin söylediği tüm yalanların ortaya çıktığı korku ve adaletsizlik günlerine sizler nasıl dayandınız? Akıl sağlığının tehdit altında olduğu, depresyon oranlarının zirvelere çıktığı günlerde, Instagram'da bahçeli evler, taze mayalı ekmekler paylaşılırken nasıl hayatta kalmaya çalıştık "sefil ve görüntülemeye değmeyen hayatlarımızda"?

Bifo adıyla tanıdığımız İtalyan otonomist Franco Berardi, çevrimiçi günlükleriyle dayanmış pandemi günlerine. "Büyük bir çöküş" yaşadığını çekinmeden söylüyor, evet, zor günlerde büyük bir çöküş yaşamak pek de şaşırtıcı değil, "insanca, pek insanca". Bunu dile getirebilmek, hayattaki mutsuzlukları, çöküşleri, yenilgileri ifade etmek, başarıları, mutlulukları dile getirmek kadar cesaret verici galiba, çünkü bunların olabileceğini ve "tüm kötü şeylerin" sadece bizim başımıza gelmediğini gösteriyor –depresyonun ilham ettiği en önemli duygulardan biri: yalnızlık, *sadece ben acı çekiyorum*.

Biyopolitika çağına giriş

Bifo, bir çeşit pandemi depresyon günlükleri tuttu çevrimiçi olarak, günbegün yazdığı blogunda. (Bunların bazıları *Açık Radyo*'da, bir kısmı da eş zamanlı olarak *birartibir.org*'da yayınlanmıştı.) 21 Şubat - 31 Temmuz 2020 arasına yayılan günlüklerinde pandeminin psikoçöküntü almanağını da hazırlamış sayılır Bifo. Zizek, pandeminin ilk günlerinde pandemiyi analiz eden kitabını hızla çıkarırken biraz şaşırıştık, ne ara yazdı da hemen kitabı bastı diye. Hoş, aslında kapitalizmin temel gidişatını görebiliyorsak olanları ve olacakları kestirmek

pek de zor değil, fakat analizleri aşan deneyimler için –ya da daha doğrusu analizleri anlaşılır kılacak deneyimler için– Bifo'nun yaptığı gibi bir deneyim paylaşımına ve yavaş düşünmeye ihtiyaç var muhtemelen. Kitap olması bile düşünülmemiş günlüklerinde Bifo, 21 Şubat'ta "Lizbon dönüşü" yaşadığı büyük çöküş ve içine düştüğü kapanma dönemini anlamaya, kendi yaşadıklarını anlamlandırmaya ve bir yandan da bir umudu yeşertmeye çalışıyor: *Sonun fenomenolojisi*, ama peki hangi son? Özel mülkiyetin, eşitsizliğin, para ekonomisinin, mülk biriktirmenin sonunu arıyor Bifo. Pandeminin kapattığı alanlarda, tarihin üzerine kapanıp bugünümüzü ve geleceğimizi yeniden düşünmeyi teklif ediyor. Pandemi sanki dünyayı değiştirmek için yeniden yorumlamanın zaman ve mekânı olabilir: "*Para işleyişinin askıya alınması üzerine düşünmeliyiz. Kapitalist biçimden çıkışın anahtarı burada olabilir: Emek, para ve kaynaklara erişim arasındaki ilişkiyi kesin olarak koparmak. Farklı bir zenginlik anlayışı ileri sürülebilir: Zenginlik, elimizdeki para miktarı değil, deneyimleyebildiğin hayat kalitesidir.*" (17 Mart, s.40) Kendisi de emekli bir öğretmen olan Bifo, İtalya'da emeklilerin karşılaştığı zorluklardan söz ediyor. Gençlerin durumunu anlayacak, yaşlıların ölmesine, hatta kendi ölümüne bile aldırmayacaktır, fakat böyle sıkışmış şekilde ölmeyi değil, çarpışarak ölmeyi tercih edecektir. "*Başkanların bir şey yapamadığı, sadece doktorların bir şeyler yapabildiği biyopolitika çağına resmen girdiğimizi*" ilan ettiğinde, ölümün de, yaşamın da iktidarın elinde olduğunu söylemiş olur. İlk günlerde belki de o kadar ölümcül görünmüyordur virüs: "*Dünya büyük bir huzursuzluk seviyesine erişti ve toplumun kolektif bedeni uzun süredir tahammül edilmez bir stres altında: Bu noktada hastalık çok ölümcül görünmemekle beraber, adeta yeryüzünün meşru müdafası gibi toplumsal ve ruhsal düzlemde son derece yıkıcı etkilere sahip.*" (28 Şubat, s. 22-23) Fakat birkaç hafta içinde artan ölümler, tam kapanma

ve İtalya'nın çaresizliğine tüm Avrupa'nın seyirci kalması, virüsün ölümcüllüğünün politik hatını da ortaya çıkarır. Biyopolitika artık o kadar da yaşatmaya çalışmıyordur, çalışmıyordur, sağlık sistemlerini çökerten virüse karşı ölüm sayısını azaltmaya çalışmaktan başka yapacak bir şey yoktur. Avrupa Birliği İtalya'ya el uzatmayı reddeder ve "görelim bakalım" politikası içinde ülke yalnız bırakılır. Çin, İtalya'ya maske ve doktor gönderir; Avrupa'nın yalnız bıraktığı İtalya'ya gelen ilk yabancı uçaktır Çin'in kargo uçağı. Bifo, Çin'den gelen maske kargolarının üzerinde yazılı Seneca alıntısını not eder: "*Aynı denizin dalgalarıyız, aynı ağacın yapraklarıyız, aynı bahçelerin çiçekleriyiz.*"

Yaşama karşı kâr marjları

Peki Avrupa Birliği ya da Amerika Birleşik Devletleri gibi büyük ve güçlü ekonomilerin maske ktlığı çekmesinde garip bir şey yok mu? ABD 75 sentlik bir maskeyi üretmekten mi aciz, ya da Avrupa? İşte burada, Bifo'nun da açıkladığı gibi, havalı şekilde "karşılaştırmalı avantajlar" olarak adlandırılan anlayışa dayanan kapitalist üretim, aslında basitçe kâr marjı düşük ürünlerin büyük ekonomiler tarafından üretilmesine izin vermiyor. Emegin ucuz olduğu yerlerden bu ürünleri almaya programlanmış büyük ekonomiler, kendisi için yüksek kâr marjı olan ürünlere yönelmeyi seçiyor. Pandemi olup da tüm sınırlar kapandı mı, artık uzaktaki ucuz emeği sömüremediği için kendi yüksek kârlı ekonomisinde yetersiz maskeyle kalakalıyor. Avrupalı ve Amerikalı şirketler maske üretimini için teşvik bekliyorlar, çünkü kâr marjı düşük bir üretim bu. Kâr etmeye bağlanmış bir sağlık anlayışıyla hareket eden büyük ekonomilerdeki alt sınıflar pandeminin hedefi oluyor. Cesetler gömülemediği için New York semalarında uçan akbabaları hatırlayın, dünya devinin yüksek kârıyla vatandaşını yaşatmadığının ve böyle bir derdinin de olmadığını kanıtlıydı onlar: "*Virüs bize sınırsız gücün bir masal olduğunu öğretiyor ve o masal bitti...*"

"Öfke doluyum" diyor Bifo: "Yıllardır, sömürülen ve prekar genç kuşakların yaygın ve radikal isyanı olmazsa dünyanın kaygı dolu bir cehenneme döneceğini düşünüyordum. Oradayız. Uzun zamandır, yaşam biçimi radikal biçimde değişme-
dikçe havanın soluk alınamaz hale geleceğini ve insan türünün tükeniş sarmalının başlayacağını düşünüyordum. Oradayız." (s. 149) Sona geldik, evet, özel mülkiyetin sonuna değilse de, dünyayı mülk edinen anlayışın artık dünya nüfusunun yüzde 99'una yaşam değil, açlık ve sefalet getirdiği bir son bu. En sevilen havalı deyimle, "sürdürülebilir" olmayan bir sistemin tükettiği dünyanın sonuna geldik. Çıkış? "İsyan" diyor Bifo, anlamayı ve yeniden yorumlamayı bir an olsun elden bırakmadan. GÖKSUN YAZICI

20. YÜZYILIN HERODOTOS'U

Ryszard Kapuscinski, *Futbol Savaşı – Üçüncü Dünyadan Haberler*, çev. Berk Cankurt, Deli Dolu Yayınları
Ryszard Kapuscinski için "20. yüzyılın Herodotos'u" demek hiç de abartılı olmaz. Öyle ya, Herodotos'un icat ettiği biçimiyle tarih gidip görülen yerlerin anlatılması değil miydi, hani bir çeşit tarihsel politik arka planla? Herodotos'a açık hayranlığını gizlemeyen Kapuscinski, *Herodot'la Yolculuklar* (Habitus Kitap, 2015) kitabında Halikarnas'a yaptığı yolculuğu da anlatır. Bu yolculuk onun için bir çeşit hac yolculuğu olur, çünkü belirttiği üzere: "Rehberimdi benim deneyimli, bilge Yunanlım. Yıllar yılı beraber gezdik. Gerçi bir başına seyahat en iyisidir, ama sanırım birbirimize rahatsızlık da vermedik –bizi birbirimizden iki buçuk bin yıl ve bir de benim saygımdan gelen başka bir tür mesafe ayırıyordu."

Kapuscinski'nin Heredotos'a benzerliği sadece ona hayranlığından ileri gelmiyor tabii. Düşünün, 20. yüzyılda Afrika'daki sömürgeler birer birer bağımsızlık ilan ediyor, sömürgeciler bu ülkeleri terk ederken arkalarında yıllarca sürecektir savaşlar ve çatışmalar bırakıyorlar. Siz de 20. yüzyılın sömürgesizleştirmelerinin hepsine birinci elden tanık oluyorsunuz. Zaten Afrika'ya gönüllü gitmişsiniz, orada Polonya Haber Ajansı'nın tek muhabirisiniz. Sömürge sonrası edebiyatını ve tarihini okumak isteyen herkesin yolu Kapuscinski'nin eserlerinden geçmeli, ama ne yazık ki üniversitelerde ona verilen referanslar "gazeteci" olduğu için kabul edilmiyordu bir aralar. Ama, birileri ona verilen referansları kabul etmese de, birinci elden bütün olayları yaşamak için yine onun kitapları okunmalı.

Birinci elden derken, gerçekten öyle. Reuters, Fransız Haber Ajansı ya da diğer büyük ajanslar sahip oldukları paralarla "olay yeri"ne helikopterlerle giderken, o fakir Polonyalı gerilla gruplarının biriyle kamyon yolculuğu yapmak zorunda kalır, fakat tam da mesele bu olduğu için "olay"ın özünü yakalar. Afrika'daki Avrupalı gazeteciler beş yıldızlı otellerde kalırken, o fakir Polonyalı en fakir mahallerde yaşar, sadece fakir olduğu için değil, aynı zamanda halktan uzak olmadığı için, sömürgecilerden, emperyalizmden nefret eden bir komünist olduğu için de. Kapuscinski'nin çıkması da çoğu zaman buradadır: Afrikalılar için bir beyazdır, ama beyazlardan nefret eden bir beyaz, sömürgecilerden nefret eden bir komünist, fakat yine de daktilosu ve parası çalınır, çünkü beyazdır ve en fakir beyazın bile bir Afrikalıdan daha çok parası vardır. Sevgi ve eşitlik duygusuyla yaklaşık Afrikalılara. Afrikalılar ona sömürge-
lerinin nerede olduğunu sorar ve ilk defa bir beyazın ülkesinin sömürgeci olmadığını ondan öğrenirler. Beyazların yüzakı gibidir Afrika'da bu Polonyalı. Sadece Afrika'nın değil, tüm üçüncü dünya ülkelerinin muhabiridir o. Tarih yazılırken oradadır, Angola'da ve Kongo'daysa aynı zamanda Honduras ve El Salvador'dan da bildirir. En yakın arkadaşı Gabriel Garcia Marquez'dir. İkili Kapuscinski'nin öldüğü 2007'ye kadar birlikte Meksika'da konferanslar vermişlerdi.

100 saatlik maç

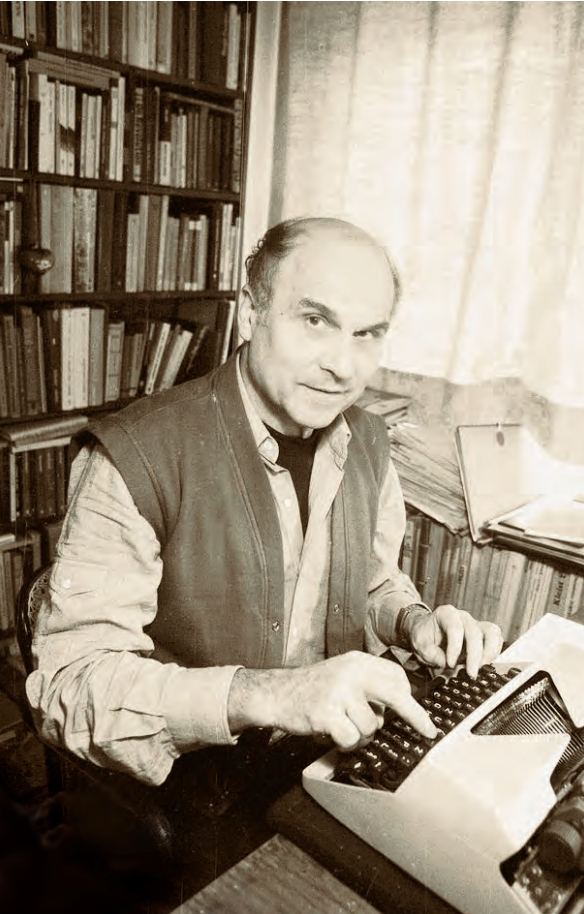
Kapuscinski'nin Afrika'daki ve üçüncü dünya ülkelerindeki diğer kitaplarına girmemiş deneyimlerine yer veren *Futbol Savaşı*'nda 1960'lı yıllardaki bağımsızlık hareketlerini yakından takip edebiliyoruz. Nijerya, Gana, Mısır, Ceza-yir ve devamında Kapuscinski bağımsızlık hareketlerinin liderlerini tanıır, hepsiyle konuşur, onların yanında durur. Bu liderlerin öldürülmesine, ülkelerin savaşlara sürüklenmesine acı içinde tanıklık eder. Defalarca ölümden döner, kaçırılır, ama ya bir gün sokakta bir gerillayla arkadaşlık yaptığı için ya da eline düştüğü çeteyi iyi anlaştığı için hayatı kurtulur. Bu kitapta anlattığı gibi, hayatı için en çok endişe duyduğu an siyahların değil, beyazların, Belçikalı paraşütçülerin eline düştüğü andır. Belçikalılar, Kongoluların gökten inen insanlardan

x-kütüphane

- Abdulrazak Gurnah** Kumdan Yürek (İletişim)
Ahmet Büke Deli İbrahim Divanı (Can)
Akwaeke Emezi Tatlısu (İthaki)
Anthony Aveni Yıldız Hikâyeleri
–Dünya Kültürlerinde Takımyıldızlar (YKY)
Bell Hooks Feminizm Herkes İçindir (BGST)
Claudio Magris
Bir Kılıç Üzerine Çıkarımlar (YKY)
David Diop Gece Tüm Kanlar Karadır (Sahi)
Emre Can Dağlıoğlu (der.) Arapların 1915'i
–Soykırım, Kimlik, Coğrafya (İletişim)
Eser Coşkun Son Aborijinler
(İş Bankası Kültür)
Evangelinos Misailidis
Tamaşa-yi Dünya ve Cefakâr u Cefakeş (YKY)
Fatmagül Berktaş Düşünme Etiği (Metis)
Felix Guattari Kaozmos
–Etik-Estetik Bir Paradigma (Otonom)
Jason Hickel Çoğu Zarar Azı Karar
–Dünyayı Küçülme Kurtaracak (Metis)
John Berger Clive'in Koşu (Sia)
Kamil Kartal Öyle Mi Alay Komutanı!
–Sınıf Hareketiyle İç İçte Bir Ömür (Nota Bene)
Pınar Öğünç (toplayan) Olmayan Kent
Kartpostalları (Mekânda Adalet Der.)
Rita Mae Brown Yakut Orman (Umami)
Shoshana Zuboff
Gözetleme Kapitalizmi Çağı (Okuyan Us)
Tayfun Özkaya vd. (der.) Agroekoloji
–Başka Bir Tarım Mümkün (Metis)
Yücel Sayman Özgürlük Zamanı (Evrensel)

özellikle korktuğunu farkettilikten sonra hususi paraşütçü birlikleri kurarlar. Şiddet eğilimli, kendini tanıran bu beyaz askerlerin eline düşen Kapuscinski, ölüme hiç bu kadar yaklaşmadığını düşünür.

Kitaba adını veren "futbol savaşı" ise 1969 yılında Honduras ve El Salvador arasında geçer. Birbirine dış bileyen iki ülke bu maçı, yani hayatı kazanmak için her türlü numarayı çevirir –karşı takımın oyuncularını uyutmamak için gürültü yapmak gibi. İkinci maçın ardından savaş patlar: "Futbol savaşı 100 saat sürdü, altı bin insan öldü, binlercesi yaralandı." (s. 209) Peki nedir gerçek sebebi –ki Kapuscinski hep görünenin ardındaki ekonomik ve toplumsal sebebi sorar. Orta Amerika'nın en küçük ülkesi olan El Salvador köylüleri Honduras'a göç ederek bu topraklarda tarım yapıyorlar, 300 bin kişiler. Honduralı köylüler de toprak istiyor, ama Honduras Amerikan şirketi United Fruit'a (Marquez de pek çok kez değinir bu şirkete, Orta Amerika'yı sömürmüştür) ait geniş topraklara dokunamadığı için El Salvadorlu köylülerin topraklarını Honduralı köylülere veriyor ve bu köylülerini sürmeye çalışıyor. El Salvador ise onları almayı reddediyor. İşte bir futbol maçında kopan fırtınanın gerisinde bu var, dokunulmaz hale gelmiş sömürgeci bir Amerikan şirketi. Gerisi, fakirin fakiri kırması... Ve Kapuscinski'nin nefis kalemi, dikkatli gözlemle-
ri, tarihsel okumaları –hem gazeteciler hem de akademisyenler için bir kutup noktası... G.Y.

Panoptikonda edebiyat

1959'da *Sürtük*, 1966'daki Türkçe baskısındaki adıyla *Yalnızlar...* 1962'de *Meteliksiz Aşıklar...* 1970'te *Jamanak*'ta tefrikasına başlanan, 1984'te kitap haline getirilen, 1998'de *Babam Aşkale'ye Gitmedi* adıyla Türkçeye çevrilen, 2019'da tam metin halinde yeniden basılan *Karıncaların Günbatımı...* Ayrıca, Balzac'tan Jack London'a, Türkçeye kazandırdığı pek çok çevirisi... 1915 sonrası İstanbul Ermeni edebiyatının ilk romancısı, cumhuriyet dönemi Türkiye edebiyatının büyük romancılarından Zaven Biberyan hak ettiği keşif ve ilgiye nihayet mazhar oluyor. Üstelik, 1984'te hayata veda eden Biberyan'ın 100. yaşını kutlarken otobiyografisi *Mahkûmların Şafağı* da romanları gibi Aras'tan ilk defa yayınlandı. Biberyan'ın edebiyatını çevirmen Sevan Değirmenciyan ve edebiyat araştırmacısı Artun Gebenlioğlu ile masaya yatırıyoruz...

Zaven Biberyan'ın romanlarıyla ilk nasıl, kaç yaşlarınızda tanıştınız?

Sevan Değirmenciyan: Lise başlarına denk geliyor. Getronagan'da okuyordum, evimizdeki kütüphanede *Angudi Sirahner* (Meteliksiz Aşıklar, 1962) kitabını bulmuştum.

Romanın kahramanı Sur da lise öğrencisiydi, onun hayatını, kendinden yaşça büyük işçi Norma'ya aşkını anlattığı kitap bu yönüyle de beni içine almıştı. Daha sonra Yerevan'a

edebiyat okumaya gittim, diaspora Ermeni edebiyatıyla ilgilenen edebiyatçı Krikor Hagopyan'la Biberyan hakkında da konuşmaya başladık. İstanbul Ermeni edebiyatına ait bir figür olan Biberyan'ı Ermenistan'dan birinin bilmesi beni çarpmıştı. 90'larda Zaven Biberyan ismini pek duymazdınız. O zamanlar Aras Yayıncılık henüz kurulmuş ya da kurulmak üzereydi. 2000'lerin ortasında, tam da Krikor Hagopyan'la konuştuğumuz yıllarda Aras'tan "*Karıncaların Günbatımı*"nı (Mırçünneru verçaluyı, 1984) basacağız, önsözünü yazar mısın" önerisi geldi. Evden uzakta birinin ruh haliyle kitabı yeniden okumaya başladım. Romanda beni en çok vuran Baret'in babasıyla ilişkisiydi. Ben de evden uzaktım, baba figürü kafamı kurcalıyordu, aile kavramını düşünüyordum. Önsözü bu hisler içinde yazdım.

Artun Gebenlioğlu: Sevan'dan daha geç bir yaşta Biberyan'la tanıştım. Üniversitedeyken Aras'ta staj yaparken ilk defa *Yalnızlar*'ı (Lıgırdadzı, 1959) okudum. Ben de bir Getronagan mezunu olarak lisede Zaven Biberyan üzerine konuştuğumuzu hatırlamıyorum. 1915'in ardından sayısız hayatla birlikte edebiyatın da sona erdiği gibi bir düşünce vardı zihnimde. Mütareke dönemindeki kültürel toparlanma girişimlerinden, cumhuriyet

dönemi İstanbul Ermeni edebiyatının ne gibi meseleleri merceğine aldığından habirim yoktu. Daha çok Zahrad'ın şiirleri üzerinden bize tanıtılan bir âlem. Edebiyatın derin bir kırılmayla, yeni gerçekliklerin yarattığı farklı kaygılarla yoluna devam ettiğini sonradan öğrenecektim. Diasporada yeşeren Ermeni edebiyatını tanıdıkça Ermeniliğin dünyanın dört bir yanında farklı süreçlerden geçtiğini gördüm. Bu sorgulamaları yapmaya başladığım dönemde *Yalnızlar*'ı buldum. Umut ışığının içeri sızmadığı bir romandı. İlk okuduğumda üzerime ifadesi güç bir kasvet çökmüştü. Türkiyeli Ermeniler için Biberyan romanlarındaki ağır hava çok tanıdık. Romandaki insanlar birbirlerini çok yüzeysel bir şekilde tanıyordu, bunun nasıl toplumsal sonuçlar doğurduğunu, tarihin adı bile geçmeden kamusal alanı nasıl zehirlediğini Biberyan'ın rehberliğinde adım ilerleyerek anladım. İlk romanıydı *Yalnızlar* ve orada atmosfer şiddetle çözülüyordu. *Meteliksiz Aşıklar*'da ise bir kardeşlik ütopyası geldi. *Karıncaların Günbatımı* ise bir eve geri dönüş hikâyesiydi benim için, belki de Biberyan'ın kendi arayışını, hayatının son dönemindeki hayal kırıklığını özetliyordu.

Biberyan'ın romanlarında kurduğu dünya bize ne söylüyor? İlk romanı *Yalnızlar*'ı nasıl bir ortamda yazmış? Diğer iki romanından ayrılan yönleri neler?

Değirmenciyan: Biberyan'ın romanlarını sadece Ermeniceden okuyorum. Bu yüzden kendi yaptığı Türkçe çevirideki *Yalnızlar* yerine Ermenice aslına daha uygun *Sürtük* çevirisini kullanacağım. *Sürtük* Biberyan'ın ilk ve bence en iyi romanı. Tam olarak bir yazarla karşı karşıyayız burada. Bir gazeteci ya da cümleleri ezip uzun uzun kendi fikrini

anlatan bir yazar değil, romana sadık kalan, kendinden vazgeçerek, soğuk bir dille konusunu aktaran, olgun bir romancı... *Sürtük* yazıldığı dönemde yeni nesil yazarlar tarafından çağdaş İstanbul Ermeni edebiyatının ilk romanı olarak kabul görmüş. Romanda Türk karakterler baskın. Bir Ermeni aile olmasına karşın, görünüşte Ermeni bir ortam yok. Fakat hizmetçi kız Fatma/Gülgün'ün içinde bir Ermeni yetim kız var. Daha iyi bir gelecek kaygısıyla İstanbul'a gönderilen Anadolu Ermenisi bir yetim kız Gülgün. Bir kimlik çatışması içinde, Fatma mı, Gülgün mü, ne olduğu, nereden geldiği belli değil. Romanda devletin sembolize edildiği yer tren istasyonu, uzaktan gelen trenin sesi... Gülgün'ün ara sıra tren istasyonunda kendisinden ayrılan gözü yaşlı annesini hatırlayışı... Romanın diğer bir katmanıysa Aret, bu karakterle Biberyan soykırımı anıyor. Aret Erenköy'deki 18 Mart Sokağı'nda ölesiye bir dayak yiyor. Çanakkale'yi hatırlatan 18 Mart, 1915'e yapılan dolaylı bir gönderme aslında. Burada Biberyan'ın kullandığı diskurda daha sonra soykırım araştırmacılarının veya soykırım inkârcılarının kurduğu diskur aynı. "Tanık yok", "Yaptığını inkâr et" diyen Türk tarafı gibi, Aret'e dayak atan Türkler de birbirleriyle bu şekilde konuşuyorlar.

Aslında "sürtük" kelimesi Ermeniler tarafından çok iyi biliniyor. Kimin döndüğünü, kimin dönmediğini, dönen kızlara Ermenilerin "sürtük" dediğini biliyoruz. Romanda Gülgün'e de sadece Ermeniler "sürtük" diyor. Ermenilerin bunun ne olduğunu bildiği, fakat sustuğu bir ortamda yazıyor romanı Biberyan. Zaten kız da daha sonra öldürülüyor. Suskunluğa mahkûm edilen tek tanık var, Aret, bir de kurban olan Gülgün. Ve o kurban hiçbir zaman konuşamayacak...

Kitabın ilk baskısının kapağında Erenköy'de bir sokakta, ağaçlar arasında birileri yürüyor. Çok sakın gibi görünen bir mahalle, yemyeşil, o dönem Erenköy'de sadece yazlık evler var, fakat bir cinayet işlenmiş, Gülgün'ün

Yıl 1971, Zaven Biberyan hazırlanmakta olan *Meydan Larousse* ansiklopedisi ekibinde

kanı akmış, ancak cinayet örtbas edilecek. Nasıl, niçin öldürüldüğü bilinmeyecek. Tıpkı kadınların 1915 ve sonrasındaki kaderi gibi. Aret de dayak yiyor, fakat kendi varlığını susarak, o mahalleden kaçarak bir şekilde sürdürecektir. Tıpkı Türkiye Ermenileri gibi...

Biberyan içine doğduğu topluma eleştirel bakabilen keskin bir gözlemci. Kendi travmaları edebiyatında ne ölçüde etkili olmuş?

Gebenlioğlu: "Felaket Ermeniliği" ifadesi kitaplarında fazlasıyla geçiyor. Ermeni olmayı felaketle özdeşleştiriyor: "İki felaket arasında bir sonrakini bekleyerek yaşadım" diyor sık sık. Moda'da geçen çocukluğunda kahtaganlarla tanışıyor. Kahtagan, yani göçmenler; 1915'te Suriye çöllerine sürülüp hayatta kalmayı başarmış, İstanbul'a dönmüş, sonra Fransa, Beyrut, Amerika'ya dağılmış Ermeniler. 1921 doğumlu Biberyan, beş-altı yaşlarındayken Moda'da kahtagan çocuklarla tanıştığını söylüyor. Mesela annesinin onlarla oynamasına izin vermediğini anlatıyor. Bu resmi Sevan'ın bahsettiği "sürtük" kavramıyla birleştirebiliriz. Kahtaganların yaşadığı adaletsizlik karşısında bir sezgi geliştiriyor Biberyan...

Daha sonra başka bir sürü yere sürükleniyor, o da tüm toplumsal süreçlerden nasibini alıyor. Komünistlere yönelik 1946 soruşturmasına uğradığı için dönemin birçok entelektüeli gibi Beyrut'a gidiyor. 1953'te bir o, bir de o ekipten Yervant Gözelyan dönüyor. Bütün bu birikim Beyrut dönüşünde bir patlamaya sebep oluyor. O döneme kadar ağırlıklı olarak gazetelerde köşe yazarı olarak siyaset üzerine yazmış. Sonra edebiyata dönmeyi seçiyor. 1941'de üç buçuk yıl süren nafia askerliği, 1946'da Beyrut'a gidişi ve orada yaşadığı hayal kırıklığı, bütün bu birikim kafasında birleşiyor. Ciddi bir temsil arayışına giriyor.

Yazıyla erken yaşlarında haşır neşir oluyor.

Okumaya da çok meraklı olduğu için okurluğuyla yazarlığı paralel gidiyor diyebilir miyiz?

Değirmenciyan: Evet, çok yazdığını söylüyor, fakat elimizde bunu destekleyen hiçbir şey yok. Beyrut öncesi döneminden kalan ve *Jamanak*'ta yayınlanan üç hikâyesi kitap olarak basılmayı bekliyor şu anda. Çok yazdığını söyleyen bir yazara göre pek eser yayınladığını söyleyemeyiz.

Gebenlioğlu: Şiirleri de var. Bir de yazdıkları

Zaven Biberyan döneminin insanı olmaya, bugünü yaşamaya çalışıyor, fakat sürekli felaket hortlağıyla, hesaplaşılmayan tarihle kabına dönmek zorunda kalıyor. Ne kendisi olabiliyor ne de Türkiye edebiyatında kendine yer açabiliyor.

rını beğenmemiş, onları kenara atıp kaybetmiş olabilir. Şöyle bir durum da var: *Karınca-ların Günbatımı*'nın tefrika bölümlerini kesip saklıyor, saklamasa bunlar belki bugün bize ulaşamayacaktı.

Değirmenciyan: Evet, tefrikayı kendisi ayırıp bir kenara koymuş, ama tefrikanın çıktığı dönemde okuyanlar biliyor. 1984'teki ölümünden önce İstanbullu bir grup sanatsever kadın tefrikayı ayrı bir kitap olarak yayınlama olgunluğunu sergiliyor. Aralarında Daron Acemoğlu'nun annesi İrma Acemoğlu da var. Çevirmen Anayis Yıldızciyan (şair Zahrad'ın eşi), besteci Silvert Karamanuk gibi edebiyatsever, entelektüel kadınlar bunlar. Tabii o dönem siyasi iklimden dolayı biraz sansürlenmiş, fakat yaptıkları çalışma yadsınamaz.

Türk dostlarımızın unuttuğu çok basit bir şey var: Zaven Biberyan, dili Ermenice olan bir yazar. Türkçeye çevrilip yayınlandı, ama bu başka bir şey. Bütün yazdıkları Ermenice. Sadece *Yalnızlar*'ı kendisi Türkçeye çeviriyor, çünkü onu ümitlendirmişler, biz onu sine-ma, tiyatro yapacağız demişler, fakat sonra kitap Türkçede yayınlandığıyla kalıyor, asla sinemada kendine yer bulamıyor.

Anılarında bir yerde "İlkokulda Türkçem Ermenicemden iyiydi" diyor. *Yalnızlar* romanı Türkçe çeviride değişikliğe uğramış mı?

Gebenlioğlu: Romanda bir değişiklik yok. Biberyan uzun süre çevirmenlik de yapıyor. *Meydan Larousse* ansiklopedisi için maddeler yazdığı bir dönemi var.

Değirmenciyan: Biberyan bir yazı emekçisi aslında. Türkçeyi para kazanmak için de olsa kullanıyor.

Gebenlioğlu: Belki hayatının sonuna doğru Ermeniceyle daha güçlü bir bağ kuruyor, fakat Ermeniceye karşı hayal kırıklığı yine de büyük.

Otobiyografisini Fransızca, yani ilk yazı diliyle kaleme almış. Ermenicesinin gelişiminde askerlik döneminin payı olabilir mi?

Değirmenciyan: Yazmaya şiirle başlamış, el yazmalarını gördüm, akla ziyan imla hataları var. Ermenice imla çok zordur, ama bu yönde bir çabası olmuş, imlayla uğraşmış. Kelime zenginliği açısından Ermeniceye vakıf. Bugün mesela insanların Ermeniceleri hiç yok, ancak geliştirmeye çalışıyorlar, fakat o dönemde Ermenice bugüne kıyasla çok ileri seviyede. Biberyan yazar olmak için çaba içine girmiş. Nafia döneminde tanıştığı Ermeni aydınlar bu konuda kendisine eminim çok yardımcı olmuş, ilham vermişlerdir. Döndükten sonra gazete yazılarından dolayı sıkıntı yaşadığı, hatta cezaevine girdiği için Beyrut'a gidiyor. Beyrut'ta gazetelerde çalışmaya başlıyor, bir dönem inşaatta da çalışıyor. Tüm bu zaman boyunca Ermenicesini geliştirdiğini söylemek mümkün.

1962'de "Ermenice yazmaya pişmanım" cümlesini ona söyleten ne?

Değirmenciyan: O günlerde bu cümleyi çok kişi söyleyebilirdi. Ermeni ortamı kapalı bir ortam sonuçta. Bu işi çoğu yazar hobi olarak yapar. Aslına bakarsanız Ermenilik de birçok kişi için bir hobidir. Fakat kendini tamamen Ermeni edebiyatına, yazınına, toplum hayatına adan insanlar için bu durum birçok zorluk yaratır. Ne siyasi ne de maddi olarak tatmin olabilirsiniz, dayanışmayla karşılanmazsınız. Tüm bunlar insana acı bir tat verir. Ben de pişman oldum, hiçbir gence de tavsiye etmeyecek bir ruh halindeyim. O yüzden çok anlaşılır bir durum bu. Küçük bir toplum olmanın verdiği zorluklar diyeyim.

Şiirleri hangi temalarda geziniyor?

Değirmenciyan: Milliyetçilik baskın tabii. Şiir yazmaya başladığı dönem Kilikya'da. Okulu

yarıda bırakmış. Tarih derslerinde Ermenileri yok sayan bakış açısından çok rahatsız. Aslında ne kadar zengin bir tarihleri olduğundan, fakat okulda bunların öğretilmediğinden bahsediyor. Ve ideal bir ülke peşinde koşuyor. Kilikya Ermenistanı'nı keşfediyor. Oraları, Adana'yı gezerken hep bu göndermeleri yapıyor. Milliyetçi şiirler 1950'lerde, eşikle tanıştığımız zamanlarda yerini aşk şiirlerine bırakıyor. **Yalnızlar'ın ilk baskısı 1959, Meteliksiz Âşıklar'ın 1962. İki roman arasında nasıl kopuşlar, süreklilikler var?**

Gebenlioğlu: Çocuk teması benim ilgimi çekiyor. *Meteliksiz Âşıklar*'ın kahramanı Sur sürekli çocuk addedilmesine isyan ediyor. Bu çocuk görülmeye isyan teması Şahan Şahnur'un *Sessiz Ricat* (1929) romanında da var. İstanbul doğumlu olan Şahan Şahnur 1922'de Fransa'ya gidip tüm edebiyat yaşantısını orada sürdürüyor. Her ikisinin de çocuk temasını ele alış nedeni belki de Ermenilerin toplumdaki yerini sorgulayan bir arayışın ürünüydü.

Değirmenciyan: *Meteliksiz Âşıklar*'da ilk kez 6-7 Eylül'e direkt gönderme var. *Sürtük* Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül sonrasında yazılmış, fakat *Meteliksiz Âşıklar*'da direkt bir anlatım var. Nesiller arasındaki algılama farkı, kutsalların sorgulanması da romanın temaları açısından önemli. O dönem Galata Kilisesi'nin yeniden inşası söz konusu, ona bir gönderme var mesela. Toplumsal meselelere, Ermeni toplumunun meselelerine direkt eleştirel bir bakış ve çok ağır eleştiriler barındıran bir kitap bu. Bunun dışında –gerçi *Sürtük*'te de vardı ama– aile içi şiddeti gün yüzüne çıkarıp işlemeye başlamış, ki daha sonra *Karıncaların Günbatımı*'nda da devam ettiriyor bunu. Çocuklar arasındaki çekişme, çocukların babalarıyla ilişkileri, annenin Sur'un kadın arkadaşıyla ilişkileri... Bu toplumsal sorunları soğuk bir dille, dolandırmadan ele alması romanı çok güzelleştiriyor.

Retrospektifinin son halkası, Jamanak'ta tefrikasına 1970'te başlanan Karıncaların Günbatımı...

Gebenlioğlu: 42 ay süren nafia askerliğini bir yere akıtma kaygısı var. Henüz Türkçede yayınlanmayan "Dönerler" isimli hikâyesinde bu dönemi içeriden bir yapı kurarak anlatıyor. Romandaysa olup bitenin ardından yazıyor. Biberyan belki de evini Baret gibi buldu, kendi hayatında gördüklerini, Ermeni toplumu içerisindeki eksiklerin bütünlüklü bir resmini çaktı

Romanın bu kadar etkileyici olmasında Zaven Biberyan'ın yazar olarak gelişimi, yalın anlatımı ne kadar pay sahibi?

Değirmenciyan: Zaven Biberyan'ın romanlarında ele aldığı siyasi olaylar bize Türkiye'nin yakın tarihini hatırlatıyor ve okurlarını şiddetle sarsıyor. Biberyan Ermeniceden Türkçeye çevrilme şansı elde etmiş bir yazar.

Ermenice edebiyatı Türkçeye çevirdiğimiz zaman bu tür duyguları okur birçok eserde yaşayacaktır. Ermenice edebiyatın ele aldığı konular Ermenilerin de içinde bulunduğu bu toplumun sorunları olmuştur. 19. yüzyıla ait olan Yervant Odyan ya da döneminin farklı bir yazarı bizi çok etkilemez. 19. yüzyılda bir yüzleşme pratiği yok. Fakat bugün 1915'le, Varlık Vergisi'yle, 6-7 Eylül'le yüzleşme ihtimali bizim toplumsal hayatımızı direkt etkileyecek.

Gebenlioğlu: Biberyan yaşadığı dönemin insanı olmaya çalıştığı halde onu tarihin geri ittiğini görüyoruz. Arka planda sürekli Er-

Biberyan soykırım sonrası toplumun en önemli seslerinden. Toplumun suskunluğunun sebeplerini romanlarında görüyoruz. Her an bir felaket olacaktı gibi yaşıyor. Sırf Ermeni toplumu değil, Türkiye toplumu da böyle yaşıyor.

meniliğiyle boğuşmak zorunda kalıyor. Bu hep edebiyatının akışına müdahale eden bir durum. Biberyan'a yerel demek de doğru olmaz, evrensel akan yanı çok kuvvetli. Bunu özellikle *Karıncaların Günbatımı*'ndaki Dırtad'da hissediyoruz. Dırtad'ın Biberyan'ın dünyaya bakışını simgelediğini hemen görüyoruz. Otobiyografisinde "Toplumun yarınları bireyin bugünü üzerinden kurulur" diyor. Dırtad da son derece şiirsel bir üslûpla benzer bir cümleyi sarfediyor.

Karıncaların Günbatımı Ermeni toplumu içindeki ilişki biçimlerine de keskin bir eleştiri getiriyor. 6-7 Eylül'ün ayak seslerini cemaatin içinde filizlenen yeni zengin, sağcılaşan profili göstererek ortaya koyuyor. Romanın bu yönünü nasıl buluyorsunuz?

Değirmenciyan: Çok önemli, çünkü bu toplumsal eleştiri bizde genelde yapılmaz. Çalıştığınız kurumları eleştirdiğinizde işsiz kalırsınız. Fakat Zaven Biberyan böyle bağlardan azade bir yazar olduğu için ekonomik kaygılar gütmüyor. "İşsiz mi kalırım acaba", "Beni gazetemden kovarlar mı?", "Gazeteme ilan gelmez mi?", "Öğretmenlik yaptığım okul beni kovar mı?" gibi kaygıları olmadan yazdığı için toplumsal eleştiri her romanında, yazısında cesaretle sergilemiş. Devleti eleştirmek Ermeni toplumunu eleştirmekten her zaman daha kolaydır. Ermeni toplumu hakkında yazdıklarınız hiçbir zaman gözden kaçmaz, yeri geldiğinde bedeli çok daha ağır olabilir. Bu bağlamda Zaven Biberyan'ın Ermeni cemaatini eleştirmesi kayda değer bir durum. Kiliseye, ruhanilere, vakıf yönetim

kurullarına yaptığı eleştiri her romanında görüyoruz.

Felaket yazını için değerlendirdiğinizde bu romanlar nereye oturuyor?

Değirmenciyan: Zaven Biberyan felaketin yazarlarından birisi. Soykırım sonrası toplumun en önemli seslerinden. Susmuş bir toplumun suskunluğunun sebeplerini onun romanlarında gayet net görüyoruz. Her an bir felaket olacaktı gibi yaşadığını da görüyoruz. Gerçekten de böyle yaşarız. "Bakmayın şimdi iyi olduğuna, bir şey olacak", "Bu kadar güldük, başımıza bir şey mi gelecek" gibi kaygılar bizim de peşimizi bırakmaz. Sırf Ermeni toplumu değil, Türkiye toplumu da böyle yaşıyor.

Gebenlioğlu: Biberyan 1915 sonrası kuşağın üyesi; yaşanan felaketle nasıl baş etmesi gerektiğini bilmeyen bir toplumun içine doğuyor. Bununla baş etmek için gerekli donanıma sahip olmayan bir toplumsal düzenin içinde yönünü bulmaya çalışıyor. 1915 Felaket'i'nin cumhuriyet tarihi boyunca devletin farklı müdahale ve uygulamalarıyla kılık değiştirdiğini görüyoruz. Soykırım zihniyeti hiçbir zaman 1915'te kalmış bir olgu olmadı, sürekli hortlatıldı. Zaven Biberyan döneminin insanı olmaya, bugünü yaşamaya çalışıyor, fakat sürekli felaket hortlağıyla, hesaplaşılmayan tarihle kabına dönmek zorunda kalıyor. Ne kendisi olabiliyor ne de Türkiye edebiyatında kendine yer açabiliyor.

Üç romanında da çok etkileyici İstanbul tasvirleri var. Sokaklarda karış karış dolaştırıyor, sık sık vapura atlayıp adaya götürüyor... Mahkûmların Şafağı'nda "Hep bir felaketi bekleyerek geçiyor zaman" cümlesi sıkça tekrarlanırken, örneğin Meteliksiz Âşıklar'da sevgililer buluşurken manzarada sürekli bir takım röntgenciler beliriyor...

Değirmenciyan: Evet, hiçbir zaman rahat ettirmiyorlar, asla gönül rahatlığıyla hayatın keyfini süremiyoruz. Bunu bu toplumda bugün dahi yapmak imkansız, bir yerden birileri çıkıp "hop, ne oluyor?" diyebilir, daha kötü şeyler yaşatabilirler. Ayrıca Biberyan'ın sübjektif sebepleri de var. Hayatı boyunca takip edildiğini düşünmüş, bu gözetlenme hissini romanlarında çok etkileyici bir şekilde yansıtmış. Okurken bile bu bizi tedirgin ediyor, "toplumda biz de bunu yaşıyoruz" duygumuzu perçinliyor onun yazdıkları. Maalesef "Biberyan da bunu nereden çıkar-mış" diyemiyoruz.

Gebenlioğlu: *Meteliksiz Âşıklar*'daki bu röntgencilik mevzu Foucault'nun panoptikonuna da benziyor. Hapishaneyi andıran, devletiyle, polisiyle, komşusuyla kontrol ve gözlemden ibaret bir İstanbul tasviri yapıyor. İktidarın gözünden çok, gözün iktidarı var kitapta. Dört başı mamur bir mekanizma anlatıyor neredeyse Biberyan.

SÖYLEŞİ: AYŞEGÜL OĞUZ

Köhne dünyaya meydan okuma

Zaven Biberyan sosyalist gelenek veya toplumcu gerçekçi edebiyat içinde '40 Kuşağı'ndan, Mehmed Kemal'in deyişiyle *Acılı Kuşak*'tandı. 1960'lara geldiğinde ise TİP'in milletvekili adayı, İstanbul'da belediye meclisi azası olmuştu. Biberyan'ı sola çağıran kültürel-siyasal iklimi Masis Kürkcügil'le konuştuk...

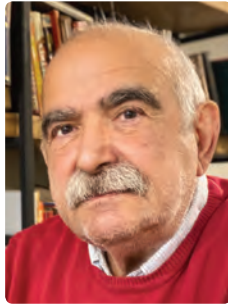
Zaven Biberyan'ı ilk ne zaman okudunuz?

Masis Kürkcügil: Zaven Biberyan'ı Payel Yayınları'ndan çıkan *Yalnızlar* romanıyla tanıdım. Aynı dönemde yaşadık, tabii ben çok gençtim, fakat hiç rastlaşmadık. Yeniden bir okur olarak tanışmam, daha sonra *Karınca-ların Günbatımı* adıyla yayınlanan *Babam Aşkale'ye Gitmedi* kitabıyla oldu. Böylece onu çizgi dışı bir solcu yazar olarak merak etmeye başladım. Bu adam nereden gelir, nereye gider? Onu yaratan koşullar nelerdir, hangi çevreyle ilişkisi olmuştur? Edebiyatçı kişiliğinin yanısıra gazete yazarlığı da düşünülürse, beni daha da meraklandıran 1946 yılındaki *Nor Lur* (Yeni Haber) gazetesiyle olan ilişkiydi. Fakat Ermenicem kıt, ortaokuldan sonra kul-lanmadığım için unuttum. Bu kaynaklara nasıl ulaşacağımı da bilemiyordum. Allah-tan geçen yıl Talin Suciyan kitabında (*Modern Türkiye'de Ermeniler*, Aras) Biberyan'ın gazete yazılarına yer verdi. Tabii yeniden onun üzerine düşünmemi gerekli kılan otobiyografisi oldu.

Mahkûmların şafağı'nda size çarpıcı gelen neydi?

Bir sanatçı, insan, Ermeni olarak da, bir solcu olarak da böyle kör bir dönemde nasıl böyle kendine has bir tip ortaya çıktı? Edebiyat da bir yaratımdır. Allah vergisi değil, büyük bir emektir. Bir otodidakt, ama ufak yaştan beri çok büyük bir okur. Bir de sert, ihtiras sahibi biri. Otobiyografisinde görülüyor, çocukluğundan itibaren yaşadığı bir öfke var. Bu öfkenin de gerekçeleri var. 1921 doğumlu olduğuna göre, şahsiyetinin oluştuğu, ergen olma yaşları 1930'lu yıllar, Türkiye'de Güneş Dil Teorisi'nin, milliyetçiliğin rejimin direği haline geldiği bir dönem. Böyle bir dönemde kendini koruma, "ben de varım" deme kaygısıyla beden de ayakta kalmak için birtakım antrenmanlar yapıyor, kendisini bir gerilla gibi yetiştirdiğini söylüyor. Ben de bir kenar mahalle çocuğu olarak bu işe

takmıştım, çünkü etraftaki taarruz sadece ideolojik değildir, her an olabilecek bir fiziki taarruz beklentisi içinde olursunuz. Dolayısıyla, o yıllarda kendisini inşa ederken tepkisel bir milliyetçiliğe de sürükleniyor, çelik gibi olmaya da çalışıyor. İşin garip yanı bunu beceriyor da, hem de tek başına. Benim hayatımda çok önemli hocalarım oldu, onlardan karakter olarak da, kültür olarak da

feyz aldım. Biberyan pek kimse-den bahsetmiyor. Kendi yolunu sinama-yanılma yoluyla açmış. Diplomasız bir insan, ama çok dilli. Ermenicenin, Türkçenin, Fransızcanın hakkını vermiş. Askerlikte Ermeniceyi öğreneceğim diyor, çünkü Fransız okulundan mezun. Aile de Ermenice konuşuyor belli ki. Ermenice her ne kadar Hint-Avrupa dili olsa da Kafkas etkisi vardır. Kafkas dilleri fonetik bakımından zengindir. Biberyan askerde oturup sözlükle cebelleşiyor. Sözlükle çalışmak ciddi ve nankör bir çabadır. Bu otobiyografinin orijinalinin birinci hamur kâğıda dolmakalemle yazılmış halini gördüm, dikte hatası yok. Fransızlar bile hata yapmadan yazamaz. Buzkıran gibi kendi yolunu kendisi açıyor, nereye gittiği de belli değil. Özellikle de otobiyografisinin bittiği 1946'ya kadar. Hazin olan durum, 25 yaşında bitiriyor kitabı. Sonraki hayatını bilmiyoruz.

Biberyan'ın hayatına damgasını vuran 42 ay süren nafia askerliği oluyor galiba...

Babam ve iki kardeşi de toplu askere gittiler. I. Dünya Savaşı'nda amele taburları vardı, onlara silah vermezlerdi, farklı bir elbise giyerlerdi. Sonra da katledildiler. Nafia askerleri de yol yapımı gibi işlerde çalıştırılırdı. Seferberlik ilan edildiğinde kendi imkânlarınızın üzerinde bir iş yapıyorsunuz, dolayısıyla eldeki teçhizattan yiyeceğe kadar her şey yetersiz kalır. Piredir, bittir, her askerde olur. Ama şu var: Yanınızdaki diğer askerlere göre siz eğer çok daha namüsaait durumlarda yaşamak zorunda kalıyorsanız, size çok açık

bir biçimde ayrımcılık güdülüyorsa, yani açıkça sizi vatan haini olarak gösteriyorlarsa, hatta örtük biçimde Ermeni Soykırımı'na gönderme yaparak istikbalinizin benzer olacağı hissettiriliyorsa, bu normal askerlikle kıyaslanmaz. Bu işsizlik gibi, aşağılanmak gibi bir şey değildir, esaret gibi bir şeydir.

Sizin ailenizde bu askerlik travması nasıl yaşandı?

Babam anlatmazdı, bizi sakınmak isterdi. Genellikle bu tür felaketlerden birçok ailede söz edilmezdi. Nihayetinde bu ülkede yaşıyorsun, geçmişe değinmek çocuğun kimyasını bozabilir, dolayısıyla her şey normalmiş gibi yaşanırdı. Nafia askerliği üzerine elimizde çok bilgi yok. Biberyan'ın anılarında ki hikâyeler dehşetengiz. Bu askerlik süresi boyunca bir şeyler de okuyabiliyor, Shakespeare okuyor mesela. Yazdıklarının dışında ne biriktirdi, onu bilemiyoruz. Müthiş bir gözlem gücü, ayrıntı merakı var, deftere aldığı notlar da hafızasını tazeliyor belli ki...

1944-46 arasında, Almanya'nın yenilgisi ve Sovyetler Birliği'nin Nazizme karşı mücadelesinin belirginleşmesinden sonra, hem üniversite gençliği içinde hem de genel olarak Nazi karşıtı bir hareket gelişti. Buna paralel bir şekilde *Nor Or*'da göreceğimiz bir Ermeni solcu kuşak ortaya çıktı. Bu ilginçtir, çünkü soykırımdan, 1915'ten sonra insanlar gitti, bir de 1922'den sonra gidenler oldu. "*Bu ittihatçılar başa geçti, başımız belaya girecek*" diyenler sürgüne gitti. İçlerinde çok sayıda entelektüel de vardı, dolayısıyla onların bir kiminden yoksundu bu kuşak. 1921 doğumlu Biberyan 1941'de yirmi yaşında askere gidiyor, tam da bu dönemde bu solcu kuşak yetişiyor. Azımsanacak bir rakam değildir, nüfusa oranla baktığımızda. Örneğin TKP 1979'da politbüro üyesi Ahmet Saydam'ın öldüğünü duyurur, onun Aram Pehlivanian olduğu çok sonra öğrenilir.

Zaven Biberyan *Nor Lur*'un ardından 1946'da *Nor Or*'a geçiyor. *Nor Or* o korkunç baskı yıllarından sonra hem düzenle, devletle uzlaşma içinde olan Patrikhane başta olmak üzere

Ermeni cemaatinin yöneticilerine karşı çıkar, hem de eşit vatandaşlık hakları için devlete kafa tutar. Bu insanlar nasıl oluştu? Belki de bu daha sonra Hrant'ın Agos'ta yaptığına benzer bir durum.

Biberyan bu iklimin etkisiyle mi solcu oldu?

Edebiyat alanında okuduğu bazı kitapların adını veriyor, ama siyaseten kendisini solcu-laştıran şu kitap mı, bu kitap mı, onu bilemiyoruz. Mantıksal analizle çıkarabileceğimiz bir husus şu ki, Sovyetler Birliği'nin Nazizme karşı ayakta kalması Ermeni milliyetçisi olsa da, olmasa da Ermeniler için önemli olmuş olabilir. Ayakta kalmış bir Ermenistan, kendilerinin de yok olmamaları için, bütün tarihlerinden geride kalan sığınak gibi görülmüş olabilir. Kimse *Kapital*'i okuyarak solcu olmaz zaten. Zaven Biberyan'ın otobi-yografisinde geçmeyen, ama yakın ilişkide olduğu Aram Pehlivanyan çok önemli. İki sosyalist parti kuruluyor 1946'da, biri bazı eski TKP'lilerin de olduğu Esat Adil'in partisi, diğeri doğrudan doğruya TKP'ye bağlı, Şefik Hüsnü'nün kurduğu parti. Bu ikincisinin İstanbul örgütlenmesinde önemli görevler üstlenen biri Aram Pehlivanyan. *Nor Or*'da da onunla birlikte hareket ediyor Zaven Biberyan. Aram Pehlivanyan önemli bir şair, Aras'tan şiir kitabı da çıkmıştı.

40'ların basın dünyasında Ermeni gazeteleri oldukça çeşitlilik arz ediyor...

Zaven Biberyan *Nor Lur*'u aldığı zaman günde 200-300 basılan gazete ondan sonra dört bin tiraj yapar hale geliyor. Bugün *Agos* o kadar satmıyordur, birçok sol dergi de satmıyordur. 1944-46 arasında hem Ermeni cemaatinde bir rönesans oluyor, hem de sendikalar kuruluyor, insanlar sendikalara hücum ediyor. 1946'da çok ilginç simalar bu iki partili hayatın içine girmiş. TKP'nin denetiminde olan hareket Demokrat Parti'yle de ilişki kurmuş, ortak dergi çıkartma faaliyetine girmiş. Çok kısa da sürse, Stalinistlerin tek parti iktidarına karşı yürüttüğü bir tür "demokrasi cephesi" fikriyatı var. Böyle bir canlanma, tartışma var.

Şunun da altını çizmekte yarar var: 60'lı yıllardan sonra Türkiye'de Ermeni devrimciler oldu, ama bunlar kendi toplumları içerisinde kendi kültürleriyle öne çıkmış insanlar değildi. *Nor Or* kuşağı dediğimiz bu insanlar öyle değil, Ermeni edebiyatını biliyorlar, Ermenice yazıyorlar. Onlarla sonraki dönem arasında radikal bir farklılık var. O yüzden bu kuşağın özel bir önemi var.

Her cemaatte arayış içinde olan insanlar vardır. Üç aşağı beş yukarı her azınlık şunun bilincindedir: Biz eşit değiliz. Sizi onurlandıran, "eşit vatandaş olmak senin de hakkın" diyen birisinin varlığı onur verir, her zaman için böyle bir kesim olacaktır. Bir de, II. Dünya Savaşı'ndaki nüfusa göre Nazizme karşı mücadelede en fazla insan kaybeden Erme-

Jamanak idarehanesi, oturanlar: Sol başta Ara Koçunyan, Mıgırdiç Hacyan, Zareh Nemtse ve Zaven Biberyan. Karşı sayfada: Türkiye İşçi Partisi'nden milletvekili adayı olan Zaven Biberyan parti kongresinde konuşurken

nistan halkıdır. Savaşın sonra erkek nüfus kalmadığı için Ermenistan tüm dünyaya çağrı yaptı, insanlar orayı cennet zannederek gittiler. Cennet olmadığını kısa sürede anladılar. Burada iyi kötü küçük burjuva hayatı yaşayanların bir mesleği var, evine ekmek giriyor. Bütün imkânlarını orada da elde edebileceğini sanıyorsun, gidiyorsun ve felaket bir rejimle karşı karşıya kalıyorsun. Ama öyle

Çok iyi bir gözlemci, eleştiriyi kendine, cemaatine yönelten bir adam Biberyan. Toplumla derdi var, onu anlamaya, açıklamaya çalışıyor. Bu köhne dünyaya hem edebi hem de geniş anlamıyla siyasi bir meydan okuma onunkisi.

bir hayal de vardı.

Zaven Biberyan da Sovyet Ermenistanı'nın çekiciliğine kapılıyor, ama gitmiyor.

Evet, yazılarında Ermenistan'a göçün propagandasını yapıyor, ama gitmiyor. Birçok insan gitmedi. Şunu da unutmamak lazım, bu adam Kadıköylü. Bunu anlatmak zor, ama birçok İstanbulludan daha fazla İstanbullu. Vatan dediğiniz şey bayrakla kaim değildir. Mekânla insan arasındaki ilişki çok önemlidir. Buradan göç etmek zorunda kalan insanlar babayurdu diye burada yaşayan insandan daha çok o mekânı merak eder. O mekânı, semti, sokağı kutsal bir yer olarak telakki eder. Zaven Biberyan'ın gitmemesini kendi hayatıma da bakınca çok iyi anlıyorum. O dönemin Kadıköy'ünü, Büyükdası'nı bir anlatıyor ki, mest oluyorsun.

Nor Lur'un son döneminde Sansaryan'da bir süre tutuklu kalıyor...

Türkler *Sansaryan* der. *Sanasaryan*'dır doğru-

su, Erzurum Kongresi'nin de yapıldığı Sanasaryan Ermeni Lisesi'nin İstanbul'daki vakıf binasıdır. Ben de Sanasaryan'da epey kalmış biriyimdir... Solculuğun bir tarafı kitabı, bir tarafı da mücadeleyle ilgilidir. Mücadele olmadan solculuk lafta kalan bir şeydir. Müesses nizamla cebelleşmek kaçınılmaz bir şey. Onun alengirli işlerini de emniyet-i umumiye yapar. Sonunda bir şekilde düşersiniz buraya. Dolayısıyla, bu bir bakalorya sınavıdır. Oradan alınanın aklıyla çıkmış olmak Zaven Biberyan'da bir ışıldak işlevi görüyor. Yani önünü görme imkânı oluyor. Aslında sorgusu çok ciddi bir şey değil, fakat neden bu sorguda onu bu kadar haşlamışlar, bunu o dönemin karakteriyle açıklamak lâzım. Nihayetinde bir manşetin kim tarafından atıldığını sorguluyorlar, Biberyan'ı günlerce orada bunun için tutuyorlar. Ermeni olmasanız böyle bir şeyden ötürü sorguya çekilmezsiniz. "Bu manşeti ben attım, ama sürmanşeti ben koymadım" diyor. Kim ihbar etmiş? Gazetede ki diğer yönetici, ama onun zaten polisle işbirliği var. Dolayısıyla, bu hikâye bir örgüt sorgulaması da değil. Ama bir taraftan da bu kadar küsurat bir mevzu için adamı zorluyorlar. Azınlıksan bir kere sana ajan gözüyle bakarlar, ajanlık teklif edilir. Bir taraftan kendisine yediremiyor, ama bir taraftan da oyun oynuyor. Ve orada geçirdiği süre ona moral veriyor, özgüvenini kazanıyor. Gerçekten ajan olan kişiyi de gammazlamıyor. Eyvallah demeyen bir adam zaten, kendini de acımasız bir şekilde eleştiren bir adam.

Cezaevinden çıkınca Nor Or'un davetine "yeni bir umut ışığı" diye icabet ediyor, ama kısa süre sonra Beyrut yolları görünecek. Mahkûmların Şafağı da böylece bitiyor.

'46 macerası bitince sanıyorum hüsrana kapılıyor. Çünkü 1946 insanlarda bir umut yarattı. Karanlık bir dönemden sonra, nafia askerliği, II. Dünya Savaşı derken, nihayet gazetecili-

ğe başlıyorsunuz, büyük bir meydan okuma içine giriyorsunuz, *Nor Lur*'u dört bin okuyucuya ulaştırıyorsunuz, 25 yaşında birdenbire maestro oluyorsunuz, devlete, cemaate, patrikhaneye meydan okuyorsunuz ve sonra tırpan yiyorsunuz. Sonra da dönemin solcu Ermeni entelijansiyasıyla birlikte hareket ediyorsunuz, fakat *Nor Or* da geçici de olsa kapatılıyor. Bu da tipik bir şey, niye *Nor Or*'u kapatırsın? Ermeni oldukları için elbette. *Nor Or* çevresinde TKP'li olanlar tevkifata uğruyor, arkadaşları tutuklanıyor. Bunun üzerine o da Beyrut'a gidiyor. Tam açıklayamıyoruz, neden Beyrut'a gitti. Bu konularda ketum çünkü. Otobiyografi ne yazık ki 25 yaşında bitiyor. 60'lı yıllar da ilginç olabiliirdi.

Yalnızlar'ı ilk okuduğunuzda Ermeni bir genç olarak neler düşünmüştünüz?

Ben Ermeni ortaokulundan mezunum, ama liseyi Türk okulunda, Beyoğlu Atatürk Erkek Lisesi'nde okudum. O tarihlerde Ermenilikle ilgili bir derdim yoktu. Bu romanı okuduk, ama kitapla öyle bir ilişkim olmadı. Zaten gündelik hayat bana Ermeniliğimi hatırlatırdı. Emniyet-i umumiyyeye düştüğünüz zaman da hatırlarsınız bunu. Gündelik hayatınızda, farkında olurlar ya da olmazlar, yakın arkadaşlarınız da hatırlatır.

Mihri Belli'nin Zaven Biberyan'a "gâvur" demesi gibi bir durum başınıza geldi mi?

Gelmez olur mu! Bunun iyi niyetle, kötü niyetle ilgisi yok. Çünkü ideoloji böyle bir şeydir. İnsanlar hâkim ideolojiyle donanmış şekilde ortaya çıkarlar ve bu hâkim ideolojiden arınma sürecidir sizin insanlaşma süreciniz. Bu açıdan bunu normal karşılamak lâzım. Doğru bulmak, haklı göstermek için değil ama, o insanlar da sosyalizmi henüz öğreniyordu, sosyalizmi milliyetçilik zannediyorlardı, çok arkadaşımız milliyetçilikten geldi. Bizim kuşağımızda bir Kemalistle sosyalistin tarih bilinci konusunda herhangi bir ayrılık

yoktu. Başkalarının tarih bilinciyle tarih yapamazsınız, ama herkes eskiden bir altın çağ olduğunu, o çağda bir ulusal kurtuluş savaşı verildiğini ve cumhuriyetin harika bir şey olduğunu anlatıyordu.

Yalnızlar'ın kahramanı Gülgün Müslümanlaştırılmış bir Ermeni yetim, bu dikkatinizi o zaman çekmiş miydi?

Biz onları çevremizden biliriz. Bazı şeyler konuşulmaz, ama insanlar farkındadır. Anneannemiz gibi sevdiğimiz Yozgatlı bir komşumuz vardı, tehirden kurtulmaydı, bize gördüğü cinayetleri anlatırdı. Herkese de anlatırdı. Normal, öyle yaşamış. Bizim elimizde rakamlar, kitaplar yoktu, ama bunları bildik. *Yalnızlar*'ı okuyup da bu tür vakaların olduğunu öğrenmek durumunda değildik. Ama söylenmez, ifade edilmezdi. Gariptir, ama azınlık olmanın getirdiği bir koruma içgüdüdür.

İkinci romanı *Meteliksiz Âşıklar*'daki genç Sur Ermeniliğinin gündelik hayatına getirdiği zorlukları fazlasıyla yaşıyor, bir yandan da ailesiyle bir kuşak çatışması içine giriyor...

Bunlar benim otobiyografime de girebilecek ayrıntılar. Kitapta geçen 6-7 Eylül'ü de hatırlıyorum tabii ki. Biz Feriköy'ün arka sokaklarında oturuyoruz, babamın terzi dükkânı Pangaltı'da cadde üstünde, dükkân mahvedilmiş, tanıdığımız birçok insanın dük-

Yazılarında Ermenistan'a

göçün propagandasını

yapıyor, ama gitmiyor.

Şunu unutmamak lâzım:

Bu adam Kadıköylü,

İstanbullu. Vatan dediğiniz

şey bayrakla kaim değildir.

Mekânla insan arasındaki

ilişki çok önemlidir.

O dönemin Kadıköy'ünü,

Büyükadası'nı bir anlatıyor

ki, mest oluyorsun.

kânlarının önünde jandarma duruyor. Ama gençliğimde cemaat içindeki gerilimi pek hissetmezdim, ortaokuldan sonra Türk arkadaşlar edinmiştim. Kiliseyle ilişkim de çok erken kesilmişti. Sesin filan güzelse mutlaka koroya dahil ederler, ama ben bir de çok genç yaşta ateist oldum, 12 yaşında Zebur, Tevrat, İncil okumuştum, abuk sabuk sorular sormaya başlamıştım. Uzun bir hikâye. Bilmeyerek de olsa çok iyi bir şey yapmışım. Lisede çok iyi arkadaşlarım oldu. Vedat Günyol'la tanıştım ve hayatım değişti. Boyum, fiziğim var, hırğüre bayılırdım, serseri de olabilirdim...

Neler değiştirdi Vedat Günyol hayatınızda?

Fransızca öğretmenimizdi. Okul 880 kişiydi, onun hocalığına o anlamda değer veren belki

de on kişiydik. Bizim dersimize girmezden önce de onunla ilişki kurmuştum. Öyle bir kişiliği vardı ki, ilişkiye geçme ihtiyacı hisse-derdiniz. Sonra meyhane arkadaşımız oldu. Babam "*Bunun bir babası da sizsiniz*" derdi. Solcu olmamızda da büyük etkisi var. Kendisi farkında değildi tabii. Babeuf'ün *Devrim Yazarları* kitabını çevirince yargılanmışlardı. Biz de nedir ne değildir derken Babeuf ve ardından Fransız Devrimi üzerine bir şeyler okumaya başlayınca arkası geldi. Editörlük mesleğini seçmemde de onun etkisi vardır. Her çarşamba *Yeni Ufuklar* dergisinin bürosuna giderdim. 12 Mart'ta beraber hapis yattık. Sonra *Yurt Ansiklopedisi*'nde birlikte çalıştık. Mülteci olduğumuzda her yıl bizi (Almanya'daki Hüseyin Erdem olmadan olmaz) ziyarete gelirdi. Biberyan'la *Meydan Larousse*'ta -Vedat hoca kelime oyunlarını sever, *Meydan Kâbus* derdi- birlikte çalışmışlardı.

Zaven Biberyan da kiliseyle hep bir tartışma içerisinde. *Meteliksiz Âşıklar*'da da, *Karınca-ların Günbatımı*'nda da kiliseye yönelik eleştirel tutumu çok net.

Karınca-ların Günbatımı'nın ilk sayfaları beni çok çarpmıştı. Edebi olarak da, ideolojik olarak da çok kuvvetli. Müthiş bir gerilim var. *Babam Aşkale'ye Gitmedi* hikâyesinden tutarsak, babanın neden gitmediğini anlayana kadar klasik bir polisiye inceliğinde yazıyor. Bu büyük bir beceridir. Ailenin ne kadar ko-kuşmuş bir kurum olduğunu o kadar sert bir eleştirelilik içinde yapıyor ki. Türk edebiyatında böylesine bir aile kurumu eleştirisi bulmak mümkün değil. Çok iyi bir gözlemci, eleştiriye kendine, cemaatine yönelten bir adam, cemaatindeki rezillikleri, eşitsizlikleri, tahakkümü birinci derecede öne çıkartan biri. Zaven Biberyan'ın toplumla derdi var, onu anlamaya, açıklamaya çalışıyor. Bu köhne dünyaya hem edebi hem de geniş anlamıyla siyasi bir meydan okuma onunkisi.

1965 seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi'nden milletvekili adayı oluş süreci belirsizliğini koruyor. Sonra yine TİP kontenjanından şişli belediye meclis üyesi olmuş...

Yaşasalardı, o çevrede bulunmuş insanlara sormak lâzımdı herhalde. Belli ki '46'dan kalma solcu cemaatleri tanıyor Biberyan, solla yeniden bir tanışma söz konusu değil. Adam yazar olmasaydı, bu otobiyografi ve romanlar çıkmasaydı iyice unutulacaktı. TİP 1963'ten itibaren kendini solcu olarak ifade eden insanlar için bir çekim merkezi olmuştu. Ben üyesi olmadım ama, TİP başka bir duygu, toplum içinde bir rüzgâr yarattı. 450 kişilik Millet Meclisi'nde 15 kişiyle milletin kimyasını bozdular. Sonra Adalet Partililer kalkıp TİP'lileri dövdü. Neden? Çaresizlikten. Ele aldıkları konular açısından toplumun kimyasını değiştirdiler. Bir daha da o düzeyde bir umut yeşermedi...

SÖYLEŞİ: AYŞEGÜL OĞUZ

Kızıl olsun urganım, Dicle gibi kızıl

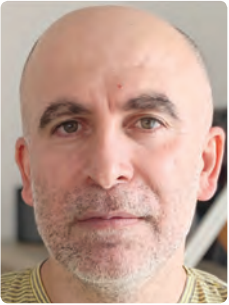
Diyarbakır'da bir İrlandalı, Alan Ward. İngilizce öğretmeni. Dillere, özellikle de yok sayılan dillere meraklı. Kürtçe öğrenmeye başlıyor.

Dört ay sonra, apar topar sınırışı ediliyor. Sene 1960. Beş sene sonra, Fransa'da Oksitanca ve Fransızca bir şiir kitabı yayınlanıyor: *La Còrda Roja*, Türkçesiyle *Kızıl Urgan*. Tek bir şiirden, Alan Ward'ın epik şiirinden oluşan bir kitap bu. "*Kürt halkına ve iki başka halka*"

ithaf edilen *La Còrda Roja*'nın konusu Kürtler ve Türkler. 1966'da Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye'ye sokulması yasaklanan Ward'ın kitabı şimdi, 55 yıl sonra, Avesta Yayınları sayesinde doğduğu ülkede. Ve bu kez Kürtçe-Türkçe olarak: *Werîsê Sor / Kızıl Urgan*. 1965'te çift dilli yayınlanan *La Còrda Roja*'yı çift dilli olarak Türkiyeli okurlara kazandıran antropolog-tarihçi Adnan Çelik'e ve çevirmen Ergin Öpengin'e bağlanıyor, Alan Ward'ın eserinin beşeri coğrafyasında bir tarih yolculuğuna çıkıyoruz...

Alan Ward ismini çoğumuz ilk kez duyduk. Siz onunla nasıl karşılaştınız, *La Còrda Roja*'dan nasıl haberiniz oldu?

Adnan Çelik: Her şey tesadüflerle gelişti. Doktora sonrası araştırmam kapsamında erken Soğuk Savaş döneminde (1947-1970) Avrupa'daki Kürt ulus-aşırı aktivizmi üzerine arşivleri geziyordum. Bunun için 2019'da Lozan'a da gittim. Lozan Üniversitesi'nde İsmet Şerif Vanlı'nın üniversiteye bağışlanan kişisel arşivi var. Vanlı çok önemli bir kişilik. 1940'ların sonunda Lozan'a okumaya gidiyor ve 2010'lara

kadar Avrupa'daki Kürt siyasal aktivizminin önemli isimlerinden biri oluyor. Avrupa'ya vardığından beri ne yapıp etmişse, ne okumuşsa, kendisine ne gönderilmişse toplayıp arşivliyor ve Lozan Üniversitesi'ne bağışlıyor. Tarihçi Jordi Tejel bu çok geniş arşivin düzenlemesini yapıyor. O arşivde çalışırken özellikle 1960'lardaki Kürt siyasal aktivizmi üzerine önemli kaynaklara bakma şansım oldu. Biliyorsunuz, 1960'ların başında Güney Kürdistan'da silahlı bir mücadele var. *Şoreşa Îlonê*, yani *Eylül Devrimi* olarak bilinen bu mücadeleye destek amacıyla 1960'ların başında Paris'te *Kürt Devrimiyle Dayanışma*

Komitesi adıyla bir destek komitesi oluşturuluyor. Bu komitenin kurucularından biri olan Jean-Pierre Vienne Kürt ulusal mücadelesine ciddi destek veriyor. Ben bu komiteyi inceliyordum. Arşivde bir belge gözüme çarptı, başlığı şöyleydi: *Oksitan Dilinde Kürdistan Üzerine Bir Şiir*. Broşürü görünce heyecanlandım. Baktım ki, Alan Ward isimli İrlandalı bir genç 1960'ta Diyarbakır'da birkaç ay kalmış, sonra da uzun bir şiir yazmış. Ama ortada ne o şiir var ne de Alan Ward'a dair bir şey. Tek bildiğim şiirin varlığı. İnternette araştırmaya başladığımda *La Còrda Roja* diye bir kitaba rastladım, kitap görünüyordu. Barcelona'daki birçok sahaf üzerinden kitaba ulaşmaya çalıştım, ama mümkün olmadı. Daha sonra, yine doktora araştırmam için Amsterdam Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'ne gittim. Arşivleri kurcalarken Silvio van Rooy isminde Hollandalı bir gazetecinin 1960'ta kurduğu *Beynelmîlêl Kürdistan Cemiyeti* (International Society Kurdistan) isimli cemiyetle karşılaştım. Rooy'un arşivinde gördüm ki, 1960'ların sonuna doğru Alan Ward'la mektuplaşmaya başlamışlar. Birçok mektup gitmiş gelmiş. *La Còrda Roja*'nın içeriğine, yazım hikâyesine dair de bir sürü ayrıntı vardı mektuplarda. Çok heyecanlandım. Ergin (Öpengin) uzun zamandır İngilizce ve Fransızcadan çeviriler yaptığı için "*bu çeviriyi yapsa yapsa Ergin yapar*" diye düşündüm. Ona durumdan bahsettim.

Ergin Öpengin: 1960'ta Diyarbakır'a gelip çocuklara İngilizce öğretecekken Kürtçe öğrenen bir dil aşığından bahsediyoruz. Özellikle azınlık dillerine ilgisi var. Diyarbakır'dan döndükten sonra *Kızıl Urgan*'ı yazıyor. Bir de yaptığı *Mem û Zin* çevirisi var. Aldığı notlardan anlıyoruz ki, Kürtçenin gramerine yönelik çalışmaları da olmuş Alan Ward'ın. Adnan bahsettiğinde ilk defa duymuştum adını. *Derwaze* adlı bir Kürtçe sosyal bilimler dergimiz var, Adnan bu yayın için Alan Ward'a dair bir yazı kaleme aldı. O yazıyla Alan Ward'ın şiiri hakkında bilgim oldu. Şiiri okuduğumdaysa çok etkilendim. Adnan'ın heyecanına ortak oldum ve çeviriye koyulduk.

Alan Ward kim, nasıl biri?

Çelik: Alan Ward'ın biyografisini oluşturmak kolay olmadı. Ancak, bu sürecin bir anında Ward'ın oğluyla karşılaştım. Kitabı ararken Alan Ward Junior diye bir isim gördüm, Oksitanca bazı metinleri vardı. Hatta Güney Kürdistan'daki referandum sürecinde babasının

şiiir kitabına dair Oksitanca bir köşe yazısı da yazmıştı. Sosyal medya üzerinden ona bir mesaj attım, çok hızlı geri döndü, “evet, Alan Ward benim babam” dedi. Alan Ward’a dair birçok şeyi ondan öğrendik. Şu anda Andorra’da yaşıyor. Babasının geride bıraktığı kültürel mirası sahiplenerek bir şeyler yapmaya çalışıyor. Şiirin İngilizcesini kişisel çabasıyla Amazon’da yayınlamış. Bu yüzden kendisiyle temas kurduğumuzda çok heyecanlandı.

Velhasıl, oğlundan da edindiğimiz bilgiler ışığında şunları biliyoruz: Alan Ward aslen İrlandalı, ama 1937’de İngiltere’nin güneyinde Worthing şehrinde doğuyor, orada büyüyor. İkinci Dünya Savaşı’ndan önce Ward’ın annesi Paris’te yirmi yıla yakın çalışıyor. Annesinin önemli bir sosyal çevresi var Fransa’da. Savaş döneminde Fransa’dan kaçan birçok kişi annesinin yaşadığı yere, yani Alan Ward’ın doğup büyüdüğü Worthing’e geliyor ve orada kalıyor. O yüzden Fransızca ve Fransızlarla ilişkisi çocukluğundan beri güçlü. Oxford’da dil bilimi okuyor, Roman dilleri üzerine. Doktora için Dublin’e gidiyor. 1958’de Fransa’da Oksitanların yoğun olarak yaşadığı Nîmes şehrinde, Nîmes Lisesi’nde bir sömestr öğretmenlik yapıyor. O sırada lisenin ünlü hocalarından Robert Lafont’la tanışıyor. Lafont 1945’te Oksitan Araştırmaları Enstitüsü’nün kurucularından. Oksitan ulusal hareketinin bir numarası diyebileceğimiz biri. Alan Ward Lafont’un yanısıra Toulouse’da Oksitan Araştırmaları Enstitüsü’nün sekreterlerinden Pierre Lagarde’la da tanışıyor. Böylece Oksitan çevresine giriyor. Oksitanca öğrenirken Oksitan mücadelesinin de tanıdığı oluyor. Bu süreç politikleşmesini etkiliyor. 1960’ta Diyarbakır’a gidiyor, orada bir süre öğretmenlik yapıyor. 1960’ların başında, bir süre de Hong Kong’da yaşıyor. 1964 ya da 65’te Andorra’ya yerleşiyor ve 2014’te vefat edene kadar orada yeminli tercüman olarak çalışıyor. Alan Ward’ın belki ilk göze çarpan özelliği çok sayıda dil bilmesi. Bir dilbilimci, fakat ezilen ulusların dillerine özel bir ilgisi var. İrlandalı kimliği onu Oksitanlara, Katalanlara, Kürtlere yaklaştırıyor. Bunu oğlu da özellikle vurguladı. “Babam için ulus-devletler içinde devletsiz kalmış, bırakılmış, azınlıklaştırılmış gruplar her zaman çok önemliydi” diyor.

Ward’ın yolu Diyarbakır’a nasıl düşüyor?

Çelik: Niye ve nasıl Diyarbakır’a gittiğine dair bilgimiz yok. Bildiğimiz tek şey 1960’ta, o zaman kurulalı henüz iki yıl olan Diyarbakır Maarif Koleji’nde öğretmenlik yapmaya başladığı. Okulda hem İngilizce hem matematik dersleri veriyor. Aslında sadece dört ay ders verebiliyor. Öğrencilerin çoğunlukla Kürtçe konuşmaları dikkatini çekiyor. Maarif Koleji’ne sadece şehir merkezindeki çocuklar değil, çevre il ve kasabalardan da öğrenciler geliyor. Çocuklardan Kürtçe öğrenmeye başlıyor. Bu okul yönetiminin dikkatini çekiyor.

Kısa sürede önce öğretmenlik hakkı elinden alınıyor, sonra sınırdışı ediliyor.

Öpengin: Kitabın önsözünde Alan Ward’ın oğlu “onu ülke dışına çıkaracakları zaman onu bundan haberdar eden Kürt arkadaşları, Kürt dostlarıydı” diyor. Anlıyoruz ki, apar topar gönderilmiş.

Çelik: Şiirinin de parçası olan, yer yer seslendiği Edip Altınakar ve Necip Başak Diyarbakır’ın eşraf ailelerinden, muhtemelen bürokrasiyle iç içe oldukları için Alan Ward’la ilgili gelişmeleri ona iletiler. Nihayetinde, 1960 sonlarında Türkiye’den çıkmak zorun-

1960’ta Diyarbakır’a gelip çocuklara İngilizce öğretecekken Kürtçe öğrenen bir dil aşığından bahsediyoruz. Diyarbakır’dan döndükten sonra La Còrda Roja’yı yazıyor. Bir de yaptığı Mem û Zin çevirisi var. Aldığı notlardan anlıyoruz ki, Kürtçenin gramerine yönelik çalışmaları da olmuş.

da kalıyor Ward. 1964’te şiir kitabı Oksitan Araştırmaları Enstitüsü tarafından Barcelona’da basılıyor.

Öpengin: Oksitanca ve Fransızca, iki dilli basılıyor. Biz Fransızca versiyonu esas aldık, ama Oksitancasıyla da karşılaştırdık. Fransızcası da Alan Ward’a ait olduğu için ikisini de şiirin aslı gibi görebiliriz.

Siz de Kürtçe ve Türkçe olmak üzere iki dilli hazırladınız kitabı. Neden?

Çelik: Bu tıpkı Oksitanca-Fransızca çevirideki gibi egemenlik ilişkisini açık eden bir şey. Nitekim, kitabın orijinali de Fransa’da Oksitanca ve Fransızca çıktı. Alan Ward’ın şiiri baştan aşağı bir diyalog, bir tartışma aslında. Bu diyalogun bir tarafı Türkler. Eminim, Alan Ward yaşıyor olsaydı, o da kitabın iki dilli çevrilmesini isterdi. Çünkü konuştuğu, seslendiği özne Türk. Düşündük ki, madem Ward Türklerle seslenmiş, biz de Ward’ın sesini onlara ulaştıralım, bakalım ne düşünecekler bu seslenişe dair.

Kızıl Urgan Türkiye’de yasaklanıyor. O süreç nasıl gelişiyor?

Çelik: İki ihtimal var bence ve ikisi de önemli. 1960’larda Türkiye’nin Avrupa ya da dünyanın herhangi bir yerindeki konsoloslukları muazzam istihbarat tekniğine sahip. En ufak bir kıpırdanmayı, Türkiye “aleyhine” herhangi bir durumu ânında rapor ediyorlar. Mesela, 1968 yılına ait “çok gizli” ibareli bir rapor bulmuştum, “Kürtçülük Hareketleri” diye. Gün gün, saat saat kim ne yapmış yazıyordu. Alan Ward’ın kitabı da konsoloslukla-

rın istihbarat bilgileri üzerinden radara gir-miş ve yasaklanmış olabilir. Bir diğer ihtimal de Ward’ın kitabı Diyarbakır’daki dostlarına ulaştırmak istemesi ve gümrüğe takılması. Çünkü gümrüklerde çok sıkı kontroller oluyordu. Kesin olan şu ki, 27 Ağustos 1966 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararnamesiyle kitabın ülkeye girişi ve dağıtımı yasaklanıyor.

Kızıl Urgan’da dönemin derin izlerini görüyoruz. Alan Ward’ın Diyarbakır’da olduğu 1960’larda Türkiye ve dünyada genel atmosfer nasıl?

Çelik: 1960’lar küresel ölçekte yeni bir gelecek ufkunun olduğu yıllar. Gençliğin ana aktör olmaya yöneldiği, Üçüncü Dünya’nın, antiemperyalizmin ve dekolonizasyonun yükseldiği bir süreç. Ulus-devletler üzerinden yükselmiş Avrupa kendi meselelerini çözmüş gibi görünüyor, ama bir yandan Fransa’da, İspanya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde ulus-devlet olamamış ve bu yüzden kendisini ezilen olarak gören topluluklar var. Bu açıdan Oksitan mücadelesi çok enteresan. 1960’larda Oksitan mücadelesi ciddi bir yükselişte. Ward’ın Nîmes Lisesi’nde tanıştığı Robert Lafont 1971’de *Décoloniser en France* (Fransa’da Sömürgesizleştirme) başlıklı bir kitap yazıyor. İlk defa bu kitapta Avrupa’daki azınlıklaştırmış gruplar için *iç-kolonyalizm* kavramını ortaya atıyor, Oksitanları Fransa’da *iç-koloni* olarak konumlandırıyor. Ward’ın içine girdiği bu çevrede politikleşme deneyimi çok önemli. İkinci bir nokta da, Mustafa Barzani’nin Sovyetler’de sürgün oluşu. 1958’de Irak’ta bir darbe oluyor. Darbe sonrasında General Kasım Barzani’yi davet ediyor, Barzani Güney Kürdistan’a dönüyor. İlk üç yıl her şey iyi giderken sonra işler yine Kürtlerin aleyhine dönüyor. 1961 Eylül’ünde orada bir *serhildan*, bir kalkışma oluyor. *Şoreşa Îlonê* dediğimiz *Eylül Devrimi* başlıyor. Buna paralel olarak, 1956’da ağırlıklı olarak Güney Kürdistan’dan gelen Kürt öğrencilerin kurduğu bir dernek var: *Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti*. Bu ilk başta kültürel bir topluluk, ama Güney Kürdistan’daki ani değişimler ve devrimin başlamasıyla, Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti mücadelesinin Avrupa’daki cephesi oluyor. Bu öğrenciler Kürt mücadelesini Avrupa’da anlatmaya, ona destek bulmaya çalışıyorlar. Avrupa’daki azınlıklaştırmış grupların temsilcileri kendi mücadelelerini yürütürken bir yandan da Üçüncü Dünya’daki bu mücadelelere destek olmak, onlarla dayanışmak için bir çabaya giriyor. Mesela Paris’te kurulan *Kürt Devrimiyile Dayanışma Komitesi*’nin üyelerinin Bröton, Katalan, Bask, Oksitan olduklarını görüyoruz. Avrupa’daki devletsiz ulusların temsilcileri hep bu komitelerde. Komitenin sözcülerinden biri Oksitan Ulusal Kurtuluş Partisi’nin lideri olan François Fontan.

1960’larda ilk defa Avrupa’daki devletsiz uluslarla Kürtler arasında dayanışmacı bir

perspektifin ortaya çıktığına tanık oluyoruz. Ezcümle, 1960'lar Birinci Dünya'daki bazı ezilen grupların Üçüncü Dünya'daki hareketlere destek olmak, onlarla dayanışmak için dayanışma ağları örmeye başladığı ve bunun Avrupa Kürt Talepleri Cemiyeti ile Kürt Devrimiyle Dayanışma Komitesi üzerinden ilerlediği yıllar. Alan Ward tam olarak bu ikisinin ortasında duruyor; Oksitan mücadelesiyle Kürt mücadelesini, aynı zamanda kendi köklerinden ötürü İrlanda mücadelesini, yani üç mücadeleyi birleştiren bir aktör.

Kitabını Kürt halkına ve "iki başka halka" ithaf ediyor. "iki başka halk" İrlanda ve Oksitan halkları, öyle mi?

Çelik: Evet, şiiri bu üç halka ithaf ediyor.

Öpengin: İthafat "felaketinde dahi bunca sevdiğimiz Kürt halkı için" diyor. İsim vermeden, Oksitanlarla İrlandalıların da tıpkı Kürtler gibi egemen grupların, efendilerin zulmüne maruz kaldığını söylüyor. Orada bir kader birliği resmediyor. Bir diğer nokta da 1960'lardaki siyasi bilinç. Egemen devletlerin kolonyalist olarak kodlanması şiirin tümünde gördüğümüz bir şey. Türk devletini Kürdistan'da kolonyal bir güç olarak görüyor. Bütün o gündelik tertipleri, uluslaşma pratiklerini kolonileştirme pratiği olarak kodluyor. Bu yüzden de ideolojik ortamla şiirin şekilleniş biçimi başabaş gidiyor.

Nasıl tarif edersiniz bu uzun şiiri?

Çelik: Şiiri okuduğumda aklıma ilk gelen şey Ciwan Haco'nun da seslendirdiği, Goran Haco'ya ait "Diyalog" şiiri oldu. Ward ve Haco'nun kendilerini konumlandıkları tarihsel nokta, o tarihsel noktadan seslendirdikleri tartışma, yapılan davet ve meydan okunan özne aynı. Haco bunu Kürt milliyetçisi bir diskurla yapıyorken, Ward tarihi bir peyzaja dönüştürüyor ve tartışmayı hem Türk öznesiyle hem de farklı sosyal tabakalardan Kürtlerle yapmayı başarıyor.

Ciwan Haco'nun seslendirdiği "Diyalog"un özellikle Med TV kaydı harika... "Diyalog"u bilmeyenler, duymayanlar için biraz anlatıp Kızıl Urgan'la benzerliğini açar mısınız?

Çelik: "Diyalog"da seslenilen özne egemen Türk-Sünni. Şiir Osmanlı'nın 19. yüzyılın ilk yarısında despotik iktidarı üzerinden giriştiği merkezileştirme siyaseti ve bu kapsamda yarı-özerk Kürt mirliklerinin de ortadan kaldırılmasıyla başlayan, 1920 ve 30'larda doruğa ulaşan Kürdistan'a yönelik kolonyal tertipler ve buna karşı gelişen Kürt direnişleri diyalektiği üzerine kurulu. Egemen Türk öznesini işgalci olarak konumlandıran şiirde, Kürdistan'a yönelik kolonyal şiddet pratikleri mahkûm ediliyor ve bunlara karşı Kürt direnişlerinden fragmanlarla bir meydan okuma var. Bu açıdan, hem "Diyalog"da hem de Kızıl Urgan'da egemen Türk öznesini kolonyal bağlama yerleştiren, onu Kürdistan'daki yıkımların müsebbibi olarak gören bir bakış açısı var.

Fakat bu egemen özneye itiraz eden, ona karşı koyan bir direniş *ethos*'u da var. "Diyalog"da direniş daha çok milliyetçi bir yüceltmeyle dile gelirken, Kızıl Urgan'da otokton halklardan biri olan Kürtlerin "yerlilikleri", tarihsel süreklilikleri üzerinden anlatılıyor.

Ayrıca, Kızıl Urgan'da 1960'lar Diyarbakır'ında yaşayan Kürtlerin tarihsel hafızalarının bulanıklığını, sislerle örtülmüş dağınıklığı

Ezilen ulusların dillerine özel bir ilgisi var. İrlandalı kimliği onu Oksitanlara, Katalanlara, Kürtlere yaklaştırıyor. Bunu oğlu da çok vurguladı. "Babam için ulus-devletler içinde devletsiz bırakılmış, azınlıklaştırılmış gruplar her zaman çok önemliydi" diyordu.

ğını, kendi etrafında dönen, düz ve çizgisel gitmeyen, her şeyin birbirine geçtiği bir manzarayı görüyorum. Şiirde kimi bilgilerin hata barındırması bile bunu çağırıyor. 1960'lar Diyarbakır'ında, 1921-38 arasında Kürdistan'daki o altüst oluşların travmatik girdabından hâlâ çıkamamış, o dönemi kendi içinde düz-çizgisel olarak değil de, farklı anların, fragmanların iç içe geçtiği, birbirine dolandığı karman çorman bir halet-i ruhiye görüyorum şiirle beraber. 24 yaşındaki İrlandalı bir gencin yaptığı hatalar olarak da bakabiliriz o kusurlara, ama onun ötesinde, o gencin şehirde dinlediği, etkileşime girdiği insanlardan aldığı bilgilerin yansıması gibi geldi daha çok.

Örneğin, Ermeni soykırımı için 1927 tarihini veriyor Alan Ward. Böyle hatalar mı sözünü ettiğiniz?

Çelik: Soykırımı 1927'de düşünmesi bu meselenin Avrupa'da da pek gündem olmadığını, Ermeni soykırımına dair bir bilgi akışının üretilmediğini göstermesi açısından çok çarpıcı. 1965'te soykırımın 50. yılıyla birlikte kamusal alana çıkıyor mesele. Ama Kızıl Urgan'ı yazdığı dönemde görüyoruz ki, Alan Ward ve çevresindeki Oksitan entelektüellerin soykırımı dair pek bilgileri yok. Bu biraz dönemin bilgi haritasını göstermesi, neye dair ne kadar bilgilendiklerini belli etmesi açısından da ilginç.

Öpengin: Kızıl Urgan 1960'ların Diyarbakır'ındaki hayata dair bir resim çiziyor. Alan Ward kişisel gözlemlerini ve hissiyatını katarak bu işi yaptığı için ortaya daha elle tutulur bir resim çıkıyor. Mesela, bir yerde şehrin kenarındaki bir yokuştan, Dicle'nin dalgalarına varana dek kayarak inen inek sürüsünden bahsediyor. Önünden geçtikleri bir hastane

var. Hastanenin ne kadar teçhizatsız olduğunu şiire aktarıyor. Sokaktan geçerken gördüğü değirmen çeviren bir eşiğin körlüğünü, bahtsızlığını şiire koyuyor. Kör bir eşiğin değirmen taşını habire çevirmesi üzerinden, tüm ulusal zulüm ve baskılanmışlığın yanında yoksulluğu ve çaresizliği de anlatıyor ve bunu gayet kanlı canlı imgelerle yapıyor.

Çelik: Kızıl Urgan imgelerini bizim doğduğumuz, büyüdüğümüz, topraklarımız dediğimiz yere dayandırıyor. Şiirin içindeki hafıza mekânlarından tutun da soyut düzeyde çağırıldığı imgelere kadar, mesela vızıldayan sivrisineklerle ya da On Gözlü Köprü'nün oradaki lambaların etrafında ağustos böceklerinin dönüşüne kadar, her şey o kadar gerçek, o kadar Amed'e özgü ki.

Öpengin: "Diyalog" şiiri bahsinde Adnan'a katılıyorum, ama Ahmed Arif'le de bir bağ kurduğumu söylemek isterim. Doğrudan içerik olarak değil tabii, ama Ahmed Arif'in coğrafyayla etkileşimini, ondaki haykırışı burada da görebiliyoruz. Diyarbakır'e ve burçlarına sesleniş, Toroslar'ın karıyla, doğunun gecesiyle konuşması örneğin, Ahmed Arif'vari bir coğrafyayı sahiplenme söz konusu. İkinin o dönem beslendiği kaynaklar, zamanın sol çevrelerindeki söylemler, anti-kolonyal görüş belki buna neden oluyor, bilmiyorum, ama kitabı okurken ve çevirirken böyle bir uzamı hissedebiliyordum.

"Beni astığın gün, Türk kardeşim / Beni astığın gün, ey Türkmen / Kızıl olsun urganım..." Böyle başlıyor şiir. Bu seslenişte hem bir yılğınlık hem bir meydan okuyuş var. Ne dersiniz?

Çelik: İlk okuduğumda Seyit Rıza'nın darağacında "Ben sizin yalan ve hilelerinle baş edemedim, bu bana dert oldu. Ama ben de sizin önünüzde diz çökmedim, bu da size dert olsun" deyişi, ayağının altındaki sehpayı itmesi geldi aklıma. O imge canlandı gözümde. Bir serzenişten ziyade, "tamam, yenildim, ama o yenilgiden korkmuyorum, geri adım atmayacağım" duygusu var. "Kardeşim" vurgusunda da bütün bu Kürt meselesinde dilimize yapışmış, siyasal ve kolektif hafızamızda bir çatlağa dönüşmüş imgeye, "halkların kardeşliği"ne bir gönderme görüyorum. Bir yandan kardeşlik söylemi üzerinden politik bir tahayyül ve arzu var, bir yandan da karşılık bulamayan o arzusun sürekli kızıl bir urganla sonlanması söz konusu. Çok güçlü bir başlangıç.

Öpengin: Umutsuzluk bütün şiire içkin, şiirin neredeyse *leitmotiv*'i gibi. "Beni idama götürüyorsun, idam edeceksin, kabul" diyor özetle. Sadece ilk mısralar değil, sonraki mısralar da aynı şekilde devam ediyor: "İdam sehpasına vardığımızda... kızıl olacak kanım." Yani alt edilmişliği kabullenen bir yerden meydan okuyuş var. Üç bin yıllık tarihin hep böyle olduğunu söyleyen bir meydan okuyuş. Bunun sembolü de tarih boyunca durmaksızın akan Dicle nehri.

Avrupa'daki Kürt Talebeleri Cemiyeti'nin yedinci kongresi, Berlin, 1960

"Kızıldı Dicle / Ve akıyordu yağmur mevsiminde." Dicle gerçekten de şiirdeki en güçlü imge. Tekerrür eden tarihin tanığı gibi...

Öpengin: "Aktörler değişiyor tarih boyunca, ama sabit kalan bir şeyler var ve benim gücüm buradan geliyor" diyor sanki. İdam karşısındaki soğukkanlılığın, kendinden emin oluşun ardındaki neden de orada. Çünkü tarihin akışı başka bir senaryo gösteriyor ve Dicle bunun tanığı.

Çelik: Burada bana vurucu gelen bir nokta da üç bin yıllık tarihsel akışın, o şiddetin faillerini isimleriyle çağırması. Biz ezilenlerin geleneğinde, oranın yerlisi olmanın verdiği bir rahatlık ve özgüvenle isimlere dayanmadan anlatma vardır. Ama Alan Ward bir nehir üzerinden bunu anlatıyor. Nehri ezilmişliğin ortağı kılıyor, ezilmişlik hikâyesinde kendisiyle birlikte düşünmeye çağırıyor. Epey bir fail var şiirde, sömürgeciler çok fazla, ama sömürülen yerlilerin isimleri yok. Burada tarih-hafıza arasındaki çelişki ve bölünmüşlüğü, "ezenlerin tarihi - ezilenlerin belleği" meselesinin şiirde nasıl bir imge olarak ortaya çıktığını görüyoruz.

Dicle'yle devam edersek: Moğollardan Romalılara ve Osmanlı'dan ulus-devlete uzanan, bitmeyen işgal ve saldırıları sıralayıp şöyle diyor: "Ama ben hep kaldım ayakta, büyük nedenimi bekleyip." Bir yandan şiirde bu duygu da çok güçlü, yani Kürtlerin yakın gelecekte "bir şey" yapacağı iması...

Çelik: Kürtlüğü ve Türklüğü birbirinden tamamen ayrı, birbirinin karşısında konumlandıran ve bunları tarihsel geçmişlerindeki jeneolojilerinin izini sürerek yapan bir şiir *Kızıl Urgan*. Bir yanda istilacılar, ezenler var -Partlar, Romalılar, Türkler-, bir yanda orada yaşayan, Dicle'nin akması gibi sürekli kendi akarını bulan, hiçbir zaman kaybolmayan yerliler. Ermenilerden bahsetmesi bu açıdan önemli. Ermenileri de bu tarihsel süreklilikte oranın yerlisi, otokton halkları arasında konumlandırıyor. Alan Ward muhtemelen Fransa'ya, İngiltere'ye döndüğünde

birtakım tarih kitapları okudu, araştırmalar yaptı. İlginç olan, Kürtleri ve Ermenileri birlikte düşünmesi. 1960'ların Diyarbakır'ında bir Kürtle konuşsaydı, her ne kadar yaralı bir geçmiş olsa da, Diyarbakırlıların çoğu o ortak tarihi İslâm ve Sünni ortaklığı nedeniyle Ermeniler üzerinden değil, Türkler üzerinden düşüneneceklerdi. Fakat dışarıdan bir gözün, daha uzun erimli baktığında, Kürtlerle Ermenileri yan yana düşünmesi, bu tarihsel süreçte ezilenlerin tarafında onları birlikte konumlandırması önemli.

Alan Ward'ın şiiri baştan aşağı bir diyalog, bir tartışma aslında. Bu diyalogun bir tarafı Türkler. Alan Ward yaşıyor olsaydı, o da kitabın iki dilli çevrilmesini isterdi. Çünkü konuştuğu, seslendiği özne Türk. Ward'ın şiir boyunca seslendiği özneyi çeviride de muhatap almamız gerekiyordu.

Şiirde Alan Ward'ın doğrudan seslendiği Diyarbakırlı isimler var. "Edip Beg" mesela, bir de Necip Başak. Onlar kim, neden *Kızıl Urgan*'dalar?

Çelik: Alan Ward'ın Diyarbakır'da kaldığı dört aydaki sosyalizasyon şemasını göstermesi açısından önemli isimler bunlar. Edip Altınakar, Diyarbakır'ın eşraf ailelerinden birine mensup. 1925'teki Şeyh Said direnişinden dolayı ailesinden sürgüne gönderilenler var. *Karaköprü Hadisesi* diye bildiğimiz, 1950'lerde ilk defa Demokrat Parti listesinden Meclis'e giren Mustafa Remzi Bucak, Mustafa Ekinci, Yusuf Azizoğlu gibi isimlerin geçmişle yüzleşme mücadelesinde en çok bahsettikleri hadise bu. 1937'de yaşanıyor. Dönemin umumi müfettişi Abdürrahim Özmen'in em-

riyle öldürülen sivil Kürtlerden biri Edip Altınakar'ın babası. Altınakar avukat, 1960'larda Diyarbakır Baro Başkanı. Muhtemelen İngilizce biliyordu. Bilmese bile Ward'la ilişkilenebileceği bir sosyallik oluşmuştu. Altınakar'ın 1938 öncesinde Diyarbakır'da yaşananları Ward'a anlattığını tahmin ediyoruz. Şiirde buna dair birçok emare var, hem Ermeni soykırımıyla ilgili imge ve hatıralar hem de kendi babasına yapılan zulüm bunun işareti. Necip Başak da Diyarbakır'ın eşraf ailelerinden ve aynı zamanda şair. Kürdün derin kederi Necip Başak şahsında beliriyor *Kızıl Urgan*'da. Ward'ın Başak'a dair düştüğü bir dipnot var şiirde. Diyor ki, "Türklerin zulmünden kendini içkiye vurdu, ancak içki içerek Türklerin ona yaptığı şeyleri unutabiliyordu". Bu cümle o kadar şey anlatıyor ki... Bu bana bir yandan şunu hatırlatıyor: Doktora tezimde 1960 ve 70'lerde Kürt eşrafının, ağa, bey ve şeyhlerin nasıl büyük bir kriz içine girdiklerini ve bu krizle beraber nasıl çözüldüklerini inceledim. 70'lerde politik Kürt fraksiyonları ortaya çıkıyor, Kürt gençliğinde muazzam bir siyasallaşma var. Artık toplumsal aktörler bu bahsettiğimiz elitin tekelinden çıkıyor. Necip Başak bir yandan o profile de uyuyor. 60'lardan itibaren eski eşrafın o altın yılları kayboluyor. Gittikçe yoksullaşmaya başlıyorlar, arazileri ellerinden çıkıyor...

Necip Başak'la ilgili güzel bir ayrıntı daha var. Alan Ward 1966'dan itibaren Beynelmilel Kürdistan Cemiyeti başkanı Silvio van Rooy'la mektuplaşmaya başlıyor. Birlikte projeler üretmek istiyorlar. Mesela 50 bin kelimelik, *Hawar* alfabesine dayalı bir sözlük hazırlama planları var. Bir plan da *Kürdistan Yıllığı* hazırlamak. Bazı şiirleri oraya koymak istiyorlar. Bu şiirlerden biri Alan Ward'ın şiiri olacak, İngilizceye çevrilecek. Biri Ukraynalı bir milliyetçi olan Simonenko'nun yazdığı "Kürt Kardeşim" şiiri. Üç şiir daha seçecekler, ama bir türlü karar veremiyor Silvio van Rooy. Alan Ward'a bir portfolyo yolluyor, bunlardan hangilerini seçeceğiz diye. Herjar'ın (*Mahabad doğumlu Kürt şair*) bir şiirini seçiyor, bir de o zaman Avrupa'ya yeni gitmiş Adıyamanlı bir Kürt olan Hemreş Reşo'nun şiirini seçiyor. Bir de kendisi Diyarbakır'dayken Necip Başak'ın Alan Ward'a sözlü olarak dikte ettirdiği bir şiir var. Transkripsiyonunu yapmış onun. O şiir de *Kürdistan Yıllığı* için tercih ediliyor. Maalesef bu yıllık hiçbir zaman basılmıyor. Ama bu bize gösteriyor ki, Ward Necip Başak'tan hayli etkilenmiş. Onu çok şiirsel buluyor.

Bahsettiğimiz bu kişiler Alan Ward'ın Diyarbakır'a dair izlenimlerinin kurucu unsurları. Bir de kesişimsellik boyutu var şiirde, Kürtleri sadece siyasal dertleri üzerinden değil, sosyal, tarihsel ve diğer dertleri üzerinden ele alıyor. Edip Altınakar ve Necip Başak Kürt burjuvazisi diyebileceğimiz, sınıfsal olarak

Akıyordu Dicle

Beni astığın gün, Türk kardeşim, / Beni astığın gün, ey Türkmen / Kızıl olsun urganım / Nehir rengi gibi kızıl / Yağmur mevsiminde Dicle gibi kızıl

Var olmayışın suları aktığında Ararat'tan / Nuh'un gemisi dolanıyorken o yükseklerde / Akıyordu Dicle / Akıyordu Fırat

Kral Tabarnas hükmederken şehre / Büyük Hatusil yönetirken Hatuşaş'ı / Akıyordu Dicle

Beni astığın gün, kardeşim / Kızıl olsun urganım / (...) / Hayaletler dans ediyor Kara Köprü'nün üstünde, Kürt kardeşim / Dans ediyorlar Kara Köprü'nün üstündeki sinekler gibi, ey Kürt dostum / Kavaklar yolunda / Asur Tepesi denen yamaçta / Ki bir Hattî şehri / Titreşiyor Kara Nehir üzerinde / Titreşiyor binlerce yıllık / İnsanlık

Neredesin şimdi Artatama? / Peki sen Hatusil, nereye gittin sen? / Hattî'nin yüce kralı / Şehre hükmeden / Ramses'le anlaşmalar imzalayan / Görüyor musun bugün olanları / Düne benziyor mu hiç?

Dicle boyunca bahçeler / Ve bir merkez döndürmekte değirmeni / Umutsuzluk sokaklarında

Dicle boyunca bahçeler / Ölülerden tepeler / Ve tozu kana buluyor işgalcinin eli / (...) Sen ne diyorsun Necip? / Ölen bebeğe dair, ey dost, var mı bir diyeceğin? / Sen ki toprak sahibi, sen ki şair / Sen ki Kürt Bana bir daha söylemelisin / Gülmek için sadece, ırgatların şarkısını / Ya da söyle bana istersen / Nereye gitti Ermeniler?

Peki sen ne diyorsun Edip? / Hain ölümüne dair, ey dost, var mı bir diyeceğin? / Zira iyi tanırsın sen onu / Babana yoldaş olmuştu / O gün, kale meydanında / Rüzgârda asılı, sallanınca / Mutlak bir özgürlükle

Ne diyorsun, ey Kürt mirzadesi / Sen avukatsın, kanun adamı / İlahi adalete dair nedir fikrin? / Peki ya Ermeniler, Edib Beg... Onlar nereye gittiler? (...)

Dicle boyunca bahçeler ve yokluğun beraklığı / Dicle boyunca bahçeler ve dolanan yaratık / Dicle boyunca bahçeler ve günahın berraklığı / Toros karı üzerinde çekilen ufkun mavisini

Sinekler gibi raks eden bin hayalet / Orada Kara Köprü üzerinde / Orada Nehrin üzerinde / Orada çok çok uzaklarda / Yüregimin derininde çok uzakta orada

Büyük unutuşa vardığımızda / Kızıl olacak, urgan / Kandan...

daha iyi durumdaki iki figüre tekabül ediyor. Alan Ward şiirinde onlarla bunu tartışıyor. Bir yanda hastane köşesinde bebeğiyle dilenen bir kadın, bir yanda muhtemelen meyhanede beraber içtikleri bu iki Kürt eliti. Alan Ward soykırımı da, derin yoksulluğu da bu iki figürle tartışıyor: “Peki sen ne diyorsun Edip, nereye gitti Ermeniler?” diye sorarak onlara sınıfsal sorumluluklarını hatırlatıyor.

Öpengin: Bence Adnan'ın işaret ettiği iki konudan Necip Başak ve Edip Altınakar'ın payına düşen daha çok yoksulluk oluyor. Ermeni soykırımına dair sorularıysa valiye bırakıyor Ward. Valiyle konuştuğunda şöyle diyor: “Peki Vali Bey, ya Ermeniler / Onlar nereden geçtiler? / Biliyorum orada değildiniz / Onların geçişi sırasında / Yine de... / Anlıyorum henüz doğmamıştınız onlar geçtiğinde / Ve biliyorum geçtikleri yerde / Yüksek damdaki pençe de sizin değildi / Ermenilerin kilisesi üzerindeki dünyevi pençe... / Yine de, Sayın Vali / Ne güzel iş değil mi...” Devletin soykırımdaki sorumluluğunu valiye ön plana alarak anlatıyor, ama Kürtlerin rolünü de es geçmiyor.

Çelik: Vali Türk devletini temsilen soykırımı gerçekleştiren bir fail olarak karşımıza çıkıyor. Ama orada Kürt aktörlere sürekli “Ermeniler nereye gitti?” diye sorması önemli. Kürtleri bir tanık olarak konumlandırıyor. Kürtlerin bir kısmı soykırıma doğrudan katıldı, ama büyük bir kısmı izlemek zorunda kaldı. Soykırıma tanıklık ettiler. Onları şahit olarak konumlandırması, “Ermeniler nereye gitti?” diye sorarak sürekli şahitliğe çağırması çok önemli.

Öpengin: “Peki sen ne diyorsun Edip?” diye sorması da aslında Kürtlerin soykırıma şahitliği ve kendi başlarına gelen zulümle bir süreklilik ilişkisi kurduğunu gösteriyor.

İki dilli çeviri süreci nasıldı?

Öpengin: Şu âna kadar aktardığımız kesitlerden de anlaşılacağı gibi, şiirde gayet sade ve doğrudan bir üslup hâkim. Ayrıca çoğunluğu diyalog ve seslenişten oluştuğu için konuşma dili çerçevesinde kalıyor da denebilir. Zaten serbest nazım, ölçü gibi özellikler de söz konusu değil şiirde. Tüm bunlar çeviriyi aslına daha sadık yapabilmek için uygun zemin sundu. Sadeliğiyle de uyumlu metinsel ekonomi söz konusu şiirde. Belki de en çok dikkat ettiğimiz şey metnin bu yönünü çeviriye yedirebilmektir. Böylece şiirin didaktiklik ve laf kalabalığına sapmadan okuyanı çarpan, ona konumunu sorgulatan kuvvetini muhafaza etmeye çalıştık. Çevirinin gayet akıcı olduğu gibi dönüşler alıyoruz. Ama “çeviri olduğu hissedilmesin” gibi bir derdimiz hiç olmadı, aksine, yazarın satırlarına ve üslubuna sızmış o sorgulayan ve idealist hissiyatı bir Avrupalı gencin söze dökceği şekilde aktarmaya çalıştık. Bunun için Kürtçe ve Türkçenin deyimliliklerine hâle getirmemek kaydıyla çok doğal durmayan yapılar da kul-

landık. Örneğin, metinde biraz fazlalık gibi duran bazı tekrarları bu yüzden muhafaza ettik. İlk Kürtçe çeviriyi yaptık. Şiir büyük ölçüde Diyarbakır temalı olduğu için çeviri dilini olabildiğince Diyarbakır'la özdeşleştirelebilecek şekilde kurmaya çalıştık.

Altmış yıl sonra gelen bir çeviri... Bu zaman-sallığı da göz önüne alarak, böyle bir çevirinin içinde olmak, yıllar sonra onu iki dile kazandırmak sizin için nasıl bir anlam taşıyordu?

Öpengin: Bence bu kitap unutuş, unutma ve unutturma üzerine. Tüm o tarih ve sosyal hayat anlatısı, stadyumda yürütülen Kürt çocukları, ulus-devlet inşa sürecindeki bu pratiklerin tek amacı var: Kürtlere Kürtlüklerini unutturmak. Bu tesadüf değil. Alan Ward Junior da kitabın önsözünde “kendin ol, kendin olmaya devam et” diyor. Şiiri çok doğru anlamış bence. Şiir tam da bunun üzerine. Stadyumda çocuklara “Marş-marş çocuklar tozlu meydana / Marş-marş çocuklar Toros'un gölgesinde / Marş-marş çocuklar ve unuttun” marşı söyletilerek yürütülüyor.

Bütün o törenlerin tek bir amacı var, unutuş. Kendi çocukluğuma gittiğimde de aynı şeyle karşılaşıyorum. Bizi Türk ulusunun makbul bireyleri haline getirmeye çalıştılar. Şiir tam olarak bundan bahsediyor. Şiire bugünden bakınca o kadar güncel ki, Kürtler şu anda da unutturma ve unutturulmayla, belki de kültürel olarak yok olmayla yüz yüze. Yani analitik yönü de güçlü bir metin *Kızıl Urgan*.

Çelik: Unutturmanın sömürgecilik dediğimiz şeyin en temel stratejilerinden biri olduğunu hatırlatıyor bize *Kızıl Urgan*. Dicle imgesini, onun gücünü konuştuk. Şimdi düşününce aklıma şu geliyor: Dicle de akamayabilir artık. Öyle bir noktaya gelindi. Üç bin yıldır akıyordu Dicle ve ezilenler direnmeye devam ediyordu. Ama bugün gelinen evrede, bir yandan sömürgeciliğin gaddarlığı ve talancılığı, bir yandan kapitalizmin yol açtığı küresel iklim felaketi, bir yandan adım başı yapılan barajlar, doldurulan vadiler, önu kesilen nehirler... Bütün bunları düşündüğümde Alan Ward'ın aklının ucundan dahi geçmeyen bir şey başımıza gelebilir. Dicle bir daha akamayabilir! Aslında bugün sömürgeci tertibatın etkisi anlamında Diyarbakır'ın, Kürtlerin gerçekliği Alan Ward'ın çizdiği tablodan daha umutsuz durumda. Fakat, öte yandan, bu kolonyal uygulamalara karşı kendi olma bilincinin, talebinin, mücadelesinin 60'lara göre muazzam derecede ileri gittiği bir dönemden geçiyoruz. O açıdan altmış yıl önce yazılan bir Diyarbakır resmine, imgesine bakmak büyüleyici. Nelerin değiştiğini, nelerin değişmediğini göstermesi açısından bana muazzam geliyor. O yüzden çok mutluyum böyle bir çalışmayı Kürtçe ve Türkçe okuyanlara ulaştırabildiğimiz için.

SÖYLEŞİ: BEKİR AVCI

3. HAMLE

Sunuş: Nami Başer

"Kafka, günlüklerinde, 'Yazarın görevi depremleri kayıt etmektir,' der. Böyle bir kaydın düşünce dünyamızdaki ilk örneği Ömer Faruk tarafından başlatılmış oluyor. Okurlara, bir yandan Antroposen Çağı'nın özelliklerini öte yandan da Antik Yunan'dan beri Batı kültüründeki düşünsel kaygıları yepyeni bir üslupla dile getiren bu kitabı 'dinleyerek' hayatlarına katmalarını ve 'kendilerini dağıtmalarını' hiç tereddüt etmeden tavsiye ediyorum."

Nami Başer

"Size söylüyorum: insan içinde kaos barındırmalı ki, dans eden bir yıldız doğurabilsin. Size söylüyorum: içinde hâlâ kaos var!"

Friedrich Nietzsche

Ömer Faruk Bir Yaratıcılık İmkânı Olarak KAOS

Ömer Faruk bu "yüksek ateş"li denemesinde Türkçe değil Baltaca düşünmeyi deniyor. İçinde yaşadığımız "bir araya gelişlerin" tümünün "kan"a ve "kriz"e kayıtlı olduğunu belirterek bu söylemin dışarısına çıkmak için sakinimsiz ama özenilmiş bir hamle yapıyor.

Öncelikle insanlık tarihinin karakterini belirlemiş olan iki kavrama, "kaos" ile "düzen"e dikkat çekiyor. Ve içeriği "düzen" tarafından belirlenen "kaos"a hiç tereddüt etmeden arka çıkıyor. Çünkü kaos "dünyaya ait olma" düzen ise bir "devlete ve düzenli orduya ait olma" pratikleri üzerinden içerik edinmiştir. "Dünyadan vazgeçme kararı"na ise "aşağı ırk&tür küçümsemesi" ve "öteki korkusu" eşlik etmiş ve kriz süreklilik kazanmıştır. "Sürekli kriz" ise dünyanın yeni normal olan "aynının cehennemi" ya da "homojen biz"e evrilmiştir.

Tesviyeden geçmiş "kopya" yaşantıların "hayat" olarak tekrarlanmasına katlanamayanları ise "öngörülemez ve ele geçirilemez" olmaya davet ediyor yazar. Çünkü bir tek "sır" edinerek, "sır"lı olarak, "sır"lı kalarak kendimize katılabileceğimizi belirtiyor. Bu öneriyi dikkate alarak kendisine katılan her "sır"lı kişi ise başlı başına bir kaos merkezidir ve mevcut tüm düzen mekanizmalarının çıldırma nedenidir.

Bu cüretkâr denemeyi "aynının cehennemi" ya da "homojen biz"de "sır"sız" olarak yaşayanlara önermiyoruz. Çünkü bir tek "sır"lı olmanın hazzını ve zorluklarını seçenlerin hoşlanacağı bir kitap Bir Yaratıcılık İmkânı Olarak Kaos.

1. HAMLE

2. HAMLE

645dukkkan.com

Bir çıt sesine bakar her şey

On yıldır roman yazmıyor, ama *Tehdit Mektupları* bu yıl beşinci baskısını yaptı, *İnceldiği Yerden* ise mart ayında *Snapping Point* adıyla İngiltere'de yayınlandı. Zamanının büyük kısmında bahçecilikle uğraşüyor, yazarlığını ara ara *Gazete Duvar*'daki tarım yazılarıyla sürdürüyor. Cortazar'dan Faulkner'a, Dickens'dan Fuentes'e dünya edebiyatının devlerini Türkçeye kazandıran, Çevirmenler Birliği'nin kurucularından Aslı Biçen'le içinde yaşadığımız felâketler çağına "sahadan" bakış...

İlk görüşmemizde "Yazı çizi âleminden git-tikçe uzaklaşıyorum aslında" demiştiniz. Son romanınızın üzerinden on sene geçti. Fakat *Gazete Duvar*'daki bahçecilik, tarım politikaları yazılarınızla okuyabiliyoruz sizi. Onları edebiyata verdiğiniz arayla birlikte düşününce William Faulkner'ın "edebiyat iyidir, ama asıl önemli olan tarımdır" sözü geliyor akla. Sizce de böyle mi? Neler oldu da yazı çizi âleminden uzaklaşmaya, bahçeyle, tarımla ilgilenmeye başladınız?

Aslı Biçen: Faulkner'a can-ı gönülden katılıyorum. Bahçeyle ilgilenmeye başlamam aslında çok daha eski. Babamın emekli olduğunda satın aldığı yazlığın bahçesinde çiçek yetiştirerek başladı ilgilim, yaklaşık otuz sene önce. O zamana kadar bahçecilikten bu kadar zevk alacağımı, hatta alâkam olduğunu bile bilmiyordum. O dönemde, yani yirmili yaşlarda edebiyatla bahçıvanlığa eşit mesafedeydim sanırım. Ama edebiyat için bir kâğıt, bir kalem yeterli, bitki yetiştirmek için mutlaka toprak gerekiyor. İçimdeki bu arzu-yu kiraladığımız bahçeli evlerde gidermeye çalıştım, ama beni pek kesmedi. Kafamdaki şeyleri yapmak için en az bir-iki dönümlük bir alana ihtiyacım olduğunu anladım. Sonra kendimize hedef koyduk ve Karamürsel'de bir köyden şu anda içinde oturduğumuz arazi-yi aldık. Arazinin alınmasıyla birlikte odağım tamamıyla bitki yetiştirmeye kaydı.

Edebiyat âleminden uzaklaşmamın iki sebebi var sanırım. Birincisi, kardeşimi genç yaşında kaybetmenin bana yaşattığı travma. İkincisi, edebiyat âleminin epey piyasalaşmış olması. 1990'larda çeviriye ilk başladığımda etrafımda gördüğüm yayıncılar yaptıkları işten heyecan duyardı, yayınladıkları kitaplar onlar için önemliydi. Kitaplarla okurlara bir katkıda bulunmayı hedeflerlerdi. Şimdi maa-

FOTOĞRAF: ÖMER BİÇEN

leşef bütün dünyada olduğu gibi bizde de işin bu manevi yanı, iyi kitap basmanın verdiği haz ve tatmin, yerini tamamen çok satacak kitap aramaya, bulmaya, avlamaya bıraktı. Bir de otuz senedir çeviri yapıyor olmak ve yayıncılık piyasasını, buradaki sömürü hikâyelerini, haksızlıkları çok iyi biliyor olmak beni sektörden iyice soğuttu sanırım.

Toprak üzerine yazma deneyimi nasıldı? *Gazete Duvar*'daki yazılarınızda sık sık "Bahçecilik politik bir eylemdir" diyorsunuz. Bahçecilik politik olduğu kadar edebiyat ve sanatla da ilgili olabilir mi?

Toprak üzerine yazma deneyiminden çok keyif aldım. İlk çıkış noktam insanlarda gördüğüm umutsuzluk, geleceksizlikti. Kendimce bir çözüm önermek istedim. Verili hayat kalıpları dışına çıkmak, yaşantımıza kapitalizm dışında bir yerden bakmak, bu arada dünyaya da katkıda bulunmak mümkün hissini okur-

lara vermek istedim. Elbette sistem çok yerleşik ve insanlara nefes aldırıyor, ama bir yerden onu kemirme, bireysel olarak ya da küçük gruplarla daha yaşamaya değer bir hayat oluşturma imkânları mevcut. Bahçeciliğin topluluğu bir araya getiren, insanlara ortak bir çalışma ve buluşma zemini sağlayan yönü bana çok önemli geliyor. Bir de, güzel bir bostanı olan hiç kimse aç kalmaz. Toplumsal yabancılaşmaya ve sefaletle bir nebze olsun derman olabilecek bir şey tarım. Hatta iklim krizinin bizi bu tüketim ve sanayi toplumu yıkıcılığından geriye, iyi tasarlanmış bir tarım toplumuna çağırdığını düşünüyorum.

Diğer sorunuza gelince, bizde olmasa da dışarıda bahçeciliğin bir edebiyatı olduğunu söyleyebilirim, ama benim için zaten bir bahçe kurmak sanatın ta kendisi. Üç boyutlu, yaşayan, sürekli değişen, gelişen bir resim yapmak aslında bahçecilik. Bir bahçenin

içinde yaşamak kendi ürettiğiniz bir eserin içinde yaşamak gibi ve çok tatminkâr. Bu arada mis gibi sebze-meyveleri yemek, binlerce canlıya yuva sunmak da cabası.

Dışarıdaki bahçecilik edebiyatı nasıl bir şey? Bizde neden yok sizce?

Belki bahçecilik literatürü desem daha iyi anlaşılır. Bahçe tasarımından sebze ve meyve yetiştiriciliğine, su bitkilerinden çokyıllık çiçeklere ve çalılara, permakültürden organik tarıma, çok güzel ve anlaşılır, yer yer edebi bir dille yazılmış binlerce kitap var. Bunlar bitki yetiştirme konusundaki pratik bilgilerle dolu kitaplar.

Bir bahçıvana zaten en çok bu tip şeyler lâzım. Bahçeye meraklı bazı edebiyatçıların, mesela şair Vita Sackville-West'in yazdığı metinler de buna dahil. Bu özellikle İngilizlerin bahçe aşığı bir millet olmalarıyla ilgili bir durum. Büyük bir imparatorluk olarak dünyanın dört bir yanından bitkiler getirmişler, botanik bahçeleri, tropik seralar kurmuşlar. Bu bitkileri üretilip yaygınlaştırmışlar. Çok yerleşik bir bahçe kültürleri, inanılmaz çeşitlilikte kültür bitkisi varlıkları var.

Aslında bizim imparatorluk döneminde de böyle bir merak görülüyor, Gülru Necipoğlu'nun "The Suburban Landscape of Sixteenth Century Istanbul as a Mirror of Classical Ottoman Garden Culture" makalesinde bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi bulunabilir. *Gazete Duvar*'daki "Bir Bahçe Kurmak" başlıklı yazımda (20 Haziran 2020) hem bu makalenin bana önemli gelen yerleri hem de bu konudaki düşüncelerim yer alıyor. Belki İngilizler

emperyal bir güç olmayı sürdürdükleri halde bizim dağılma sürecinde yoksullaşmamız bu tür zevklerin fazla dallanıp budaklanmasını engellemiştir.

Bizde genelde bahçe deyince akla herkesin birbirinden aldığı üç-beş süs bitkisi ve daha çok da sebze bahçesi gelir. Estetikle fazla işimiz yok, bildiğiniz gibi. Kendimize has bir bahçe kültürünün oluşması bir yerde sekteye uğramış. Şimdi fikir ve bitki bakımından büyük ölçüde dışarıya bağımlıyız, başka pek çok şeyde de olduğu gibi. Halbuki inanılmaz bir doğal bitki çeşitliliğine sahibiz ve bunları kültüre alsak dünyaya ihraç edilebilecek pek çok tür üretiriz. Böyle fuzuli işlerle uğraşmıyoruz milletçe.

Bu yılın sonunda Tehdit Mektupları'nın yeni baskısı yapıldı. Mart 2021'de ise ikinci kitabınız İnceldiği Yerden Istros Books tarafından Snapping Point adıyla İngiltere'de yayınlandı. İngilizceye çevirisini Feyza Howell'ın. Burada ister istemez sizin çeviri külliyatınız akla geliyor. Nasıl hissettirdi yazdığınız romanın çevirisine bakmak? Üstlenmeyi düşündünüz mü hiç bu işi?

Yazdığım bir romanın çevrilmesi gerçekten ilginç bir deneyimdi. Üstlenmeyi hiç düşünmedim, çünkü insan bence anadiline ya da anadili gibi konuşabildiği bir dile çeviri yapabilir. İngilizce benim daha çok metinler üzerinden ilişki kurduğum bir dil olduğu için böyle bir yeterliğe sahip değilim. Feyza gerçekten çok iyi iş çıkardı. Metne gündelik konuşmanın dinamik dilini kattı. Bence her çeviri, yazar kadar, onu kendi diline kazandıran çevirmenin de eseridir. *Snapping Point*'in yazarlığını Feyza'yla paylaşmaktan son derece memnunum.

Yorumlardan anladığımız kadarıyla, Snapping Point ilgiyle karşılanmış İngiltere'de. "Büyülü gerçekçi" ya da "yarı-fantastik" diye tanımlayanlar var. Covid günlerine denk düşen yanları konu ediliyor. Ve tabii Brexit de anılıyor romandaki Andalıc kasabasıyla birlikte. Sadece bizden değil, dünyadan da güncel sorunları imleyen şeylerle dolu çünkü İnceldiği Yerden. Ne dersiniz bu yorumlara? İngilizceye çevrilme süreci nasıl gelişti, Istros Books ile nasıl buluştunuz?

İnsanlık durumunun öyle sanıldığı kadar parçalı olmadığını düşünüyorum. Bu milletler, dinler, kültürler filan aslında yüzeyel ayrımlar. Bir-iki ülkeye gidince kendini insan denen hayvan türünün bir üyesi gibi hissetmemek imkânsız. Yoksa çeviri diye bir şey de olmazdı muhtemelen. Bin küsur yıl önce Japonya'da yaşamış saraylı bir kadın olan Sei Şonagon'un *Yastıkname*'sini okuduğumuzda her satırını mükemmelen anlamak, duygu birliği kurmak, esprilerine gülmek mümkün olmazdı. Edebiyat evrenseldir lafı bir klişe değil. İnsanın aklını kurcalayan çoğu konu da milliyetsiz ve zamansızdır. Tü-

rümüzün bir illeti olan baskı mekanizmaları ya da Nuh tufanından beri yaşadığımız afetler de bu konulardan. Yani herkesin kendi bağlamından tartışması, benzerlik bulması bana doğal geliyor.

Kitabın İngilizceye çevrilmesi pek de kolay olmadı aslında. Öncelikle Metis'ten Müge Gürsoy Sökmen kitabı çok önemseydiğinden başka bir dilde görmek için epey emek verdi, ama konunun evrensel olması, bilinmeyen bir dilde yazılmış bir kitabı pek de ilginç kılmıyor. Cunda'da çeviri atölyeleri düzenleyen hocam Saliha Parker'in romana duyduğu büyük sevgi ve onu Feyza Howell'la buluşturması asıl etken oldu. Feyza kitabı okuduğu andan itibaren çevirmeyi çok arzuladı ve azimle yayınevi arayışına girdi. Daha sonra, genelde Balkan edebiyatı yayınlayan Istros Books'un editörü Susan Cur-

Toplumsal yabancılaşmaya ve sefaletle bir nebze olsun derman olabilecek bir şey tarım. Hatta iklim krizinin bizi bu tüketim ve sanayi toplumu yıkıcılığından geriye, iyi tasarlanmış bir tarım toplumuna çağırdığını düşünüyorum.

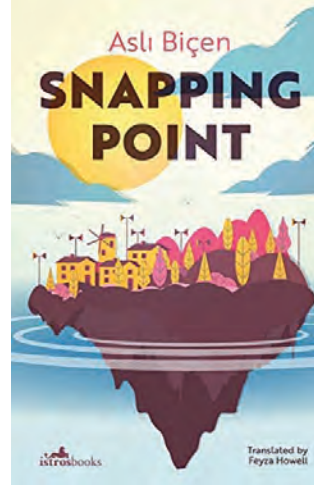
tis-Kojakovic kitabı basmaya karar verdi. Şimdi bu isimleri arka arkaya sıralayınca müthiş bir kadın emeği görüyorum. Tabii TEDA'dan çeviri yardımı çıkmasa muhtemelen basılamayacaktı, ama iki yıllık bir bekleme süresi ardından o da çıktı. Bu süreç beş-altı yıla yayıldı. Ben o kadar umudu kesmişim ki, kitabı elime alana kadar basıldığına inanmadım. Andalıc büyük bir deprem sonrası "dönüşsüzlüğün sesi, küçücük bir çitle" yarımada-lığının sonuna gelen hayali bir kasaba. Ege Denizi'ne savrulmuş kurtarılmayı beklerken distopik haline bürünüyor. Sokağa çıkma yasakları, paramiliter gruplar, kısıtlı suyu, erzağı nasıl bölüştürdükleri belli olmayan despot yöneticiler, panoptikon işlevi gören tepedeki huzurevi, Yunanistan'a yaklaştıkça artan milliyetçi marşlar, hamaset naraları... İçinden geçtiğimiz tedirginlik verici benzer günler neler düşündürüyor? Ne kadar zaman oldu romanı yazalı? Nasıl bir ortamda ve ruh haliyle yazılmıştı?

Romanı yazalı 14-15 sene oldu sanırım ve o sırada aslında 90'ların kesif karanlığından sonra görece hafif bir aydınlık vardı. Sözümona

AB'ye girebilmek için reformlar filan yapıyorduk. "Askeri vesayet"ten kurtulma söylemleri filan vardı. İktidar değişikliğinden sonraki o kısa rahatlama dönemindeydik aslında. Şu an içinde bulunduğumuz bu otoriter tek adam yönetiminin ipuçları bile yoktu. Ben o sırada yaşadığımız Ayvalık'taki hoparlör kullanımından duyduğum rahatsızlıktan yola çıkarak yazdım *İnceldiği Yerden*'i ve gündelik hayatta her şey normal gözükse de pek çok baskı kalıbını nasıl içselleştirdiğimizi, bir yerden bir yere savrulmanın tek bir çit sesine baktığını anlatmak istedim. Kolayca faşizme kayan bu sağ, muhafazakâr iktidarların epey sağlam temelleri var, milyonlarca insanın zihinlerini onlarca yıldır süren beyin yıkamayla ele geçirmiş olmak gerçekten büyük bir güç.

Parmağınızı bir şıktattığınızda her şeyi yaptırabildiğiniz bir güruh var elinizde. Hayali bir kasaba dedik, ama İngilizce basımının tanıtımlarında Cunda'ya işaret etmekten çekinilmedi. Kitabın kapağı sayesinde Cunda yerli okuyucuların da aklına geldi, ama orası Andalıc. Yarı kurgu bir mekân yaratmanızdaki saik neydi? Ayvalık'taki günlerinize dair nasıl hatıralarınız var?

1996'da eşimle birlikte İstanbul'dan bıkip Ayvalık'a yerleşmeye karar verdik. Ondandır de ailemin o bölgedeki yazlığı sayesinde çok aşına olduğumuz bir kasabaydı. Şu anda şehirli belli bir kesim epey göç ettiği için daha kozmopolit bir yere dönüştü, ama eskiden öyle değildi. Mesela bizim ev sahibimiz yaklaşık elli metre ilerideki dersaneden çıkan çocuklar kızılı erkekli sahilde takılıyorlar diye dersaneyi kapattırmaya uğraşıyordu. Babası 1950'lerde belediye başkanlığı yapmış biriydi. Genelde hep sağ partilere oy çıkarırdı Ayvalık'ta. Biz oradayken hangi partiden adaylığını koysa seçilen belediye başkanı, Çatlı'larla filan birlikte Sarımsaklı'daki ülkücü komando kamplarında eğitim almıştı. *İnceldiği Yerden*'de ideolojik altyapının kurgu olduğunu söyleyemeyeceğim bu yüzden. Ama sizin de söylediğiniz gibi romandaki kasaba gerçekte var olmayan hayali bir yer, çünkü dünyanın herhangi bir yerinde olabilirdi. Kitapta bir de daha çok Saliha üzerinden okuduğumuz taşra sıkıntısı meselesi var. Nurdan Gürbilek şöyle tanımlıyor bu sıkıntıyı: "Yalnızca mekâna ilişkin bir anlam yüklemekten, yalnızca köyü ya da kasabayı kasatmadan; onları da, ama onların ötesinde, şehirde de yaşanabilecek bir deneyimi; bir dışta kalma, bir daralma, bir evde kalma deneyimi-

ni, böyle yaşanmış hayatları ifade etmek için.” Saliha’nın hiçbir yere yerleşmeden, hareket halinde yaşama arzusunu da düşündürüyor bu satırlar. Sizin için ne ifade ediyor taşra? Artık bir köy sakinisiniz üstelik. Sadece edebiyatın meselesi değil taşralılık, taşra sıkıntısı halleri galiba...

İzmir’e bile taşra dendiğini duyduktan sonra bu soruya ne cevap versem boş. Büyük şehirden kaçmaya eğilimli biri olarak kendimi hiç taşrada hissetmedim desem yeridir. Kendini toplum dışında hissetme ve eve kapanma deneyimine taşralılık denebilir mi, bilmiyorum. Taşra bana daha ziyade şehirde bulduğumuz bazı imkânlarla erişememek gibi geliyor. Kafa dengi arkadaşlar, konserler, tiyatrolar, sinemalar, söyleşiler, insanın zihnini besleyen, hayatını hareketlendiren şeyler. Romanda da Saliha’nın derdi taşrada olmak değil. İnsanlarla anlaşamamaktan, kapitalist sisteme ayak uyduramamaktan kaynaklanan yalnızlık ve depresyon asıl derdi. Bu aslında pek çoğumuzun derdi. Bireysel hayatlarımızda merkezde olmanın nimetlerinden faydalansak bile anlamlı bir toplum hayatı bulmakta zorlanıyoruz. Johann Hari’nin *Kaybolan Bağlar* kitabının (Metis, 2019) anlattıkları bence daha iyi tanımlıyor Saliha’nın durumunu, bir benzetme yapacaksak.

Sosyal medyadan takip edebildiğim kadarıyla, büyük çoğunluk hem sistemden şikâyetçi hem özel hayatında bunılıyor. Bir araya gelme, örgütlenme ihtiyacımız olduğu çok açık, ama kimse kimseyle yanyana duramıyor. En ufak bir hatada herkes birbirine nefret kusuyor. Herkesin hayatında kara delik gibi bir boşluk var. Bir grup insanla, ortak iyilik, hatta ortak lüks için çalışmak, çabalamak, anlamlı bir şeyler yapmak, hayatı iyileştirmek, daha sağlıklı ve estetik bir çevrede yaşayabilmek eminim hepimizi çok daha fazla tatmin ederdi. Mesela Çev-Bir’i ilk kurduğumuz yıllar bizim için böyle hoş ve heyecanlı zamanlardı. Kalabalığı dayanışma ağlarına dönüştüremedikten sonra, aşırı yüksek bilet fiyatları yüzünden sanat etkinliklerinin birçoğuna da ulaşamadıktan sonra, köyde oturmak bence çok daha iyi. Mutlak bir yalnızlığı anlamsız bir kalabalığa tercih ederim.

İnceldiği Yerden’i anneannenize ithaf etmeniz sebebi neydi?

Aslında yazdığım her şeyi anneanneme ithaf etsem yeri. Küçük yaşlardan itibaren beni sürekli okumaya teşvik ederdi. Okuma-yazmayı öğrendikten sonra bulduğum bütün kâğıt parçalarına yazdığım şiirleri peşimden toplardım. Hatta ben sekiz yaşındayken bunlardan küçük bir şiir kitabı oluşturup matbaada bastırılmış, sonra da bütün akrabalara, tanıdıklara dağıtmıştı. O zamanlar bütün bunlardan utanırdım, ama daha sonra beni gerçekten de nasıl cesaretlendirmiş olduğunu farkettim. Ne yazık ki anneannem ilk kitabımın yayınlan-

dığını bile görmeden hayatını kaybetti. Onun için çok büyük bir mutluluk olurdu.

Bazı söyleşilerinizde “İnceldiği Yerden’in sonunda olduğu gibi o kâbus baskı ortamından kurtulamadık biz ‘80 darbesi sonrası. Bizim hikâyemiz de öyle bitseydi Tehdit Mektupları hiç yazılmayabilirdi” diyorsunuz. Tehdit Mektupları yayınlanan son romanınız. Kitap mahkeme tutanakları, mahrem günlükler ve mektuplar arasında mekik dokuyor. Mektup-roman türü içine kolaylıkla girebilir bu haliyle değil mi? Bu formata varmanız nasıl oldu? Tehdit Mektupları yüzleşemediğimiz darbe ve sonrası yüzünden mi yazıldı?

Tehdit Mektupları için mektup-roman diyebiliriz elbette. Bu formata tarafsız bir anlatıcı ihtiyacı üzerinden ulaştım. Birinci tekil, hatta üçüncü tekil bile olmayan, soğuk ve resmi bir üst anlatıcı istedim. Ana karakterlerin günlüklerindeki ya da mektuplarındaki mahremiyeti soğutacak, ona üstten bakan bir anlatıcı. Bize darbe döneminde yıllara yayılan büyük acıları yaşatan soğuk ve duygusuz devletin romanda bu şekilde bulunmasını istedim. Duyguları, düşünceleri, hayatları umursamayan, her şeyi kolayca tek bir kararla yok edebilen, devasa gücünü da-ima kendini korumak, karşısındaki güçsüz vatandaş ezmek için kullanan devletin sesi buydu bence. Doğrusu, yola çıkarken darbeyi anlatmak gibi bir niyetim yoktu. Elimde seneler önce yazdığım “Bahattin’in Hikâyesi” vardı sadece ve o hikâyeyi çok sevdiğim

Cortazar’la Faulkner’i muazzam üslupları açısından ayrı bir yere koyarım. Dickens’a da büyük bir sevgi duyarım. Benim için bu üçü çok değerli. Bir de Djuna Barnes belki. Edebiyat modernistlerle bitse üzülmezdim sanırım. Hatta epey adil bir son olurdu.

için geliştirip bir romana dönüştürmek istiyordum. Sonra diğer karakterler eklendi ve aniden bu aile trajedisi, kendisini toplumca yaşadığımız büyük trajedinin içine yerleştiriverdi. Roman yazmanın en güzel yanı olan o beklenmedik sürprizlerden biriydi.

12 Eylül’ü nasıl tarif edersiniz? Neler yaşadınız darbe zamanı ve sonrasında?

Henüz on yaşındaydım darbe olduğu zaman. Öncesini çok iyi hatırlamıyorum. Bazı geceler sokaktan silah sesleri geldiğini ve çok te- dirgin olduğumu hatırlıyorum. Ajanslardaki ve gazetelerdeki çatışma haberlerini, her gün çok sayıda insanın öldüğünü hatırlıyorum. Büyüklerin bundan rahatsız olduklarını,

ordunun duruma el koymasını istediklerini, darbe olduğunda ilk anda sevindiklerini hatırlıyorum. Tabii sonra o korkunç öğütme mekanizması işlemeye başladığında hepsi aslında ne olduğunu anlamıştı. Ortaokul ve lisede hiçbir şekilde siyasetten bahsetmediğimizi, tamamen apolitik olduğumuzu hatırlıyorum. Üniversitede de açıkçası pek siyasetle ilgilenmek mümkün değildi. En ufak bir eylemde, mesela 1 Mayıs’a katıldı diye, insanlar içeri atılıyor, Gayrettepe’de altı ay hiç mahkemeye çıkarılmadan işkence görüyordu. Lise öğrencileri örgütlendiler diye içeri atılıyor, on sene hapiste tutuluyorlardı. Sık sık örgüt evi olduğu söylenen yerlere kanlı baskınlar yapılıyor, içerideki insanlar infaz ediliyordu. Toplumun ve medyanın üzerinde çok büyük baskı vardı. Çok karanlık zamanlardı. O zaman da devlet, kendi ideolojisine uymayan herkese düşman hukuku uyguluyordu. Şimdi en azından sosyal medya var.

Ayhan Geçgin *Tehdit Mektupları* üzerine yazdığı bir yazıda¹ Şükrü Argın’la yapılan bir söyleşiyi de anarak² şöyle diyor:

“Bu öyle bir şiddet, bir ateş topuydu ki, hapisten çıkanlar ailelerine geri döndüğünde ne aileler çocuklarının ne de çocuklar ailelerinin yüzüne gerçekten bakabilmişti. Edebiyat da benzer biçimde olaya bakamamıştı ya da bakmak istememişti. 12 Mart romanlarda düşünsel ya da dilsel bir engelle karşılaşmadan yer alması- na rağmen, 12 Eylül âdeta yok sayılmıştı. ‘Edebiyat baksa’ diyor Argın, ‘bakabilse, tıpkı içinde yer aldığı toplum gibi, kendi felâketini görecektir çünkü. Başka bir deyişle, dilde, insanın söyleme, anlatma, aktarma yetisinde derin bir krizin meydana geldiğini kabul etmek, bununla yüzleşmek zorunda kalacaktı. Sanki dil, işkence görenlerin, ölenlerin kapalı ağızlarında kalmıştı, edebiyat bu ölü ağızlardan bu ölü dili çekip almanın bir yolunu bulmak gibi olanaksız bir görevle karşı karşıya kalmıştı’...”

Böyle bir felâketi anlayabilmek için edebiyatın iki uç yolu olabileceğini söylüyor Ayhan Geçgin. İlki, aynı şiddetle, tanınmaz, parçalanmış hale gelen dilin anlatısı, diğeri ise sanki bir kayıt bildiriyormuş gibi mesafeli, soğuk bir dille gelen anlatı... *Tehdit Mektupları*’nı bu ikinci uca yerleştiriyor. Ne dersiniz bu yorumu ve 12 Eylül’ün edebiyattaki yankısına?

Geçgin’in tespitine kısmen katılıyorum. Ama *Tehdit Mektupları*’nda sadece mesafeli ve soğuk bir dil yok bence, zamanın mağdurlarının birinci ağızdan anlattıkları çok sıcak ve yakıcı deneyimleri de var. Bu deneyimleri elbette ben de etrafından dolanarak ve ima ederek anlattım. Ama hapiste yatmış ve işkence görmüş bazı arkadaşlarımız daha sonra bu konuyu epey zorlanarak da olsa birinci ağızdan anlattı. İnsanların bunları dışarı çıkarması, yazması sağaltıcı bir pratik olabilir, ama hiç yazmak istememesi, o travmaya geri dönmek istememesi bana çok anlaşılır geliyor.

Edebiyatçıların da bütün toplum gibi suçluluk duyduğunu ve bu suçluluğun altında ezildiğini söyleyebiliriz belki. Bence 12 Eylül darbesiyle edebiyatın değil, toplumun bir şeyler yapması gerekirdi, ama hangi toplum? Daha önce de sözünü ettiğimiz devletin makbul toplumu mu? Hayır, onlar “düşmanlarının” ezilmesinden ve yok edilmesinden son derece memnun. Şu anda da şaşıyoruz ya, ülke en az elli yıl geriye götürülmüş, ekonomisi batmış, son yirmi yılda inşaat dışında hiçbir değer üretememiş, doğası yağmalanmış, bütün kurumları tarumar edilmiş, kamunun en değerli mal varlıkları satılmış, yolsuzluk bir yönetim biçimine dönüşmüş, nasıl oluyor da hâlâ yüzde 30 oyları var diyoruz ya, işte bu devlet bu insanlardır.

Bu insanların refah içinde, birbirine güvenen ve birbirini destekleyen bir toplum içinde yaşamak, güzel ve rahat bir hayat sürmek, sömürülmemek, emeğinin hakkını almak gibi dertleri yok. Bu insanlar sadece kendi ideolojilerinin iktidarda olmasını ve başka hiç kimsenin oraya sokulmamasını istiyor. Bu ülkede devleti yönetenler ve insanların hayatlarını mahveden, insanların bedenlerini yok eden kararları alanlar uyguladıkları zulüm yüzünden yargılanmadıkları sürece, hiçbir hesap vermedikleri sürece bundan sonra da benzer şeyler yaşamaya devam edeceğiz maalesef.

Bu kesinlikle edebiyatın konusu değil bence. Toplum olmayı becerebilecek miyiz? Bir geleceğimiz olsun istiyor muyuz? Daima bu milliyetçi muhafazakâr kafaların küflü hayallerinde mi yaşayacağız, yoksa bu çürütücü, yozlaştırıcı, düşmanlaştırıcı, keyif, akıl ve yaratıcılık düşmanı hayali yırtıp yerine yeni bir şey koyabilecek miyiz?

Sizin cevaplarınız neler? Yazılarınızdaki gibi reçeteler önermeniz bu dertlere, neler aklınıza gelir?

Bunlar çok uzun cevapları olan sorular. Ama önereceğim birinci reçete televizyon programlarını değiştirmek olurdu. Sabah kuşağı programları ve dizilerin çoğu bence korkunç. Toplumu ahlâken ve ideolojik olarak çok aşağı çeken şeyler. Bir de mahalle örgütlenmelerini ve tüketici kooperatiflerini çok önemsiyorum. Her fikirden insan bu tür örgütlenmeler içinde sadece kendi yaşamlarını iyileştirmek için bir arada olabilir. Birbirine güvenmeyi öğrenebilir. Şu anda kimse kimseye güvenmiyor.

Ayrıca, bütün çalışanlar, ister beyaz yakalı, ister mavi yakalı olsun, mutlaka örgütlenmeli. Çalışma saatleri çok uzun, insanlara altından kalkamayacakları kadar fazla iş yükleniyor, ücretler çok düşük, aşırı bir yorgunluk karşılığında sadece hayatta kalabiliyor. Bu sömürü kalemlerinin hep mücadeleye değiştirilmesi lâzım. Gündelik hayatın insan bedenine ve ruhuna iyi gelecek şekilde

düzenlenmesi gerekiyor. Bu da ancak hepimizin talep etmesiyle mümkün.

En büyük hastalıklarımızdan, farklı olana duyulan nefretten, ırkçılıktan, düşmanlıktan kurtulmak da yine büyük bir mücadele konusu haline getirilmeli. Bu ancak toplumsal bağları güçlendirmekle, örgütlenmekle ve yönetici iradeyi yönlendirmekle mümkün.

Başta değindiğimiz çevirmenlik hayatınıza dönelim. Çevirmenlikten gelen yazarlığa etki eden haller, alışkanlıklar var mı? Çev-Bir'in kurucuları arasındasınız. Çevirmenliğe başladığınız yıllarla kıyaslayarak baktığınızda, çevirmenler için durum nasıl? Çev-Bir rolünü hakkıyla icra edebiliyor mu?

Çevirmenlikle yazarlık tümüyle farklı iki şey. Bence pek bağlantıları da yok. Mesela ben çeviri yaparken yazamazdım, çünkü zihni çok yoran bir işti. Bütün romanları tasarlarken olmasa bile yazarken kendime boş zaman yaratmam gerekmişti. Çevirideyse insan bir başka yazarın sesini, ruhunu, üslubunu yakalamaya çalışıyor. Onun zihninin içinden, onun yarattığı bir eseri kendi dilinde var etmeye çalışıyor. Çok disiplinli olmadan yapılacak bir iş değil. Her gün düzenli mesai yapmayınca ortaya kolay kolay bir şey çıkmıyor, bir yüke dönüşüyor. Yazmak en azından benim için bir disiplin işi değil. Yazı bana gelirse yazarım, yoksa başına oturup yazmaya uğraşmam. İçeriden fışkırması gerekir. Benim için bir iş ya da meslek değildir. En azından benim hayatımda çeviriyle yazının bambaşka iki alan olduğu kesin. Çevirmenliğe başladığım yıllarla şimdi arasında maalesef sömürü açısından büyük bir fark yok. Hatta ucuz işgücü bu kadar kolay bulunabildiği için çeviriyi meslek olarak sürdürmek isteyenlerin işi her geçen gün daha da zorlaşıyor. Hele bu son kriz, kâğıt fiyatlarının inanılmaz artması bütün sektörü çok zor durumda bıraktı. Eminim bunun çevirmenlere yansımaları da şartlarının daha kötüleşmesi şeklinde olacak. Bu olumsuz koşullar karşısında çevirmenlerin tek sığınağı olan Çev-Bir kanunun ona belirlediği sınırlar ve maddi olanaklarının elverdiği ölçüde rolünü icra ediyor bence. Bazen şikâyetler de duyuyoruz, eksik kaldığı, yanlış yaptığı da oluyor, ama memnun

olanların sayısı daha fazla. Mesela yayınevlerinin çevirmene ödemediği ücretleri tahsil etme konusunda gayet iyi olduklarını biliyorum, zaten kuruluş sebebi buydu.

Cortazar, Faulkner, Dickens, Berger, Fuentes, Rushdie, Barnes, Lawrence... Çevirdiğiniz yazarlardan ilk aklınıza gelenler. Sizde en çok yer edenler hangileri? Üzerine konuşmayı sevdiğiniz ya da bu zor günler yüzünden hatırladıklarınız, andıklarınız var mı içlerinde?

Cortazar'la Faulkner'ı muazzam üslupları ve dünyaya bambaşka bakışları açısından ayrı bir yere koyarım. Çevrilmesi son derece zor yazarlardır doğal olarak. Onları her zaman hayretle okurum. Bir insan böyle bir şeyi nasıl üretebilir sorusuyla. Edebiyatın gerçekten sanat olduğunu hissettiren yazarlar. Dickens'a da büyük bir sevgi duyarım. Karakterlerine gösterdiği merhamet yüzünden belki. Aynı zamanda bence müthiş bir biçim ustasıdır. İngilizceyi de olağanüstü kullanır. Saydığınız diğer bütün yazarları çok severek çevirdim, ama benim için bu üçü çok değerli. Bir de Djuna Barnes belki, *Geceyi Anlat Bana*, başlığını çevirmek bile bir meseleydi. Edebiyat modernistlerle bitse çok da üzülmeydim sanırım. Hatta epey adil bir son olurdu.

Arundhati Roy bir yazısında³ roman yazmaya ara verdiği yirmi yıl boyunca toprak, barajlar, orman kıyımları hakkında denemeler yazdığı için aldığı eleştirileri kurgu yazmaya döndüğünde cevaplıyor. İki yazı türünü birbirinden neden ayırmadığını –ya da nasıl ayırdığını–, Hindistan'ın korkunç talan politikalarının ona kendisini nasıl dayattığını anlatırken bazı sorular soruyor: “Sulama, toprağın tuzlanması, drenaj, barajlar, ekinler, özelleştirme, elektriğin birim maliyeti... Sıradan insanların hayatlarını etkileyen şeyler... Bu konuları edebiyata dönüştürmek mümkün müydü? Herkes için edebiyata –okuma-yazma bilmeyen, ama bana düşünmeyi öğreten insanlar da dahil?”

Aynı yazıdan başka bir cümlesi: “Sığınağa ihtiyacımız var. İhtiyaç duyulan edebiyat fikrini çok seviyorum. Barınak sağlayan edebiyat.”

Yazılarınızda andığınız “6. Kitlese Yok Oluş”un eşliğindeyken, edebiyat da dönü-

FOTOĞRAF: TUNCAY BIRKAN

şerek, değişerek yardım edebilir mi bize? Geçenlerde Twitter'da "izni-nizle bugünü üzerime alıyorum" di-yerek Dünya Kadın Çiftçiler Günü'nü kutladınız. Kadın bir çiftçi ve çiftçi bir yazar olarak nasıl yorumlarsınız bu meseleleri?

Bazen okurlara ihtiyaç duydukları sığınağı sağlama fikri bir yazara hoş gelebilir. Kitap sizden çıktıktan sonra yapabileceği en iyi şeylerden biri budur belki. Birilerinin hayatına bir ışık tutmak, kısa süreli bir keyif sağ-lamak, daha önce düşünmediği bir şeyleri düşündürmek... Evet, belki edebiyat insanlara yardım da edebi-lir, belki bazı yazarlar bu şekilde yaz-maya motive de olabilir. Ama bence edebiya-tın böyle bir sorumluluğu yoktur, bunun için yazılmaz ya da daha şahsi söylemem gerekirse, ben böyle bir fikirle bir roman yazmaya motive olmam. Benim için geleceksizlik fik-ri yazmayı engelleyen bir şey.

Bazen geleceği düşündüğümde terk edilmiş, insansız şehirler geliyor gözlerimin önüne. İnsanın yaptığı pek çok şeyle birlikte kitap-ların da toza toprağa karıştığını görüyorum. Dünya edebiyattan değerlidir. Şu anda he-pimizin topyekûn dünyayı kurtarmak için harekete geçmiş olmamız gerekiyordu. Ka-pitalizm denen bu saçmalıklardan kurtulma-mız gerekiyordu. Ama etrafıma baktığımda umutsuzluğa kapılıyorum.

Şu anda bildiğimiz dünyanın sonuna doğru yaklaşıyoruz, her sene binlerce insan Akde-niz'de düzensiz göç esnasında boğuluyor, şu sıralar Polonya sınırına yığılan mültecilerin "medeniyetin kapısında" açlık, susuzluk ve soğuktan öldüğü söyleniyor. Suriye sa-vasında bölgede uzun süredir devam eden kuraklığın da payı olduğunu biliyoruz, üç senedir biz de sonbahar ve kış aylarında cid-di bir kuraklık yaşıyoruz. Geçen sene tahıl ve bakliyat üretiminde yüzde 18-30 arası bir düşüş olmuş, haftalarca orman yangınlarını söndüremeyen Türkiye en büyük su sıkıntısı yaşayacak ülkeler arasında gösteriliyor.

Bu arada, insanlar tam bir atalet içinde aynı şekilde tüketmeye, aynı gereksiz şeyleri sa-tın almaya, bu gereksiz şeyleri ve aldıkları gıdanın üçte birini çöpe atmaya, aynı umur-samazlıkta hayatlarını yaşamaya devam ediyor. Şu âna kadar şahit olduğumuz acılar maalesef bizi bekleyenlerin yanında solda sıfır kalır. Güney Asya'da iki milyar insanın yerinden yurdundan olması ihtimal dahilinde. Bu büyüklükte bir şeyden kaçıp edebiyata filan sığınamayız. Bu büyüklükte bir şeyden kaçamayız. Bitki örtüsünün büyük bir kıs-mını, bir milyon canlı türünü, okyanustaki kaderini. Şu anda tek bir ağacı bile kaybetmememiz, tek bir hayvanı bile öldürmememiz gereken eşiği çoktan geçtik, ama her şeyi yok etmeye devam ediyoruz. Yağmur yağmı-

FOTOĞRAF: TUNCA Y. BIRKAN

Çok radikal değişiklikler gerekiyor. Sistemi tümüyle terketmemiz lâzım. Dünyayı şirket sahipleri ve silah tüccarlarının elinden geri almamız lâzım.

bir dünyadan hiçbir yere kaçamayız. Yepyeni, bambaşka bir dünya kurmak elimizde, ama türsel özelliklerimiz nedeniyle bunu yapamayacağız. Üzgünüm, umutlu değilim. **İnceldiği Yerden'in içinden, iki gencecik kadının, Jülide ve Saime'nin bir yürüyüş sohbetinden alıntıyla bitirelim:**

"– Sence her şeyden sorumlu muyuz?

– Dünyanın dönmesinden, mevsimlerin değişmesinden...

– Cidden...?

–Bilmem. Belki de insan neden sorumlu olduğunu asla bilemez. Kendini her şeyden sorumlu hisseder durur..."

Kitlesel yok oluşumuzun başlangıcında durmuş geleceğe bakarken, Jülide ve Saime'ye kulak kabartmalı mıyız? Neler bekliyor bizi yakın gelecekte?

Jülide'yle Saime'nin bu diyalogunu yazdığım sırada, yani topu topu 15 yıl önce, bu soruya başka bir cevap verilebilirdi belki. Şimdi tek bir cevabı var, evet, sorumluyuz. İklim krizi gerçekten beklenmeyecek ölçüde hızlı ilerledi. Bundan sonra da uslu ve öngörülebilir bir gelişme hattı izleyeceğini sanmıyorum. Hayayla, doğayla biraz ilgilenen biri her şeyin bir anda çok daha kaotik bir hal alabileceğini bilir. Yani bilim insanlarının en uç noktadaki tahminlerini bile gölgede bırakacak gelişmeler olabilir.

Bizi bekleyen kıyametten korka korka oturduğumuz yerde oturduğumuza hâlâ inanmıyorum. Kaderimizi elimize almak zorundayız. Hem kendi kaderimizi hem dünyanın kaderini. Şu anda tek bir ağacı bile kaybetmememiz, tek bir hayvanı bile öldürmememiz gereken eşiği çoktan geçtik, ama her şeyi yok etmeye devam ediyoruz. Yağmur yağmı-

yor mesela. Belki şehirde çok anlaşılmıyordur. Ben geçen sene aralık ayına kadar bahçe sulamak zorunda kaldım. Bu sene bir gıdım daha nemli gidiyor hava.

Geçen sene sonbahar çok kurak geçti ve Marmara Bölgesi'nde kışın kar, baharda yağmur yağmasa tahıl ürünü alınamayacaktı. Güneydoğu'da yağmadı ve yer yer yüzde 70-80 kayıp yaşandı. Bazı çiftçiler hiç ürün almadan tarlayı sürdüler. Takip ettiğim Diyarbakırlı bir çiftçi kaybettiği üründen çok yirmi yıl önce ektiği koca koca çamların kurumasına dertlendi. Babam bana hep yağmurdan bahsediyorsun diyor, eskiden köydekiler de

hep yağmuru konuşurdu. Yağmurdan daha önemli hiçbir şey yok.

Bir senelik ürün kaybı belki şimdi tolere edilebiliyor, ama ya üç sene arka arkaya ürün alamazsak? Diyelim başka ülkelerden satın da alamadık. Kıtlığın nasıl bir şey olduğunu çağdaş insanın pek hayal edebildiğini sanmıyorum. Yani paran olsa bile bir şeyi alamayacak olmak nasıl bir şey? Çok elzem bir şeyin mutlak yokluğu. Orman örtümüzü kaybedersek ne olur mesela? Yangınlar yüzünden kaybedersek ve sonra kuraklık yüzünden yerine yenisi gelmezse? Ormanların tuttuğu suyu kaybedersek? Genel olarak suyu kaybedersek? Göç mü ederiz? Peki nereye?

Gazete Duvar'daki yazılarımda daha çok çözümlere odaklanmaya çalışmıştım. Çözümler var, hem de çok fazla ve bunları uygularsak dünyayı da, kendimizi de kurtarabiliriz. Ama bunun için çok radikal değişiklikler gerekiyor. Mevcut sistemi tümüyle terketmemiz lâzım. Derhal doğal alanların restorasyonuna başlamamız, yaban hayatını teşvik etmemiz lâzım. Tarım pratiklerini tümüyle değiştirmemiz, toprağı kazmamayı, karbonu toprakta tutmayı öğrenmemiz lâzım. Şehirdeki organik atıkları dönüştürüp tarımda kompost olarak kullanmamız lâzım.

Dünyayı zengin şirket sahipleri ve silah tüccarlarının elinden geri almamız lâzım. Herkesin kendi gıdasının en azından bir kısmını yetiştireceği şekilde örgütlenmiş bir tür tarım toplumuna geri dönmemiz lâzım. Daha pek çok şey var tabii. Bunları yazılarımda uzun uzun yazmıştım. Mevcut düzen, benim dayanışmayla dolu, doğayla barışık, güzel bir dünya hayallerimden çok daha gerçekdışı. En sevdiğim sloganla bitireyim en iyisi: İklimi değil, sistemi değiştir!

SÖYLEŞİ: ŞEYDA AYAN

NOTLAR

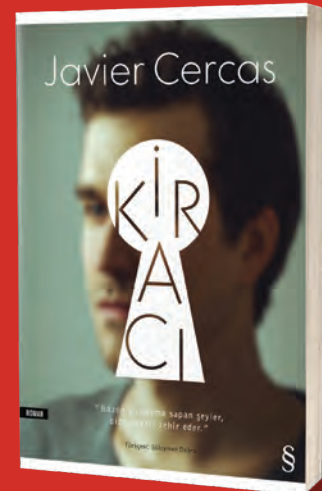
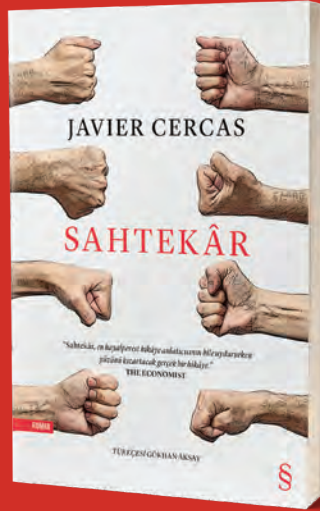
1 <https://t24.com.tr/k24/yazi/tehdit-mektuplari,2288>

2 <https://birikimdergisi.com/guncel/242/sukru-argin-ile-soylesi-edebiyat-12-eylul-u-kalben-destekledi>

3 <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/may/13/arundhati-roy-literature-shelter-pen-america>

JAVIER CERCAS

*"Herkes istemeyerek ya da baskıya dayanamayarak 'Evet' derken,
'Hayır' diyen, uzlaşmaya yanaşmayan, boyun eğmeyen,
yenilgiyle gelen ortak aşağılanmaya, ahlaksızlığa,
alçalmaya razı olmayan birileri vardır.
Bir avuç da olsa, vardır; neyse ki vardır."*

MÜZİK DOLABI

REYKJAVİK'TE PANDEMİ

Damon Albarn *The Nearer The Fountain, More Pure The Stream Flows*

Damon Albarn 2019'da, Fête des Lumières (Işık Festivali) organizatörlerinden bir teklif alır: "Acaba yapımını üstleneceği bir projeyle Lyon'daki bu geleneksel ve önemli festivalin bir parçası olmak ister mi?" Teklifi memnuniyetle kabul eder. Aklındaki iş, ilhamını Reykjavik'teki konutunun manzarasından alan, sonunda da İzlandalı müzisyenlerle icra edilecek bir tür senfonidir... Albarn'ın bu evde çekilmiş fotoğraflarına geçmişte denk gelmiş, kenarından köşesinden gördüğümüz o uçsuz bucaksız peyzaja hayranlıkla bakmıştık biz de. Hem bu dünyadan hem değil bir görüntü, ortada bir göl, etrafında bir çayır, hepsini çevreleyen dağlar –her biri insana şarkı da yazdırır, senfoni de, şiir de. Meğerse Albarn, teenage'lik

ve sonra da daima sevdim. 'Pınara yaklaştıkça dere daha temiz akar' dizesi başlangıç noktasıydı. İlk okuduğumda bağlamını anlamamıştım, ama zamanla kendini bana daha yüksek sesle hatırlatmaya başladı ve bu dizeyi, çeşitli şeylerin, özellikle de pandemideki kayıplarının üzerine yazacağım şarkılardan oluşan bir albüme dönüştürebilirim diye düşünmeye başladım."

Fakat albüme yönünü verenler sadece Reykjavik kırsalıyla John Clare şiirinde cisimleşen pandemi izolasyonu, dostu Tony Allen'in vefatı ve bunlara bağlı olarak Albarn'ın düşüşe geçen ruh hali değil. Bu işin bir üçüncü ayağı daha var, o da gündüz düşleri. O şahane manzaraya dalıp gittiği anda, Uruguay'dan ("The Tower of Montevideo") Londra'ya ("Giraffe Trumpet Sea"), oradan bir başka favori ülkesi olan İran'a ("Daft Weder") dünyanın dört yanından sesler, görüntüler, kokular ve anılar da (küçükken duyduğu nükleer savaş tedirginliğinden bahsettiği "Polaris" ile yüzmekten korktuğu Devon Körfezi ile mücadelesini yazdığı "The Cormorant") üşüşmeye başlamış sanatçının zihnine. Böylece bir ayağı pop müziğe, acı tatlı melodilere, ambient'e, diğer ayağını kakofoniye, free jazz'a, Scott Walker tarzı bir deneyselliğe basan nefis bir esere dönüşmüş albüm. Ayrıca unutmadan şu güzel haberi de ekleyelim: 2022 başlarından bu eserin orijinal hali de dinleyicisiyle buluşup proje tamamına erdirilecektir. İLKER AKSOY

TECRİTTEN EBEDİYETE

Emma Ruth Rundle *Engine of Hell*

Müzik serüvenine 2007'de kurduğu slowcore projesi The Nocturnes ile başlayan, akabinde post-rock süper-grubu Red Sparowes'a dahil olarak sıklet yükselten, akabinde benzer sularda yüzen Marriages adlı bir grup daha kuran ABD'li Emma Ruth Rundle, geçen sene de doom metal oluşumu Thou ile müşterek bir albüm yayınlamıştı. Müzisyenin 2014'ten beri Sargent House etiketinin çatısı altında yürüttüğü solo kariyeri de benzer bir kulvarda, pedal efektlerinden geçirilmiş katmanlı gitar ambiyanslarının istikametinde ilerliyordu. Yeni uzunçalar *Engine of Hell* ise gitarın tamamen prizden çıkarıldığı, piyanonun baskın çıktığı, davulun çöpe atıldığı bir kayıt. Tellerin üzerinden kayan parmakların ve

nefes alışların işitildiği, minik hataların öylece bırakıldığı, vokal nüansların belirgin hale geldiği albüm bir mesafesizlik hissi oluştururken yaratıcısının sığındığı gürültü perdesini kaldırıp saklanacak bir köşe bırakmıyor.

Ergenliğinden beri madde bağımlısı olan ve geçen sene bir süre akıl hastanesinde tedavi gören Rundle, sürekli yollarda hareket halinde geçen müzisyen hayatının yüzleşmeleri erteleyici etkisi ve yılların yüküyle kendini gerçeklikke bağının kesilmeye başladığı bir noktada bulunmuş. Bir süre Galler'e yerleşip odağını yeniden kazanmaya çalışmış, salgının patlak vermesiyle başa çıkamadığı bir tecridin içine düşmüş. Bu açıdan bu uzunçalar meşakkatli bir terapi sürecinin, hataları, günahları ve noksanlarıyla insan olmaya çalışan birinin kafasını suyun üstünde tutma mücadelesinin ürünü.

Peki bir müzisyenin ruhunun karanlık yerlerini sakınmadan önümüze sermesi teşhirci bir eylem midir? Yoksa dinleyicide ortak tecrübeleri anımsatıp bir dayanışma hissi uyandırarak tedavi edici olabilir mi? Karışık mevzu, ancak *Engine of Hell*'in birkaç imge ve akortla karmaşık duyguları ifade etme becerisi sayesinde gösterişe kaçmayan, kişisel travmaları ele alsın da üstü kapalı ve muğlak anlatımıyla ucuzlaşmayan, dürüstlük ve samimiyet adına mahremiyeti hiçe saymayan bir çalışma olduğunu söylemek mümkün.

Açılıştaki "Return" ile kulağımıza çalınan piyano enstrümantal bir tercih olmanın yanısıra bir zaman makinesi işlevi görüyor, zira Rundle, kendisini büyüten ninesinin teşvikiyle çok ufakken hemhal olduğu, ancak gitar uğruna vazgeçtiği bu çalgıyı tekrar eline alarak aynı zamanda yaralarının kaynağına, çocukluğuna dönüyor. Müzisyen geçmişe dönüp bakarken yanıtlardan ziyade sorulara, varış limanından ziyade duraklara odaklanıyor; kelimelerin kifa-yetsiz kalmasından olsa gerek, sözcüklere cimri davranıyor. Kapanıştaki "In My Afterlife"ta ise mazi ve dünyevi şeyler geride kalıyor. Anlatıcı belki mezara giriyor, belki uzaya çıkıyor, boşlukta salınmaya başlayıp gözünü ebediyete dikeyor. Bir umut ışığı ya da umudun anlamsızlığı? Son sözler: "Nihayet özgürüz." YİĞİT ATILGAN

yıllarında kapkara bir sahilin üzerinde uçtuğu rüyalar görür durmuş. Yıllar sonra bir Blur turnesinde, otel odasındaki televizyonda rastladığı bir belgeselde siyah kumlarıyla ünlü Vik Plajı'nı izleyince, doğal olarak İzlanda'yı ziyaret etme isteği duymuş. Sonrasında da bu ülkeye bayılmış. Ziyaretlerin sayısı artmış, öyle ki bazı Blur kayıtları bile orada yapılmış. Seneler geçtikçe de bu uzak ada Albarn için ikinci vatana dönüşmüş. Hatta müzisyen bu ilişkiyi resmileştirip geçenlerde İzlanda vatandaşı bile oldu!

Albarn, 2020 Ocak'ında festival için başladığı işi tamamlamış. Ancak pandemi çalışmasının gün ışığına çıkmasını engellemiş. Salgının kısa sürede bitmeyeceği anlaşıncı da, adamımız, gitarist Simon Tong (Verve, Blur, Gorillaz, The Good, the Bad & the Queen...) ve Michael Smith'le –özellikle TV, film ve sahne için yaptığı beste ve düzenlemeleriyle tanınıyor– birlikte elindeki malzemeyi yeni bir albüm için kullanmaya karar vermiş. Sonuç, Albarn'ın 2014'te çıkardığı *Everyday Robots*'dan sonraki ilk solo plağı; adını 19. yüzyıl şairi John Clare'in "Love and Memory" şiirindeki dizelerden alan *The Nearer The Fountain, More Pure The Stream Flows*. Bu isim önemli, çünkü albümün açılışını yapan aynı adlı şarkı, sözlerini bu şiirin kıtalarından alıyor: "Annemin bana gençken verdiği bir antolojiyle tanıdım John Clare'i"

POP OLGUNLAŞIRKEN

Adele 30

2010'ların en popüler müzisyenlerinden Adele, debut'sü 19'un ardından çıkardığı 21 ve 25 ile inanılmaz satış rakamlarına ulaşmış, özellikle memleketi İngiltere'de plaklarının girmedığı ev kalmamıştı. Müziği kulak dostuydu. Liriklerini dikkatle kaleme alıyor, aşk acılarından, ayrılıktan falan bahseden şarkı sözleri herkese az buçuk hitap ediyordu. Marazilikten uzak, halim selim kişiliği de çok satarlığın kaidelerine uyum sağlamasını ve bu konuda üzerine düşen rolü kolayca oynayabilmesini sağlamıştı. Biz onun Céline Dion'u hatırlatan yanından hazzetmesek de, parçalarının Joni Mitchell'a, Norah Jones'a, Lana Del Rey'e yahut Amy Winehouse'a çalan taraflarını da beğenmiyor değildik. Şimdi son albümü 30'e gelecek olursak...

Bu kaydın çıkışı 25'in üzerinden altı yıl geçtikten sonra oldu. Pandemiyle de uzayan molada Adele'in hayatındaki en büyük değişiklikler, babasını kaybetmesi ve çocuk sahibi olduğu yedi yıllık sevgiliyle evlenip kısa sürede boşanmasıymış. Bu sebeple yeni kaydın bir boşanma albümü olacağı düşünülüyormuş. Albüm dinleyiciye sunulunca, ters köşe yapmasa da şarkıcının eskiye göre bahsettiği konuları çeşitlendirdiği, yaş almak, ebeveyn olmak gibi popüler müziğin sınırlarını zorlayan mevzulara girdiği, geçen sene-lerin dinleyicilere daha olgun bir Adele sunduğu anlaşıldı. Güvenli sulardan tamamiyle çıkmamış tabii, lirikler açısından kara hep görüş mesafesinde ve birkaç kulaçla ulaşılır vaziyette. Neyse ki bize sözlerden önce albümün prodüksiyonu ilgi çekici geldi. Şarkıcı, Greg Kurstin, Max Martin, Shellback, Tobias Jesso Jr. gibi daha önce çalıştığı isimlerin yanına, Childish Gambino yapımcısı, Black Panther benzeri ilgi gören bir filmin müziklerini besteleyen Ludwig Göransson ile son yılların önemli gruplarından Sault'un Inflo'sunu da (evvelinde Michael Kiwanuka ve Little Simz'le de çalışmıştı) transfer etmiş. Böyle güçlü bir ekip de, Billie Holiday, Ella Fitzgerald, Aretha Franklin gibi efsanelere göz kırparken, reggae ve Motown'a selam çakıp günümüz popüler müziğini de ihmal etmeyen klas bir albüm çıkarmış ortaya. İçinde "yüzde yüz hit" diyebileceğimiz bir parça yok, ama bütün olarak hiç de fena değil doğrusu. Hatta Adele de bu bitmiş işe o kadar güveniyor ve içinde anlattığı hikâyeye o kadar önem veriyor ki, sosyal medyada Spotify'dan 30 için shuffle düğmesini kaldırmasını bile rica etti. "Streaming"

devi (müzisyenlerden çok da hoşlanmadıklarını biliyoruz) bu isteği kabul etmiş gibi de görünmüştü ya, yazıyı bitirirken denedik, gelişigüzel çalma opsiyonu hâlâ faaliyettedir. i.a.

BUGÜNÜN DELTALARI

Buffalo Nichols Buffalo Nichols

Erken dönem 20. asır Amerikan kırsal folk ve blues müzik repertuarını kayıt altına almış ve bu alanda öncü olmuş müzik tarihçisi Alan Lomax, '30'ların başında Mississippi'de bir tarlada şarkı söylerken bulduğu Son House'u şöyle tanımlamış: "Hiddetle boğulmuş ve çatlamış sesi müziğin yüzeyini baharda traktörüyle ıslak siyah toprağı derinlerden çıkarmak için tarlayı sürdüğü gibi sürerken, çalışkan elleri sonbaharda dikeninden pamuğu ayıklar gibi çelik tellerden garip akorlar topluyor..." Blues'un kökeninde yatan ızdırabı ve doğası gereği oluşmuş karanlık niteliğini daha iyi tanımlamak imkânsız. Kendilerinden sonra gelen her blues müzisyenini etkileyen bu kaybolmaya yüz tutmuş dönemin mirası, yine o kuşaktan Skip James'in "Sick Bed Blues" şarkısına da yer verdiği kendi adını taşıyan ilk albümüyle Buffalo Nichols gibi müzisyenlerde yaşamaya devam ediyor.

Skip James, ölümsüz eserinin merkezindeki tükenmişliğin nedenini aşığılanıp köpek muamelesi görmesine bağlıyordu. Nichols şarkıyı uyarlarken bu bölümü atıp kendi yorgunluğunun nedenlerini önceki iki şarkıda sıralamış. Açılış şarkısı "Lost and Lonesome"da bir başkasına güvenmenin zorluğuyla hapsoldüğü yalnızlığın ve kaybolmuşluğun bitmeyeceğine duyduğu inancın yükünden bahsederken, sonrasında gelen "Living Hell"de sırtında o yükü yaşamak zorunda olduğu dünyayı cehennemden öte bir cehennem olarak tanımlıyor: "Ben hâlâ giderim kiliseye, ama kendimi kurtarmak için değil / Bayılırım çünkü cehennemde nasıl yanacağımızla ilgili hikâyeleri duymaya..."

Bu şarkıların ardından modern bağlamına kavuşan "Sick Bed Blues"un yeniden yazılmış son dizesinde ise müzisyen, dinleyiciyle hiçbir farkının olmadığına ve derdin ortaklığına vurgu yapıyor: "Ağlamam daha bundan sonra / Çünkü her yolcu yürür bu yolda..." İnsanoğlunun laneti mi, hediyesi midir bilinmez, dünya hali ne olursa olsun kendi tarihini yazan gönül işlerine değindiği iki şarkıdan ilki "These Things"de "Tüm o şeyler / Beni geceleri uyutmayan / Artık yanımda olmadığın için / Tutunmam gereken şeyler" derken daha da derinleşmiş sesi yaşanan hüznün derinliğine ulaşamamış olacak ki, yaylıların yardımına ihtiyaç duyuyor. "How to Love" ise, öncekinden daha aydınlık bir son barındırmasa da, ayrılık hikâyesine daha çözümleyici bir perspektifle yaklaşım her insanın bir diğeri üzerinde yarattığı etkinin sorumluluğunu akıllıca bir denklemle bölüştürüyor: "Senin beni incitme biçimin, bana nasıl sevi-leceğini gösterdi / Bana öyle davranman yanlıştı, ama bilirim nedenini / Seni incitme biçimleri, sana nasıl sevi-leceğini gösterdi..."

uzunçalar

BadBadNotGood Talk Memory

Billy Bragg

The Million Things That Never Happened

Bulutsuzluk Özlemi Bedreddin

Circuit Des Yeux -io

Courtney Barnett

Things Take Time, Take Time

Curtis Harding If Words Were Flowers

Dion Stomping Ground

Elbow Flying Dream 1

Endless Boogie Admonitions

Joan As Police Woman - Tony Allen -

Dave Okumu The Solution Is Restless

Jarvis Cocker Chansons d'Ennui Tip-Top

Joy Crookes Skin

Linda Fredriksson Juniper

Lonely Guest / Tricky Lonely Guest

Manic Street Preachers

The Ultra Vivid Lament

Marissa Nadler The Path Of The Clouds

Richard Dawson & Circle Henki

Robert Plant - Alison Krauss Raise The Roof

Şevket Akıncı Dünyada Saat Kaç?

The War On Drugs I Don't Live Here Anymore

kısaçalar

Aimee Mann Robert Lowell and Sylvia Plath

Arooj Aftab Mohabbat

Jack White Taking Me Back

Lana Del Rey Blue Banisters

LoneLady (There Is) No Logic

Mor ve Ötesi Forsa

Neil Young & Crazy Horse Heading West

Nilüfer Yanya stabilise

Sly & Robbie Rastaman Chant

The Specials Fuck All The Perfect People

Odetta'nın yeniden keşfetmesinden önce, Johnny Cash'in yorumlamasından çok çok önce Alan Lomax, bir blues standardı olan "Another Man Done Gone"u bulmakla kalmamış, şarkıyı okutacak en doğru ismi de bulmuştu. Vera Hall'un sesiyle neredeyse yüz yıl önce doğan şarkının Buffalo Nichols'ın kaleminin küçük dokunuşlarıyla bir anda günümüzün sorunlarına temas eder hale gelebiliyor olması ile Nichols'ın ilk albümünde yarattığı ufak bir umut bile barındırmayan karamsar dünya tasviri örtüşüyor. Büyük Buhran dönemi Delta Blues müzisyenleri sömürülen halk kitlelerinin derdini, olması gerektiği gibi en kasvetli haliyle anlatırken dinleyenlere bir umut aktarmayı görev bilirlermiş. Nichols ise geçmişle göreceli bir karşılık ilişkisi kurarak yaşam koşullarının yüz yıl öncesine göre daha iyi olduğu yanılışına kapılmaktan kaçınıyor. Bu değişimin bir özgürlük hikâyesi değil, aynı kölelik düzeninin daha konforlu bir devamı olduğu gerçeğini en sade ve çıplak şekilde anlatıyor. UTU TOY

Kadının Fender'i,

Floating Points & Pharoah Sanders

Low

L'Rain

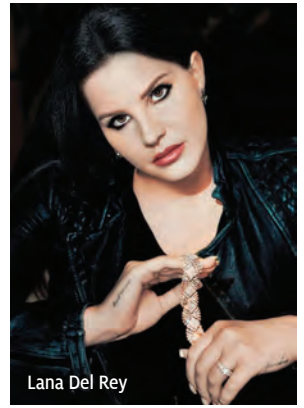
St Vincent

Nick Cave & Warren Ellis

Dry Cleaning

Lana Del Rey

Mojo'dan Uncut'a, Pitchfork'tan Spin'e, Billboard'dan Q'ya, Stereogum'dan Quietus'a...
Dergilerin yıl sonu değerlendirmelerinde, ilk 20'ye giren albümler itibariyle serbest bir gezinti...

MERVE EROL

Pandemi belki en çok müziği ve sahne sanatlarını vurdu. Yine de müzik durmadı, üstelik bu sene bir fenomen hasıl oldu. Müzik dergilerinin ve sitelerinin geleneksel yıl sonu oylamalarının ortalamasına göre ilk üç aşağı yukarı belliyken, ilk yirminin geri kalanını neredeyse tamamen kadın şarkıcılar ve şarkı yazarları kapladı.

Mojo'nun ve Time'ın birincisi, Uncut ve New Yorker'ın ikincisi **Floating Points - Pharoah Sanders** işbirliği *Promises*'ı herhalde başa yazmak gerek. Dokuz şarkıdan değil, "muvman"dan oluşan albümü Express'in yaz sayısında "zaman mevhumuna takla attıran bir çalışma" diye nitelemiştik.

İkinci sırayı Minnesotalı ikili **Low**'un hayli soyut bir rock'a kapı açan 13. albümü *Hey What* alabilir. Üçüncü basamak ise sıralamalarda yeri ve yayın dağılımı açısından **Nick Cave ve Warren Ellis**'in son yıllarda pek sevdikleri film müziklerinin ardından ikili olarak yaptıkları ilk stüdyo albümü *Carnage*'a gidebilir. Listenin bundan sonrası, pop-tan deneysel sulara, tamamen kadınlara ait.

Çok da aralarında hiyerarşi gözetmeden, genel intiba halinde bir sıralama halinde bu bahiste ilk sözü **The Weather Station**'ın *Ignorance* albümüne verelim. Nihayetinde Uncut'ın ve New Yorker'ın birincisi o. Grubun tek sabit elemanı Toronto sakini Tamara Lindeman yalın folkunu yıllar içinde farklı enstrümanlarla genişletti ve bu sefer hakikaten "eşik atladı". Express'in bahar sayısının Müzik Dolabı sayfalarından şu satırlarla kendisini hatırlatalım: "Lindeman'ın sözleri hem bireysel hem komünal düzeyde işlev gören sözler. Örneğin 'Separated'ın birbirine sırtını dönmüş karakterleri ya da 'Loss'a adını veren kayıp hissi parçalanan bir sevgi ilişkisinin ötesinde toplum olarak birbirimizle ve gezegenle kurduğumuz bağı da işaret ediyor... Lindeman'ın amacı tıpkı tam iki sene önce yitirdiğimiz Agnès Varda gibi göstermekten ziyade görme isteği uyandırmak..."

Bu hattaki bir başka grup Londra'dan **Dry Cleaning**, fakat ilk albümleri *New Long Leg* esasen bir genç kadının eserine fon teşkil ediyor: Çağdaş sanatla meşgulken sözü ve sesi için bu gitar-bas-davul terkibine davet ettikleri Florence Shaw, arkadaki harika

post-punk dekorunun üzerine siz deyin Joy Division'dan, biz diyelim Kat Onoma'dan aşına bir üslûpla şiirlerini dans edilebilir bir rock formatına büründürüyor... **St. Vincent** bu kuşağın artık ablası sayılır, yıllardır olduğu gibi bu senenin de öncü sound'u ona düşüyor. David Byrne'le yaptığı *Love This Giant* dahil bu yedinci albümü *Daddy's Home*'da sıkı bir diskoyla rahat bir rock arasında geziyor, bir elektro-kabare kurarak zamanımızı, yani tam da bugünlerimizin fotoğrafını çekiyor. Daha ilk şarkıda, "Pay Your Way in Pain"de, yemek yiyecek, bakıyor ki parası yok. Bankaya gidiyor ki hesabı sıfırlanmış. Bari diyor, parka gideyim, çocukların neşesi iyi gelir, annelik mülkünü kuşanmış kadınlar sarıyor etrafını, "bu kıyafetle ne işin var burada" diye... Geçinmekle eğlenmek, varoluyla bir hakikat edinmek arasında kalakalmış dürüst şarkılar bundan sonrası...

Lana Del Rey on sene önce adını ilk duyurduğunda ne güzel hafif r&b marşları üretecekti sanki, dansa veya salınmaya uygun düşen cinsten. Hiç de öyle olmadı, koca bir endüstriye rağmen tamamen kendine has bir tekinsiz bir "California gotiği" yarattı.

sesi, nefesi

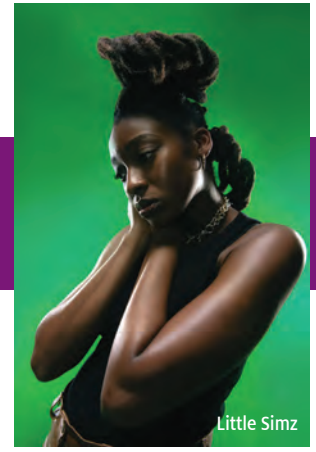
Arlo Parks

The Weather Station

Snail Mail

Little Simz

Japanese Breakfast

Jazmine Sullivan

Olivia Rodrigo

Arooj Aftab

Amerikan rüyası denen şeyden istikrarlı ve müdaneasız bir dişil yabanilik çıkarıyor hâlâ, hem bu listeye konu olan *Chemtrails Over The Country Club*'da, hem de daha du-manı tüten müthiş *Blue Banisters*'da...

Kısa notlarla ilerleyip gerisini sizin müzikal serüveninize bırakalım... *Heaux Tales*'de cinsel özgürlük hakkını ve Siyah bir kadın olmanın gururunu aynı anda okkalı bir r&b'yle arayan **Jazmine Sullivan**... *Sometimes I Might Be Introvert*'te aynı arayışı Londra sokaklarında yaylı aranjmanlarıyla sinematik bir hiphop'a taşıyan **Little Simz**... Annesinin ölümünün ardından hüzne boğulan müziğini yeni albümü *Jubilee*'de tempolu bir pop-rock'a evriltten, romantik ilişkileri sorgularken zıtlıklara, çelişkilere düşmekten korkmayan, hatıratını da bu sene yayınlayan Kore asıllı Amerikalı Michelle Zauner, veya artık kendi ismiymiş gibi benimsenen **Japanese Breakfast**... İkinci albümü *Fatigue*'de diğer genç kadınların aksine popa değil, avangard bir deneyselliğe meyleden, buluntu seslerle, sokak gürültüleriyle stüdyo hünelerini buluşturan Brooklyn'li multi-enstümantalist Taja Cheek, daha doğrusu **L'Rain**... İnce işçilikle şarkılara yedirilmiş disko sound'unu öfke anlarında sert gitar riff'lerine kurban etmekten imtina etmeyen, ikinci albümü *Valentine*'de ruhunun kapıla-

rını ardına kadar açan **Snail Mail**... Şiirden müziğe gelen, ilk albümü *Collapsed in Sunbeams*'de Britanya'nın siyah müzik ve soul geleneğini tepe tepe kullanan, trip hop edasını zamanımıza geri çağıran **Arlo Parks**... Disney oyuncusuyken daha 18 yaşında şarkı yazarlığı yeteneğini gösteren, Rolling Stone ve Billboard'un bir numarasına yerleşen, kuşaktaşlarının sorularını ve açmazlarını dinamik bir popa dönüştüren, *Sour*'daki şarkıları milyonlarca dinleyiciye ulaşan **Olivia Rodrigo**... İkinci albümü *An Overview on Phenomenal Nature*'de caz dokunuşları belirgin, olgun ve sakın bir folk üreten **Cassandra Jenkins**... *Vulture Prince*'de kulağına aşına Pakistan ezgileriyle caz ve blues'u buluşturarak dünya müziği çerçevesine en uyan albümü yapan **Arooj Aftab**... Sonra **PinkPantheress**, **Adele**, **Lucy Dacus**, **Doja Cat**, **Julien Baker**...

Müzik dergilerinin yıl sonu değerlendirmelerinin tepelerinde bu denli kadın müzisyen yoğunluğu herhalde ilk defa görülüyor. Birçoğu ilk albümünü bu sene yayınlamış olan, kalemleri, ifadeleri, prodüksiyon zevkleri güçlü ve keskin tercihlere dayanan bu genç kadınlar, sevgilileriyle ilişkilerini masaya yatırır gibi göründükleri anlarda bile, içinde bulundukları toplumu, şehri, iklimi sorgulamaktan, hemcinslerini güçlendirmek için kızkardeş dayanışması şifreleri

üretmekten geri durmuyorlar. Siyaset eril ve sömürgeci diliyle dünyayı kuşatırken kadınlar başka alanlarda olduğu gibi müzikte de başka bir dünya yaratıyorlar, üstelik bunu genellikle dans edilebilir, neşeli, kinayeli, icabında öfkeli ritimlerle yapıyorlar...

Erkekler mi ne yapıyor? Onlar da fena de-ğiller. **Black Country, New Road** ve **Turnstile** punk'a yakın sesler ararken, **The Coral** özle-diğimiz rock sound'unu yukarı taşıdı, **John Grant** ve **War On Drugs** istikrarı korudu. **Richard Dawson & Circle Henki**'de deneysel bir rock uyumu yakalarken **Sons of Kemet** ve **Mdou Moctar** caz ve dünya müziği klas-manlarını bu listelerde temsil etti, **Tyler, The Creator**'ın hip hop prodüksiyonundaki mahareti nihayet gerçek mânâda teslim edildi.

İhtiyarlara yer olmaz olur mu? **Beatles** belgeseli *Get Back* sağolsun, zaten her şeyin başladığı yerdeyiz. **David Crosby** yıllar sonra gelen albümüyle tam not aldı, **Robert Plant Alison Krauss**'la yeniden country-folk sularına daldı, **Crazy Horse**'la yeniden buluşan **Neil Young** bir yandan da arşiv serisini geliştirmeyi sürdürüyor, **Paul Weller** deneysel rock'unu Style Council sularına sokuyor.

Velhasıl dünya değişiyor. Umalım ki sert rock riff'lerinin kırılgan erkeklerinden eleştirel pop ve soul'un güçlü kadın kişiliklerine doğru. Kulak kesilelim...

HAZIRLAYAN: DERYA BENGİ

dil tarih coğrafya

Tek rakibim Çirkin Kral

Pek muhterem Süreyya Efendi. Evvela satırlarıma başlamadan evvel, hürmetle ellerinizden sıkırım. Beğendiğiniz bir tipimdir. Aslen Mersinliyim. Boyum 1.73, kilom 66, yaş 32, renk buğday, siyah kıvrıkcık saçlı, siyah gözlü, siyah kaşlıyım. Efendim, bendeniz öldürmek ve kız işgal suçundan 10 senedir cezaevindeyim. En çok beğendiğim rejisörlerdensiniz. Halihazırda üç sene cezam var. Fakat 3500 liram olursa hemen tahliye olacağım. Yeryüzünde bütün aradığınız vasıflara tabiiyimdir. Bundan bir müddet evvel iki şirketten geldiler anlaşılmaya. Razi olmadım. Fakat sizinle her an cezaevi müdürünün huzurunda kontrat yapmaya hazırım.

Mesela cezaevlerinden nasıl kaçtım, ormanlarda, dağlarda nasıl yaşadım, kaçakçılık nasıl yaptım, sahte doktorluk nasıl yaptım, nasıl vuruldum, nasıl vurdum, cezaevlerinde nasıl isim yapmışımdır?.. Çatık kaşlı, dik bakışlı, kötü adam rolünde yapamayacağım rol yoktur. Eğer arzu ederseniz, 3500 lirayla hemen tahliye olacağım. İki film için sizinle 3500 liraya cezaevi savcısı-nın huzurunda kontrat yapmaya hazırım. Rakibim Yılmaz Güney'dir. O Adanalı, ben ise Mersinliyimdir. Bâki selam. Acele cevap bekliyorum. (Yönetmen Süreyya Duru'ya cezaevinden gönderilen mektup) *Milliyet*, 6 Şubat 1967

Zevkin en yüksek mertebesi

Bütün sinema yıldızları fakir muhitlerden yetişmişlerdir. Yalnız Hedy Lamarr müstesnadır. Hedy Lamarr ismi, vaktiyle Çekoslovakya'da vücut getirilmiş olan "Extase / Vecd / Zevkin en yüksek mertebesi" [Zambak] filmini görmüş olanlar için belki hiçbir mânâ ifade etmez. Halbuki Hedy bugün Amerikan

sinema âleminin en şayanı dikkat simalarından biri oldu. Zaten bu kızın kendi hayatı da bir değil birkaç filme mevzu teşkil edecek derecede maceralarla doludur. Babası Viyana'nın zengin bankerlerinden biri idi. (...) Muhtelif sahne eserlerinde takdir kazandıktan sonra sinemaya intisap etmek üzereyken, Bazil Zaha-

rof gibi esrarlı bir silah tircisi olan Fritz Mandl ile nişanlandı. Fakat "Extase" filminde Hedy'nin Havva ana-mıza yakın bir kıyafette bir atın arkasında koşar bir şekilde görünmesi, Mandl'ı telaşa düşürdü. Kordelanın oynamasını men için bütün memleketlerde beyhude teşebbüsata girişti. Bu arzusunun Almanya'da tahakkuk ettirebildi ve filmin oradaki bütün kopyalarını satın

aldı. Bununla iktifa etmeyerek, ajanları vasıtasıyla Hedy'nin fotoğraflarını toplattırıp yaktırdı. Fakat filmin iki kopyası tahripten kurtarılabildi. Biri Amerika'da bulundu, diğeri de Venedik beynelmilel film sergisinde gösterildi. Mandl'ın "Extase" filminden dolayı nişanı bozması yüzünden Hedy'nin çekmeye başlamış olduğu vicdan azabını, ancak kordelanın mazhar olduğu muvaffakiyet hafifletti. Hedy bir buçuk sene var ki Holivud'dadır. *Son Posta*, 27 Kasım 1938, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1939

Bir Quartier Latin akşamında

Bir sinema kulübünde, Hedy Lamarr'ın hem çıplak görüldüğü, hem 'aşk yaptığı' (o zaman için büyük olay!) ünlü Extase filmini seyredip çıkmışız. (...) Janine'in uzun kızıl tırnaklı ellerinde yine o cam ağızlık, kirpiklerinde rimelin yoğun mavi baygınlığı, bense dalgın, hiçbir zaman çeviremeyeceğim olağanüstü birtakım filmler kuruyorum. *Attılâ İlhan, Hangi Seks, 1976*

Ateş pahası

İstanbul'da her şey ateş pahasına satılıyor. Bu deşetli pahalılık karşısında bir an evvel harekete geçmek, cephe almak artık farz olmuştur. Ekmek pahalı. Yemek pahalı. İçki pahalı. Giyecek pahalı. Ev kiralari pahalı. Eğlenmek pahalı. Okumak pahalı, okunacak kitap pahalı. Öff bu pahalılıktan! (...) İşin felaketli tarafı, aldığımız her şeyin gayet çürük, bozuk ve fena neviden oluşudur. Ekmek fenadır, kapalı şişelerdeki su fenadır, bazı rakılar fenadır, kumaşlar fenadır, çoraplar fenadır. Çok ağır kiralalarla oturduğumuz evler fenadır, bakkaldaki peynir, yumurta, mezecideki pastırma, tereyağı, sucuk, ahçıdaki et yemeği, sebze, pilav, tatlı fenadır. Velhasıl İstanbul'daki "havayıcı zaruriye"nin arasında dolaşmak için, ayaklarımıza, tanzifat amellerinin kışın kullandıkları kauçuk çizmelerden birer çift çekmek lazım. *Haber*, 31 Aralık 1937

Tam, yarım, çeyrek

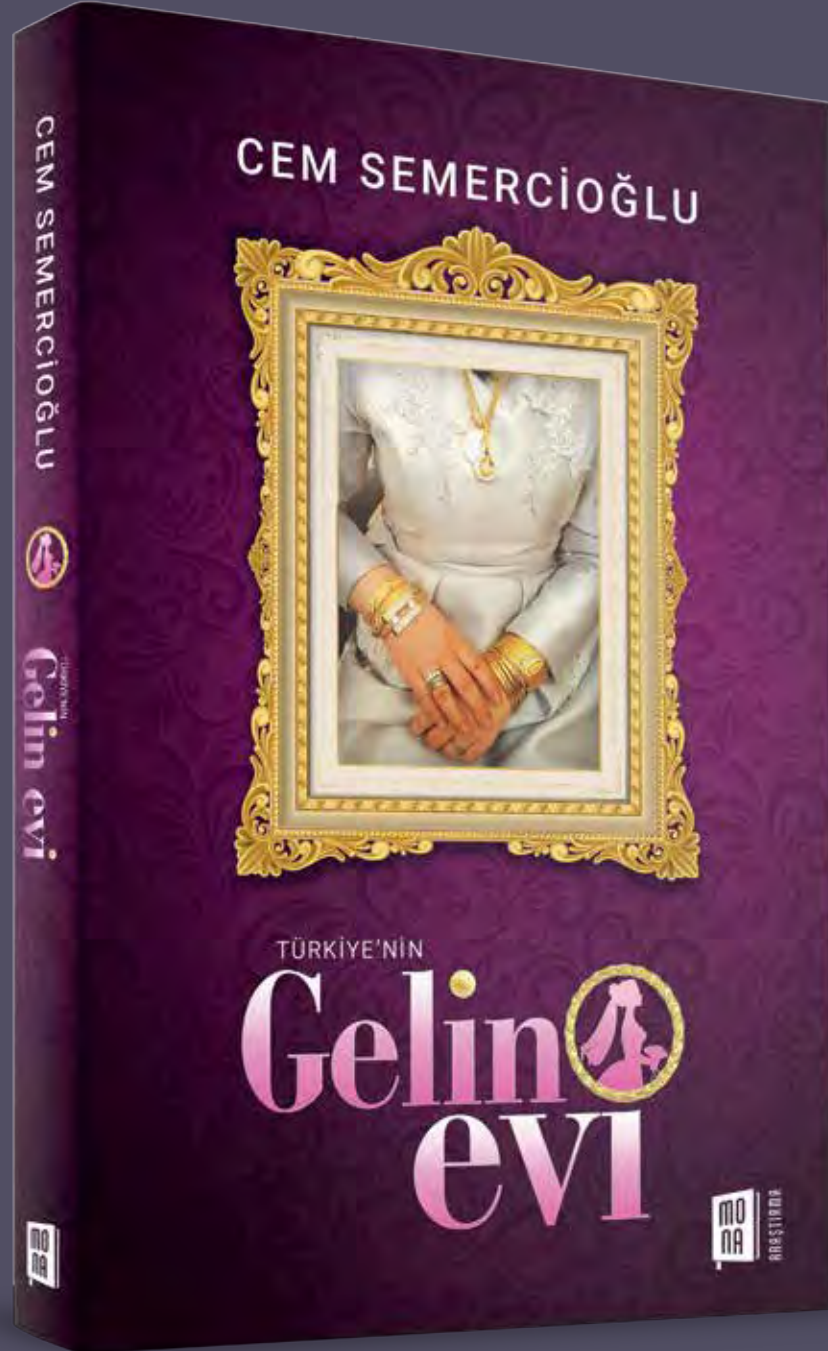
Tayyare Piyangosu'nun on sekizinci tertip üçüncü keşidesine dün Beyoğlu'nda Asri Sinema'da devam edilmiş ve bütün numaralar çekilmiştir. Bu keşidenin en büyük ikramiyesi olan 50 bin lira, 14465 numaraya çıkmıştır. Bu biletin onda bir parçası Âlem rakı fabrikasında Vartares'te, diğer bir parçası Çanakale İnhisarlar yaprak tütün şubesi âmiri İsmail Hakkı'da, onda bir parçanın yarımı da Çerkez-köyü'nde muallim İsmail Hakkı'dadır. Onda bir parça sahipleri beşer bin, yarım parça sahibi de 2500 lira alacaklardır. *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1935

CEM SEMERCİOĞLU

TÜRKİYE'NİN

Gelin evi

Türkiye'nin Gelin Evi gelin-damat ilişkilerinin gelişiminden ailelerin evlilikteki konumlarına, çeyiz kültüründen gelin kavramının ayrıntılarına dair sosyolojik veriler sunuyor.

Komet, *Oluşuyorduk*, 2021

Çürük kokusunun yükseldiği deniz kıyısında, su, zift gibi yayılıyordu. Geçen, dakikalar mı, saatler mi, yoksa asırlar mıydı? Önemi de yoktu zaten. Yarımada başka kimse var mıydı bu saatte? Kapkara sularda görünmez bir yaşam kaynaşmakta mıydı?

Her işte bir patron var. Evden kaçıp bir öğretmenin eline düşmek, okuldan kaçıp, bir patronun eline düşmek, patrondan kaçıp bir memurun eline düşmek... Hepsi de düşman, hepsi birlik olmuşlar. Hepsi de birer duvar. Hiçbirine sığınamazsın.

Özgürlük bunun neresinde? İnsan çalıştıktan sonra, adam gibi çalışmalı. Ya da hiç çalışmamalı. Bu durumda... Bu durumda tek özgürlük, aç kalma özgürlüğü...

– Bir şeyler yapmak gerek.
– Ne yapmak?
– Hakkımızı savunmak gerek, doğrusu bu.
– Nasıl savunacağız?
– Bilmiyorum.

– Hakkımızı savunmak için birlik beraberlik gerek.
– Eğer birlik olursak hepimizi birden işten çıkaramaz.
– Niye çıkaramaz?
– İş durur.
– Başka adam bulamaz mı?
– Bulur.
– O halde?
– İş durur.
– Hepiniz birlik misiniz?
– Korkuyor musun?
– Umurumda değil.

Zaven Biberyan (*Meteliksiz Âşıklar*
ve *Karıncaların Günbatımı*'ndan kolaj)

